

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Геолого-географічний факультет
Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
Студентське наукове товариство геолого-географічного факультету
Харківська обласна станція юних туристів

РЕГІОН - 2014:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

(3–4 квітня 2014 року, м. Харків)

Харків
2014

Редакційна колегія: **Л.М. Немиць**, д.геогр.н., проф. (голова редакційної колегії), **К.А. Немиць**, д.геогр.н., проф. (співголова редакційної колегії), **К.В. Мезенцев**, д.геогр.н., проф. (співголова редакційної колегії), **С.В. Костріков**, д.геогр.н., проф., **Ю.І. Кандиба**, к.геогр.н., доц., **Л.В. Ключко**, к.геогр.н., доц., **Г.О. Кулешова**, к.геогр.н., доц., **П.А. Вірченко**, к.геогр.н., доц., **В.І. Редін**, к.геогр.н., доц., **В.А. Редіна**, к.пед.н., доц., **К.Ю. Сегіда**, к.геогр.н., ст. викл., **В.Ф. Ліхван**, зав. лаб., **Д.А. Шинкаренко**, зав. лаб., **П.О. Кобилін**, асп., **Н.В. Добровольська**, асп., **О.О. Яновська**, асп., **Т.Г. Погребський**, асп., **Є.Ю. Телебєнєва**, асп.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, к. 3-62, тел. 8(057) 707-52-74, e-mail: konfregion@yandex.ru.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради геолого-географічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 9 від 17.03.2014 р.).

Регіон–2014: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 3–4 квітня 2014 р. / Гол. ред. колегії Л.М. Немиць. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 291с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Публікації пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-067-3

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, оформлення, 2014

З М І С Т

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Добровольська Н.В. ГРУПУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕРОБСТВА	10
Литовченко Ю.В. ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ СТАРЕНИЕ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ПРОБЛЕМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ	13
Ліхван В.Ф. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	16
Рязанцев С.В., Кузнецов Н.Г., Злобин А.Н. МИГРАЦИОННЫЕ ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ МЕЖДУ СЛАВЯНСКИМИ СТРАНАМИ В ПЕРИОД ДЕПОПУЛЯЦИИ И ИНТЕНСИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНОСТРАННОЙ РАБОЧЕЙ СИЛЫ	20
Ситникова О.О., Ерёміна С.Н. ОЦЕНКА ПОТЕНЦИАЛЬНОГО РИСКА ЗДОРОВЬЮ НАСЕЛЕНИЯ ПРИ АНТРОПОГЕННОМ ЗАГРЯЗНЕНИИ АТМОСФЕРЫ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА БЕЛГОРОДА)	23
Скорород С.П., Сюткін С.І. ПОРІВНЯЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ УСТАНОВОК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ	26
Смирнов І.Г., Сировець С.Ю. ЛОГІСТИКА КОМЕРЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО КЕЙТИРИНГУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	29
Тимофеев И.М., Жидров А.Е., Новожилова А.А. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ РАЙОНОВ СМОЛЕНСКОЙ И ВИТЕБСКОЙ ОБЛАСТЕЙ, ПРИЛЕГАЮЩИХ К ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГЕ СМОЛЕНСК-ВИТЕБСК (В КОНТЕКСТЕ ТРАНСГРАНИЧНЫХ СВЯЗЕЙ)	32
Чіпко Т.М. ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦУКРОБУРЯКОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	34
Василевська Я.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	38
Яковлева Ю.К., Грушка В.В. ЗАСТОСУВАННЯ ЦЕНТРОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ДЛЯ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ	41
Панкратьєва В.В. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (XIX СТ. – ПОЧАТОК XX СТ.)	44

<i>Vladimíra Lišková</i>	
THE INFLUENCE OF INTERNET AND VOLUNTEERED GEOGRAPHIC INFORMATION ON RECREATIONAL GEOGRAPHY AND TOURISM	48
<i>Francisco Alejandro Izquierdo Peralta</i>	
GEOMARKETING AS A TOOL OF REGIONAL BUSINESS DEVELOPMENT	51
<i>Özlem Ünal</i>	
REGIONAL IMBALANCE AND REGIONAL DEVELOPMENT PROJECTS IN TURKEY	53

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>Бережний В.А.</i>	
ПРО ГЕОІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	55
<i>Дубовик В.О.</i>	
МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТНОЙ ДОСТУПНОСТИ ТЕРРИТОРИИ	57
<i>Ільїв О.М.</i>	
ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ	61
<i>Кобилін П.О.</i>	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ	62
<i>Королєв А.А.</i>	
ФРАКТАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ТРАНСПОРТНОЙ ОСВОЕННОСТИ ТЕРРИТОРИИ	66
<i>Лапушняк М.Д.</i>	
СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ» В РАМКАХ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ	69
<i>Чуєв О.С.</i>	
ГЕООБРОБКА ТА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПЛАТФОРМУ ARCGIS ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ПЕРЕГЛЯДАЧ «GOOGLE ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ»	71
<i>Шинкаренко Д.А.</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОГО МІСТА	74

СЕКЦІЯ 2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Бикова М.Д.</i>	
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕЛИКОГО МІСТА	79
<i>Біла К.А.</i>	
ПОШИРЕННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ В СВІТІ	82
<i>Білько А.В.</i>	
ЗМІНИ ГОСПОДАРСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ	83

Глинський О.А., Кузишин А.В. ГЕОПРОСТОРОВІ РИСИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ОБЛАСТЯХ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ В СВІТЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ	86
Гризун А.В. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	89
Гура А.В. СУЧАСНИЙ СТАН СПОРТИВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ м. ХАРКІВ	94
Дмитрієва К.Є. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКУ КАВ'ЯРЕНЬ м. КИСВА	97
Дюканова Е.Н. ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКО-УКРАИНСКИХ ОТНОШЕНИЙ	100
Ігнатенко Є.В. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	102
Кафтанова П.О. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ	105
Кривошеева Н.В. ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЗЕМЕЛЬНОГО НАДЗОРА (НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ)	108
Кульчитский Н.А. ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ СЕТИ КИТАЯ	110
Лимар О.С. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	113
Логвинова М.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЧУГУЇВСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	115
Лопатка І.А. БІБЛІОТЕКИ ЯК СТИМУЛ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	118
Мазурова А.В. ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-КРЕАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ВЕЛИКОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА)	121
Макогон І.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	124
Нестер Т.И. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ	128
Озерська Т.В. ВАРТІСТЬ ЗЕМЛІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ м. ХАРКОВА	130
Погребський Т.Г. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	133

Полевич І.О. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОГО ОСВОЄННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	136
Рябокоть О.В. ТЕРИТОРІАЛЬНА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ РЕГІОНУ	139
Саидхаджаев Ф.С. МЕЖБЮДЖЕТНЫЕ ТРАНСФЕРТЫ: МЕХАНИЗМ ИННОВАЦИОННОГО РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	143
Телебєнєва Є.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	146
Фомина Г.Е. НАПРАВЛЕНИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ (НА ПРИМЕРЕ РИГО-ОРЛОВСКОЙ ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ)	149
Цуканов А.В. СОВРЕМЕННАЯ ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РФ	152
Шпак Є.В. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕЛЕКТРОБАЛАНСУ УКРАЇНИ	154
Яновська О.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТЕАТРІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	157
Ковач О.Д. АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	160
Marija Drobñaković, Jovana Todorić INITIAL PROCESS OF RURAL GENTRIFICATION IN PERIURBAN AREA OF CITY OF BELGRADE: EXPECTED TRENDS AND INDICATORS	164

СЕКЦІЯ 3 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Барило І.М. ПРИРОДНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	168
Бережний В.А, Курбанов Р. ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ГІС-АНАЛІЗУ РОЗПОДІЛУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	171
Бітюк Ю.П. ТИПІЗАЦІЯ ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО ПРОЦЕСУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	174
Горбунова Ю.О. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ СИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА	178
Кіндякова О.І. ДЕМОГРАФІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ В МІЖПЕРЕПИСНІ ПЕРІОДИ	182

Крайтор П.П. ЕТНОГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСТВА ПРИКОРДОННИХ ДО УКРАЇНИ СУБ'ЄКТІВ РФ	185
Кузьменко Д.М. ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	189
Лозицька В.О. СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	191
Меринова Ю.Ю., Меринов Ю.Н. ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РОСТОВСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ	194
Поручинська І.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ	197
Фаткуллина Р.Р. ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ЗАМЕЩЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ АЛЕКСАНДРОВСКОГО РАЙОНА ОРЕНБУРГСКОЙ ОБЛАСТИ) ..	199
Ключко Л.В., Омельченко В.І. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ	203

СЕКЦІЯ 4 РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

Аванесян А.Л. ТРАДИЦИОННЫЕ ПРАЗДНИКИ НАРОДОВ СТАВРОПОЛЬЯ КАК РЕСУРС ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ АРМЯН, ГРЕКОВ, ЕВРЕЕВ) ...	206
Арутюнян О.Л. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ТУРИЗМА НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ	208
Буханець І.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАКРОРЕГІОНІ	210
Василенко Е.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА В БЕЛАРУСИ	213
Гришко Р.О. СПІВРОБІТНИЦТВО МІСТ-ПОБРАТИМІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ	216
Долгова К.С. ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ В УКРАЇНІ	219
Єригіна М.О. ПЕРЕДУМОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕОТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	222

Кулешова Г.О., Колісник Л.В. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОАЗІЙСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РАЙОНУ	225
Лемехова А.С. ТУРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПРИП'ЯТЬ-СТОХІД»	228
Ліщук О.В. МІСЕ-КРУЇЗ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ	230
Оніщук І.М. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В РОЖИЩЕНСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	233
Онойко Ю.Ю., Кролик В.С. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРЕНАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	235
Пилипюк В.М. РОЛЬ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	239
Радчич Р.В. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА ПРОМЫШЛЕННОЙ ОБЛАСТИ (НА ПРИМЕРЕ ДНЕПРОПЕТРОВЩИНЫ)	241
Скутар Т.Д. БІОСОЦІАЛЬНІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	243
Шпурік К.В. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ І ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНОЇ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ	245
Штогрин Н.Б. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	248
Яценко А.Д. ВИДИ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАВАНТАЖЕНЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ СИСТЕМАХ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я	251
Marek Civan TRANSFORMATION OF TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF DONOVALY	254

СЕКЦІЯ 5

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Бєлова Н.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ЛІСІВ НА ВОДОЗБОРАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ ...	257
Бойко А.Г. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ПОЛІГОНУ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ У БОГОДУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	260

Вергун О.М. ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	262
Вердиш М.В. УПРАВЛІННЯ ЗРОШУВАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	265
Грицай Х.Б. ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИМІРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБРЕГІОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	268
Грушка В.В. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	270
Карпенко О.О. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	274
Кравченко К.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРОДНИХ ВУГІЛЬНИХ ВІДВАЛІВ ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ПЛОСКИХ СОНЯЧНИХ КОЛЕКТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	276
Петришина О.В. АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ВИКИДІВ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН В АТМОСФЕРУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	279
Світлична О.В. ЗАБРУДНЕННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД В МЕЖАХ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ ..	283
Сопов Д.С. СУЧАСНА СТРУКТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	285
Таранов А.О. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИРОВОГО ОПЫТА В ЛАНДШАФТНОМ ДИЗАЙНЕ ГОРОДСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В БЕЛГОРОДЕ И БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ	288

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 911.3

Н.В. Добровольська

natalie-d@mail.ru

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ГРУПУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕРОБСТВА

Для системного просторового аналізу особливостей розвитку землеробства Харківської області було проведено кластер-аналіз за 44 екологічними та 10 економічними показниками, за результатами якого було проведено групування адміністративних районів. Враховуючи щорічні коливання метеорологічних умов, що безпосередньо впливають на врожайність культур, для отримання достовірних результатів при проведенні кластерного аналізу було взято середні значення кожного з обраних показників за період 2008–2012 років.

За екологічними показниками розвитку землеробства в Харківській області було виділено п'ять основних груп районів (рис. 1).

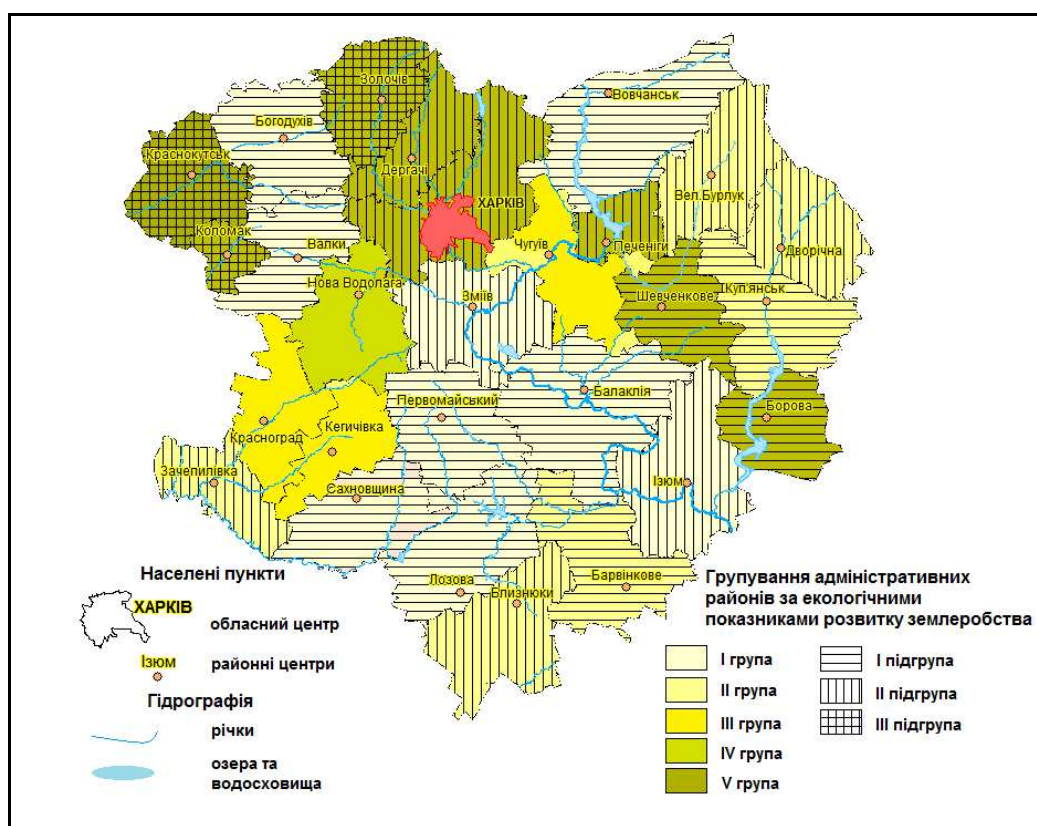

Рис. 1. Групування адміністративних районів Харківської області за екологічними показниками розвитку землеробства за 2008–2012 роки (побудовано за даними [1–6])

Перша група районів є найчисельнішою, до неї відносяться 9 районів області: Балаклійський, Вовчанський, Богодухівський, Валківський, Лозівський, Первомайський, Сахновщинський, Зміївський та Ізюмський. Ці райони мають високі показники частки удобреної площі мінеральними добривами, особливо під соняшником, та частки площі, на якій застосовувалися засоби захисту рослин. Значення всіх інших показників даної групи районів є середніми по області.

До другої групи відносяться Барвінківський, Куп'янський, Близнюківський, Зачепилівський, Великобурлуцький, Дворічанський райони, які характеризуються значної розораністю та часткою посівних площ. В той же час, ці райони посідають останні місця в області за обсягами внесення мінеральних та органічних добрив під сільськогосподарські культури.

Райони третьої групи – Кегичівський, Красноградський та Чугуївський – є лідерами в області за посівними площами та характеризуються значними обсягами внесення органічних добрив і невеликими обсягами внесення мінеральних добрив.

До четвертої групи районів за екологічними показниками потрапив лише один район – Нововодолазький, який є абсолютним лідером за внесенням органічних і мінеральних добрив та суттєво відрізняється від аналогічних показників інших районів.

До п'ятої групи потрапили Борівський, Шевченківський, Дергачівський, Печенізький, Харківський, Золочівський, Краснокутський та Коломацький райони, які за екологічними показниками розвитку землеробства є найбільш відсталими у Харківській області. В цих районах спостерігається надзвичайно високий рівень еродованості сільськогосподарських земель та найменші частки площ, на яких застосовуються засоби захисту рослин.

В результаті проведення кластерного аналізу за *економічними показниками* розвитку землеробства в Харківській області було виділено також п'ять основних груп районів (рис. 2).

Перша група – Балаклійський, Харківський, Дергачівський та Зміївський райони, що мають олійну спеціалізацію, переважно за рахунок вирощування соняшнику. Рентабельність рослинництва в цих районах є середньою.

До другої групи відносяться 7 районів – Барвінківський, Близнюківський, Первомайський, Дворічанський, Лозівський, Шевченківський та Ізюмський, які мають олійно-зернову спеціалізацію. В цих районах високі показники виробництва зернових культур, соняшнику та ріпаку, проте рентабельність продукції рослинництва є найнижчою в області.

До районів третьої групи відносяться Вовчанський, Богодухівський, Валківський, Нововодолазький, Куп'янський, Зачепилівський, Борівський та Печенізький, які мають найвищі показники виробництва та урожайності зернових культур, що обумовлює багаторічну зернову спеціалізацію цих районів та досить високу рентабельність зернових культур.

Четверта група складається з Красноградського та Чугуївського районів, які мають зернову та олійну спеціалізацію. Саме ці райони мають найвищі показники виробництва та урожайності зернових культур і соняшнику та

найвищу рентабельність продукції рослинництва в області.

Останні 6 районів області – Великобурлуцький, Золочівський, Кегичівський, Краснокутський, Коломацький та Сахновщинський – потрапили до п'ятої групи. Ця група районів характеризується найвищими показниками виробництва та урожайності цукрових буряків, що визначило їхню спеціалізацію на буряківництві.

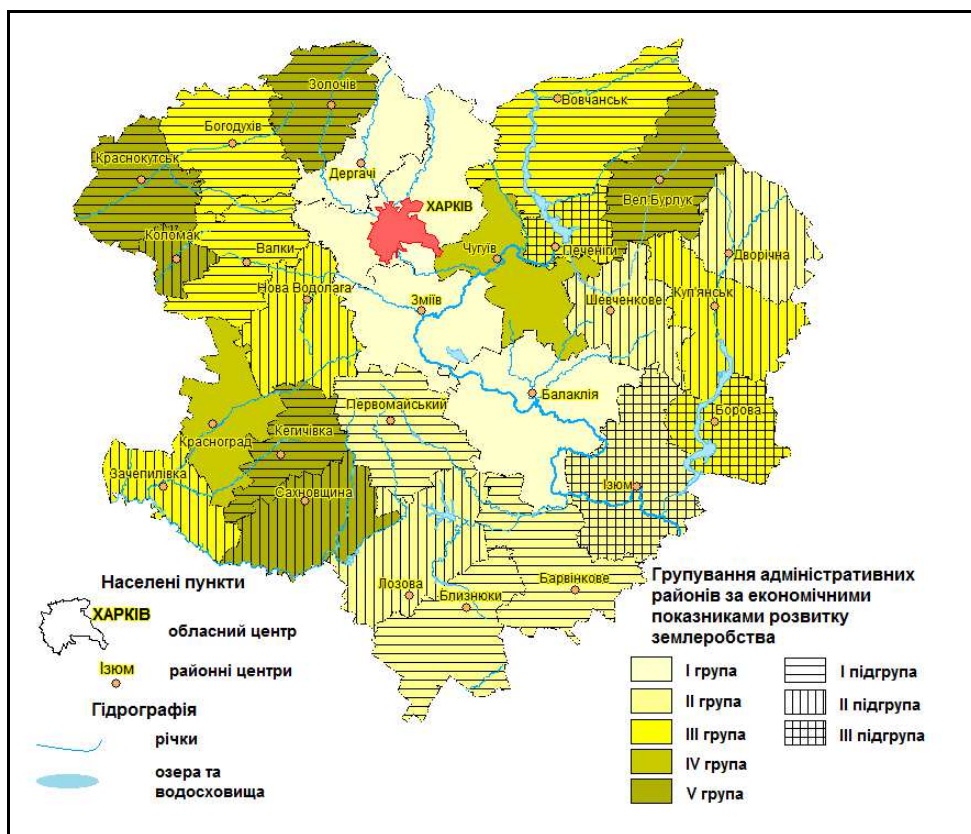

Рис. 1. Групування адміністративних районів Харківської області за економічними показниками розвитку землеробства за 2008–2012 роки (побудовано за даними [1–6])

Таким чином, за результатами проведеного дослідження було виділено групи районів Харківської області, що мають різні особливості розвитку землеробства. У подальших дослідженнях планується розробити пропозиції з удосконалення структури рослинництва у напрямку формування екологічно збалансованого землеробства.

Список використаних джерел: 1. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай 2011 року (статистичний бюлетень) / [відповідальна за випуск К.П. Воловікова]. – X., 2009. – 54 с. 2. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай 2012 року (статистичний бюлетень) / [відповідальна за випуск К.П. Воловікова]. – X., 2009. – 47 с. 3. Сільське господарство Харківської області (статистичний збірник) / [відповідальна за випуск К.П. Воловікова]. – X., 2009. – 159 с. 4. Сільське господарство Харківської області (статистичний збірник) / [відповідальна за випуск К.П. Воловікова]. – X., 2010. – 159 с. 5. Сільське господарство Харківської області (статистичний збірник) / [відповідальна за випуск К.П. Воловікова]. – X., 2012. – 153 с. 6. Харківська область у 2011 році (статистичний щорічник) / [під ред. О.Г. Мамонтової]. – X., 2012. – 582 с.

ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ СТАРЕНИЕ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ПРОБЛЕМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Проблема старения населения становится одной из важнейших проблем нашего века. Всё большее число людей вступают в период старости (75 лет и более). Общество, затронутое процессом старения, подвергается изменениям не только демографического, но и экономического, социального, психологического характера.

Как и в большинстве европейских стран уже много десятилетий в России постепенно нарастает проблема старения населения. Под *старением населения*, или *демографическим старением*, понимают увеличение доли пожилых и старых людей в общей численности населения. Старение населения является результатом длительных демографических изменений, сдвигов в характере воспроизводства населения, в рождаемости и смертности и их соотношении, а также, частично, миграции [3].

В настоящее время особую *актуальность* приобретают процессы старения населения в сельской местности, в результате которых нарушается устойчивое развитие систем расселения. Рост доли пожилых и старых людей в составе населения обуславливает необходимость изучения состава этой части, их нужд, потребностей, биологических и социальных возможностей. Демографическое постарение становится государственной проблемой, требующей соответствующего решения уже в настоящее время и широкой подготовки на ближайшие годы.

Предметом исследования являются факторы и процессы, влияющие на изменение возрастной структуры населения в сельской местности.

Объект исследования – сельское население Белгородской области.

Цель исследования – анализ состояния и выявление изменений в структуре сельского населения Белгородской области.

Отметим, что численность постоянного населения Белгородской области 2013 год составляет 1 536 073 человек, из них 515 695 человек проживают в сельской местности, т.е. 33,4%, что выше среднероссийского уровня. Существенной особенностью сельского населения области является накопление в его структуре доли лиц пожилых возрастных групп при снижающейся доле численности детей и подростков, что и является основным фактором его старения.

Для оценки уровня старения населения в сельской местности [4] был рассчитан коэффициент старения для каждого года с 2002 по 2012 годы:

$$W_{60} = \frac{S_{60+}}{S} \times 100$$

где S_{60+} – соответствует числу лиц в возрастах 60 лет и старше; S – общая численность населения.

Полученные статистические результаты позволили построить диаграмму, на которой видно, что на протяжении всего временного периода сохраняются высокие значения коэффициента – в интервале 29,9% – 24,7%. Это говорит о крайне неблагоприятной ситуации в области (рис. 1).

При оценке процесса демографического старения нами была использована шкала, построенная французским демографом Ж. Божё-Гарнье и доработанная Э. Россетом [1]. Согласно этой шкале превышение доли лиц в возрасте 60 лет и старше более 18% характеризуется как очень высокий уровень демографической старости. С 2002 года коэффициент старения снижается, но это временное явление. Рассчитанный нами прогноз свидетельствует об увеличении коэффициента в 2025 году до 26,3%. А это означает, что проблема постепенного «вымирания» жителей сельской местности будет существовать и в дальнейшем.

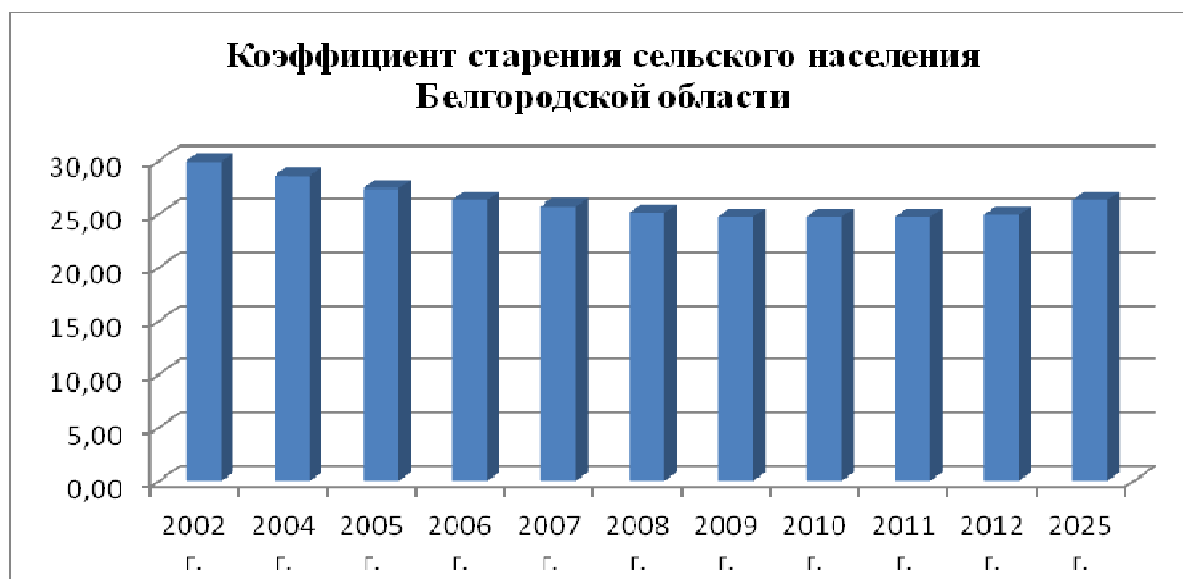

Рис. 1. Коэффициент старения сельского населения Белгородской области [2]

На этом фоне очень отчетливо обозначился кризис деревни. Главной причиной столь неблагоприятной ситуации является «отток» молодежи в город. Молодые люди, окончив сельскую школу, уезжают на учебу в ВУЗы и СУЗы, которые расположены в областном центре. Впоследствии только единицы из них возвращаются в родные села, большинство же пытается найти работу в городе и остаться в нем на постоянное место жительства. Закономерным развитием ситуации является появление проблемы квалифицированной рабочей силы на селе, увеличения экономической нагрузки на общество, которые ставя под сомнение устойчивое развитие сельских территорий.

Несмотря на продолжающийся процесс демографического старения населения, в сельской местности происходит незначительное увеличение численности населения трудоспособного возраста, доля которого в возрастной структуре сельского населения составила в 2010 г. 56,2% против 50,4% - в 2002 г. (рис. 2).

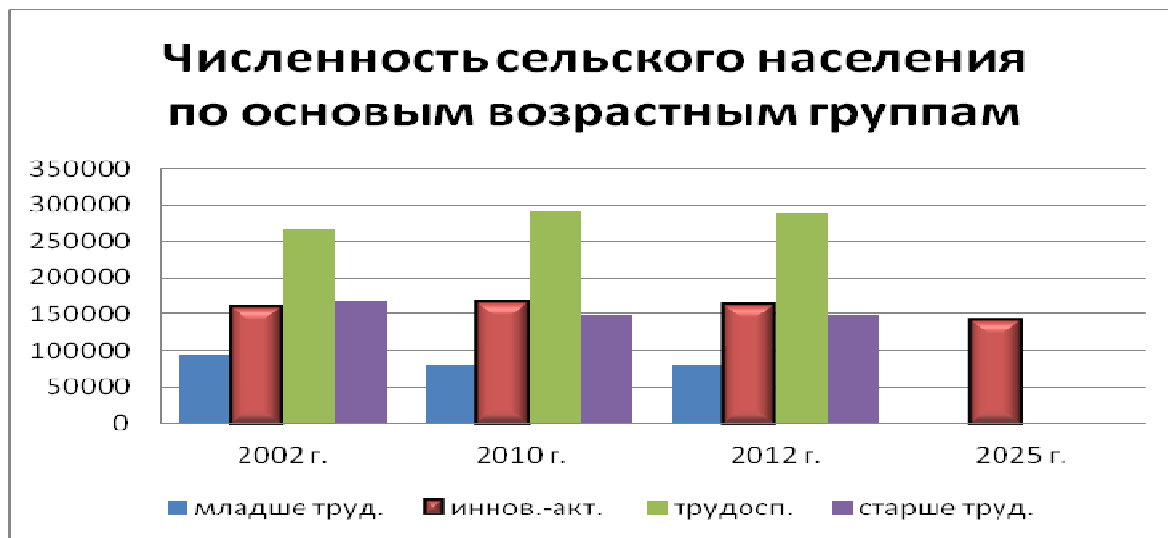

Рис. 2. Численность сельского населения по основным возрастным группам [2]

Однако в возрастной структуре Белгородской области нарастают диспропорции, усугубляются старые, появляются новые проблемы: уменьшается численность детей и подростков (0-14 лет – носителей будущего страны), сокращается количество и доля инновационно-активного населения (16-39 – креативной части общества), продолжает снижаться продолжительность жизни у мужчин.

Наши расчеты показали, что процесс сокращения инновационно-активного населения сохранится. Это происходит вследствие интенсивной миграции в города для получения образования и трудоустройства.

Изучая статистические отчеты муниципальных районов, мы пришли к выводу, что в последнее время тенденция сокращения количества сельских жителей во многом связана с тем, что существующая организация жизни в сельской местности требует кардинального изменения в соответствии с современными требованиями общества [2]. Снизилось количество браков, как следствие этого уменьшилась число родившихся за год детей. Растет смертность, увеличивается средний возраст жителя села.

Таким образом, в результате нашего исследования мы выявили следующие особенности:

- 1) происходит снижение численности детей и подростков;
- 2) сохраняется высокий коэффициент старения, что говорит об очень высоком уровне демографической старости;
- 3) снижается количество инновационно-активного населения.

Нарастающее постарение населения отрицательно воздействует на условия проживания в сельской местности. Такие демографические тенденции будут

негативно отражаться на устойчивом развитии территорий. Поэтому государство должно создать благоприятную жизненную среду. Это означает, что нужны такие условия, чтобы людям захотелось вернуться в деревни и села, т.е. социально-экологические проблемы деревни, жилищные, торгово-бытовые проблемы и возможности рациональной организации досуга были решены.

Список использованных источников: 1. Медков В.М. Демография: Учебное пособие. Серия «Учебники и учебные пособия». – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. – 448 с. 2. Основные показатели социально-экономического положения муниципальных образований. Режим доступа: http://belg.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/belg/ru/municipal_statistics/main_indicators/ 3. Программа социально-экономического развития муниципальных районов на 2012-2016 годы. 4. Сафарова Г.Л. Старение городского и сельского населения России // Современные проблемы старения населения в мире: тенденции, перспективы, взаимоотношения между поколениями. М.: МАКС Пресс, 2004. С. 121–130.

УДК 911.3

В.Ф. Ліхван

geograf22@mail.ru

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сільське господарство у Харківській області, як і в Україні загалом, займає одне з провідних місць серед галузей господарства (після промисловості), а також перше місце в структурі агропромислового комплексу. Досліджуючи сільське господарство Харківської області, перш за все потрібно визначити функціональний та кількісний склад сільськогосподарських підприємств, а також особливості їх територіальної організації.

У 2012 році частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості всіх галузей економіки Харківської області склала 10,1% (у 2010 році – 6,4%, 2011 році – 9,1%). Сільське господарство області характеризується досить високим рівнем розвитку.

Незважаючи на свій індустріальний характер, Харківщина дає близько 5-6% валової продукції сільського господарства всієї країни. Це є наслідком не тільки відносно ефективного господарювання, але й значної кількості сільськогосподарських підприємств, що характерно для лісостепової і степової зон.

Сільськогосподарські підприємства Харківської області спеціалізуються на виробництві зерна, цукрового буряка, соняшника, м'яса, молока, овочів та фруктів.

Станом на 1 січня 2013 року на території Харківської області зареєстровано 1919 сільськогосподарських підприємств. Серед них основну частку становили фермерські підприємства – 62% (1174 одиниці). Якщо проаналізувати динаміку зміни загальної кількості сільськогосподарських підприємств, то можна

зробити висновок, що починаючи з 2006 року і до 2012 року спостерігається загальна тенденція скорочення кількості фермерських господарств. Загальна кількість сільськогосподарських підприємств також має тенденцію до зменшення (рис. 1).

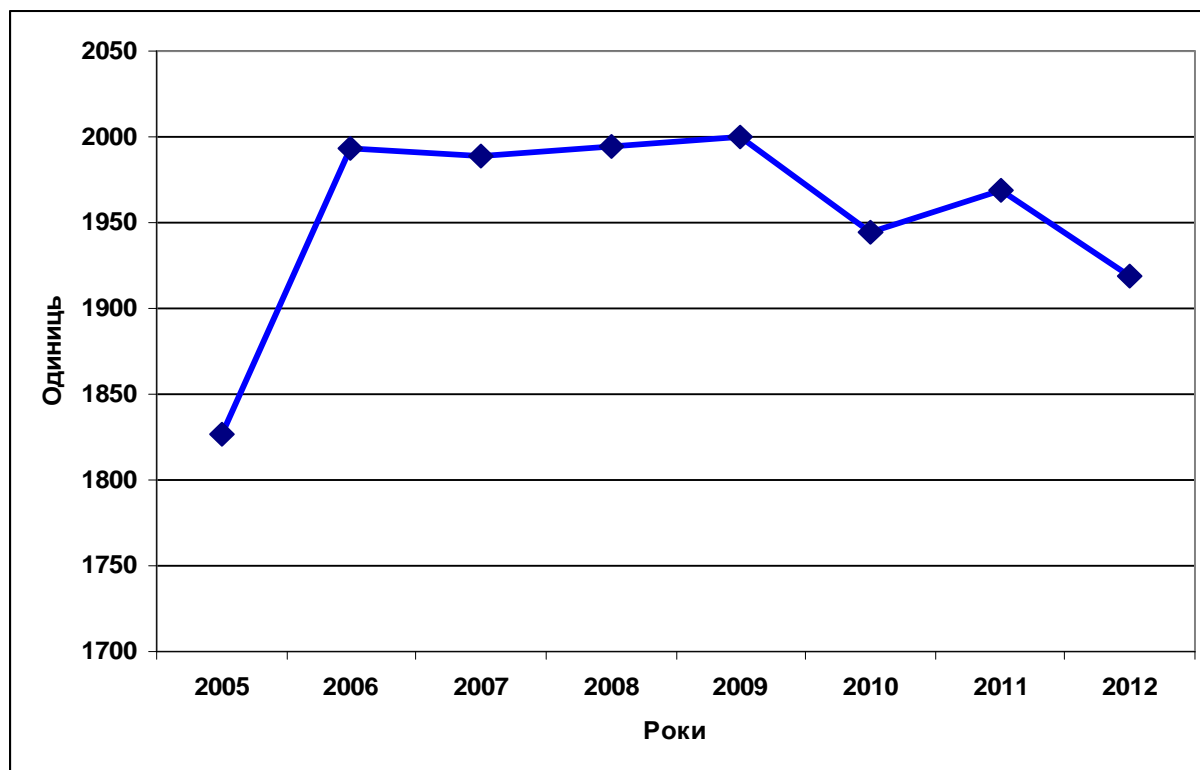

Рис. 1. Динаміка загальної кількості сільськогосподарських підприємств Харківської області за період 2005-2012 роки (побудовано автором за даними [3])

Дану ситуацію можна пояснити тим, що ряд галузей сільського господарства є збитковими. Якщо продукція рослинництва в Україні користується попитом та має експортний потенціал, то продукція тваринництва взагалі неконкурентоспроможна на внутрішньому і зовнішньому ринках. Варто відзначити, що у Харківській області основна частина сільськогосподарських підприємств, які розформувались, спеціалізувались на тваринництві.

Починаючи з 2006 року, розподіл сільськогосподарських підприємств Харківської області за організаційно-правовими формами господарювання у відсотковому відношенні залишався сталим. Протягом періоду 2005-2012 років частка виробничих кооперативів та підприємств державної форми господарювання не перевищувала 6%, а у 2012 році становила 5% (рис. 2).

Велика кількість фермерських господарств пояснюється відносною легкістю створення саме цієї категорії господарства та їх вузькою спеціалізацією у порівнянні з іншими формами господарювання. Практично всі фермерські господарства регіону спеціалізуються на рослинництві. Серед них майже 90% підприємств займаються вирощуванням зернових та технічних культур.

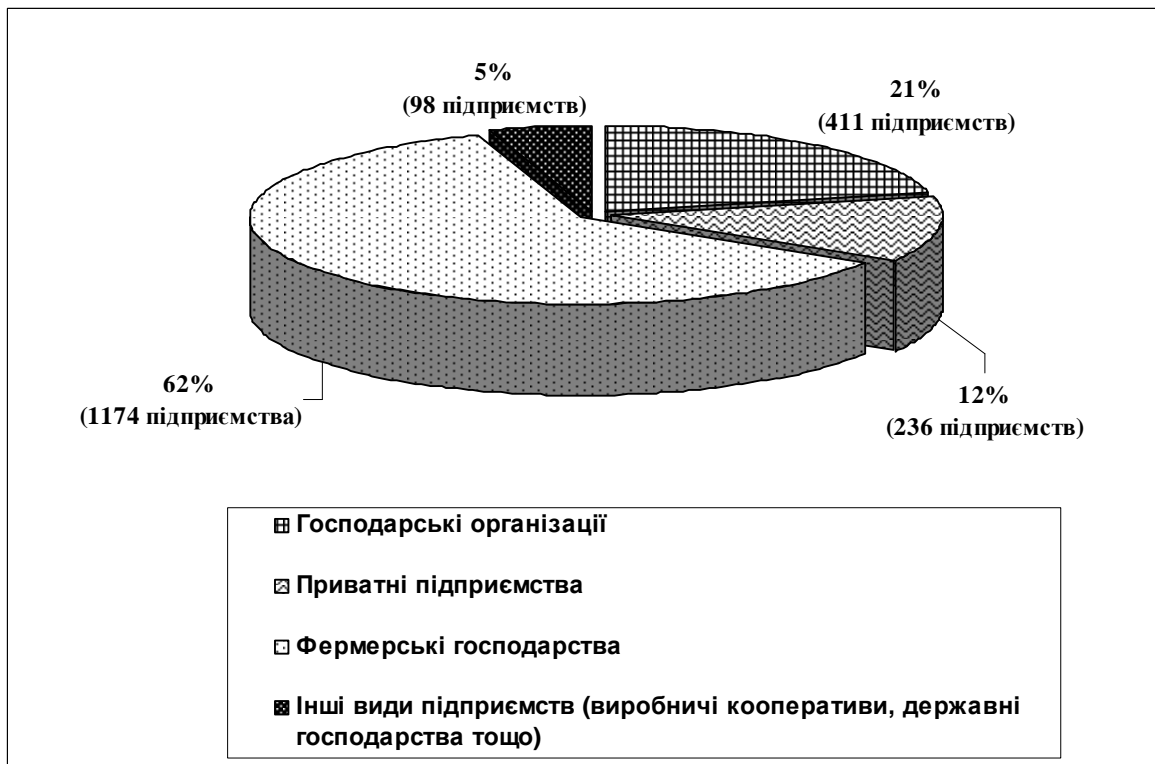

Рис. 2. Структура сільськогосподарських підприємств Харківської області за організаційно-правовими формами господарювання у 2012 році (побудовано автором за даними [3])

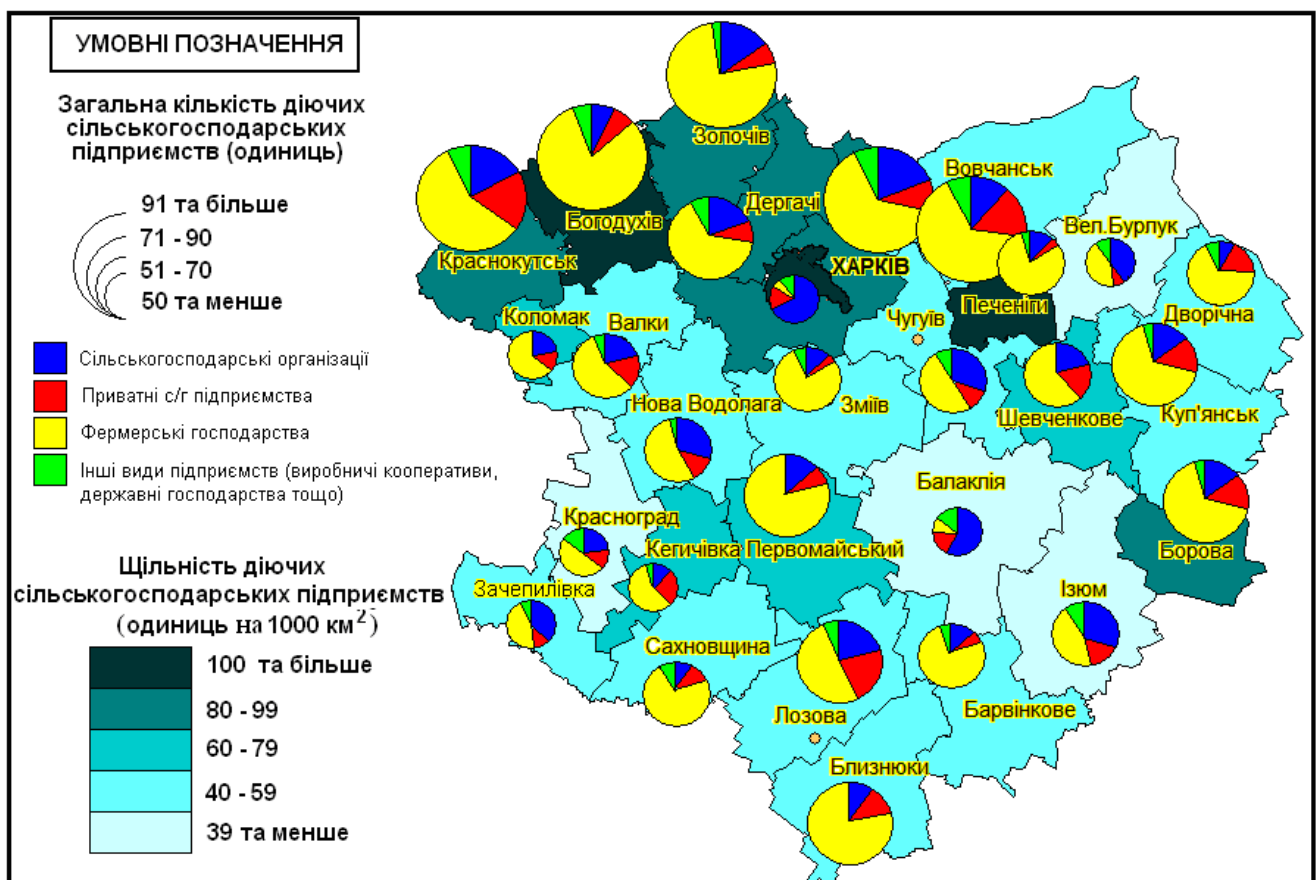

Рис. 3. Сільськогосподарські підприємства на території Харківської області у 2012 році (побудовано автором за даними [2])

Найбільша територіальна концентрація сільськогосподарських підприємств спостерігається на півночі Харківської області. Про це свідчать показники щільності підприємств та їх загальної кількості (рис. 3). Причиною такої диференціації є розміщення області у двох природних зонах (агрокліматичний фактор), що впливає на ряд показників: спеціалізацію підприємств, урожайність культур, валові збори продукції тощо.

Північні райони області мають вищі показники рентабельності продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах. Господарства таких районів як Краснокутський, Вовчанський, Харківський, Печенізький, Чугуївський та Великобурлуцький мають середню рентабельність понад 30%. У більшості випадків це стосується рослинництва, оскільки майже у всіх районах області, як зазначалося вище, виробництво продукції тваринництва є збитковим.

Частка фермерських господарств від загальної кількості підприємств становить більше 50% у всіх районах області, за винятком Балаклійського, Ізюмського, Великобурлуцький та Зачепилівського районів. В цих районах значна частка господарств населення та приватних підприємств.

Висновки. Розвиток сільського господарства у Харківській області певною мірою пов'язаний з кількістю сільськогосподарських підприємств. Оскільки тваринництво області є збитковим, то скорочення кількості сільськогосподарських підприємств, що спеціалізуються на тваринництві, виглядає логічним та відповідає умовам ринку. У Харківській області переважають за кількістю фермерські господарства, які є менш захищеними державою. Державна підтримка аграрного сектору економіки Харківської області і в Україні в цілому є недостатньою для сільгоспвиробників.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 2. Сільське господарство Харківської області у 2012 році (статистичний щорічник) / [під заг. ред. К.П. Воловікової]. – Х., 2013. – 153 с. 3. Харківська область у 2012 році (статистичний щорічник) / [під заг. ред. О.Г. Мамонтової]. – Х., 2013. – 535 с.

С.В. Рязанцев¹, Н.Г. Кузнецов¹, А.Н. Злобин²

riazan@mail.ru, inmigr@ya.ru

¹*Институт социально-политических исследований РАН,
г. Москва, Российская Федерация¹*

²*Воронежский государственный технический университет,
г. Воронеж, Российская Федерация*

МИГРАЦИОННЫЕ ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ МЕЖДУ СЛАВЯНСКИМИ СТРАНАМИ В ПЕРИОД ДЕПОПУЛЯЦИИ И ИНТЕНСИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНОСТРАННОЙ РАБОЧЕЙ СИЛЫ

(Исследование проведено при поддержке РФФИ грант № 14-06-00409)

Важнейшим инструментом реализации миграционной политики, государственного регулирования в миграционной сфере должны стать комплексные целевые программы, ориентированные на перспективы социально-экономического роста страны, защиту интересов личности, общества и государства. Все большую роль приобретает научно-методическое обеспечение государственного управления в миграционной сфере, предполагающее, в первую очередь, оперативную диагностику тенденций формирования миграционных потоков и миграционного поведения. Это предполагает, в свою очередь, создание системы социального мониторинга, использование междисциплинарного инструментария научного анализа, банков данных. Крайне актуальной является и проблема научного обоснования стратегических приоритетов миграционной политики в области целевого переселения, выработки социальных нормативов, мер государственной поддержки населения, проживающего в районах с неблагоприятными природно-климатическими условиями [1].

Проблема регулирования миграций все больше выходит за пределы отдельных стран, приобретает международное и общенациональное значение, требует формирования регулирующих механизмов на международном уровне. Наиболее значимыми проблемами для государств, испытывающих миграционное давление, являются:

- предотвращение возможных конфликтов, складывающихся на основе усиления миграционных процессов;
- защита национальных интересов с помощью административно-ограничительных мер, не противоречащих нормам демократических государств;
- создание механизмов интеграции мигрантов в принимающую социальную среду[2, с. 329].

Особенности миграционных процессов в Российской Федерации определяются целым комплексом факторов (экономических, демографических,

социальных, этнокультурных, геополитических, правовых, экологических). В результате рыночных реформ государство оказалось не готовым к адекватному реагированию на интенсификацию миграционных процессов.

В регулировании миграции нельзя пытаться искусственно менять направление миграционных потоков или останавливать их. При этом государство должно выделять и поддерживать определенные группы мигрантов, в целях обеспечения собственной национальной безопасности.

Миграция способна воздействовать на качество жизни общества, так же, как качество жизни может определять направление и содержание миграционных потоков. С одной стороны, мигранты стремятся туда, где качество жизни в большей степени отвечает их потребностям и ценностям, культурным традициям, профессиональным возможностям. С другой стороны, качество жизни в стране или регионах заметно меняется под воздействием миграционных потоков. Непосредственное воздействие миграции на качество жизни общества выражается в том, что сами мигранты, заполняя новое социальное пространство, привносят свой образ жизни, ценности и потребности, меняют социальную структуру и демографические характеристики населения[3].

Косвенное воздействие миграции заключается во влиянии на факторы, определяющие качество жизни населения (состояние рынка труда, жилья, рынка потребительских товаров и услуг и т.д.).

В современной России довольно низка мобильность рабочей силы, что определяется сложностями в трудоустройстве, жилищными проблемами при перемене места работы (его дороговизна и неразвитость рынка жилья в целом), отсутствием развитой системы профессиональной подготовки и переподготовки. Крайняя неравномерность развития рынков жилья и занятости в регионах России обуславливает дисбаланс в распределении человеческих ресурсов по территории страны.

Упрощенная схема получения российского гражданства для тех иммигрантов, в социально-экономическом потенциале, которых нуждаются Россия, является еще одним существенным стимулом в реализации целевого подхода в регулировании миграции [4,с.68].

В отношении иностранных мигрантов, не намеренных переселяться в Россию или не соответствующих установленным качественным параметрам, необходимо определить квоты, четко ограничивающие количество прибывающих, заранее прикрепляя их к конкретному предприятию.

Сегодня в России должна действовать единая демографическая и миграционная государственная программа, рассчитанная не менее чем на двадцать пять лет. Именно в этот период ожидается наиболее стремительное сокращение населения России. В этой связи необходимо принять определенные компенсационные меры комплексного характера.

Другим важнейшим приоритетом выступает эффективное использование деятельности трудовых иммигрантов. Сегодня требуется эффективное планирование потоков миграции в той ее части, которая обусловлена действиями органов власти и работодателей. В долгосрочной программе

должны предусматриваться не только мероприятия по дифференцированному «отбору» мигрантов, но и поэтапные шаги по расселению переселенцев на территории государства с учетом их социокультурных, этнических особенностей; действия по сближению различных этнокультур через их взаимопознание и взаимообогащение. Сегодня требуется акцентировать внимание государственной власти на политике обеспечения эффективной межкультурной коммуникации, способствующей интеграции мигрантов и принимающего общества [5].

Россия нуждается в иммиграционном пополнении своих сокращающихся трудовых ресурсов и ей предстоит стать страной иммигрантов. Один из путей создания эффективной иммиграции, способным повлиять на изменение в экономической, социальной и демографической ситуации может стать максимальное расширение подготовки иностранцев в учебных заведениях России. Это позволило бы, во-первых, увеличить доходы учебных заведений и предотвратить возможную безработицу преподавателей в России, неминуемую из-за сокращения численности молодёжи. Во-вторых, подготовить выпускников средних и высших учебных заведений со знанием русского языка, специалистов, способных работать в России. В-третьих, позволит студентам во время обучения познакомиться и поделиться элементами культуры своей нации. Процесс обучения учебной иностранных мигрантов невозможно рассматривать вне связи с общим состоянием иностранной трудовой миграции.

В последние месяцы Россия делает робкий поворот в миграционной политике с азиатского вектора на славянский. Ужесточаются условия работы для мигрантов из азиатских стран в сторону создания лучших условий работы для выходцев из Украины, Белоруссии.

Список использованных источников: 1. Standard Eurobarometer. 2008. № 69. P. 51. 2. Singleton A. (2009, *Building a Statistical Framework for the Collection, Compilation and Dissemination of International Migration Statistics in the ESCWA Countries. Working Paper on Key Terms, Definitions and Concepts.* 2009, June 30 [URL:<http://www.escwa.un.org/information/meetingdetails.asp?referenceNum=1017E>]. 3. (§32, *UN Recommendations on Statistics of International Migration (Rev. 1)*, 1998) 4. Anich R., Bisogno E., Chudinovskikh O. . *Measuring Emigration at the Census: lessons Learned from Four Country Experiences. Paper presented at the Joint UNECE/Eurostat Work Session on Migration Statistics (Geneva, Switzerland, 3-5 March 2008). Joint UNECE/Eurostat Meeting on Population and Housing Censuses Eleventh Meeting, 13-15 May 2008, Geneva.* 5. *Предложения по институциональной модернизации российской миграционной политики. Доклад экспертного фонда «Миграция XXI век» /Власова Н.И., Матвеева И.Г./Под ред. Поставнина В.А. – М.: «АМА-Пресс», 2011.* 6. Кузнецов Н.Г. Рязанцев С.В. *Миграция из Вьетнама в Россию: тенденции и регулирование // Миграция в современной России: состояние, проблемы, тенденции. 2012.»АМА-Пресс*

ОЦЕНКА ПОТЕНЦИАЛЬНОГО РИСКА ЗДОРОВЬЮ НАСЕЛЕНИЯ ПРИ АНТРОПОГЕННОМ ЗАГРЯЗНЕНИИ АТМОСФЕРЫ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА БЕЛГОРОДА)

На всех стадиях своего развития человек был тесно связан с окружающим миром. Но с тех пор как появилось высокоиндустриальное общество, опасное вмешательство человека в природу резко усилилось, расширился объём этого вмешательства. Наиболее значительным является химическое загрязнение среды несвойственными ей веществами химической природы. Среди них – газообразные и аэрозольные загрязнители промышленно-бытового происхождения. Загрязнение атмосферного воздуха особенно велико в городских поселениях, так как на ограниченной густозаселенной территории происходит сосредоточение промышленности, транспорта, техники и сооружений [2]. *Актуальность* исследования обусловлена тем, что в XXI веке развитие науки и технологий производства идет быстрыми темпами, в атмосферный воздух поступают все большее количество неспецифических химических веществ, и адаптационный механизм человека не успевает приспособиться к новым условиям существования, в результате чего откликом на загрязнение среды становятся экологически обусловленные заболевания.

Целью исследования является оценка потенциального риска здоровью населения г. Белгорода от загрязнения атмосферного воздуха.

При анализе причинно-следственных связей между факторами воздействия и показателями состояния здоровья наиболее часто используется корреляционно - регрессионный метод [1]. Количественной характеристикой силы связи служит коэффициент парной линейной корреляции, рассчитываемый по формуле:

$$r = \frac{\sum(x_1 - M_1) \cdot (x_2 - M_2)}{\sqrt{\sum(x_1 - M_1)^2 \cdot \sum(x_2 - M_2)^2}} \quad (1)$$

где x_1 , x_2 - значения первой и второй переменных; M_1 и M_2 - средние значения первой и второй переменных.

В качестве переменных рассматривались показатели состояния окружающей среды и критерии общественного здоровья населения г. Белгорода. Рассчитанный нами коэффициент корреляции равен 0,35. Таким образом, можно говорить о том, что состояние здоровья и состояние окружающей среды подвержено средней корреляционной связи.

При оценке потенциального экологического риска важно определить среднесуточные дозы (ADD) при ингаляционном воздействии загрязняющих веществ, поступающих с атмосферным воздухом. Расчет производился по

формуле [4]:

$$ADD = ((Ca \cdot Tout \cdot Vout) + (Ch \cdot Tin \cdot Vin)(EF \cdot ED)) / (BW \cdot AT \cdot 365) \quad (2)$$

Показатели, как правило, принимаются равными стандартным табличным значениям при известных значениях концентраций вещества.

Расчеты были произведены по десяти основным загрязняющим веществам [3], более половины которых, по нашим расчетам, превышают предельно допустимые среднесуточные концентрации. Так, максимальное содержание среднесуточной NO₂ в 3,5 раза, а SO₂ в 3 раза превышали предельно допустимые концентрации (ПДК). Полученные результаты свидетельствуют о возможном негативном их действии на органы дыхания [1].

На следующем этапе исследования нами был рассчитан коэффициент опасности (HQ) неканцерогенного риска по преобладающим загрязняющим веществам по формуле:

$$HQ = ADD / RfD \quad (3)$$

где ADD – среднесуточная доза, мг/кг; RfD – референтная (безопасная) доза, мг/кг.

Если величина $HQ < 1$, то неканцерогенный риск считается допустимым, а если $HQ > 1$ – опасный риск [4]. Результаты расчетов мы сформировали в матрицу (табл.). Как следует из результатов исследования, опасный риск для здоровья населения г. Белгорода возможен из-за взвешенных веществ и NO₂. Основными источниками поступления данных веществ в условиях городской среды г. Белгорода является автотранспорт. Именно поэтому, по нашему мнению, в группу риска попадает население, проживающее вблизи оживленных трасс и дорог.

Таблица 1

Коэффициент опасности неканцерогенного риска для здоровья населения г. Белгорода [рассчитано по [3, 4]

Вещество	Коэффициент опасности (HQ)	Критические органы / системы
Азота диоксид	1,1	Органы дыхания, сердечно-сосудистая система
Азота оксид	0,45	Органы дыхания, сердечно-сосудистая система
Аммиак	0,36	Органы дыхания, глаза
Взвешенные вещества	1,52	Органы дыхания,
Серы диоксид	0,12	Органы дыхания
Углерода оксид	0,73	Органы дыхания, кожа, слизистые
Фенол	0,33	Органы дыхания, ЖКТ

Для выявления хронического воздействия загрязненного воздуха на здоровье населения используется интегральный индекс загрязнения атмосферы. ИЗА рассчитывается по среднегодовым значениям концентраций вредных примесей и показывает, какому уровню загрязнения в единицах ПДК соответствуют фактические наблюдаемые уровни, а также вредность их воздействия на здоровье. ИЗА рассчитывается по следующей формуле:

$$In = \sum (xi / ПДКi)^{Ci} \quad (4)$$

где x_i — средняя за год концентрация i -того вещества; C_i — коэффициент, позволяющий привести степень загрязнения воздуха i -тым веществом к степени загрязнения воздуха диоксидом серы; In — ИЗА, безразмерная величина. Установлены значения C_i для веществ 4, 3, 2 и 1 классов опасности, которые равны 0,85; 1,0; 1,3 и 1,5 соответственно [4].

В г. Белгороде ИЗА за десятилетний период имеет тенденцию к повышению, что отражено на рисунке 1. Из установленных четырех категорий качества воздуха в зависимости от уровня загрязнения (низкий, повышенный, высокий и очень высокий уровень загрязнения), для г. Белгорода характерен *повышенный уровень* загрязнения воздуха (ИЗА от 5 до 8).

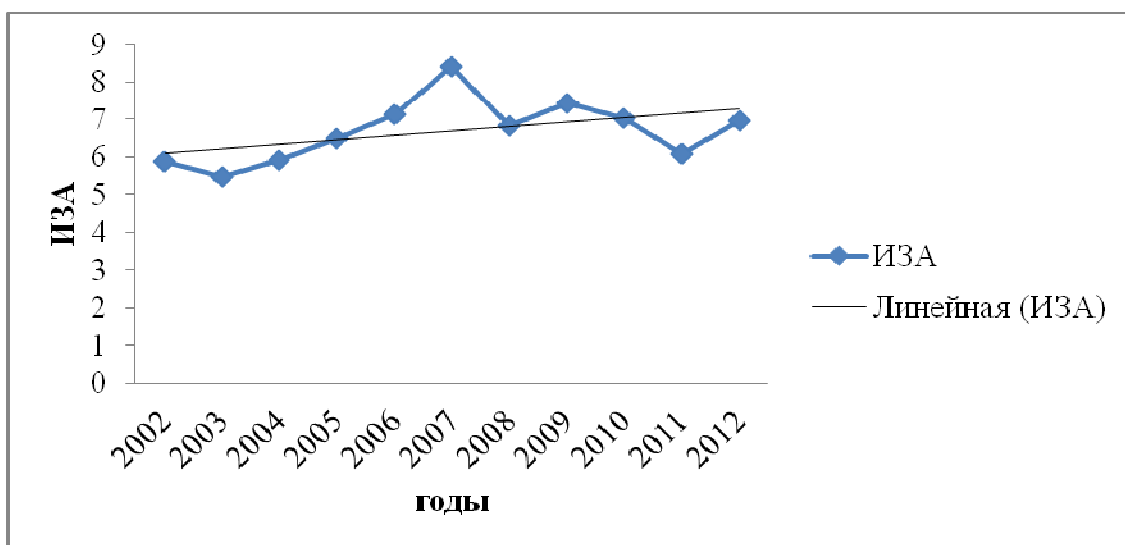

Рис.1. Динамика изменения ИЗА г. Белгорода с 2002 по 2012 г.

Сопряженный анализ данных показал, что динамика ИЗА и заболеваемости населения по отдельным группам болезней за многолетний период хорошо согласуется. Наиболее информативным, как показано на рис. 2, является зависимость заболеваемости новообразованиями и показателями ИЗА.

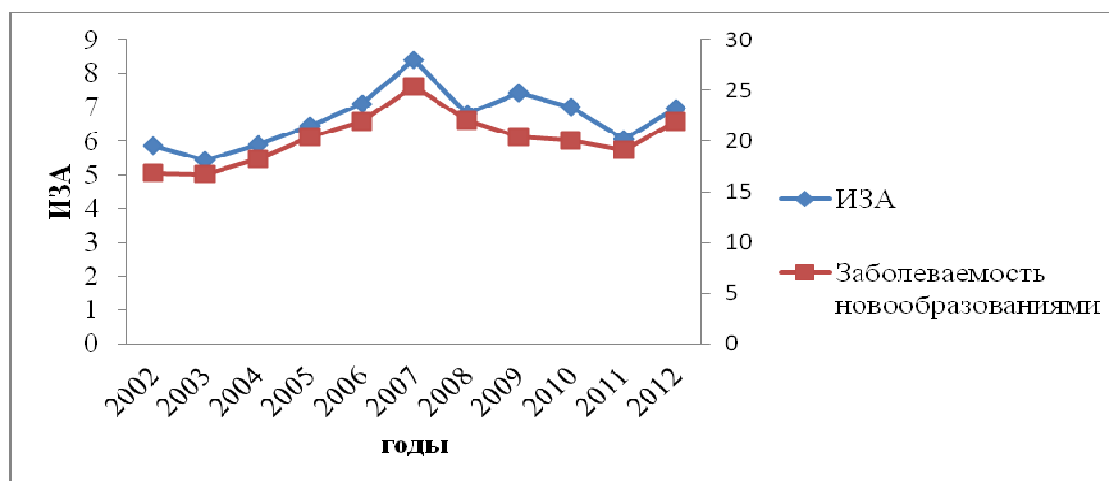

Рис. 2. Значения ИЗА и количество случаев заболеваемости новообразованиями

Таким образом, проведенное исследование выявило наличие потенциального аэрогенного риска для здоровья населения и тенденцию повышения индекса загрязнения атмосферы до категории высокого уровня. Для проведения эффективной политики сокращения экологических рисков необходимо обеспечение совместного участия государственных и неправительственных организаций в сфере здравоохранения и охраны окружающей среды.

Список использованных источников: 1. Воронеж: среда обитания и зоны экологического риска: монография / С.А.Куропан, С.А. Еприцев, О.В. Клепиков и др. – Воронеж: издательство «Истоки», 2010. – 207 с. 2. Касьяненко А.А. Современные методы оценки рисков в экологии: Учебное пособие. – М.: Изд-во РУДН, 2008. – 271 с.; 3. Феттер В.В. Областной доклад «О санитарно-эпидемиологической обстановке в Белгородской области в 2012 году» / Феттер В.В., Оглезнева Е.Е.; под ред. А.Д. Полякова. — Белгород, 2011. — 78 с. 4. Руководство по оценке риска для здоровья населения при воздействии химических веществ, загрязняющих окружающую среду (Руководство Р 2.1.10.1920 – 04). – М.: Федеральный центр Госсанэпиднадзора Минздрава России, 2004. – 143 с.

УДК 911.3

С.П. Скороход, С.І. Сюткін

SkorohodS.P@i.ua, siutkin-sergiy@ukr.net

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, м. Суми, Україна

ПОРІВНЯЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ УСТАНОВОК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Геодемографічні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, мають яскраво виражений негативний характер. Низька народжуваність у поєднанні з високою смертністю призвели до ефекту депопуляції населення в багатьох регіонах нашої країни. Оскільки народжуваність робить вирішальний вплив на відтворення населення, тому доречно буде з'ясувати геодемографічну поведінку сімей репродуктивного віку.

Викладення основного матеріалу. Вирішальним чинником формування геодемографічної ситуації є «репродуктивна поведінка» сімей фертильного віку. Процес природного відтворення населення забезпечують переважно молоді родини. Анкетування студентської молоді України виступило інформаційно-статистичною базою представленого дослідження. Воно базувалося на опитуванні студентської молоді восьми університетів у п'ятих областях України. «Модельними» регіонами були обрані: Сумська (північ), Херсонська (південь), Івано-Франківська (захід), Луганська (схід), а також Київська (центр) області.

Під час експериментального дослідження було здійснено порівняльну характеристику місця народження молоді та її уподобань щодо майбутнього місця проживання; з'ясування повних років кожного з респондентів на момент

опитування; дослідження впливу статевої ознаки на вік одруження та очікувану кількість дітей у сім'ях опитуваних; визначення рівня дотримання здорового способу життя студентами та його впливу на репродуктивне здоров'я молоді; оцінка провідних факторів, від яких у більшій мірі залежить кількість дітей у сім'ї; розробка системи заходів для позитивного регулювання геодемографічної ситуації в країні.

Анкета мала стандартну структуру: звернення, основну та демографічну частину. Запитання були закритого, напівзакритого та відкритого типу. Також пропонувалося подавати відповідь за допомогою кількісної шкали (наприклад, ранжування факторів, що впливають на очікувану кількість дітей у сім'ї). Фактори відтворення населення в анкеті наводилися за джерелом [3].

В анкетуванні брали участь 1600 студентів віком від 16 до 25 років. Серед опитаних переважають респонденти жіночої статі (61,9%), особливо це помітно в Сумській та Херсонській областях (по 68,5%).

В країні значно переважає частка міського населення (68,2%) від сільського (31,8%). Серед ВНЗ 5-ти областей України найбільшу частку сільських студентів має Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (63,5%). Але за результатами опитування більшість з вибіркової сукупності планує проживати в міських поселеннях (91,7%). Лише невеликий відсоток молоді бажає повернутися в село (8,3%).

За результатами анкетування 99,6% від загальної кількості опитаних в майбутньому планують мати власну сім'ю, а 0,4% респондентів взагалі не бажають одружуватися (виходити заміж). За підрахунками середній вік одруження студентської молоді становить приблизно 24 роки (25 років вік одруження чоловіків, 23 роки – жінок).

Найбільшою виявилася частка осіб, які планують створити власну сім'ю у віці 25 років (26,6% від загальної кількості респондентів усіх досліджуваних областей). Максимальний вік одруження молоді сягає 40 років, а мінімальний – 17 років.

Більшість опитаних респондентів у період навчання проживають в гуртожитку (41%). Студенти, які вже одружені і мають дітей, віддають перевагу спільному проживанню з батьками, що пояснюється допомогою останніх у вихованні дитини. Частина молоді, яка одружена та не має дітей, бажає проживати окремо від батьків [2].

Важливим аспектом дослідження стало з'ясування установок молоді щодо майбутньої кількості дітей. В середньому студентська молодь України планує мати 2,08 дитини за все життя. Простежуються і територіальні закономірності по Україні щодо коефіцієнту фертильності. Найгіршими показниками виявилися дані у Херсонській (1,98), Київській (2,00), Луганській (2,02) та Сумській (2,06) областях. Найкращими показниками відзначилася Івано-Франківська область (2,32), що перевищує стандартні показники простого відтворення населення (2,15).

Проявляються значні відмінності показника коефіцієнта фертильності й між міською (2,04) та сільською (2,18) молоддю, а також між чоловічою (2,10) та жіночою статтю (2,06).

Цікавим моментом дослідження стало те, що серед опитаних перевагу багатодітним сім'ям віддають особи жіночої статі (12,3%), на відміну від чоловічої статі (7,2%). Дана частка підраховувалася від загальної кількості студентів досліджуваних областей. Така різниця дає підставу стверджувати, що респондентки мають більший рівень усвідомленості та сформованості почуття батьківства. Саме ця ознака деяким чином впливає на коефіцієнт фертильності. Прихильники багатодітних родин ведуть здоровий спосіб життя і вважають психологічний та релігійний фактори найвпливовішими у відтворенні населення.

Репродуктивне здоров'я кожної людини залежить від багатьох чинників, але його основою виступає здоровий спосіб життя [1]. Переважна більшість опитаних студентів ведуть частково здоровий спосіб життя, лише мізерна частка вибіркової сукупності взагалі не дотримується його принципів.

Щодо вибору факторів, від яких, на думку опитуваних, залежить кількість дітей у сім'ї, то найбільшу перевагу студентська молодь віддає матеріальним умовам, зайнятості у суспільному виробництві, впливу соціально-економічних потрясінь та психологічним аспектам [2].

Більшість студентів, які планують мати власну багатодітну сім'ю, сьогодні мають батьківські родини з достатком вище середнього рівня. Натомість молодь, яка має низький матеріальний статус (як власний, так і батьківської родини), планує мати лише одну дитину. Отже, можна стверджувати, що матеріальне становище батьківської сім'ї прямим чином позначається на кількості дітей в майбутніх студентських сім'ях [2].

Стосовно напрямів демографічної політики держави, результати дослідження вказують на найбільш ефективні заходи – покращення житлових умов молодих сімей та пропозицію першого місця роботи для випускників ВНЗ. На думку респондентів це основні пріоритети для формування нових багатодітних і міцних сімей [2].

Висновки. Отже, отримані дані певною мірою є песимістичними. Для досягнення стандартів хоча б простого відтворення населення треба, щоб коефіцієнт фертильності по Україні перевищував 2,15. Сучасна молодь в цілому має дещо нижчі демографічні установки.

Тому для покращення геодемографічної ситуації з боку держави треба внести певні зміни в геодемографічну політику: 1) збільшення кількості місць працевлаштування для випускників ВНЗ; 2) покращення житлових умов молодих сімей; 3) збільшення розмірів матеріальної допомоги при народженні дитини (особливо – третьої та наступних); 4) якісне медичне обслуговування населення; 5) відміна податків для сімей, у яких є діти до 16 років; 6) викладання спеціальних предметів в освітніх закладах про основи сім'ї; 7) проведення безкоштовних тренінгів для молодих сімей; 8) безпроблемне влаштування дитини в дитсадок; 9) покращення екологічного становища в країні тощо.

Список використаних джерел: 1. Огнев В.А. Соціально-психологічні особливості способу життя студентів і їх вплив на здоров'я [Текст] / В.А. Огнев, Н.О. Галічева, К.М. Сокол // *Експериментальна і клінічна медицина*. – Харків: Харківський національний

медичний університет, 2012. – № 1 (54). – С. 164-169. 2. Скороход С.П. Геодемографічні установки студентської молоді Сумської області [Текст] / С.П. Скороход, С.І. Сюткін // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Географічні науки. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2013. – С. 93-99. 3. Сюткін С.І. Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів педагогічних інститутів. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – 80 с.

УДК 911.3

І.Г. Смирнов, С.Ю. Сировець

Smyrnov_ig@ukr.net, lgtinfo@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЛОГІСТИКА КОМЕРЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО КЕЙТИРИНГУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Логістика у ресторанному бізнесі, яку ще кілька років тому називали «terra incognita», нині охоплює практично усі його напрямки, зокрема, це відноситься і до кейтерингу – виїзної форми ресторанного обслуговування. Якщо в традиційному ресторані чи ресторані швидкого обслуговування збут продукції, тобто її продаж і споживання, відбуваються, як правило, у клієнтській зоні, яка розміщується в одній споруді або на сусідньому майданчику і часто під одним дахом з виробничою зоною (кухнею), то визначальною особливістю кейтерингу є значна територіальна віддаленість місця збуту продукції від виробничої бази кейтерингової компанії. Отже, є закономірним, що на перший план у кейтеринговому бізнесі висуваються питання його транспортної та логістичної організації. Логістика кейтерингу відрізняється не тільки важливим, часто критичним, її значенням для успіху бізнесових проектів, але й підвищеною складністю та відповідальністю, особливо це відноситься до значно віддалених від виробничої бази заходів. Свою логістичну специфіку також має один із новітніх напрямків кейтерингу – соціальний, спрямований на виїзне обслуговування організованих колективів, приміром освітніх, медичних, військових, виправних тощо закладів.

Отже, кейтиринг є одним із способів сучасної організації підприємств харчування, тобто це виїзне ресторанне обслуговування. Кейтеринговий бізнес у світі нині за значимістю дорівнює традиційному ресторанному бізнесу, поступово він стає популярним і в Україні. Основними напрямками розвитку кейтерингу є виїзне обслуговування та стаціонарне обслуговування. Ці два напрямки мають свою логістичну специфіку, а їхня подібність пов'язана з необхідністю наявності виробничої бази. Структура кейтерингового підприємства передбачає наявність: офісу, в якому розміщується персонал, що займається продажем та організацією заходів; зали до дегустацій (за можливістю); виробничого цеху (для підприємств, які займаються стаціонарним обслуговуванням в офісних центрах, при цьому устаткування може надаватися замовником); складів до зберігання продуктів, інвентарю, спеціального

устаткування; автотранспорту (за необхідності регулярних виїздів). Штат кейтерингового підприємства залежить від виду обслуговування, що надається. Узгодженням усіх деталей майбутнього заходу разом із замовниками займається менеджер, який пропонує варіанти оформлення залу та столів, узгоджує меню тощо. Штат кухарів може складатися або з кухаря-універсала (до невеликих заходів), або з групи фахівців з харчування – це залежить від рівня заходу. Підприємство може мати в своєму штаті або найняти обслуговуючий персонал (офіціантів, барменів, мийників посуду тощо). За необхідністю може бути запрошена (або створена власна) студія декораторів, флористів, аніматорів.

У системі кейтерингу активно використовуються різноманітні інновації, у т.ч. аутсорсинг аутстафринг, маркетинг, франчайзинг, нарешті, логістика, яка відіграє особливо важливу роль на підприємствах ресторанної галузі, куди належить і кейтеринг. У сфері масового харчування, як і в ресторанному бізнесі, існують свої специфічні особливості функціональних видів логістики у діяльності підприємства. особливо це стосується логістики постачання та логістики збуту. Щодо першого напрямку, то необхідно обирати не тільки якісну сировину, але й постачальників, здатних забезпечити потрібною сировиною у потрібний час та у потрібних обсягах. У роботі з отриманою сировиною важливо зрозуміти, що в основному – це продукти, які швидко псуються, напівфабрикати, тому слід планувати необхідну кількість сировини з мінімізацією втрат у випадку її нереалізації. Вищевикладене зумовлює необхідність більш жорстоких вимог до вибору постачальників, отже, є передумовою до впровадження в діяльність ресторанних та кейтерингових підприємств логістичних концепцій та методів у сфері постачання.

Один із шляхів підвищення якості послуг та зниження видатків у ресторанно-кейтеринговому бізнесі є використання логістичної концепції вибору постачальників. Метод вибору та управління постачальниками є необхідним в умовах більш високих ринкових вимог, що пред'являються нині до сучасного ресторанного бізнесу (детальніше про це – у навчальному посібнику та статтях автора [1, 2, 3, 4]). Діяльність постачальників здійснює величезний вплив на продуктивність праці, якість послуг та конкурентоспроможність підприємств у галузі масового харчування. Сучасні тенденції до закупівлі усього необхідного на ринку замість створення власного виробництва, зниження обсягів запасів, інтеграції в єдину систему постачальників та виробників тощо, визначають потребу у постійному контролі з боку ресторану ефективності постачальників. Однак, при організації постачання підприємства масового харчування дуже часто зіштовхуються з різноманітними проблемами, як-то: непоставка, недоставка або поставка із запізненням; низька якість продукції, що поставлена, тощо. Подібні порушення процесів постачання в ресторанному бізнесі призводять, як правило, до економічних втрат організацій (неотримана вигода). Як показали дослідження ресторанного бізнесу, 50% резервів для скорочення його витрат знаходиться у сфері закупівель; решта – в управлінні та організації виробництва, логістиці та інших сферах діяльності. Це свідчить про наявність величезних можливостей для оптимізації процесу закупівель, у т.ч. у ресторанно-кейтеринговому бізнесі.

Майже 20 років пройшло з тих пір, як в Україні з'явився кейтеринг. Серед його найдинамічніших проявів – подієве виїзне обслуговування та корпоративне харчування, індустріальний кейтеринг, обслуговування на транспорті та на віддалених об'єктах. Нещодавно з'явився в Україні і соціальний кейтеринг, який передбачає організацію харчування у навчальних, медичних, військових та виправних закладах. За усіх різниць у економічному статусі, стані здоров'я та традиціях харчування алгоритм забезпечення соціально орієнтованого харчування (школярів, військовослужбовців, робітників, співробітників офісного центру тощо) полягає в його індустріалізації та впровадженні прогресивних технологій. Провідні фахівці галузі підкреслюють необхідність її технічного переозброєння.

Досвід розвинутих країн це повністю підтверджує та наводить фантастичні, за нашими мірками, приклади, коли 5-6 кухарів можуть щоденно забезпечити гарячим харчуванням 25-30 тис. осіб. Держава серйозно стурбована станом здоров'я дітей та підлітків. Існуюча система шкільного харчування не забезпечує якісний збалансований раціон. Як наслідок, виникає цілий «букет» шкільних хвороб (зростання надмірної ваги, анемія тощо) у значного відсотка школярів. Однак у більшості випадків бізнес не може собі дозволити організувати якісну послугу за ті гроші, що пропонує держава. Одна з проблем полягає у тому, що замовники – бюджетні організації – закономірно ставлять вимоги щодо наповненості харчування. «З одного боку, жорсткий набір продуктів, вартість яких на ринку може змінюватись, з іншого – обмеження цін самих раціонів», – скаржаться директори мереж харчування. Згідно законів України оператори харчування можуть співпрацювати з соціальними закладами тільки у випадку перемоги на тендері, який організує профільне міністерство (чи служба) або департамент Мінохорони здоров'я. При цьому основним критерієм є ціна продуктів. Окрім вартості продуктів оператор харчування також витрачається на персонал та устаткування, яке, не секрет, у держустановах є часто застарілим.

Список використаних джерел: 1. Олійник Я.Б., Смирнов І.Г. Міжнародна логістика: Навч. посіб. / Я.Б. Олійник, І.Г. Смирнов. – К.:Обрії, 2011. – 544 с. 2. Смирнов І.Г. Ресторанна логістика: міжнародний та український аспекти / І.Г. Смирнов // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. - № 4 (45). – С. 4-18. 3. Смирнов І.Г. Інформаційна логістика у складі ресторанної логістики / І.Г. Смирнов // Nauka: teoria i praktyka: Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. – Volume 3. Ekonomiczne nauki. – Przemysł, 2013. – S. 37-44. 4. Смирнов І.Г. Ресторанна логістика: інформаційна складова / І.Г. Смирнов // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 25. – С. 42-50.

И.М. Тимофеев, А.Е. Жидров, А.А. Новожилова
ivan.timofeev@gmx.com, aleksandrzhidrov@gmail.com, capricona@mail.ru
Научный руководитель – канд. геогр. наук, н.с. Д.Ю. Землянский
Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова,
г. Москва, Российская Федерация

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ РАЙОНОВ СМОЛЕНСКОЙ И ВИТЕБСКОЙ ОБЛАСТЕЙ, ПРИЛЕГАЮЩИХ К ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГЕ СМОЛЕНСК-ВИТЕБСК (В КОНТЕКСТЕ ТРАНСГРАНИЧНЫХ СВЯЗЕЙ)

Железная дорога, проходящая через границу между двумя государствами, оказывает существенное воздействие на социально-экономическое положение приграничных регионов и, в первую очередь, административно-территориальных единиц низшего порядка. В данном исследовании рассмотрено влияние, оказываемое железнодорожным участком Смоленск-Витебск на прилегающие к нему муниципальные образования Смоленской области и районы Витебской области, трансформация этого влияния в последние годы, а также возможные последствия данной трансформации для экономики и населения.

Приграничное положение территорий зачастую оказывает значительное влияние на формирование системы расселения, потому как формируются населённые пункты и целые административные районы, которые существуют за счёт собственного транзитного положения. С другой стороны, значение имеет периферийность [2] этих территорий в масштабе региона. В зависимости от данных факторов и многих других, экономической и региональной политики государства, могут формироваться принципиально разные системы расселения населения по разные стороны от границы. В нашем исследовании наличие границы осложнено прохождением железной дороги, которая также наложила свой отпечаток на систему расселения в обеих областях.

В результате проведённых социологических опросов и визуальных наблюдений в рамках полевых исследований, а также исходя их анализа собранного статистических материалов, были сделаны следующие выводы об особенностях системы расселения в муниципальных образованиях Смоленской области и районах Витебской области, прилегающих к железной дороге:

- сельское расселение при пересечении границы Россия – Белоруссия резко сменяется, увеличивается плотность сельского поселения. Так, плотность населения в Витебской области составляет 30 чел/км², а в Смоленской 21 чел/км²;

- связи между населёнными пунктами и районами существенно сильнее в Витебской области, нежели в Смоленской. Согласно проведённым исследованиям, в Смоленской области основная часть населения передвигается

между местом жительства и областным центром, тогда как в Витебской, согласно проведённым социологическим опросам, значительная часть населения совершает поездки между соседними районами и населёнными пунктами.

- степень хозяйственного использования земель имеет значительные различия, например, степень распаханности в Витебской области на 5 процентных пунктов больше, чем в Смоленской.

Таким образом, расселение на территории рассматриваемых районов имеет значительные различия, процент городского населения, плотность населения, степень освоения значительно выше в Витебской области, что связано с меньшей территорией Белоруссии, особенностями региональной и экономической политики государств.

Снижение темпов экономического роста и замедление развития территории является одним из ключевых факторов, влияющих на снижение объёмов инвестиций в регион (в первую очередь, прямых), а также на уровень экономической активности в регионе, что влечёт за собой ухудшение социальных и экономических условий для проживания населения. Одновременно с этим периферийное положение также негативно сказывается на инвестиционном процессе [1].

Для анализа инвестиционных проектов была проведена выборка всех наиболее значимых в региональном масштабе инвестиционных проектов, размещённых в Смоленской области и Витебской области (в соответствующих административно-территориальных единицах), финансирование которых было начато с 01.01.1992 года. Рассмотрение данной статистики позволило исследовать тенденции в изменении приоритетов частных инвесторов, а также государственного инвестора в лице различного уровня властей обеих стран. Кроме того, проанализировано изменение государственного инвестирования в рассматриваемые муниципальные образования, что позволило отследить направления развития для данных территорий, предполагаемые государственными властями как приоритетные. Также было отмечено, что железная дорога не имеет существенного значения для привлечения инвесторов в рассматриваемые районы / муниципальные образования.

На социально-экономическое развитие территории значительное влияние оказывает инфраструктурная составляющая, в первую очередь – транспортная.

В рамках исследования мы проехали по железной дороге от Смоленска до Витебска. Железнодорожное сообщение между двумя странами осуществляется через город Рудня, который является тупиковой станцией для железнодорожных путей обеих стран. Стоит отметить наличие значительной ценовой политики национальных железнодорожных компаний.

По результатам проведённых исследований был выявлен ряд существенных различий в использовании железной дороги в рассматриваемых областях. В Смоленской области железная дорога пассажирами практически не востребована, большая часть пассажиров являлась либо железнодорожниками, либо людьми тем или иным образом связанными с железной дорогой.

В Витебской области дорога активно используется жителями. Пассажиропоток на территории этой области превышает аналогичные показатели на территории Смоленской области в 11 раз. Отличия также наблюдаются в структуре пассажиропотока: в направлении от Рудни до Витебска он более диверсифицирован, нежели в направлении от Смоленска до Рудни. Российская часть дороги активно используется белорусским населением для нелегальной либо торговли белорусскими товарами на территории России.

Таким образом, было установлено, что, несмотря на то, что для Смоленской и Витебской областей данная железная дорога играет разные роли, её значение для взаимодействия этих двух областей существенно. Тем не менее, в связи с рядом экономических проблем, в первую очередь, убыточностью пассажирских перевозок и низким уровнем местной экономической активности и производства, интенсивность использования железной дороги может снизиться вплоть до полной остановки движения по данной линии. В свою очередь, это негативно скажется на населении и экономической ситуации в районах, по территории которых данная железная дорога проходит, и может послужить катализатором роста эмиграционных потоков и окончательной экономической дестабилизации на территории.

Список использованных источников: 1. Катровский А.П. Смоленское приграничье: от депрессии и стагнации к устойчивому развитию? / А.П. Катровский // Региональные исследования. – 2010. - № 4 (30). – С. 70-75. 2. Морачевская К.А. Приграничность и периферийность как факторы социально-экономического развития приграничных с Белоруссией районов России // Региональные исследования. – 2010. - № 4. – С. 61-69. 3. Федеральная служба государственной статистики www.gks.ru. 4. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.belstat.gov.by. 5. Инвестиционный портал Смоленской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.smolinvest.ru

УДК 911.3

Т.М. Чіпко

tarasnauka2015@ukr.net

*Науковий керівник— д-р геогр. наук, ст. н. с. С.А. Лісовський
Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЦУКРОБУРЯКОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Цукрова промисловість України наприкінці ХХ ст. була однією з найрозвинутіших галузей економіки держави, яка за кількістю підприємств, рівнем технічного оснащення, виробничою потужністю, обсягом виробленої продукції посідала одне з провідних місць в економіці. Ще недавно Україна мала 192 заводи, які виробляли близько 7 млн. т цукру (понад 10% світового та більше 70% виробництва колишнього СРСР) [3, 5, 6]. Такий рівень розвитку галузі забезпечував країні одне з провідних місць серед країн-експортерів цукру. Для економіки України вона мала стратегічне значення, адже була однією

з головних, яка підтримувала життєвий рівень села і давала надходження до бюджетів усіх рівнів. Цукрові заводи були осередками формування соціальної сфери сільських і міських населених пунктів (шкіл, дитсадків, лікарень, їдалень, магазинів, будинків побуту, гуртожитків, житлових будинків).

Однак, після 1991 р. внаслідок дії низки об'єктивних та суб'єктивних причин, зокрема відсутності державної політики на збереження, підтримку і розвиток галузі, цукрова промисловість почала занепадати. Внаслідок втрати ринків збуту в колишніх республіках СРСР (передусім російського) і не достатньої конкурентоспроможності, виробництво цукрових буряків за останні 23 роки знизилося більш ніж учетверо (з 44,26 млн. т. до 10,75 млн. т) [2, 5].

Так, їхній валовий збір на Вінниччині, Тернопільщині, Хмельниччині і Полтавщині зменшився у 2–4 рази, Київщині – більш як вчетверо, Харківщині, Черкащині та Кіровоградщині – у 7-9 разів, а на Сумщині – майже у 100 разів. У шести регіонах протягом 1995–2013 рр. виробництво буряків скоротилося на 2,3-2,9 млн. т, а в трьох – на 3-3,5 млн. т (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво цукрових буряків в Україні у 1995 і 2013 рр.

(розраховано автором за даними [4])

	1995			2013			Скорочення виробництва за 1995–2013 рр.		
	млн. т	% валового збору цукрових буряків в Україні	місце серед регіонів України	млн. т	% валового збору цукрових буряків в Україні	місце серед регіонів України	млн. т	%	разів
Україна	44,26	100	-	10,75	100	-	33,51	75,7	4,1
області:									
Вінницька	5,75	13	1	2,53	23,6	1	3,22	56	2,3
Полтавська	4,62	10,4	2	1,55	14,4	2	3,07	66,5	3
Черкаська	4,1	9,3	3	0,48	4,4	9	3,62	88,3	8,6
Хмельницька	3,98	9	4	1,06	9,8	3	2,92	73,4	3,8
Тернопільська	3,31	7,5	5	1	9,3	4	2,31	69,8	3,3
Київська	3,26	7,1	6	0,7	6,5	5	2,56	88,5	4,6
Сумська	2,97	6,7	7	0,03	0,3	17	2,94	99	99
Харківська	2,8	6,3	8	0,39	3,6	11	2,41	86,1	7,2
Кіровоградська	2,54	5,7	9	0,28	5,8	12	2,26	89	8,9

Скорочення виробництва безпосередньо пов'язане зі зменшенням посівних площ. Як відомо, 1990 р. Україна займала провідне місце у світі за посівними площами цукрових буряків (1,6 млн. га) [2]. Їхня частка у структурі посівів технічних культур становила 43%, а в загальній структурі посівних – 5%.

Однак протягом 1990-2013 рр. посіви цієї культури скоротилися у 5,5 разів і склали минулого року 292,6 тис. га (3,8% та 1% відповідно). Зокрема, у досліджуваних регіонах за наявною статистикою лише протягом 1995–2013 рр. вони зменшилися більш як на 55-100 тис. га і від 2,5-3 (Тернопільщина і Вінниччина) до 12 (Кіровоградщина) і більш як 100 разів (Сумщина) (рис. 1).

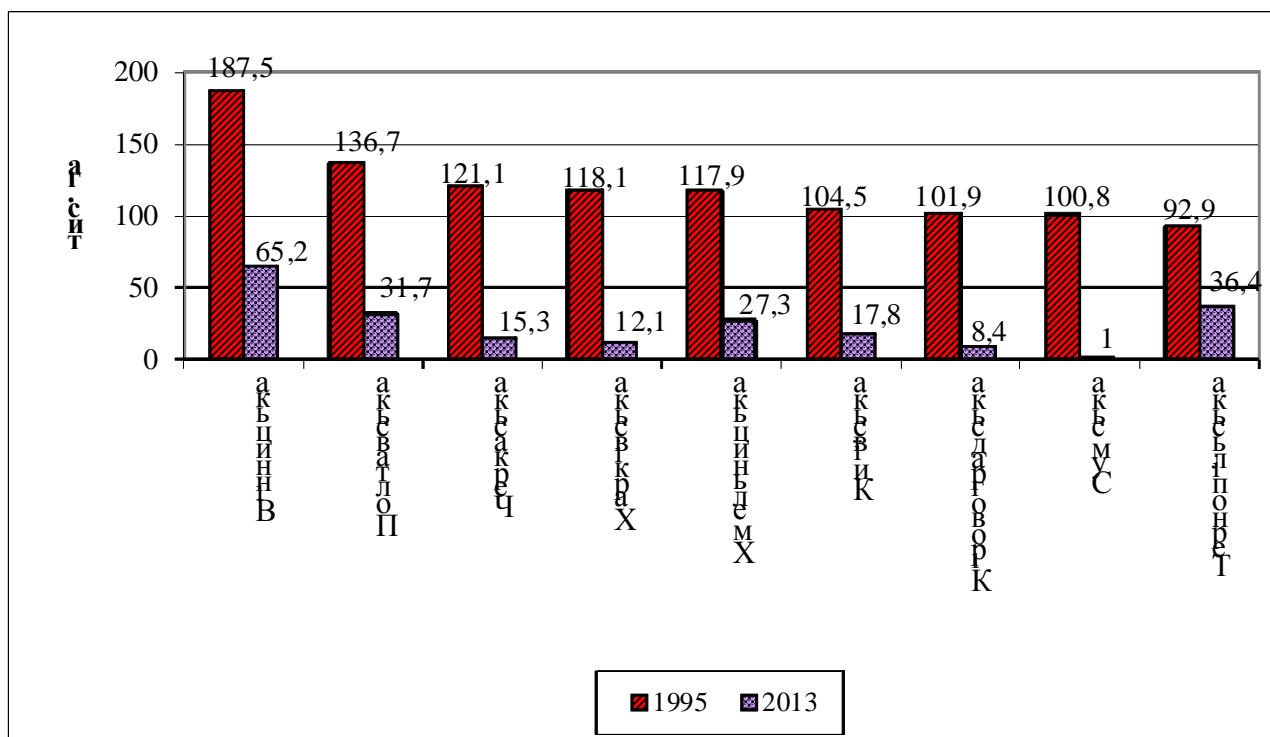

Рис. 1. Посівні площі цукрових буряків у 1995 і 2013 рр., тис. га [4, 5]

Стрімке скорочення посівних площ цукрових буряків і як наслідок – зменшення їхнього валового збору – зумовлене низьким рівнем рентабельності виробництва, який в Україні протягом 1995-2012 рр. був загалом у 1,5-8,5 разів нижчим, ніж, скажімо, насіння соняшнику. Зокрема, на Київщині він був у 1,5-18 (і більш як у 76) разів нижчим рівня останнього, Полтавщині – у 5–8 (і 200) разів, на Поділлі загалом – у 1,5–7 разів, на Сумщині і Харківщині – 1,7-5 та 1,9-3,8 і більш як 260 разів тощо. А 2000, 2005 і 2010 р. виробництво буряків (крім Вінниччини і Тернопільщини) було збитковим (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень рентабельності виробництва цукрових буряків та насіння соняшнику у 1995–2012 рр., % (складено за [4])

	Цукрові буряки						Насіння соняшнику					
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Україна	31,2	6,1	4,8	16,7	26,1	15,9	170,9	52,2	24,3	64,7	57	45
області:												
Вінницька	8,1	10,8	4,1	9,2	25	10	57,8	57,8	9,8	61,7	42,6	17,5
Полтавська	46,4	0,3	-2,9	-1	9,4	-3,7	232,7	59,9	21,4	69,2	77,4	44
Черкаська	10,2	-15,2	14,8	20,2	78,4	48,7	146,8	58	28,1	69,2	55,7	52,8
Хмельницька	31,9	4,3	11,4	36,6	32,6	17,3	0	5,8	-2,8	33,1	17,2	30,3
Тернопільська	49,2	4,3	22,9	20	52,7	7,2	0	1,4	13,4	32,8	45,2	26,3
Київська	46	1,6	-5,9	-0,7	23,2	4,7	69,2	28,6	-23,9	53,6	44,8	57
Сумська	43,4	15,6	-5,3	-17,6	21,1	10,6	239,3	42,2	9,9	37,9	35,2	52,5
Харківська	83,5	39,6	-0,1	-27,5	18,4	16,5	221,7	74,7	26	61,1	69	60,1
Кіровоградська	52,2	-13,8	17,5	43,7	57,8	49,1	213,3	59,1	28,8	83,4	75,2	58,8

У той же час, в усіх 9 досліджуваних регіонах внаслідок високого рівня рентабельності виробництва значно збільшилися посіви ґрунтовиснажуючих технічних культур, зокрема соняшнику (більш як на 97-300 тис. га, або від 2-2,5 до 13 разів) (рис. 2).

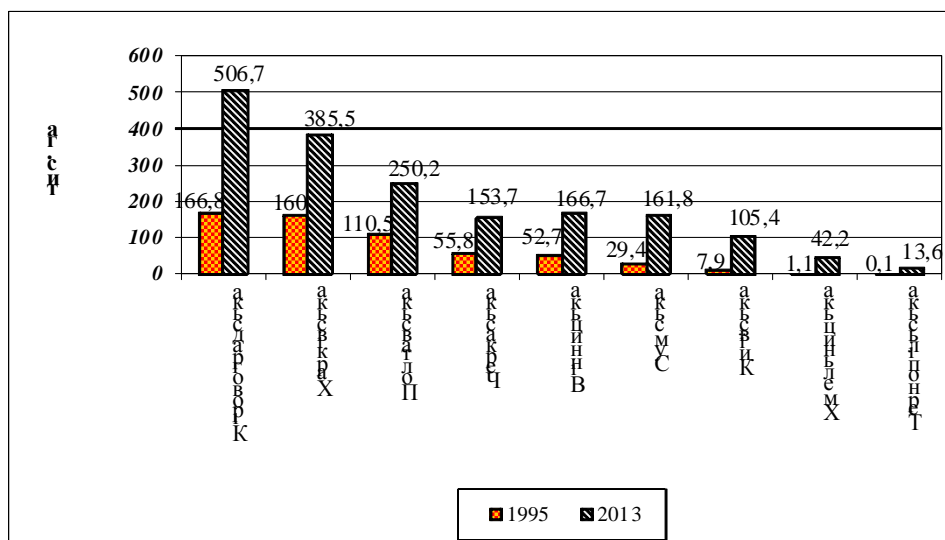

Рис. 2. Посівні площі соняшнику у 1995 і 2013 рр., тис. га [4, 5]

Проведений аналіз показників виробництва цукрових буряків у 9 основних регіонах-виробниках свідчить про кризовий стан цукробурякової галузі. Для покращення її стану і виходу з кризи потрібно вжити комплекс заходів. На думку фахівців, необхідно прийняти на перспективу і контролювати виконання програми розвитку галузі, спрямованої на державну підтримку сільгоспприємств–виробників і переробників цукрових буряків і, відповідно, на збільшення їхніх посівних площ і валового збору та виробництва цукру.

А для ефективного розвитку цукрової галузі і повного забезпечення населення України якісним продуктом, необхідне в першу чергу створення передумов для ефективного виробничо-збутового ланцюга, державне регулювання для налагодження взаємовигідного співробітництва і взаєморозуміння між виробниками цукрових буряків та їхніми переробниками. Щоб зберегти виробництво бурякового цукру необхідно також стимулювати конкурентоспроможність цукрової галузі шляхом модернізації цукрових заводів, визначити необхідну кількість цукрових заводів (40-50) і розміщувати їх у зонах активного бурякосіяння, вивести з експлуатації неефективні виробничі потужності і будувати нові, водночас підвищуючи технічний рівень існуючих, знижувати рівень затрат палива і енергії на виробництво цукру.

Варто також забезпечити налагодження експортних каналів збуту, вжити заходів щодо просування вітчизняного цукру на зовнішні ринки, запровадити

механізм стимулювання експорту. Продукція цукробурякового виробництва може також використовуватися для виробництва альтернативних джерел енергії як один із чинників забезпечення енергетичної незалежності України. Для цього необхідно змінити ставлення до галузі у напрямі об'єктивної оцінки в економіці країни та забезпечити стимулювання її розвитку [2, 3].

Список використаних джерел: 1. Головні управління статистики в областях [Електронний ресурс]. 2. Данькевич О.Г. Українські перспективи цукрового виробництва [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op =1&z=1494> 3. Ковальова О.В. Цукрова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://magazine.faaaf.org.ua/content/view/1354/35/> 4. Статистичний збірник «Регіони України». Частина 2 [Електронний ресурс]— Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ2_u.htm 5. <http://www.ukrstat.gov.ua>; 6. <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QC/E>

УДК 911.3

Я.В. Василевська

*Керівник – д-р геогр. наук, проф. Л.М. Немець
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Як відомо, туризм наша держава декларує як пріоритетний напрямок розвитку національної економіки на законодавчому і концептуальному рівнях, це також впливає і на розвиток окремих регіонів, в том числі і Херсонської області, яка завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу характеризується активним розвитком туризму та рекреації.

Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область виділяється значним рівнем розвитком туризму та рекреації. Як відомо, область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти, помірно-континентальний посушливий клімат. Характерною особливістю є також розташування області в степовій зоні, в нижній течії р. Дніпра. Південні райони Херсонської області омивають води Чорного та Азовського морів, берегова лінія розчленована, а тому тут є значна кількість заток і кіс-островів. На території області багато річок, у тому числі протікає р. Дніпро (плавнева зона якого з великими просторами болотистих островів, рясно порізаних складною мережею рукавів, проток, ериків і озер) та р. Інгулець (найзвивистіша річка рівнинній частині Європи). У межах області розташована значна кількість озер різного походження, серед яких є солоні і грязьові; також є джерела мінеральних і геотермальних вод. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області представлені об'єктами загальнодержавного значення (2 біосферних заповідника, 1 національний природний парк, 1 дендрологічний парк та 7 різноманітних заказників) та місцевого значення. Стосовно суспільно-

географічних туристсько-рекреаційних ресурсів, варто відзначити, що історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонщини багаті та унікальні. Це підтверджує, по-перше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру киммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. Туристські інфраструктурні ресурси являють собою сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування, транспортне, послуги гостинності і допоміжні послуги. Аналіз розподілу закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони). Тож, система інфраструктурних туристсько-рекреаційних ресурсів сформувалась багато десятиліть тому, але вона продовжує трансформуватися і сьогодні.

Наявність та використання туристсько-рекреаційних ресурсів в Херсонській області мають суттєві територіальні особливості. Використовуючи графоаналітичний метод багатовимірної класифікації та кластер-аналіз, а також ряд спеціальних методів, було встановлено, що ряд районів значно відрізняються від інших і мають туристсько-рекреаційну спеціалізацію. Цьому сприяли різні ключові фактори, зокрема соціально-економічний (найсильніша його дія характерна для м. Херсону, що пояснюється найбільшою концентрацією в обласному центрі об'єктів соціально-економічної діяльності, для Каховського району і Новокаховської міськради – дія цього фактору позитивна). Медико-рекреаційний фактор (проявляється досить сильно у Скадовському, Генічеському і Голопристанському районах, що зумовлено їх сприятливим географічним положенням та значними рекреаційними ресурсами, для м. Херсону зберігається позитивне значення цього фактору, для всіх інших районів його дія має від'ємний знак). Територіально-інфраструктурний фактор найбільш впливовим є у Каховському, Голопристанському, Білозерському, Бериславському і Великолепетиському районах.

Визначено, що з найбільшою схожістю спеціалізації можна визначити п'ять груп адміністративних одиниць Херсонської області (рис. 1). Ряд районів не спеціалізуються на туристсько-рекреаційній діяльності. Генічеський та Скадовський райони мають найбільш розвинене санаторно-курортне господарство, значну кількість закладів, сприятливий імідж та значну кількість відпочиваючих. Голопристанський та Каховський райони мають найбільшу частку дитячих закладів для відпочинку та оздоровлення. Виділяються також Білозерський та Цюрупинський райони, які територіально знаходяться близько до обласного центру, лежать на річці Дніпро, що і сприяло розвитку тут рекреації та туризму. В окрему групу виділяються м. Херсон та м. Нова Каховка, які мають найпотужнішу соціально-економічну та інфраструктурну складову для розвитку рекреації і туризму.

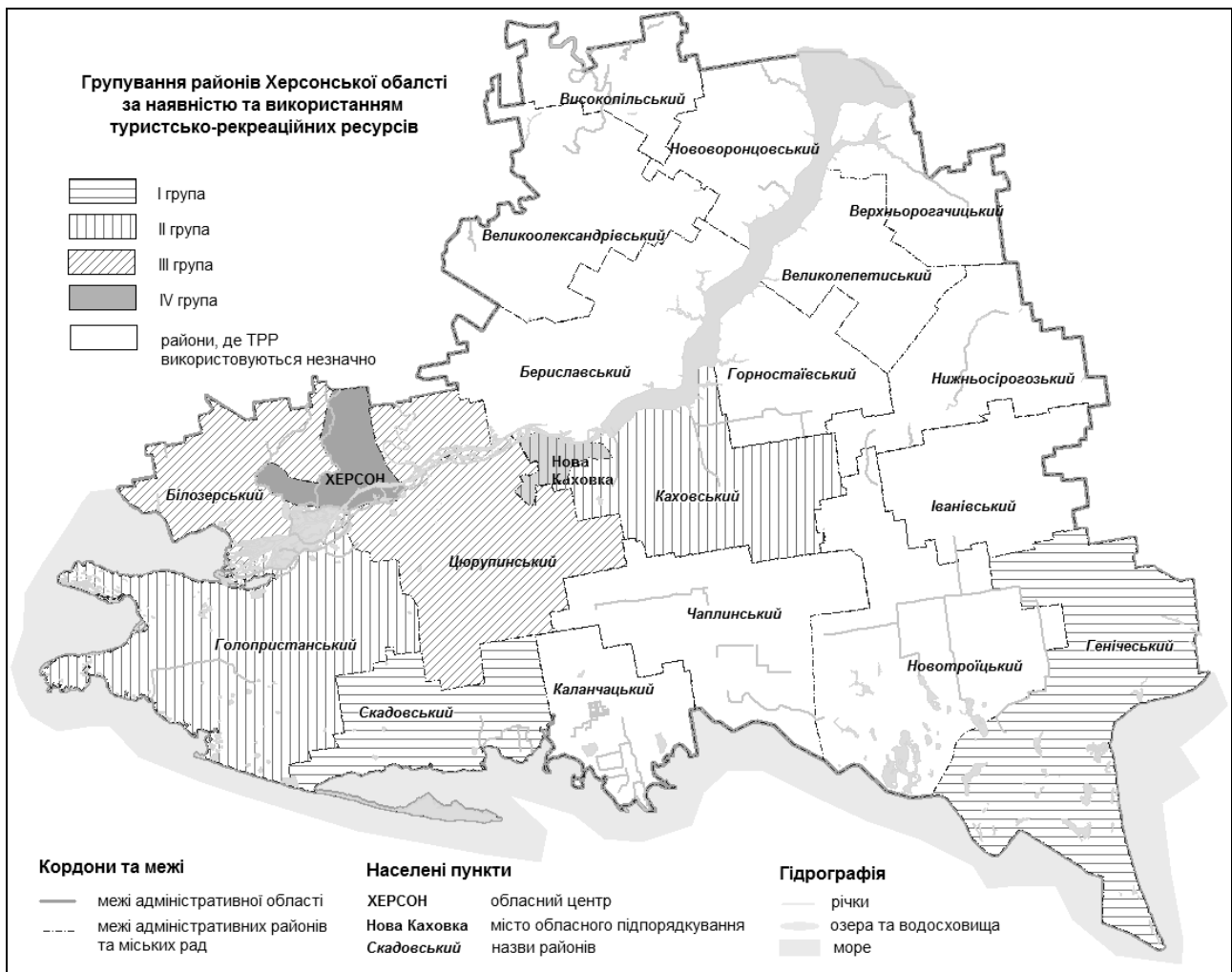

Рис. 1. Узагальнене групування міст та районів Херсонської області за наявністю та використанням туристсько-рекреаційних ресурсів

Таким чином, з одного боку, туристсько-рекреаційне господарство області є однією із галузей спеціалізації економіки регіону, з іншого – сприяє оздоровленню населення регіону та всієї держави. Тож, враховуючи значні туристсько-рекреаційні ресурси, важливо зацентувати увагу на особливостях їх використання. Розробка стратегічного плану розвитку туристсько-рекреаційної діяльності в регіоні із зазначенням тактичних цілей та конкретних завдань на основі результатів проведеного суспільно-географічного дослідження дасть змогу визначити найбільш перспективні напрямки розвитку, обґрунтувати сильні та слабкі сторони, вагомі чинники та важелі оптимізації. Залишаючись важливою галуззю економіки регіону, туристсько-рекреаційне господарство є перспективним напрямком розвитку Херсонської області.

ЗАСТОСУВАННЯ ЦЕНТРОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ДЛЯ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ

Для старопромислових регіонів (СПР) характерна велика різниця у рівні розвитку міських і районних (сільських) соціогеосистем (СГС). Історично склалося так, що саме в містах створювалися великі підприємства, формувалася потужний робітничий клас, розвивався трудовий потенціал, накопичувалися культурні цінності. Сільській місцевості була відведена роль «тилу», підтримуючого фактору для всебічного забезпечення зростання промислового виробництва і потенціалу міста. Такий розподіл сфер суспільного виробництва формувалася протягом багатьох десятиліть і лише наприкінці ХХ ст. велике промислове виробництво почали виносити за межі міст, але диспропорції у розвитку залишилися.

Темою нашого дослідження вибрано формування і розвиток геоекологічної ситуації (ГЕС) в містах і районах СПР на прикладі Дніпропетровської області. Для аналізу для міських і районних СГС за період 2007 – 2011 роки роздільно сформовано вибіркові сукупності обсягом більше 100 статистичних параметрів, які характеризують стан природного середовища, здоров'я і смертності населення, інші демографічні процеси. «Прив'язка» до соціальних проблем зумовлена суспільно-географічним підходом у даному дослідженні і першочерговістю вирішення саме соціальних питань, зокрема, підвищення якості і рівня життя населення.

Основним методом дослідження є метод моделювання траєкторії розвитку ГЕС в міських і районних СГС у нормованому багатовимірному ознаковому просторі (БОП), розроблений на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна і найбільш повно описаний у роботі [1]. За цим методом вектори розвитку кожної СГС на послідовні розрахункові моменти часу порівнюються з діагоналлю гіперкубу БОП, яка є найкоротшою (оптимальною) траєкторією розвитку (ОТР). Точніше, визначаються проекції вектору розвитку на ОТР і ортогональні відхилення від неї. На цих параметрах формується фазова площина (координати «проекція на ОТР» - «відхилення від ОТР»), на якій виконуються подальший аналіз і візуалізація траєкторій для кожної СГС.

Координати фазової площини мають чітку змістовну інтерпретацію. Так, послідовні зміни проекції вектору розвитку на ОТР характеризують напрям і швидкість руху СГС по цій координаті, тобто, напрям розвитку – регрес чи прогрес та інтенсивність зміни стану. Друга координата – відхилення від ОТР –

дає уявлення про ефективність руху, тому що зростання відхилення свідчить про зменшення узгодженості руху відносно ОТР і, відповідно, менш ефективне використання СГС ресурсів розвитку.

Так як головним завданням дослідження визначено порівняння узагальнених траєкторій розвитку ГЕС в міських і районних СГС, ми скористалися центрографічним методом, який передбачає дослідження розподілу центрів ваги СГС у просторі, у даному випадку - на фазовій площині. Для реалізації цього методу на кожний рік за результатами моделювання розраховувались середні координати траєкторій СГС як координати їхніх центрів ваги. Таким чином системи міських і районних СГС віртуально заміщаються двома уявними об'єктами на фазовій площині, один з яких відображає «середню» міську СГС, а другий – «середню» районну СГС. Далі можна аналізувати положення цих віртуальних об'єктів на фазовій площині і робити відповідні висновки. Послідовно з'єднуючи отримані точки відрізками, отримуємо дві траєкторії розвитку ГЕС – міських і районних СГС, які показано на рис. 1 і які далі досліджуються методом порівняльного аналізу.

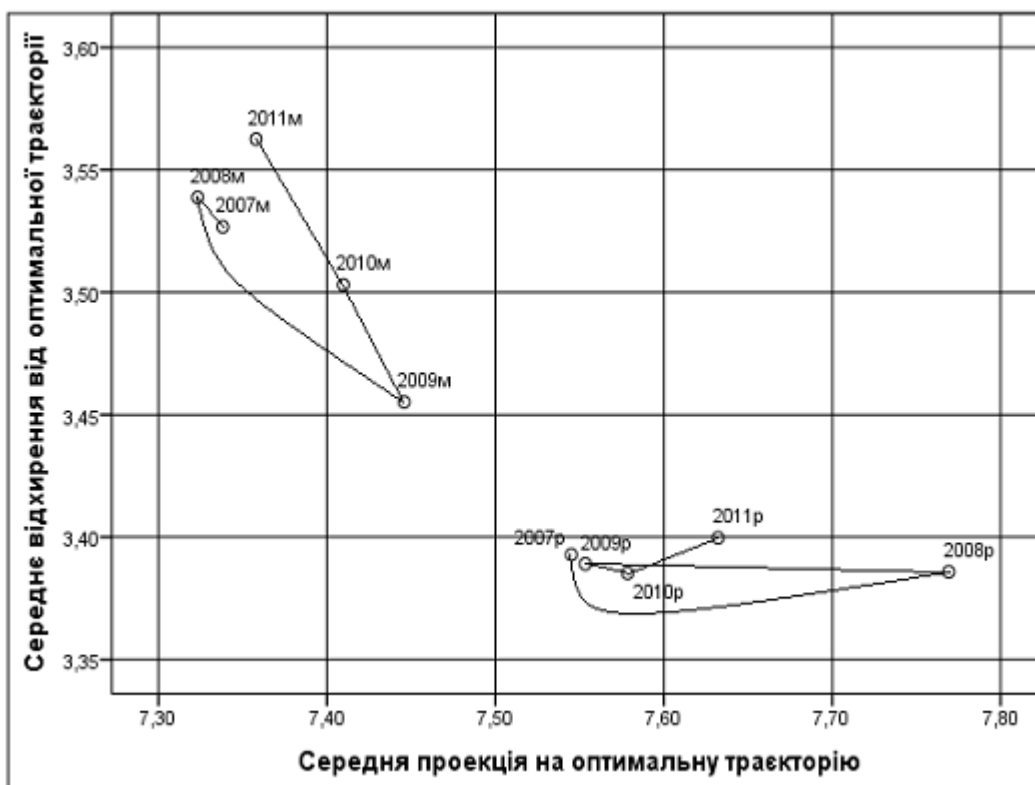

Рис. 1. Середні траєкторії розвитку ГЕС міських і районних СГС

Необхідно зазначити, що відповідно до вимог математичної статистики порівнювати абсолютні показники обох траєкторій (позиціонування на фазовій площині) формально не є коректним, бо вони розраховувались за різними сукупностями статистичних параметрів. Але з іншого боку, індекси цих параметрів є нормованими величинами, тобто, безрозмірними та відносно інваріантними, наприклад, як відсотки. Тому позиційні показники траєкторій більш-менш об'єктивно відображають системні особливості руху СГС обох

сукупностей і тому їх коректно аналізувати центрографічним методом, але не в звичайному фізичному просторі, а в БОП.

На рис. 1 точки міських і районних траєкторії позначені індексами «м» і «р». Порівнюючи «середні» траєкторії розвитку ГЕС міських і районних СГС, можна зробити наступні висновки:

1. Сукупність районних СГС більше просунута у розвитку ГЕС порівняно з міськими СГС. Це означає, що в цілому стан ГЕС в районах кращий, ніж в містах. Пояснень цьому є багато, головне це те, що саме в містах зосереджені підприємства з найбільш шкідливими виробництвами (металургійні, хімічні, видобувні тощо).

2. Районні СГС за розвитком ГЕС також є більш ефективними, бо їх відхилення від ОТР менші порівняно з міськими СГС. Це також можна пояснити відносно невеликою концентрацією стаціонарних і пересувних джерел забруднення в сільській місцевості.

3. Конфігурації траєкторій розвитку ГЕС для міських і для районних СГС не мають візуальної подібності, що підтверджує тезу про значну різницю розвитку ГЕС в них.

4. За напрямом розвитку ГЕС траєкторії міст і районів протилежні – в них періоди прогресивного і регресивного розвитку дзеркально відображені, що свідчить про різні пріоритети діючих факторів. Так, для траєкторії міських СГС характерний тільки один період прогресивного розвитку – 2008-2009 роки; в той же час на траєкторії районних СГС це єдиний період регресу. Всі інші відрізки траєкторії міських СГС свідчать про регресивний розвиток, а районних – про прогресивний.

5. Траєкторія розвитку ГЕС в районних СГС лінійно витягнута вздовж ОТР, що свідчить про майже постійну середню ефективність розвитку. Для траєкторії міських СГС характерна діагональна орієнтація відносно ОТР, причому найбільша ефективність розвитку ГЕС припадає на 2009 рік – середній момент досліджуваного періоду.

6. Швидкість руху міських і районних СГС у БОП за окремими періодами розвитку ГЕС різна, що підтверджує висновок 4.

Список використаних джерел: 1. Немець К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі [наукова монографія] / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (XIX СТ. – ПОЧАТОК XX СТ.)

Роль освіти в сучасному світі не можна недооцінювати, оскільки цей процес необхідний і в рівній мірі значимий як для самої людини, так і для розвитку держави. Історія формування системи освіти на Луганщині певною мірою висвітлена в сучасній історико-краєзнавчій літературі та роботах видатних педагогів, які торкаються питань розвитку мережі навчальних закладів та системи освіти, її проблем не тільки для Донбасу, а також України в цілому. Зокрема це роботи Х.Д. Алчевської, С.В. Василенка, Б.Д. Грінченка та ін. Серед сучасників можна назвати В.С. Курило, В.І. Подова та ін. Слід зауважити, що незважаючи на те, що це питання досліджувалося вченими та фахівцями освітньої галузі, але залишаються просторово-часові аспекти, які потребують подальшого уточнення.

Формуванню системи освіти в регіоні передувало господарське освоєння та заселення території донськими та запорізькими козаками, виникнення та ускладнення поселенської системи, подальший розвал Запорізької Січі, внаслідок чого зникало козацьке управління та самоврядування і почалось панування загальноімперської політики. Ще на рубежі XVIII–XIX ст. Луганщина виділилася в особливий регіон, який здобув широку популярність у світі, будучи складовою частиною Донбасу і володіючи багатими запасами корисних копалин. Все це поклато початок промислового розвитку кам'яновугільного басейну. На Луганщині сформувався вугільно-металургійний промисловий комплекс, який відіграв важливу роль у розвитку продуктивних сил України. Спочатку в його основі були два підприємства – Луганський ливарний завод і перший кам'яновугільний рудник Донбасу в Лисичий Балці. Луганщина – складова частина Донбасу, першою адміністративно-територіальною одиницею якого була Бахмутська провінція, що утворилася у 1719 р. У зв'язку із збільшенням населення краю у 1784 р. з Бахмутської провінції було виділено Донецький повіт. Колишнє село Підгірне, що перетворено в місто Донецьк (нинішній Слов'яносербськ) стало повітовим центром, але Донецький повіт проіснував недовго. У 1797 р. Павло I скасував його, знову приєднавши до Бахмутського повіту. Економічний розвиток краю вимагав виділення цього регіону в самостійну адміністративно-територіальну одиницю. У 1806 р. повіт було відновлено, він отримав назву Слов'яносербський. Було затверджено новий адміністративний центр повіту – м. Слав'яносербск, який залишався повітовим центром до початку 80-х рр.

XIX ст. До цього часу селище Луганського ливарного заводу перетворилося в економічний і культурний центр повіту. У ньому було зосереджено дві третини промисловості регіону. 3 вересня 1882 імператором був підписаний указ, в якому йшла мова про те, що Луганський завод разом з прилеглими до нього поселенням Кам'яний Брід зводився в ступінь повітового міста. Поступово населення повіту продовжувало збільшуватися не тільки за рахунок природного приросту, а й завдяки переселенцям. Таким чином, стрімкий розвиток гірничої справи та промисловості Слов'яносербського повіту, призвів до економічного та культурного розвитку регіону, що в свою чергу вимагало початкової та професійної підготовки населення.

Формування та становлення системи освіти Луганської області нерозривно пов'язане з історією Російської імперії, СРСР та України. Так, у 1802 р. в Росії було створено Міністерство народної освіти, яке розробило устав навчальних закладів, яким передбачалося три ступені школи, зокрема, приходські, повітові училища та гімназії. Пізніше, у травні 1826 р. Міністерство народного просвітництва утворило Комітет з устрою навчальних закладів, який мав на меті перевірку всіх статутів навчальних закладів та вироблення єдиних принципів просвітництва, визначення переліку навчальних дисциплін. У зв'язку з його основними принципами у 1828 р. було розроблено та затверджено устав нижчих та середніх навчальних закладів, який зберігав три ступені школи, що були затверджені уставом 1803 р. Згідно з ним, приходські (парафіяльні) училища передбачалися для сільського населення, повітові – для міського недворянського населення, гімназії – для дворян та чиновників. З 1804 р. було заборонено викладання в школах українською мовою.

Становлення системи народної освіти відноситься до початку XIX ст., коли виникають перші початкові та середні навчальні заклади на території Луганської області. Так, у 1816 р. було відкрито в м. Старобельськ повітове училище, згодом тут виникла і церковно-приходська школа. Особливе місце в системі народної освіти Луганського краю займали гірничі навчальні заклади. Початок систематичної професійної освіти почався з відкриття початкової гірничої школи у 1823 р. на Луганському ливарному заводі для підготовки робочих та молодших спеціалістів. Подібний заклад було відкрито на базі Лисичанського рудника у 1836 р. Враховуючи те, що такої кількості навчальних закладів було недостатньо для Луганського гірничого округу, було підписано у 1839 р. «Положення про навчальні заклади Луганського гірничого округу», чим передбачалося створення в Луганському гірничому окрузі мережі початкових та середніх гірничих навчальних закладів. Так, було відкрито школи у Луганську, Кам'яному Броді, Лисичанському Руднику, Третій Роті. У тому ж році у Луганську та Лисичанську були засновані гірничі училища.

Мережа гірничих навчальних закладів Луганського гірничого округу проіснувала до скасування кріпосного права. Це зіграло значну роль в підготовці робітників і фахівців гірничої справи, в поширенні грамотності серед населення Луганщини. Решта початкових гірських шкіл в Луганську і Лисичанську навесні 1880 р. були передані під юрисдикцію Міністерства народної освіти. З числа загальноосвітніх шкіл у Слов'яносербському повіті в

1866 р. налічувалося тільки 6 народних шкіл. Ще в 1860 р. було затверджено «Положення про початкові народні училища». Це положення дозволяло відкривати початкові народні училища як громадським установам, так і приватним особам, ставило ці училища під контроль повітових і губернських училищних рад.

Розвиток освіти регіону як складової освітньої системи Російської імперії припав на кінець XIX ст. У результаті реформ 60-70 рр. XIX ст. виникли такі нові типи початкових народних шкіл, як земська, міська, фабрично-заводська. Здебільшого вони стояли вище колишніх церковно-парафіяльних і селянських шкіл грамоти. В результаті подальших змін і доповнень до законодавства було встановлено три типи початкових шкіл: міністерські (засновані Міністерством освіти або передані йому), земські та церковно-парафіяльні. Облік земських шкіл в повіті вівся Слов'яносербським повітовим земством з 1866 р. Цього року в повіті вже існувало 6 шкіл: Кам'янобродська, Чорнухінська, Кримська, Вергунських, Ніжнянська і Іванівська. Всі вони утримувалися за кошти сільських товариств. У наступне десятиліття було відкрито ще 10 навчальних закладів. З них за рахунок коштів земства – Василівська, Біловська, Олександрівська, Петропавлівська та Суходольська, решта – Городищенська, Желбянська, Успенська, Фащевська та Веселогоровська – були відкриті з частковою участю земства. Число шкіл у той період не було стабільним. З 1865 по 1895 рр. в повіті було відкрито 30 земських шкіл. За цей же час 15 шкіл було закрито. Пояснювалося це відсутністю надійного фінансування, браком шкільних приміщень і вчителів. З 1898 р. Слов'яносербське земство переймало досвід інших земств. З земського бюджету стали відпускати гроші кожній школі на платню вчителям та іншим служителям освітньої галузі. Інша частина бюджету надходила в розпорядження повіту тієї управи, яка розподіляла кошти на опалення, освітлення та інші поточні господарські потреби. Сума, що залишилася йшла на закупівлю книг, на придбання навчальних посібників, парт та іншого інвентарю. Для постачання всіх видів шкіл при земській управі було відкрито книжковий склад. З 1899 р. затверджено посаду повітового інспектора, завідувача шкільним відділом, було створено шкільну комісію повіту. У 1898 р. земське зібрання Слов'яносербського повіту вирішило облаштувати кожную школу мінімальною колекцією наочних посібників на суму 30-40 руб. При земській управі було відкрито центральний музей шкільних наочних посібників, у 1898 р. – бібліотеку для земських службовців, яка обслуговувала вчителів. У XIX ст. у Донбасі не було педагогічних навчальних закладів, що створювало проблему педагогічних кадрів. У 1899 р. в Слов'яносербському повіті близько третини земських вчителів не мали педагогічної освіти. З цього часу в земських школах в якості вчителів стали переважати жінки. Частково проблему було вирішено тільки з відкриттям гімназій в Старобільську і Луганську.

Крім земських, у 1897 р. в Слов'яносербському повіті нараховувалося 39 церковно-парафіяльних шкіл. У 1893 р. було затверджено ще один тип навчальних закладів первинної ланки (для «нижніх» верств населення) – школи ремісничого учнівства, яких на Україні спочатку було відкрито всього 5, одну з

них заснували у Луганську. Для жінок відкривалися школи рукоділля, які здебільшого були приватними. Важливу роль у підготовці фахівців середньої ланки для Донбасу зіграла Лисичанська штейгерська школа, що була відкрита в 1873 р. Через п'ять років було відкрито другий навчальний заклад у Донбасі подібного типу – Горлівське гірниче училище імені С.С. Полякова

Початок ХХ ст. характеризується функціонуванням технічних училищ, які готували технічний персонал для заводів, шахт та транспорту. Значну частину в Україні закладів такого типу складали нижчі технічні залізничні училища, одне з яких функціонувало у Луганську. В поширенні грамотності серед населення певну роль відігравали недільні та вечірні школи. Але все ж таки рівень писемності населення регіону залишався низьким. Подібна ситуація спостерігалася по всій Україні.

Післяреволюційний період характеризується відродженням національної школи, переходом до комплексних програм навчання. На відміну від попередніх етапів, даний етап характеризується створенням цілої мережі дошкільних установ, нових типів навчально-виховних закладів на фоні становлення нової радянської освітньої системи. Так, за 10 років радянської влади на території Славіаносербського повіту разом із повітовим центром м. Луганськ нараховувалося вже 215 шкіл, де навчалося 20 % дітей шкільного віку. В цей період завершується перехід до нової структури школи: початкова школа (I – IV класи), неповна середня школа (I – VII класи), середня (I – X класи). Разом з масовою загальноосвітньою школою поширювалась мережа закладів професійно-технічної освіти (ФЗУ, ремісничі училища в системі трудових резервів).

Тож, на формування системи освіти Луганської області вплинуло ряд чинників, які мають безпосередній та опосередкований характер, зокрема історичні тенденції розвитку освіти у світі, процес розвитку освіти в Російській імперії та СРСР, частиною яких тривалий час була Україна. Процес розвитку всієї системи народної освіти України взагалі певною мірою визначається соціально-економічним розвитком країни, пануючою ідеологією у локальному соціумі, особливості господарського освоєння території регіону, економічного і соціального розвитку, демографічними та міграційними процесами, роллю Церкви у життєдіяльності суспільства тощо. Виділені автором ключові віхи становлення системи освіти Луганського регіону будуть розширені і обґрунтовані, представлені у вигляді етапів та підетапів, що буде розкрито у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел: 1. Боева Т. Развитие народной освіти после реформенного периода XIX – начала XX ст. (исторический обзор) / Т. Боева // *Освіта на Луганщині*. – 2012. – № 1. – С. 203-206. 2. Дадаев К.Д. Народное образование в Ворошиловградской области к 40-летию Великого Октября / Дадаев К.Д., А.В. Колот. – Ворошиловград, 1957. – 46 с. 3. Золотарьов В. З історії освіти в нашому краї / В. Золотарьов // *Освіта на Луганщині*. – 2007. – № 2. – С. 68-72. 4. История Луганского края: Учебное пособие / Ефремов А.С., Курило В.С. Бровченко И.Ю., Климов А.А., Красильников К.И., Семистяга В.Ф., Подов В.И. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 432 с. 5. Курило В.С. Образование в Донбассе (XIX – начало XX вв.): учебное пособие / Курило В.С., Подов В.И. – Луганськ: ЛДПУ, 1999. – 114 с. 6. Курило В.С. Освіта та педагогічна думка

східноукраїнського регіону у ХХ столітті: монографія. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – 460 с.
7. Подов В.И. История Донбасса. Век XIX-й / Подов В.И., Курило В.С. – Луганск: Альма
матер, 2001. – 178 с.

УДК 911.3

Vladimíra Lišková

liskova.vladimira@gmail.com

Master of Geography in Regional Development, Nitra, Slovakia

THE INFLUENCE OF INTERNET AND VOLUNTEERED GEOGRAPHIC INFORMATION ON RECREATIONAL GEOGRAPHY AND TOURISM

The development of Web 2.0 and social media facilitated communication, exchange of opinions and experiences not only between acquainted people, but also between total strangers. It can be thorough immediate conversation, but in most cases it is mediation of own opinions, experiences to others. There are many blogs, Facebook groups and propagation web-sites, which are dedicated to recreation and tourism. These web-sites are not only created by professionals, but also by amateurs. One of the ways to share pictures from your holiday is to provide Volunteered geographic information and upload them to a variety of websites like Google Maps/Earth, Instagram, Facebook and many others. This information has recently increased in significance, as it helps the user choosing a destination or planning the whole vacation.

Crowdsourcing, Open sourcing and Volunteered geographic information.

Thanks to the development of Web 2.0 the common user has the option to contribute to the creation, development and changes in the products, all this in the form of crowdsourcing and open source. Crowdsourcing is the act of sharing a job or function that was once the domain of a specific agent with distributed masses through an open call (Ball, 2010). The term "open source" refers to something that can be modified because its design is publicly accessible [5].

Ultimately, an individual or a group of people can adjust the product for own needs as well as in geography as all other fields. VGI (Volunteered geographic information), which is a phenomenon of the last decade came into existence this way. According to M. F. Goodchild VGI uses the populous as a primary sensory unit or as a probe [1]. M. F. Goodchild coined the term VGI to define the user-generated geospatial content being created in these and many other sites to satisfy a variety of needs within industry, government, and social networking communities [2]. Suddenly common people had the option of creating own geographic information as well as own maps, while having a great number of templates at their disposal (Google Maps, Google Earth, OpenStreetMap, ArcGIS online, Usahidi.com and others). On these websites they can not only create maps for their own use, but also can contribute to creating a crowdmap. They can easily and quickly create a plan for the holidays, look up routes, which would meet their needs specifically. Thanks to StreetView they can

take a look at a locality, look up catering and accommodation. The user can easily map a site or a locality from the comfort of his home. On the other hand we have the option of creating geographic information by geotagging photographs, made by users and thusly created a view on the particular place or landmark. We can see how much users like to share their pictures and experiences if we look at countless geotagged pictures on Google Maps/Earth. These images later help, when people choose recreation and other free time activities but also work-related activities.

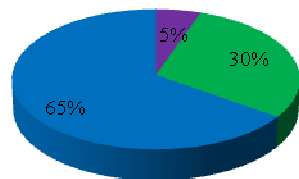
VGI is closely related to the question of credibility and accuracy of geographic information, which can be solved by internet connection and using smart tools. Aside from this, scientists from the whole world are trying to resolve this problem.

Social media and recreational geography and tourism. The human is a social being and consequently seeks company and tries to surround himself with friends. If it is not possible physically, social media exist, which can connect us with our friends via internet, even if they are on the opposite corner of the world. According to the Oxford Dictionary, "... social media are websites and applications, which allow users to share content or otherwise participate on a social network" [3].

This way people can exchange opinions, knowledge and experiences more easily. On the basis of the research made in 2014 in Slovakia by the author of this article, it is clear, that the internet and social media have a great impact on decisions. The sample consisted of 112 respondents, where 76% were women. More than a half of respondents (56%) were under 26 years old. The majority of respondents (65%, diagram 1) preferred the internet (social media, tourism websites) when choosing a locality, almost one third (29%) percent preferred a recommendation from a friend through the means of direct communication and only 5% voted for a personal consultation at travel agency or a tourist information bureau.

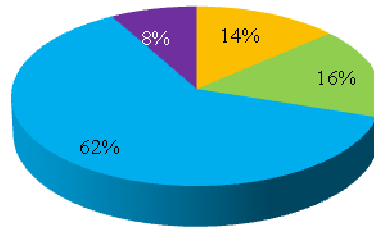
As much as 96% of respondents try to as certain as much as they can about the place they want to visit. 14% are complacent with the information found on social sites (e.g. Facebook, Flickr, Instagram Google Maps/Earth). Traveler blogs are a source of information for 16%. Respondents mostly rely on information provided on websites dedicated to particular sites (62% diagram 2). According to respondents Facebook is most preferred (57% diagram 3) with the following rationalization from "the possibility of planning events, trips and expeditions", "pictures from acquaintances, who have visited a place and are satisfied with it", "obtaining information from people whom I trust, fast communication", "aside from pictures you can get firsthand information", to "everyone and everything is there". 30% prefers information directly from Google Maps/Earth, where according to respondents the biggest advantages are StreetView (because they can actually see the place), reviews of a particular place, the option of creating routes (with estimated time). The most frequent reasons given were: "because it perfectly displays the environment of what I want to see and I can directly plan where I want to go, I know how long it is going to take and I have all the relevant information at my fingertips." The remaining 13% prefer other forms, the majority motioned again traveler blogs, Slovak websites dedicated purely to tourism in Slovakia (Most impressive areas of the Slovak nature, Lonely Planet). A curiosity of the research was a total absence of respondents who would use social networks like Twitter, Instagram and Flickr.

Diagram 1: The determining method of acquiring information when choosing locality for recreation and tourism

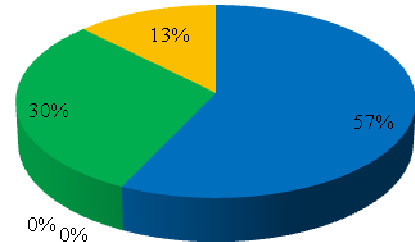
- Propagation material from infotmation bureau for tourists and tourist agencies
- Recommendation from an familiar person (person to person communication)
- Through the means of the internet - social networks, tourism websites (photography, reviews from previous visitors)

Diagram 2: Acquiring information throught the means the internet

- Flickr, FB, Instagram, Google maps/Earth
- Tourism bloggs
- Tourism websites
- Tourism agencies

Diagram 3: Social networks used for acquiring information about recreation and tourism

- Flickr
- Instagram
- Google Maps/Earth
- FB
- Twitter
- Other

Conclusion. Research has shown, that an increasing number of predominantly younger people rely on the information accessible on the internet. In the case of this research we can say the age was an important factor, as the majority of respondents were younger than 30 years old. The era of internet has had a great impact on all fields and so it is very important that everything what tourism has to offer was available on the web, not only via websites dedicated to any particular place, but also through the means of social media. As important as reviews from visitors, the more positive responses a place has, the more likely it will attract others, perhaps even that the visitors will periodically return. Thanks to tourism the number of observers increases and with it the number of VGI contributors - amateur geographers, who geotag their images, add descriptions and thusly provide geographic information not only for their community, but to the whole world.

References: 1. Goodchild M.F., 2009. *Citizens as sensors: the world of volunteer geography. Journal of Location Based Services.* s. 69 (4), 211-221. 2. Goodchild M.F., 2007. *Citizens as Voluntary Sensors: Spatial Data Infrastructure in the World of Web 2.0. In: International Journal of Spatial Data Infrastructures Research,* 2007, Vol. 2, 24-32. (<http://ijmdir.jrc.ec.europa.eu/index.php/ijmdir/article/view/28/22>) 3. *Oxford dictionaries,* 2014. (<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/social-media>) 4. Ball M., 2010. *What's the distinction between crowdsourcing, volunteered geographic information and authoritative data?* (<http://www.sensysmag.com/spatialsustain/whats-the-distinction-between-crowdsourcing-volunteered-geographic-information-and-authoritative-data.html>) 5. *OpenSource.com,* 2014. (<http://opensource.com/resources/what-open-source>)

GEOMARKETING AS A TOOL OF REGIONAL BUSINESS DEVELOPMENT

The Geomarketing is part of the spatial economy based on the principles that the distance and geographic location perform a true influence over the economic activity and stand three objectives: (1) the delimitation and measurement for markets, (2) the study of the distribution channels for goods or services, and (3) the study of the spatial location of establishments (outlets, corporate, distribution centers, etc..).

According to Amago, marketing helps to define those areas where the exchange is performed by the actual knowledge of the market, taking into account the involved geography, being that in an exchange is necessary to match the conditions of coincidence of initiation, development and culmination of the exchange itself [1]. Together, geography and marketing are a new approach to effectively study the market for consumer products (either goods or services), giving rise to the Geography of marketing or Geomarketing.

Geomarketing is a new discipline that allows analysts to visualize space and marketing strategies to expose those locations with the greatest potential for a business by combining mapping and spatial statistical resources in geographic information systems (GIS).

The need for this was highlighted first by the most prominent proponent of this branch of science, William Applebaum, and while this branch of spatial analysis has been addressed more frequently in recent times, little has been disseminated to the business world, ignoring the potential implicit in the use of it.

Since it is in the cities where, in a majority, carried out the process of consumption by the population (as end consumers), the study of spatial marketing must be considered as an important element urban and regional development. Therefore, it is important to note the spatial nature in the context of the locations and its relationship with the market, is the population, based on the spatial course consumer behavior, which resides in a geographic area is determined by spatial, social and cultural context.

The geomarketing is a tool to ensure reliable investments with the use of geographic information systems and spatial analysis methodologies, which allows the company to have better conditions to face the competition located in their environment, by selecting suitable areas, considering the behavior and structure of the market at the city or region, thereby reducing risks to minimize the impact of spatial location. This allows business decisions based on knowledge space, which often are not considered in a relevant way, by ignorance of appropriate study methodologies, which have been mostly neglected and yet can determine the success or failure of a business or marketing strategy.

Chasco states that in the world of commercial distribution and services, geomarketing with the use of their technologies and techniques in GIS can address critical and usual issues in this sector, which are not always properly addressed and may be summarized in the following questions: Who buys what? and Where I can find an establishment?, questions where geographic methodology plays a fundamental role in the field of marketing, since these analyses involve the explanation and prediction of consumer behavior in space [4].

Berry and Amago agree some of the problems to which a marketing student of geographical space can better apply the concepts and methods of the scientific branch, which are:

1. How to cartographically represent the market and marketing data.
2. The market assessment, identify existing and potential customers, where do they live?, What they need?, Where they go back?.
3. Delimitation of the areas of trade and sale: identification of territories, where the exchange is required to perform.
4. Selecting distribution channels and sites for commercial companies wholesale, retail and service businesses (retail outlets, distribution centers, etc.).
5. Identification of the existing supply (competition).
6. Adapting marketing programs, products and services that fit the needs of consumers [1, 2].

According to Chasco Geomarketing mission is to address the four elements of marketing mix (product, communication, distribution and price) from the spatial perspective that underlies them all [4, p. 7-8].

So, the spatial dimension is revealed in this process, in which a good or service must be communicated to the public through media communication and distributed by a mode of transportation for marketing outlets, priced, usually often conditioned by locational issues, which can assist Geomarketing decisions involved in these four aspects.

Currently knowing market conditions and best locations, creates significant competitive and comparative development of any economic activity in space, for both the private sector and the public sector benefits. This highlights the importance of spatial knowledge in the field of complex economies, such as those relating to urban areas, which are the core regions. Motive through which the development of methodologies that lead to spatial analysis of markets, based on geoinformatics tools and support in Geomarketing have important implications for the development and strengthening of both the companies and the functionality of the cities and regions where they provide coverage, improving and generating spatial development strategies.

Therefore Geomarketing tool is seen as an advantage for companies that make use of it, while those who ignore their methodologies and applications are at the mercy of the first to have incorporated spatial information technologies in the process of making decisions.

INSIDE PERSPECTIVE ANALYSIS GEOMARKETING GEOINFORMÁTICO AND ECONOMIC GEOGRAPHY				
Geoinformatics Prospects Analysis		Perspectives in Economic Geography		Methodology
Geomarketing:	Analysis of multicriteria evaluation (location analysis)	COMMERCIAL GEOGRAPHY	CONCEPTION OF SPACE	Deductive
Spatial competition	Accessibility analysis and spatial interaction	Location and distribution of economic activities (local consumption)	Space relations between nodes, streams and areas	
Optimal coverage	Analysis of areas of influence			
New locations				

Source. Prepared based on Buzai (2006:80) and Rosales (2006: 141).

References: 1. Amago, Fernando S. (2000). *Geographic Marketing and Logistics*. International Logistics Centre SA. Iberoamerican Institute of Logistics and Desing Mage Editors, SL. Barcelona. 2. Berry, Brian J. (1971). *Geography of Market Centers and Retail Distribution*. Prentice Hall. New Jersey. 3. Buzai, Gustavo D. and Baxendale, Claudia A. (2006) *socio-spatial analysis with GIS*. Editorial place. Buenos Aires. 4. Chasco Yrigoyen C. (2003). *Geomarketing and Commercial Distribution*. In *Research and Marketing Magazine*, No. 79 (June). Spanish Association of Market Research, Marketing and Opinion (AEDEMO). Madrid. 5. Rosales, Rocio Ortega (2006) *Economic Geography*. In: *Hiernaux, Daniel and Alicia Lindon (Dirs.). Treaty of Human Geography*. Anthropos Editorial. Mexico City.

УДК 911.3

Özlem Ünal

ozlem.unal1609@hotmail.com

Scientific supervisor – PhD in Economy, prof. Bulent Acma

Anadolu University, Eskisehir, Turkey

REGIONAL IMBALANCE AND REGIONAL DEVELOPMENT PROJECTS IN TURKEY

One of the main reasons of poverty and inequality distribution of income is inter-regional location development difference. In addition, there is a difference between geographic and sectors. These differences bring up social, political and cultural issues.

Today, geographical distribution of income in Turkey isn't equal, such as per capita income and human development index. Especially, Southeastern Anatolia

Region, has been undeveloped due to regional imbalance. We are in need of a new approach to balance out the differences.

Decreasing of difference inter-regional development and decreasing of immigration trend and prosperity have played regional development labor. These projects include Southeastern Anatolia Region, Zonguldak-Bartın-Karabük Regional Development Project and East Anatolia Projects main plan.

Southeastern Anatolia Region Project (GAP) includes a lot of cities such as Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak and Kilis. Aims of GAP are:

- urban and rural system;
- agricultural system;
- containing the changes to make the investment for transportation, education, trade, health, tourism and other sectors.

This project has aimed to achieve changes to affect not only the Southeastern Anatolia region, but also the whole country.

Zonguldak-Bartın-Karabük Regional Project; after Southeastern Anatolia Project become multi-sectoral and collaborative, Zonguldak-Bartın-Karabük project was realized with the international tender supported by public and private sector. Purposes of this project are:

- multi-sectoral to operate in the provision of new investment areas;
- short and long-term applied to prepare regional development plans.

South Black Sea Regional Development Project (DOKAP) includes a lot of cities such as Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize and Trabzon. Purposes of this project are:

- removing interregional inequality ,
- starting Regional Development Project and to improve the collaboration of Turkish people aims personal ability.

South Anatolia Project (DAP) is including 14 cities (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Tunceli, Muş and Van). The projects aims to increase per capita income and employment opportunities in the regio. In addition this project targets the reduction of intra-regional differences in income, education and health services and improving the quality of life.

References: 1. *Bölgesel İktisat, Zeynel Dinler, 2001, Bursa.* 2. *DPT (2003), Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004 - 2006) Ankara.* 3. *Bülent Açma, 1991 Gelişmiş Ülkelerin Azgelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Projesi Örneği, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1991-7, İstanbul.* 4. *DPT, 2000, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT:2502 ÖİK:523, Ankara.* 5. *DPT, 2001, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) Nihai Rapor, Cilt 1, Yönetici Özeti.*

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 911.3

В.А. Бережний

vitaliy-berezhnoy@rambler.ru

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРО ГЕОІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Натепер у вітчизняній географії спостерігається характерна відірваність багатьох методичних доробок від впровадження їх у практику вирішення нагальних господарських задач, задач територіального планування та розвитку соціальної сфери. Попри те, що саме географія забезпечує комплексне вивчення процесів у системі «природа-господарство-населення» та має справу виключно з об'єктами дослідження, що відрізняються складністю та полікомпонентністю, географи не завжди реалізують ці надбання у вирішенні конкретних задач. Застосування геоінформаційних систем та технологій у системах територіального управління на місцевому рівні надає сучасній географії більш прагматичного змісту і видається одним з засобів практичного впровадження наукових досліджень.

Мета статті: донести до широкого загалу фахівців, що мають справу з територіальним управлінням, місце та роль геоінформаційного забезпечення та географічної складової надання консалтингових послуг у системі підтримки прийняття ефективних управлінських рішень на місцевому рівні.

Основна частина. Територіальний менеджмент на місцевому рівні, є найважливішим і найважчим з трьох причин:

- він виходить не з абстрактно-модельних уявлень, відірваних від реальної місцевості, а враховує найдрібніші її особливості (рівня підурочищ та урочищ ландшафтної структури при фізико-географічному аналізі території, та окремих підприємств і найдрібніших соціальних груп – при суспільно-географічному);

- враховує ту прикру обставину, що більшість земель вже розпайовані та передані у приватну власність, а отже, будь-яке територіальне проектування враховує реальний розподіл угідь за формами власності та землекористувачами, як це передбачено Земельним кодексом України.

- враховує, що саме на місцевому рівні загальнодержавні стратегії і політичні рішення набувають конкретного реалізаційного проектного „наповнення”, у тому числі і у фінансовому відношенні. Останнє, поряд з відсутністю фахівців, є лімітуючим фактором при реалізації вищевказаних заходів.

Інформаційні системи, зокрема системи обробки просторових даних, виконують процедури над даними для отримання інформації. Такі системи у більшості випадків призначені для зменшення міри невизначеності, а отже і задля прийняття найбільш оптимальних, зважених та **економічно доцільних** рішень в умовах дефіциту достатньої кількості вихідних даних, коштів, часу та інших ресурсів.

Типологічно, елементи інформаційних послуг, що надаються фахівцями у області географії та геоінформатики, можуть бути об'єднані у наступні групи:

1. Збір та первинний аналіз інформації щодо природно-антропогенного довкілля, розвитку виробничих сил та стану соціальної сфери.
2. Подання даних у формі карт, графіків та таблиць; створення баз географічних даних для окремих галузей господарства.
3. Розробка та реалізація методик аналізу, моделей геообробки даних; навчання працівників фірм (організацій), що є замовниками послуг.
4. Просторовий аналіз, визначення перспектив розвитку галузей, підприємств, культурно-побутових закладів; оптимізація бізнес-процесів тощо.

Територіальне управління, у даному випадку, ми розуміємо як комплекс процедур з аналізу території, виявлення її структури, екологічного стану, динаміки та перспектив розвитку, оптимізації розміщення об'єктів, тактичного та стратегічного менеджменту.

Прикладами складових проекту територіального управління та конкретними авданнями, що вирішуються при цьому є:

1. Дослідження несприятливих фізико-географічних процесів, зокрема, геологічних та гідрологічних, при вивченні природно-ресурсного потенціалу території. Це обумовлено тим, що граничні обсяги використання певного виду ресурсу (тобто його природно-ресурсний потенціал) залежать не лише від здатності його до відтворення та підтримання його продуктивності на певному рівні, а і від усіх несприятливих природних процесів, та негативному стані решти ресурсів і умов території, що можуть бути викликані унаслідок нераціонального природокористування.

2. Чисельне моделювання водозбірної організації рельєфу, розвитку ерозійних процесів, морфології та морфометрії топографічної поверхні території району для оцінки стійкості геологічного середовища та встановлення ділянок придатних для ведення галузей господарства, що найбільше орієнтуються у своєму розміщенні на джерела поновлюваних природних ресурсів.

Особливо актуальним на місцевому рівні у галузях сільського та лісового господарства, водокористування, рекреаційної та природоохоронної діяльності набуває координація територіального менеджменту з системами системам басейнового управління. У відповідності до басейнового підходу, просторова структура географічного простору уявляється системою різнорангових водозбірних басейнів як операціональних територіальних одиниць вирішення певних практичних задач. Цьому сприяють низка переваг впровадження басейнового підходу. По-перше, це універсальність водозборів, тобто їх

суцільне розповсюдження територією та, з іншого боку, належність будь-якої території до водозбірних басейнів. По-друге, це екологічна роль, що проявляється у замиканні речовинно-енергетичних потоків на рівні водозбору та кінцевості водного об'єкту водозбору у русі забруднювачів. Нарешті, до елементів структури водозборів (річок як транспортних шляхів та водних об'єктів), у зв'язку з усе більш вагомих значенням водного фактору, тяжіє населення і господарство. Водозборам властива ієрархічність, що дозволяє проводити систематизацію території та встановлювати їх співставність при використанні аналогій у процесі побудови ізоморфних моделей для організації водо- та землекористування у водозборах, що подібні поміж собою за комплексом ознак.

3. Створення баз географічних даних (БГД) адміністративного району для зручної організації кадастрів земельних угідь, сільського, лісового, водного господарства; для сфер культури, рекреації, туризму. Поряд з векторними ГІС-об'єктами окремих угідь та об'єктами "покриття", БГД може вміщувати, растрові дані: цифрові моделі висот, аерокосмічну інформацію, до яких у будь-який момент часу можна виконати необхідні запити для проведення потрібного аналізу. БГД дозволять не лише надійно зберігати дані, робити можливою їх картографічну візуалізацію, а і забезпечують зручний спосіб постійного оновлення, сортування та обробки даних відповідно до поставлених замовником "просторових вимог" у формі наборів правил, топологій тощо.

4. Вивчення територіальної організації землекористування, що склалася, встановлення її недоліків, виявлення шляхів оптимізації територіальної структури сільськогосподарських угідь. Актуальним є визначення шляхів узгодженого, комплексного використання територій, що забезпечує найбільший економічний ефект, на відміну від обмеженого взаємовиключаючого використання складових природного потенціалу району.

5. Інформаційне забезпечення для оптимізації бізнес-процесів: просторовий аналіз конкурентного середовища у районі, визначення місць оптимального розміщення підприємств; просторово-часовий аналіз транспортних мереж для організації перевезень по території.

УДК 910.1

В.О. Дубовик

dubovik.v@gmail.com

*Научный руководитель – д-р геогр. наук, в.н.с. С.А. Тархов
Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова,
г. Москва, Российская Федерация*

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТНОЙ ДОСТУПНОСТИ ТЕРРИТОРИИ

Понятие доступности территории используется в науке уже давно. Еще в XIX в. Иоганн фон Тюнен использовал модели, связанные с пространственными процессами и явлениями, включая анализ доступности

территории. К настоящему моменту написано большое количество работ на эту тему. Устоявшегося определения понятия «доступность» пока нет. Каждый исследователь обладает собственным подходом к нему в зависимости от поставленных задач.

Автор понимает под доступностью характеристику определенного пункта или территории, показывающую степень возможности преодоления выбранными способами пространства, отделяющего ее от других рассматриваемых пунктов или территорий [2]. При изучении транспортной доступности исследуется характер преодоления пространства различными видами транспорта.

Транспортная доступность в таком понимании взаимосвязана со многими социальными и экономическими процессами, происходящими на территории. Она часто оценивается при проведении экономических, социологических и экономико-географических исследований. Доступность территории сказывается на размещении промышленных предприятий, объектов сферы услуг, торговли и, в то же время, определяет спрос на них. Развитие транспортной инфраструктуры дает импульс для экономического роста территории, а увеличение доступности рабочих мест, объектов здравоохранения, образования, проведения досуга положительно сказывается на качестве жизни населения. Улучшение транспортной доступности является одной из целей государственной и региональной политики во многих странах мира.

Методы оценки доступности можно разделить на шесть основных групп: топологические методы, методы оценки пространственного разграничения, методы изолиний, методы потенциалов, методы инверсионных балансов и пространственно-временные методы.

Топологические методы. Для анализа используется граф, построенный на основе существующей транспортной сети. Топологические методы оценки транспортной доступности отличаются большим разнообразием: от простой оценки количества узлов, связанных одним ребром с исследуемым узлом, до сложных методов, включающих анализ цикличности сети с использованием математико-статистических методов [1]. Топологические методы оценки транспортной доступности отличаются относительной простотой расчета и небольшим количеством исходных показателей. Они позволяют исследователю сконцентрироваться именно на сетевых особенностях транспортной системы. Однако эти методы имеют ряд существенных недостатков. При анализе не учитываются количественные характеристики транспортной сети (длина ребер, длительность движения, издержки), в связи с чем возможно искажение результатов. В топологический анализ обычно не включаются характеристики и уровень сложности преодоления территории, по которой проходит транспортная сеть. При этом редко применяются веса пунктов.

Методы оценки пространственного разграничения. В их основе лежит расчет сложности преодоления пространства, разделяющего начальный и конечный пункт. В качестве меры сложности преодоления пространства могут использоваться различные показатели: расстояние по прямой линии, расстояние по существующей транспортной сети, время в пути, транспортные издержки,

итоговая стоимость перевозок и т.д. [5]. Методы оценки пространственного разграничения, как и топологические, относительно просты в расчете. Они обычно не требуют большого количества исходной информации. Используя один методический аппарат, в зависимости от целей, исследования можно применять различные показатели меры преодоления пространства. Однако в основе большинства методов этой группы лежит прямая зависимость от них, что не совсем точно отражает действительность. Помимо этого, в них не учитываются веса конечных пунктов.

Методы изолиний. Являются наиболее наглядными из всех рассматриваемых методов. Чаще всего используются изодистанты (линии равных расстояний), изохроны (линии равного времени в пути), изодапаны (линии равных издержек). К преимуществам методов изолиний можно отнести их высокую наглядность и понятность для людей, не являющихся специалистами в области транспорта, в некоторых случаях – учет характеристик как начальных, так и конечных пунктов. К недостаткам – субъективность при выборе пороговых значений изолиний при исследовании и отсутствие дифференциации получаемого показателя на территории, заключенной между соседними изолиниями, в т.ч. для объектов, непосредственно прилегающих к начальному пункту, и объектов, находящихся около первой изолинии.

Методы потенциалов. При их разработке исследователями была предпринята попытка уйти от основных недостатков методов изолиний, упомянутых выше [4]. Это достигается путем включения в формулу расчета функции меры преодоления пространства. В расчете показателя методом потенциалов учитывается вес конечных пунктов: численность населения, валовой продукт, количество рабочих мест и др. Методы потенциалов являются одними из самых используемых в исследованиях транспортной доступности [3]. Они характеризуются высокой адаптивностью к поставленным целям исследования за счет использования весов пунктов и различных функций мер преодоления пространства, не требуют большого количества исходной информации. Однако у них есть ряд недостатков: 1) использование некоторых функций меры преодоления пространства приводит к явлению самопотенциала, затрудняющего восприятие и анализ полученных результатов; 2) учитываются особенности и веса конечных пунктов, однако исходные пункты никак не дифференцируются; 3) субъективность при выборе функции меры преодоления пространства.

Методы инверсионных балансов. В отличие от методов потенциала, учитывают особенности не только конечных пунктов, но и начальных. Для их сопоставления используются балансировочные коэффициенты. Основным преимуществом метода инверсионных балансов является учет эффекта конкуренции как в спросе (начальных пунктах), так и предложении (конечных пунктах). При наличии такой конкуренции, результаты исследования оказываются более правдоподобными, чем при использовании рассмотренных ранее методов. Однако расчет показателей доступности методом инверсионных балансов трудоемок и сложен для понимания. Интерпретация полученных

результатов и дальнейший анализ затруднены. Как и в случае методов потенциалов, существует субъективность в выборе функции меры преодоления пространства.

Пространственно-временные методы основаны на построении пространственно-временных призм индивидов, показывающих, где и когда они потенциально могут оказаться. Для оценки транспортной доступности пространственно-временными методами собирается информация об обычных маршрутах и местонахождениях индивида или группы индивидов в течение определенного периода времени и оценка мест, куда можно попасть по дороге. Пространственно-временные методы позволяют наиболее точно оценить доступность определенных объектов для конкретных индивидов или их групп благодаря учету большого количества показателей, в т.ч. поведенческих. Однако для получения этих показателей необходимо осуществить большую работу по проведению социологических опросов населения и моделированию обычного поведения и маршрутов в течение исследуемого промежутка времени. Этот метод является крайне дезагрегированным: он применим только для отдельных людей или небольших их групп.

Выполнение оценки транспортной доступности территории является важным элементом во многих экономических, социальных, географических исследованиях. Характеристика доступности присутствует в большинстве программ развития транспорта территорий. Сравнение изменения доступности до и после осуществления инфраструктурных проектов может показывать степень их эффективности. С учетом уровня доступности могут быть определены наиболее уязвимые для территории участки транспортной сети, выпадение которых снизит доступность территорий.

Каждая из рассмотренных групп обладает своими преимуществами и недостатками, которые определяют основных сферы их применения в зависимости от количества исходной информации и поставленных при исследовании целей и задач.

Список использованных источников: 1. Бугроменко В.Н. *Транспорт в территориальных системах*. – М.: Наука, 1987. 2. Дубовик В.О. *Методы оценки транспортной доступности территории // Региональные исследования (Смоленск), 2013. - № 4. – С. 11-19.* 3. Geurs K.T., van Wee B. *Accessibility Evaluation of Land-Use and Transport Strategies: Review and Research Directions // Journal of Transport Geography, 2004 - No.12. p. 127-140.* 4. Hansen W.G. *How accessibility shapes land-use // Journal of American Institute of Planners, 1959 - No.25, p. 73-76.* 5. Ingram D.R. *The concept of accessibility: a search for an operational form // Regional Studies, 1971. – V. 5, No. 2. – P. 101-107.*

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Ринкова трансформація вітчизняної економіки зумовлює принципову зміну місця і ролі людини як суб'єкта економічних відносин. З пасивної та другорядної умови сфери суспільного виробництва вона стає вирішальним фактором, який забезпечує конкурентоспроможність та успіх підприємства на ринку товарів і послуг. Головні принципи розвитку національної економіки наразі відповідають загальноєвропейським та світовим стандартам, які сформовані на перетині другого і третього тисячоліття і спираються на глобальну інтеграцію соціально-економічної сфери діяльності й проживання людства, переходу його від індустріального до науково-інформаційного суспільства. Дані питання знайшли своє відображення у працях В. Гесця, Б. Патона, В. Куценка, Б. Малицького, Є. Марчука, А. Жарінова, Ю. Канигіна, С. Вовканича, В. Удовиченка, В. Орищенко, Б. Данилишина, В. Прошака, Т. Шпараги, Л. Кошелюк-Кусій, В. Григоренко, О. Моліної та багато інших.

На сьогодні ні природні ресурси, ні, навіть, земельні ресурси неспроможні зрівнятись за значущістю та важливістю з розвитком інтелектуального потенціалу країни та регіону, зокрема.

Завдяки інтелектуальному потенціалу вдосконалюються засоби виробництва, якими користується людина в процесі праці і стає більш продуктивною її діяльність. Крім того, інтелектуальний потенціал сприяє розкриттю нових властивостей природних тіл, особливостей дії різних сил природи і суспільства, збагаченню знань, найбільш повному оволодінню знаннями про природу і суспільство для використання їх у практичній трудовій діяльності [1].

В умовах обмеженості ресурсної забезпеченості, інтелектуальний потенціал є найбільш перспективним джерелом зростання продуктивних сил.

Загальною властивістю останніх є те, що їх дія стосується усіх сфер людської діяльності – фізичного, духовного, інтелектуального розвитку людини, забезпечення соціального прогресу і розвитку природи у цілому.

Основними структурними складовими інтелектуального потенціалу, на нашу думку, виступають освіта та наука.

Освіта як соціальний інститут, з одного боку, є сукупністю певних установ, осіб, що забезпечені певними матеріальними засобами і виконують відповідні соціальні функції, а з іншого – це система ідей, правил, норм, стандартів поведінки учасників освітянської діяльності. Освіта виступає рушійною силою

економічного зростання країни, однак, на сьогодні, вона не здатна швидко адаптуватись до нових умов життя. Автори теорії людського капіталу (Андерсон, Хелсі, Флауд) вважають, що освіта – це капіталовкладення в майбутнє людини, яке згодом зможе дати зиск. На їхню думку, витрачені в минулому зусилля обов'язково будуть винагороджені в майбутньому. Відтак статус дорослої людини зумовнюється кількістю і якістю капіталовкладень у процес її освіти [1]. Система освіти сприяє не лише підготовці кваліфікованих кадрів для усіх сфер суспільного життя, а й сприяє інтеграції суспільства у світовий економічний простір.

Ще однією важливою складовою інтелектуального потенціалу є наука. Вона впливає на усі галузі матеріального виробництва і поєднуючись із виробництвом, сприяє прискоренню науково-технічного прогресу. Важливими показниками ефективності використання науково потенціалу є кількість впроваджених науково-технічних робіт у виробництво, а також наявні висококваліфіковані кадри.

Отже, слід відмітити, що освіта та наука є невід'ємними складовими інтелектуального потенціалу, доповнюючи одна одну. Оскільки наука – це процес отримання нових знань, а освіта як галузь підготовки кваліфікованих кадрів стають головними у процесі розвитку продуктивних сил та ключовими ланками розвитку та зростання економіки.

Список використаних джерел: 1. Клиновий Д.В., Пена Т.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / За наук. ред. К.Г. Чернюк: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.

УДК 911.3

П.О. Кобилін

kobilin3@rambler.ru

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. К.А. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Суспільно-географічні дослідження соціальної інфраструктури є досить актуальними, оскільки трансформаційні процеси в економіці України викликають підвищення ролі соціальної складової господарства країни. Важливу роль у цьому відводиться саме соціальній інфраструктурі, оскільки вона забезпечує оптимізацію суспільного розвитку, всебічного розвитку особистості, вдосконалення способу життя суспільства.

Питання розвитку соціальної інфраструктури вивчають різні науки, зокрема соціологія, регіональна економіка тощо, і серед них важливе місце посідає суспільна географія, оскільки вона досліджує територіальні аспекти розвитку соціальної інфраструктури, природні та соціально-економічні фактори, що впливають на розвиток соціальної інфраструктури в регіоні.

Поняття «соціальна інфраструктура» є багатограним, на сьогодні немає єдиної точки зору стосовно як розуміння цього терміну, а також структури соціальної інфраструктури та її місця у народному господарстві, тому визріла необхідність у визначенні її місця.

Варто зазначити, що існують різні погляди до розуміння місця соціальної інфраструктури у народному господарстві. Найбільш поширеним є підхід, за яким соціальна інфраструктура разом з виробничою складають загальне поняття інфраструктури. Така класифікація інфраструктури формується за своїм призначенням та виконуваними функціями. Підхід розроблявся вченими у СРСР. Таку думку розділяють А.Д. Ульянов, С.И. Хватов [18], Абрамов, М.А. [1], Кочерга А.И., Мазараки А.А. [12], Важенін С.Г. [3], А.И. Бурачаса [14], О.І. Шаблій [17].

Другим підходом є поділ інфраструктури на соціальну, виробничу та інституціональну (інфраструктуру суспільного управління). Таку думку розділяють А.Н. Алимов, А.І. Кочерга, В.А. Богаєнко [2], Саєнко Ю.І. [17] та ряд інших вчених.

Окрім цих двох підходів існують більш часткові класифікації. Так, Н.О. Утенков за цільовим призначенням інфраструктуру поділяє на виробничу, соціальну (соціально-побутову) і спеціальну (військову) [19]. Тобто, додається військова інфраструктура. О.І. Шаблій додає загальну технічну базу, яка одночасно є обслуговуючою і соціальною, і виробничу інфраструктуру (всі дороги, системи електропостачання, водопостачання і т. д.) [17]. За В.Г. Каніним, до виробничої та соціальної інфраструктури приєднується науково-технічна інфраструктура [9]. Л.В. Козловська, виходячи з критеріїв створення на певній території або загальних умов для розвитку матеріального виробництва, або нормальних умов життя населення, інфраструктуру ділить на виробничу, соціальну (соціально-побутову) та екологічну [15].

Н.М. Витренко розробила структуру народного господарства, яка поділяється на базові галузі (промисловість, сільське господарство, лісове господарство та будівництво) та інфраструктуру [4]. До вищезгаданого набору видів інфраструктури зазначений вчений додає науково-технічну.

М.П. Комаров виділяє такі типи інфраструктур: виробнича, науково-технічна, військова, інфраструктура сфери послуг (соціальна інфраструктура), туризму та спорту [11], а С.О. Юрченко до цього переліку ще додає ринкову та екологічну [20].

За М.А. Ефремовим за видами використовуємого капіталу інфраструктура поділяється на екологічну, соціальну, технологічну (фактично, виробничу), інституційну, організаційну (заклади інформаційного обслуговування підприємств різних сфер діяльності (збір та обробка інформації, виробництво програмного забезпечення, послуги зі створення та використання баз даних) [7].

За Ю.К. Грицаєм, соціальна інфраструктура є складовою інфраструктури, як і технологічна (виробнича інфраструктура, до якої додають видобуток корисних копалин, обробна промисловість, виробництво та споживання електроенергії та газу; будівництво), фінансова (банківська діяльність; страхування; операції з нерухомим майном; оптова та роздрібна торгівля;

надання аренди товарів довготривалого користування; консультативні послуги) та екологічна інфраструктура (сільське, лісове господарство; охота; рибальство, водопостачання та водовідведення [6].

Як бачимо, в умовах незалежності пострадянських країн, коли дані країни перейшли на ринкову модель економіки, та з ростом значущості сфери послуг в житті суспільства, розвитку продуктивних сил, їх ускладнення з'являються більш складні і різноманітні класифікації інфраструктури, які мають ринковий аспект. На нашу думку, визначення місця соціальної інфраструктури потрібно розглядати з позицій системного підходу. Л.М. Немець було сформульовано поняття соціогеосистема, яка є прикладом застосування системної парадигми у суспільній географії. Так, соціогеосистема – «це гетерогенної системи, яка містить різні за рівнем узагальнення та ієрархії соціальні елементи або підсистеми, а також техногенні, абіотичні та біогенні елементи (підсистеми), що знаходяться у взаємодії між собою через потоки речовини, енергії та інформації в географічному просторово – часовому континуумі» [13, с. 5]. Взаємодія соціума та природи відбувається через природокористування.

Вищезгадана структура є загальною, а, відповідно до нашого об'єкта дослідження, була розроблена структура соціогеосистеми, в якій центральну роль відіграє соціальна інфраструктура, що відображено на рис.1.

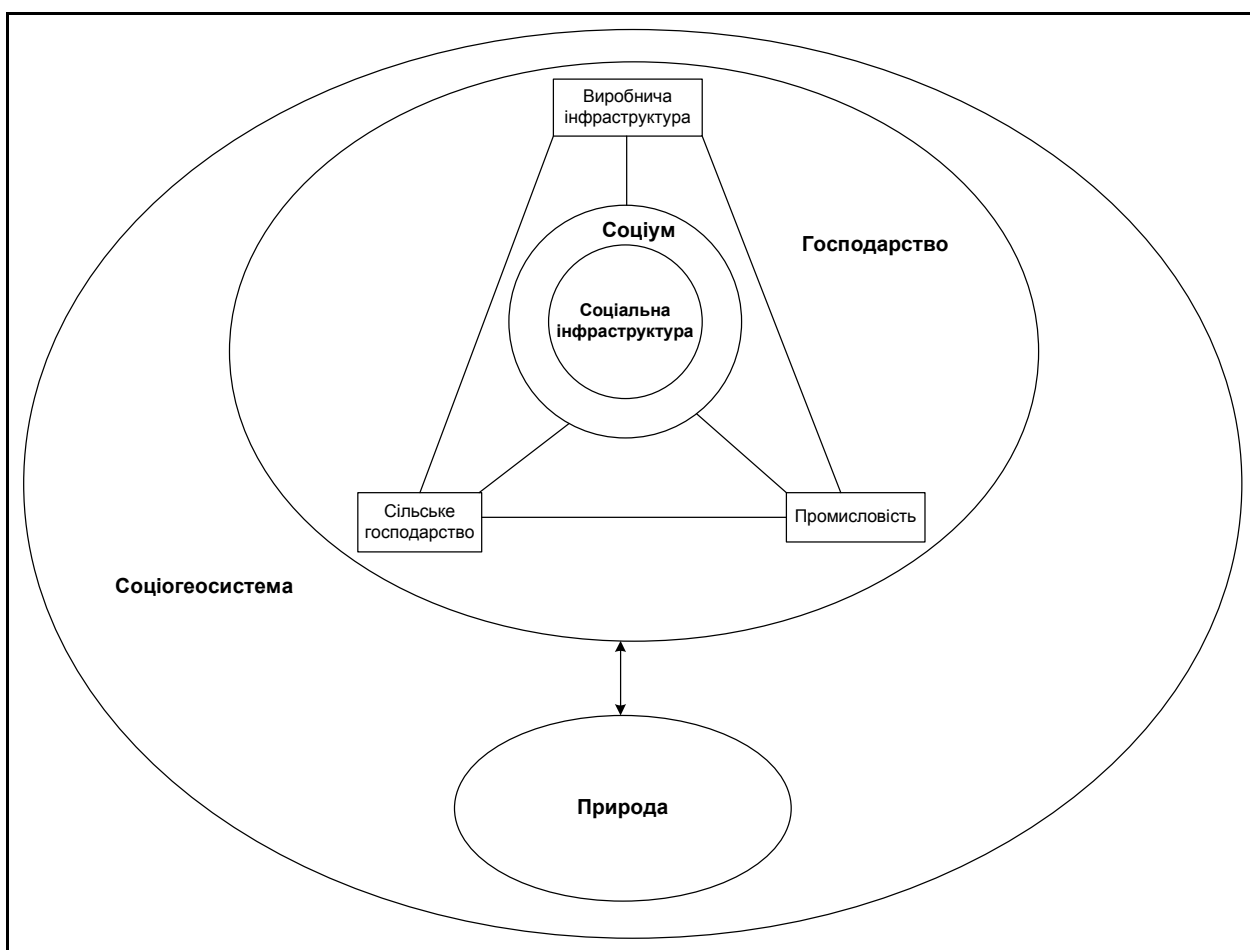

Рис.1. Місце соціальної інфраструктури в регіональній соціогеосистемі

В попередніх роботах нами було визначено, що «соціальна інфраструктура – це частина структури регіональної соціогеосистеми, що спрямована на забезпечення нормальних умов проживання населення, його потреб у послугах (підсистеми освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства, транспорту та зв'язку по обслуговуванню населення, торгівлі, ресторанного господарства, побутового обслуговування, фізкультури та спорту), що пов'язані через потоки речовини, енергії та інформації в географічному просторово-часовому континуумі» [10, с. 140]. Тобто соціальна інфраструктура є частиною регіональної соціогеосистеми, її підсистемою. Соціальна інфраструктура є складовою соціуму. Виробнича інфраструктура, промисловість, сільське господарство разом з соціальною інфраструктурою формують господарство регіону. Соціум та народне господарство взаємодіють з природою, і така взаємодія створює регіональну соціогеосистему.

Таким чином, існує різноманіття підходів до розуміння місця соціальної інфраструктури в інфраструктурі і господарстві. Найбільш популярними є поділ інфраструктури на соціальну і виробничу, а також на соціальну, виробничу і інституціональну. Окремі вчені виділяють ще науково-технічну та екологічну. В роки незалежності пострадянських країн додаються ще елементи ринкової інфраструктури тощо. Наш підхід базується на системному підході, де соціальна інфраструктура є складовою регіональної соціогеосистеми. Подібні теоретичні суспільно-географічні дослідження соціальної інфраструктури мають велике значення, оскільки вони систематизують різні підходи до розуміння цього поняття, його місця в народному господарстві і на основі цього можливо розробити єдину трактовку цього терміну.

Список використаних джерел. 1. Абрамов М.А. Производство и сфера обслуживания: Размещение, взаимосвязь, комплексное развитие / Максим Абрамович Абрамов. – М.: Мысль, 1977. – 239 с. 2. Алымов А.Н. Социальная инфраструктура: вопросы теории и практики / А.Н. Алымов, А.И. Кочерга, В.А. Богаенко. – К.: Наукова думка, 1982. – 335 с. 3. Важенин С.Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса: Политэкономический аспект регионального развития / Сергей Григорьевич Важенин. – М.: Наука, 1984. – 173 с. 4. Витренко Н.М. Социальная инфраструктура: содержание и методологии оценки // Региональные проблемы развития социальной и производственной инфраструктуры: Сборник научных трудов / Совет по изучению производительных сил при Госплане СССР / [Под. ред. В.С. Найденова]. – К.: Б.и., 1990. – 205 с. 5. Голиков Н.Ф. География инфраструктуры / Николай Федорович Голиков. – К.: Издательское объединение "Выща школа". – 1984. – 122 с. 6. Грицай Ю.К. Управление развитием социальной инфраструктуры в регионе (на примере Северо-Западного федерального округа): автореферат дис... на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика». – Санкт-Петербург, 2011. – с. 22. 7. Ефремов М.А. Инфраструктура национальной экономики и ее роль в социально-экономическом развитии России // Вестник МарГТУ. – Экономика и управление. – 2009. – №3. – С. 55-61. 8. Жамин В.А. Инфраструктура при социализме // Вопросы экономики, 1977. - №2. – С. 14-18. 9. Канин В.Г. Финансирование капитальных вложений в развитие инфраструктуры. – М.: Финансы и статистика, 1987. – С. 80. 10. Кобилін П.О. Підходи до визначення поняття «Соціальна інфраструктура» // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія-Географія-Екологія». – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – № 1084. – С. 137-142. 11. Комаров М.П. Инфраструктура регионов

мира / Михаил Петрович Комаров. – СПб.: Издательство Михайлова В.А., 2000. – 346 с. **12.** Кочерга А.И. *Народно-хозяйственный комплекс и социальные проблемы* / Александр Иванович Кочерга. – Москва: Мысль, 1981. – 271 с. **13.** Немець Л.М. *Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія»*. – К., 2004. – 29 с. **14.** *Региональное развитие социальной инфраструктуры* / [под ред. А.И. Бурачасы]. – Вильнюс, Институт экономики АН ЛитССР, 1984. – 336 с. **15.** *Региональные проблемы развития инфраструктуры и межотраслевых производств* / [Под ред. Л.В. Козловской]. – Минск: Наука и техника, 1985. – 243 с. **16.** Саенко Ю.И. *Моделирование показателей развития социальной инфраструктуры* / Юрий Иванович Саенко. – К.: Наукова думка, 1991. – 167 с. **17.** *Социально-экономическая география Украины* / [Под ред. О.И. Шабля]. – Львов: Свит, 1994. – 640 с. **18.** Ульянов А.Д., Хватов С.И. *Социальная инфраструктура и проблема планирования уровня жизни в региональном разрезе // Региональное развитие и географическая среда: сборник статей*. – М.: Б.и., 1971. – С. 242-261. **19.** Утенков Н.А. *Инфраструктура и ее роль в региональном развитии // Региональное развитие и географическая среда: сборник статей*. – М.: Б.и., 1971. – С. 242-261. **20.** Юрченко С.А. *Инфраструктура мира: Учебное пособие* / Светлана Алексеевна Юрченко. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2006. – 328 с.

УДК 911.3:656

А.А. Королёв

alexanderakl@mail.ru

Научный руководитель – д-р геогр. наук С.А. Тархов

Институт географии РАН, г. Москва, Российская Федерация

ФРАКТАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ТРАНСПОРТНОЙ ОСВОЕННОСТИ ТЕРРИТОРИИ

Введение. В работе предложен показатель, который лучшим образом отражает транспортную освоенность любой сухопутной территории (обеспеченность территории транспортными путями).

Большинство авторов, исследуя транспортную освоенность территории, сопоставляют протяжённость транспортных сетей с площадью территории (например, коэффициенты Ботчера, Хенкеля, Энгеля – Юдзуру Като и Успенского, формула Колосовского и др), что само по себе ведёт к заблуждению. При площадном сравнении транспортной освоенности нескольких территорий необходимо учитывать лишь площадь транспортно освоенных территорий. Например, транспортная освоенность обжитых районов Австралии и Франции достаточно велика, однако, если давать значение показателя относительно площади стран, то Австралия останется далеко позади Франции из-за отсутствия транспортных сетей в больших по площади не обжитых районах. Такая задача и представляет парадокс, т.к. по сути, определяя освоенность территории, мы должны знать, что такое освоенная территория (а чёткого определения этого понятия на сегодняшний день нет).

Для того, чтобы разрешить эту сложную методологическую проблему, мы предприняли попытку отойти от «площадной» составляющей показателей

транспортной освоенности территории и рассмотреть уровень сложности самой транспортной сети. И, чтобы в дальнейшем связать развитость транспортной сети с транспортной освоенностью территории, была сконструирована модель транспортной освоенности территории на основе теории фракталов.

Основные положения модели транспортной освоенности территории

1. Так как модель множества точек на плоскости может пониматься как достаточно универсальная форма размещения элементов геосистем, то в нашей работе геопространство будет представлено именно как двумерное пространство – территория. [2]

2. Под максимальной транспортной освоенностью территории мы понимаем возможность попадания из каждой точки территории в любую другую точку территории по кратчайшему расстоянию.

Так как в реальном мире необходимо попадать не в точку, а в какой-либо пункт, то

3. Под точкой мы понимаем пункт.

Теперь определим понятие Пункт.

Пункт – площадной объект, размеры которого (его площадь) в данном масштабе изучения ничтожны.

4. Площадной объект – совокупность точек, местоположения которых принимаются идентичными местоположению центра пункта (т.е. попадание в центр площадного объекта равносильно попаданию в любую точку площадного объекта; очевидно, верно и обратное – попадание в любую точку площадного объекта равносильно попаданию в его центр).

5. Любую территорию (поверхность, площадь) можно представить в виде конечного количества пунктов в определённом масштабе.

6. Следствием из утверждения 5 является то, что расстояния между 2-мя площадными объектами равно расстоянию между их геометрическими центрами

7. Т.к. утверждение 7 верно только для окружности, следовательно, площадной объект в идеальном случае представляет окружность.

Но

8. Т.к. площадной объект должен заполнять всю территорию (см. утв. 6), то площадной объект – это фигура, наиболее приближенная к окружности, способная заполнить всю территорию. Следовательно, площадной объект есть шестиугольник.

9. Исходя из утверждения 2, транспортная освоенность территории будет максимальной тогда и только тогда, когда все центры шестиугольников будут соединены между собой гранями (см. рис. 1).

10. Грань – линейный объект территории, не имеющий площади и соединяющий центры двух любых шестиугольников. Грань представляет собой линию, проложенную вдоль оси какой-либо существующей дороги

11. Очевидно, что любую дорогу в определённом масштабе можно представить в виде конечного количества граней.

Утверждение 10 даёт возможность дать первоначальное определение ТОТ:

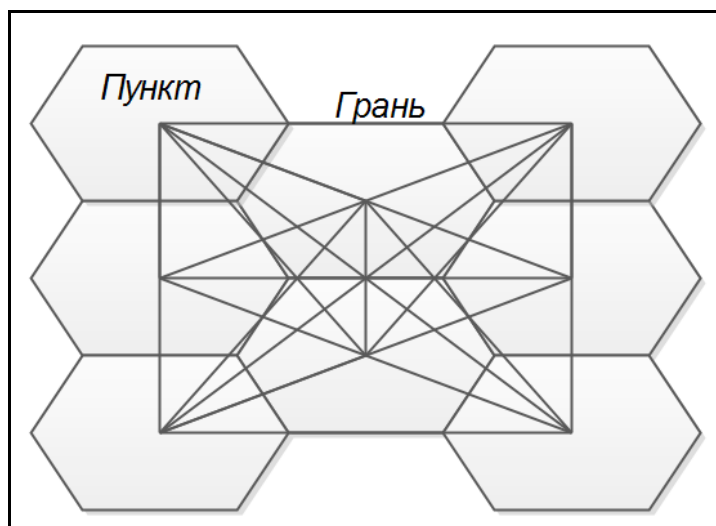

Рис.1. Максимальная транспортная освоенность территории (составлено автором)

12. **Транспортная освоенность территории** – это отношение настоящего количества граней к максимально возможному для данного количества шестиугольников

$$TOT = \frac{2k}{n(n-1)} \quad (1)$$

где k – фактическое количество дорог/граней, а n – количество шестиугольников.

13. **Линейный масштаб** – длина стороны шестиугольника на местности; **Площадной масштаб** – площадь одного шестиугольника на местности.

Так как любая линия вне евклидова пространства до определённого масштаба представляет собой фрактал, то под транспортной освоенностью территории можно понимать стремление дорог занять всю площадь (это, по сути, и отражает формула (1)), на которой они находятся (в определенном масштабе). Т.е. мы не противоречим утверждению 2 нашей модели. Следовательно, транспортную освоенность территории можно представить в виде отношения размерности изучаемой дороги к размерности площади (т.е. размерности, равной 2).

Отсюда:

$$TOT = \frac{d}{2}$$

или

$$TOT = \frac{1}{2} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \frac{\ln N(\varepsilon)}{\ln \frac{1}{\varepsilon}} \quad (2),$$

где d – размерность дороги, ε – длина шага (длина стороны шестиугольника).

Формула (2) более пригодна для оценки уровня транспортной освоенности территории, т.к. представляет собой более эффективный метод подсчёта, а также не противоречит основным положениям модели.

Основные выводы работы. Предложенная нами модель позволяет с определённой точностью:

- отобразить пространственную дифференциацию в уровне освоенности территории различными типами автомобильных дорог внутри страны
- получить возможность межстрановых сравнений по показателю уровня транспортной освоенности территории
- дать процентное соотношение освоенной и неосвоенной территорий
- вычислить абсолютные размеры территории с разным уровнем транспортной освоенности и вообще неосвоенных территорий
- выявить наименее и наиболее освоенные районы страны
- придать количественные значения любой дорожной сети с точки зрения её развитости (уровня пространственной сложности) для любой территории.

Список использованных источников: 1. Мандельброт Б.Б. Фрактальная геометрия природы. – М.: Институт компьютерных исследований, 2002. 2. Топчиев А.Г. Пространственная организация географических комплексов и систем. – Киев – Одесса: Высшая школа, 1988. 3. Ушаков С.С., Василевский Л.И. Транспортная система мира. – М.: Транспорт, 1971. 4. Федер Е. Фракталы. М.: Мир, 1991. 5. OpenStreetMaps, сайт [Электронный ресурс] URL: <http://www.openstreetmap.org> (Дата обращения: 01.01.2013).

УДК 911.3:330.59

М.Д. Лапушняк

Slav4uk15@ukr.net

Науковий керівник – д-р геогр.наук, проф. В.П.Руденко

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ» В РАМКАХ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Якість життя є надзвичайно широким і багатограним поняттям, яке можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному аспектах. Це відносна категорія, що формується та змінюється під впливом соціально-економічних процесів, перетворення навколишнього середовища, політичних подій тощо.

Узагальнюючи різні трактування якості життя, науковці виокремлюють три основні типи визначень: глобальні, компонентні та вузькі. Згідно з глобальним визначенням, якість життя визначається як ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Компонентні визначення підкреслюють багатовимірну природу цього поняття і виокремлюють різні виміри якості життя (як об'єктивні, так і суб'єктивні). Згідно із загальноприйнятою позицією, якість життя не лише характеризує умови досягнення та задоволеність умовами (досягненнями), але й враховує можливість збереження досягнутих результатів. Третій підхід до визначення якості життя передбачає вибір лише однієї чи двох категорій та відображення специфічного змісту різних сфер [3].

Досвід вивчення змісту категорії «якість життя населення» та її місця серед суміжних понять показує необхідність тлумачення цієї категорії не тільки з

економічної точки зору, але й з суспільно-географічної.

Обґрунтовано, що якість населення у суспільно-географічному дослідженні необхідно розглядати нерозривно із середовищем проживання – як природним, так і суспільним.

Чимало думок сучасних дослідників якості життя знаходяться саме в соціальному вимірі та суто кількісному розумінні поняття «якість життя населення». Так, на думку, Ф.В. Узунова «якість життя населення» – якісна характеристика ієрархії значення задоволеності компонент життя людини». В основу виміру покладено теорію «довгострокових цінностей» (тривале життя, здоров'я, відтворення, сім'я, інтелект, багатство, захищеність)» [8, с.10].

За думкою О.Г. Топчієва, «якість життя населення» – інтегральна характеристика умов життєдіяльності населення». Якість життя визначається за всіма показниками, що впливають на життєдіяльність населення і можуть оцінюватись як кращі чи гірші [7, с. 255].

З позицій суспільної географії І.В. Гукаловою сформульоване визначення якості життя населення як «категорії, що характеризує умови життєдіяльності та стану населення у конкретному середовищі з точки зору його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства». Такі поняття як «рівень життя», «умови життя», «спосіб життя» є значно вужчими, і їх можна розглядати як формуючі ЯЖН категорії» [1, с. 273].

Згідно тлумачного словника С.І. Ожегова, поняття «якість – це та або інша властивість, ознака; сукупність властивостей, ознак, особливостей, які відрізняють предмет чи явище від інших, і які надають йому визначеність» [5,с.487].

В Росії теоретичним дослідженням поняття «якість життя населення» в останні роки також приділена значна увага географів. Зокрема, цікавою є думка Порфененка М.М., «якість життя – це міра задоволення універсальних, раціональних, економічних (вжиток) і позаекономічних (стан здоров'я, безпека від злочинності, доступ до інформації і інститутів) потреб людини». При даному трактуванні рівень життя входить до складу якості життя» [6, с.5]. Зубаревич Н.В. розглядає якість життя як «комплексний показник соціального розвитку регіонів, в характеристиках якого в різних пропорціях відображаються рівень, умови життя та якість населення» [2, с.177]. Маяк Н.О. розуміє якість життя як «сукупність потреб населення, набір яких залежить від ієрархічного рівня території, що розглядається, і ступінь задоволеності цих потреб, міра соціального, економічного та екологічного благополуччя людини, групи людей» [4, с.144-145].

Як бачимо, поява в межах суспільної географії категорії «якість життя населення» є закономірною. Це пов'язано з її територіальною прив'язкою, різноманітністю економічних, соціальних, духовних показників умов життя та стану населення. Водночас помітно, що одностайності у визначенні «якість життя населення» серед географів немає. Поясненням цьому є складність, змістовна насиченість та динамічність даної категорії. Хоча і вимальовуються певні спільні риси: розглядається якість життя цілого суспільства, а не окремої особи; на ЯЖН впливає ряд географічних факторів (рівень освоєності території,

освітченості, урбанізації тощо); якість життя показує умови та спосіб життя, а рівень життя є його складовою.

Отже, можна відзначити те, що дослідження якості життя населення з кожним роком поглиблюються і розширюються поняттєво-термінологічні аспекти проблеми, пропонуються нові способи та методи визначення. Якість життя населення можна трактувати як комплексне поняття, що відображає ступінь задоволеності від умов існування людини, а рівень життя є однією з найголовніших складових якості життя.

Список використаних джерел: 1. Гукалова І.В. *Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація. Монографія* / І.В. Гукалова. – К., 2009. – С. 26-83, 273. 2. Зубаревич Н.В. *Социальное развитие регионов России: проблемы и тенденции переходного периода* / Н.В. Зубаревич. – М., 2003. – С.177. 3. Лібанова Е.М. *Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь* / Е.М. Лібанова, О.М. Гладу, Л.С. Лісогор та ін. – К., 2013. – С. 7-9. 4. Маяк Н.А. *Методика расчета индекса развития человеческого потенциала при изучении качества жизни населения на уровне микрорайонов административно-территориальной иерархии* / Н.А. Маяк // *География, общество, окружающая среда: развитие географии в странах Центральной и Восточной Европы. Тез. докл. Ч.1.* – Калининград, 2001. – С. 144-145; 5. Ожегов С.И. *Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений С.И. Ожегов, И.Ю. Шведова* – М., 1999. – С.487. 6. Порфененко М. Н. *Дифференциация стран мира по уровню и качеству жизни населения. Автореф. дисс.... канд. геогр. наук* / М.Н. Порфененко. – Москва, 2005. – С. 5. 7. Топчієв О.Г. *Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: Навчальний посібник* / О.Г.Топчієв – Одеса: Астропринт, 2005. – 632. 8. Узунов В.Ф. *Оцінка рівня і якості життя населення. Автореф. дис...канд. екон. наук* / В.Ф.Узунов. – Харків, 2004. – С. 10.

УДК 911.3

О.С. Чуєв

alexeychuev@mail.ru

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. С.В. Костріков
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ГЕООБРОБКА ТА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПЛАТФОРМУ ARCGIS ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ПЕРЕГЛЯДАЧ «GOOGLE ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ»

Вступ: Сьогодні існує безліч ГІС програм та платформ для обробки інформації суспільно-географічного характеру. ГІС-платформа *ArcGIS* та глобальний переглядач цифрових карт *Google Планета Земля* разом значною мірою розширюють можливості збору, аналізу, обробки та візуалізації суспільно-географічної інформації. Кожна з програм має свої переваги, а разом їх загальна кількість та значимість збільшується. Крім того, такий підхід надає нові можливості для роботи з матеріалами суспільно-географічного характеру. Дослідження проводиться на прикладі окремих компонентів техногенної інфраструктури Харківського регіону та міста Харків.

Метою цієї роботи є виявлення особливостей геообробки та візуалізації суспільно-географічної інформації через засоби ГІС-платформи *ArcGIS* та глобального переглядача цифрових карт *Google Планета Земля*; визначення переваг та недоліків такого підходу (на прикладі перегляду та аналізу розташування медичних закладів міста Харкова).

Викладення основних результатів дослідження: Для дослідження було використано матеріали дистанційного зондування із глобального переглядача *Google Планета Земля* для отримання первинної інформації, яка у подальшому оброблялася. Мета передбачає виявлення особливостей геообробки та візуалізації суспільно-географічної інформації різного профілю, визначення переваг та недоліків підходу, тому загальна методика дослідження та використання окремих інструментів програм відбувається на прикладі, що є найбільш доцільним для наглядного їх відображення.

В нашому дослідженні на прикладі міста Харків аналізуються особливості територіального розподілу закладів охорони здоров'я (поліклінік, лікарень, терапевтичних відділень). Оцифровка відбувалась в глобальному переглядачеві *Google Планета Земля* (рис. 1, б). Оскільки інформація про територіальне розміщення об'єктів подається не в географічних координатах, а в назвах вулиць та номерах домів, програма ідеально підходить для процесу оцифровки. В поле пошуку об'єктів вводиться запит формату «Місто, вулиця, номер будинку». Програма миттєво шукає об'єкт. Це суттєво скорочує час на збір первинної інформації [3].

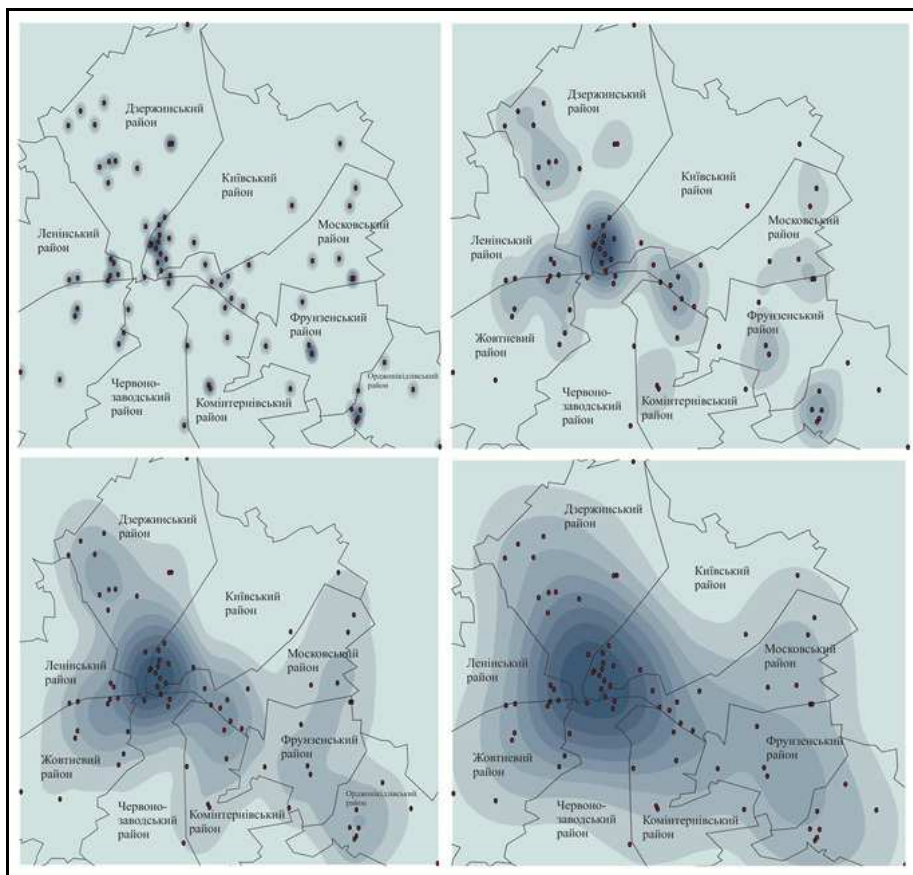

Рис. 1. Поля ІФВ для медичних закладів, з радіусом впливу 0,1-5 км

Кожен об'єкт має власну зону впливу. Таким чином, для кожної точки досліджуваної території можна визначити кількісний параметр, який об'єктивно відображає можливість користувача отримати певну медичну послугу. Узагальнюючи наведені міркування для всіх типів суспільно-географічних об'єктів, приходимо до висновку про можливість створення моделі поля інтегральної функції впливу (ІФВ), яка здатна об'єктивно відображати всі особливості впливу і просторової взаємодії всіх суспільно-географічних об'єктів, які знаходяться у межах деякої території [2, с. 161].

Розрахунок ІФВ здійснюється за формулою:

$$F = \sum_{i=1}^m (1 - L_i / R_i)^n \quad (1)$$

де F – інтегральна функція впливу у даній точці території;

L_i і R_i – віддалення і радіус впливу i – того суспільно-географічного об'єкту;

n – довільний показник ступеня;

m – кількість суспільно-географічних об'єктів, які мають вплив у даній точці.

За описаною методикою були розраховані поля ІФВ для базового радіусу $R_1 = 0,1$ км, $R_0 = 1$ км, $R_0 = 2,5$ км і $R_0 = 5$ км, візуалізація яких представлена на рис. 1. Моделі були побудовані за допомогою програми *ArcMap* та функціональної панелі *ArcToolBox* [1, с. 47]. Описані поля при збільшенні базового радіуса утворюють єдині шари з однаковими параметрами. В такий спосіб ми отримали карту густоти розподілу закладів охорони здоров'я по території міста Харків. Показник ступеня умовно обирався для всіх об'єктів як одиниця.

За даними побудованої поверхні з полями впливу радіусом 5 км були виділені зони густоти розподілу закладів охорони здоров'я по території міста Харків. Інтерполяція цієї інформації дозволила побудувати ізолінії, які можна конвертувати у формат глобального переглядача *Google Планета Земля* (рис. 2).

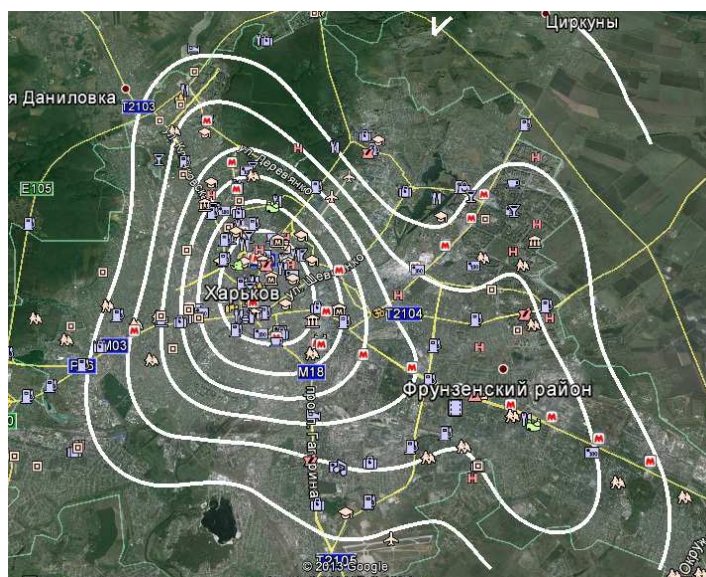

Рис. 2. Конвертовані ізолінії територіального розподілу закладів охорони здоров'я по території міста Харків

При співставленні інформації з серверної бази програми та отриманих результатів можна досліджувати закономірності розміщення об'єктів соціальної та техногенної інфраструктур відносно до розташування медичних закладів.

Бачимо, що можливості геообробки та візуалізації супільно-географічної інформації через побудову будь-яких моделей за допомогою платформи *ArcGIS* і подальшої візуалізації у глобальному переглядачі *Google Планета Земля* обмежуються лише функціональністю ГІС-засобів та їх інструментів.

Висновки: Розгляд переваг та недоліків кожної з програм дозволив об'єднати кращі сторони обох платформ. Збирати вихідні дані та відображати отримані результати краще в глобальному переглядачеві *Google Планета Земля*, оскільки він пропонує користувачам додаткові матеріали з власної серверної бази. Вважаємо, що за певних умов, тобто при наявності відповідної інформації, розгляд будь-яких суспільно-географічних явищ та процесів краще проводити в більш глобальному розрізі, ніж на прикладі окремих областей чи регіонів. Кінцеву геообробку та аналіз даних краще за все виконувати через засоби платформи *ArcGIS*, яка надає широкий функціонал для побудови карт, графіків та діаграм.

Список використаних джерел: 1. Митчелл Э. Руководство ESRI по ГИС анализу. – Том 1: Географические закономерности и взаимодействия / Э. Митчелл. – Москва: Дата+, 2005. – 204 с. 2. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи: монографія / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с. 3. Керівництво користувача глобального переглядача *Google Планета Земля* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com/intl/ru/earth/learn>.

УДК 911.3

Д.А. Шинкаренко

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. К.В. Мезенцев
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОГО МІСТА

На ранніх етапах розвитку соціуму суспільні відносини вимагали об'єднання людей в часі і просторі для ефективного здійснення процесів виробництва, споживання матеріальних і культурних цінностей, наукової, суспільно-політичної, військової, навчальної та іншої діяльності. Так виникли населені пункти. З часом територіальне розширення населених пунктів вступило в протиріччя з необхідністю швидкого переміщення людей від місця проживання до місця тимчасового перебування. Вирішення цієї суперечності забезпечив міський пасажирський транспорт, який забезпечував сполучення між окремими населеними пунктами і постійно розвивався. Для сучасної України значення транспорту величезне, оскільки саме він об'єднує різні регіони країни в єдину державу, а тому є одним з провідних державотворчих чинників. Саме тому дослідження транспортної системи великого міста є досить актуальним і важливим.

Сучасний транспорт являє собою єдину (у соціально-економічному відношенні) транспортну систему, включаючи мережу залізничних, морських, річкових, автомобільних, повітряних, трубопровідних міських і промислових комунікацій. Переміщуючи щорічно мільярди тонн сировини, палива, матеріалів, продукції, а також багато мільярдів пасажирів з досить високим рівнем комфорту і швидкості, сучасний транспорт обслуговує масове індустріальне виробництво, географічний поділ праці, внутрішню і зовнішню торгівлю, сприяє розвитку культури і науки загалом по країні та в кожному окремому місті та регіоні держави.

Місто є певною спільною територією, що належить суспільству, яке проживає в межах цієї території і має право на гарантоване дотримання політичних, соціальних та екологічних умов, з одночасним зобов'язанням дотримання принципу солідарності [4]. Центральним поняттям у даній галузі дослідження виступає дефініція «транспорт». За інтерпретацією радянського вченого М.М. Казанського: «транспорт – це складна міжгалузєва система, що займає ключове положення в територіальній організації продуктивних сил» [5].

Л.В Канторович під транспортом розуміє одну з найважливіших галузей народного господарства, що створює необхідні умови для функціонування і розвитку всієї економіки, впливає на кінцеві результати практично у всіх галузях народного господарства, є важливим фактором підвищення ефективності виробництва [6]. Сучасне ж бачення транспорту дещо змінилося, і зараз транспорт виступає як специфічна комунікаційна інфраструктурна галузь матеріального виробництва і сфери обслуговування, яка забезпечує потреби господарств і населення з усіх видів перевезень [11].

Також одним з ключових понять транспорту виступає дефініція «транспортна система». На думку, М.М. Казанського: «це комплекс взаємопов'язаних об'єктів (одного чи декількох видів транспорту), що призначені для перевезень. До її складу входить транспортна мережа, рухомий склад та відповідні управлінські структури» [5].

Н.В. Правдін зазначає, що «єдина транспортна система – це сукупність шляхів сполучення, перевізних та технічних пристроїв і механізмів, засобів управління і зв'язку, облаштувань всіх видів транспорту, об'єднаних системою технологічних, технічних, інформаційних, правових та економічних відносин, що забезпечують задоволення потреб народного господарства у перевезенні вантажів і пасажирів» [9].

Е.Б. Алаєв під транспортною системою розуміє транспортну мережу одного засобу зв'язку, за допомогою якого транспортні операції здійснюються згідно фіксованим по об'єму, місцю та часу маршрутам. Система одного виду транспорту (або галузева транспортна система) є складовою частиною транспортної системи регіону. Якщо ці ізольовані системи транспорту мають спільні транспортні вузли та операції по їх узгодженню, виникає комплексна (або єдина) транспортна система [1].

Зростання рівня урбанізації у багатьох регіонах світу вимагає ефективної організації транспортної системи, особливо у великих містах, для яких актуальним питанням є розвиток міського транспорту.

Міський транспорт – це комплекс різних видів транспорту, що здійснюють перевезення населення і вантажів на території міста і найближчої приміської зони, а також що виконують роботи, пов'язані з благоустроєм міста. За наявності в системі міста міст-супутників і зон масового відпочинку, віддалених від житлових масивів і промислових районів, міський транспорт обслуговує всю агломерацію [8]. Розвиток сучасних міст (особливо з населенням від 100 тис. жителів і більше) супроводжується збільшенням їх території, міграцією населення в нові приміські райони, віддаленням житлових районів від місць застосування праці. Наслідком цього процесу є збільшення дальності шляху городян на роботу, зростання числа жителів міста, що користуються транспортом, і збільшення середньої кількості поїздок на одного мешканця в рік.

Основними елементами міської пасажирської транспортної системи є:

- рухомий склад – підприємства міського електротранспорту (метрополітен, трамвай, тролейбус), автомобільного транспорту (автомобіль, автобус) тощо;
- виробничо-технічна база – заводи з ремонту рухомого складу і виготовлення запасних частин; ремонтно-експлуатаційні депо метрополітену, трамваїв, тролейбусів; авторемонтні та шиноремонтні підприємства тощо;
- технічні засоби зв'язку та управління – лінії метрополітену та тролейбусів, трамвайні рейки, фунікулери, канатні дороги, ескалатори; споруди енергетичного господарства та зв'язку; промислові, ремонтно-будівельні, торгівельні та постачальницькі організації; транспортно-експедиційні підприємства;
- адміністративні та житлові будинки – станції метро, автовокзали і автостанції, міські залізничні станції, службові приміщення; навчальні заклади, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури та спорту та інші культурно-побутові заклади і підприємства;
- кадрове забезпечення – кадри водіїв, ремонтних робітників, інженерно-технічних робітників та службовців;
- органи управління (Міністерство транспорту та зв'язку України, Департаменти транспорту та зв'язку обласних державних адміністрацій управління) [10].

Структура транспортної системи будь-якого, в тому числі і великого, міста визначається видами транспорту, що використовуються та можуть бути схарактеризовані транспортними мережами, що її складають. Розрізняють в основному три види міського транспорту: пасажирський, вантажний та спеціальний (санітарні та пожежні машини, транспорт для прибирання вулиць тощо) [3]. Також за характером оточуючого середовища, що використовується для руху, пасажирський транспорт поділяють на наземний, водний, повітряний, а також транспорт, який використовує штучно створене середовище (найчастіше підземний) (рис. 1.1).

Пасажирський транспорт є найважливішою складовою соціальної інфраструктури великого міста. Стійка і ефективна робота транспорту є

необхідною умовою стабілізації та підйому економіки, поліпшення умов і рівня життя населення [7]. Сучасний пасажирський транспорт забезпечує перевезення людей, їх ручної поклажі і багажу в різних видах сполучення. Перевезення людей можуть здійснюватися, як на професійній основі, так і самостійно громадянами в особистих (побутових) цілях. Такі перевезення можуть бути комерційними та некомерційними. Комерційні перевезення виконуються перевізником з метою отримання економічного результату (вигоди) і поділяються на перевезення транспортом загального користування та технологічні перевезення [12]. Некомерційні перевезення виконуються громадянами з метою задоволення особистих (побутових) потреб, а також організаціями в інтересах державної або муніципальної служби (перевезення військовослужбовців, міліціонерів, чиновників і т.д.).

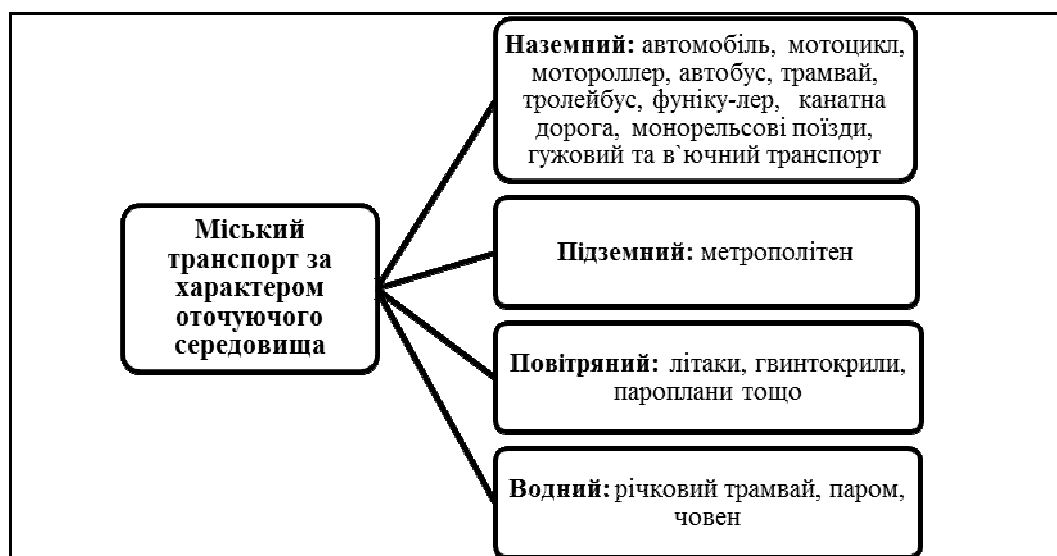

Рис. 1.1. Класифікація міського транспорту за характером оточуючого середовища (авторська інтерпретація)

Пасажирська система великого міста формується поступово. Спочатку вона включає один вид транспорту, яким, як правило, є автомобільний. Потім з розвитком міста йде процес ускладнення міської пасажирської транспортної системи. У великих містах система пасажирського транспорту є соціально-складною, в ній взаємодіють різні види транспорту серед яких автомобіль, метрополітен, трамвай, тролейбус, автобус, мікроавтобус, маршрутне таксі, міський і приміський електропоїзди, річковий трамвай, фунікулер, таксі, гвинтокрил, гужовий та в'ючний транспорт тощо. За правом власності та кількістю пасажирів транспорт поділяється на громадський масовий транспорт, громадський транспорт індивідуального використання та транспорт особистого індивідуального використання [2].

Якість обслуговування пасажирів та соціальна користь транспортних послуг є важливою соціальною і економічною проблемою для кожного міста, так як необхідно задовольнити вимоги всіх груп населення. Якістю обслуговування пасажирів, зокрема раціональним плануванням мереж маршрутів, зупиночних станцій та місць пересадки з одного виду транспорту на

інший, транспортуванням та розподілом вантажів займаються міська логістика та районне планування як галузь суспільної географії.

Інтенсивність функціонування транспорту є важливою складовою життя мегаполісу, що впливає на розвиток і добробут населення. Ефективність транспортної системи забезпечує сталий економічний та соціальний розвиток суспільства. Успішна реалізація питань підвищення мобільності населення можлива тільки при умові стійкого та ефективного функціонування транспортної галузі як особливої складової виробничої структури країни, що суттєво підвищує рівень життя населення. Саме тому дослідження транспортної системи міста Харкова в умовах сьогодення не втрачає актуальності, вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу, зокрема з позицій суспільно географії.

Список використаних джерел: 1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль. 2. Гілецький Й.Р. Географія: довідник / Й.Р. Гілецький, Р.Р. Сливка, М.М. Богович. – Харків: Видавництво Ранок, 2009. – 480 с. 3. Информационный портал «Городской транспорт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gorodtransport.ru/klassifikaciya-vidov-gorodskogo-transporta/>. 4. Йонкис А. Применение логистики в сфере оптимизации потоков городского транспорта / А. Йонкис // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – N 1. – С. 295-300. 5. Казанский Н.Н. Экономическая география транспорта: Учебник для вузов / Н.Н. Казанский, В.С. Варламов, В.Г. Галабурда и др. – М.: Транспорт, 1991. – 280 с. 6. Канторович Л.В. Транспорт в системе народного хозяйства (планово-экономические проблемы) / Л.В. Канторович, Н.В. Паесон. – М.: Наука, 1980. – 111 с. 7. Лігум Ю.С. Економічна модель якості обслуговування пасажирів на маршрутах міської пасажирської транспортної системи / Ю.С. Лігум, Є.Г. Логачов // Науковий економічний журнал: актуальні проблеми економіки. – 2004. – №1. – С. 124-139. 8. Официальный сайт посвящен городскому пассажирскому транспорту в Украине и мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://urbantransport.kiev.ua/ua_276.html. 9. Правдин Н.В. Взаимодействие различных видов транспорта / Н.В. Правдин, В.Я. Негрей, В.А. Подкопаев – М.: Транспорт, 1989. – 208 с. 10. Приймук О.Р. Міська пасажирська транспортна система мегаполісу / О.Р. Приймук // Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління». – 2009. – Вип. 14. – С. 21-31. 11. Розміщення продуктивних сил України / [під заг. редакцією Є.П. Качана]. – К.: Вища школа, 1999. – 375 с. 12. Экономическая география транспорта: Учеб. для экон. спец. трансп. вузов / Н.Н. Казанский, В.Р. Галабурда, В.С. Варламов, др. – Москва: Транспорт, 1991. – 278 с.

СЕКЦІЯ 2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.375

М.Д. Бикова

mariya_bykovad@ukr.net

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. Г.П. Підгрушній

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕЛИКОГО МІСТА

Світове господарство як динамічна глобальна система характеризується змінами парадигми соціально-економічного розвитку, яка проявляється в переході до так званої нової економіки, що розвивається в умовах зростаючої інформатизації, впровадження новітніх досягнень НТР та переходу до постіндустріального суспільства або постіндустріальної цивілізації. Диспропорції між секторами економіки стають досить виразними і чітко проявляється переважання третинного сектора над первинним та вторинним, що є однією з основних ознак постіндустріального суспільства. Дослідження переконливо свідчать, що зміни, які відбуваються в постіндустріальний період охоплюють не лише первинний і вторинний сектори, а й проявляються в якісних і кількісних змінах третинного сектора. Досить цікавим з цієї точки зору є трактування категорії «третинного сектору» К. Кларком, яке в подальшому було розвинене в працях Д. Белла [3]. Поряд з третинним сектором, який включає транспортні і комунальні послуги, ним вперше виділено четвертинний (торгівля, фінанси, страхування та операції з нерухомістю) та п'ятеринний (охорона здоров'я, освіта, відпочинок, дослідницька діяльність, урядові установи).

Постіндустріальну стадію розвитку продуктивних сил іноді називають «економікою послуг». Але роль цієї сфери в сучасному господарстві пов'язана не лише з її переважанням в структурі економіки. В сфері послуг нині формуються такі ключові фактори економічного зростання як наукове знання, інформаційні технології та глобалізація господарської діяльності. Проте незаперечним залишається той факт, що частка третинного сектору в структурі економіки майже всіх країн продовжує зростати, а в сукупному ВВП світу в даний час складає понад 70%, що є об'єктивним процесом в умовах трансформації економічних систем. Понад 40% світових іноземних інвестицій залучаються в сферу послуг, що підтверджує актуальність і бачення перспективи розвитку даного сектора економіки.

Взаємозв'язок економічного зростання і підвищення ролі послуг знаходить відображення у збільшенні частки трудових, матеріальних і фінансових

ресурсів, що використовуються в даній сфері. Спостерігається збільшення зайнятості в цій сфері, зростання технічної оснащеності праці, впровадження все більш досконалих технологій. Це пов'язано з ускладненням виробництва, насиченням ринку товарами як повсякденного, так і індивідуального попиту, зі швидким зростанням науково-технічного прогресу, який веде до нововведень в житті суспільства. Все це неможливо без існування інформаційних, фінансових, транспортних, страхових та інших видів послуг.

Структура господарства країн, окремих регіонів та міст під впливом сукупності чинників зазнає істотних зрушень, тобто трансформації, яка призводить до зміни пропорцій і співвідношень між різними ланками господарського комплексу, а також якісних параметрів або характеру зв'язків між окремими складовими. Структурна трансформація суспільного виробництва – це трансформація складної соціально-економічної системи важливими елементами, якої також виступають міста, особливо великі, що концентрують не лише значну кількість населення, ресурсів, а й виконують різноманітні функції. Тому в якості трансформаційної економічної системи нами розглядається просторова організація великого міста в умовах переходу індустріальної економіки до постіндустріальної стадії розвитку. Цей період насичений процесами соціально-економічних перетворень, які кардинально змінюють структуру господарського комплексу великого міста. Під впливом сукупності чинників різного характеру та процесів глобального характеру в економічно розвинених країнах почали з'являтися глобальні міста, які намагалися залучити сучасні передові технології та галузі сфери послуг, яким властиві високі прибутки. Як правило, результатом цього стала просторова реструктуризація міського простору.

В східноєвропейських країнах трансформаційні процеси сприяють досить швидкій інтеграції крупних міст в «регіональні європейські і глобальні процеси і конкурують за прийняття на себе певних функцій» [1, с. 23]. В Східній Європі серед міст найбільш здатних «прийняти на себе міжнародні функції є <...> можливо Київ, завдяки <...> географічному положенню і ендегенному потенціалу» [1, с. 24]. Проте Київ лише демонструє ознаки формування світового міста. Економіко-географічний підхід до дослідження міста полягає в його баченні як певної відносно самостійної територіальної соціально-економічної системи структурованої на свої складові [2]. Територія великого міста складається, як правило, із частин, що відрізняються одна від одної культурно-політичними і економічними функціями, характером занять населення, своїм плануванням, зовнішнім виглядом та створювалися за різних історичних обставин. Слід визнати, що при аналізі особливостей просторової організації міста необхідно акцентувати увагу на його територіальній структурі, як основоположному елементі просторової організації, який об'єднує за Й.М. Маєргойзом різного роду інтегрально-просторові, територіально-галузеві і лінійно-мережевовузлові елементи [4]

На думку О.Г. Дружиніна на сучасному етапі міський простір зазнає потужного впливу ринково-трансформаційних факторів. Територіальна структура міста ускладнюється, його простір розширюється і, одночасно, стає

все більш фрагментарним в архітектурно-планувальному і соціально-економічному відношенні [2]. Безперечно, структурні зміни в економіці не могли не позначитися на просторовій організації міста, яка є закономірним результатом складної і досить тривалої еволюції, що характеризувалася певними трансформаційними процесами. Сучасна структура міста – це синтез елементів, які були сформовані на попередніх стадіях розвитку та нових, що зароджуються і формуються в нових соціально-економічних умовах, серед яких передусім необхідно виділити ринкові фактори та різноманітність форм власності. Незаперечним є той факт, що третинний сектор, особливо сектор бізнес-послуг, став одним із головних індикаторів постіндустріальної фази розвитку міст, їх місця в глобальній системі поділу праці [1]. На сучасному етапі економічного розвитку, коли трансформація господарства великих міст відбувається під впливом не лише терціаризації, а й деіндустріалізації, вони поступово перетворюються із переважно поліфункціональних індустріальних в поліфункціональні з переважанням галузей третинної сфери. Саме тому сервісна трансформація, яка властива Києву відбувається не лише за рахунок швидкого розвитку торгівлі і побутових послуг, а й зростання ролі нових видів послуг – інвестиційних, фінансових, інформаційних, страхових, консалтингових, аудиторських та інших. Ситуація, що склалася в третинному секторі постсоціалістичних міст є підтвердженням того, що характерною рисою трансформаційного міста є існування унікальних гібридних просторових структур, які поєднують соціалістичні, трансформаційні і міжнародні бізнес-фірми [1].

Узагальнення досвіду найбільших північноамериканських та європейських міст є досить важливим при виборі раціональної стратегії управління містом, яка б стимулювала розвиток ділових зон та відповідаючи світовому досвіду і українській специфіці, дозволяла уникати негативних наслідків. Природно, що перехід Києва в ранг «світового міста», який обіцяє Україні в цілому великі політичні й економічні вигоди, не відбудеться спонтанно, а для цього необхідно об'єднати зусилля всіх зацікавлених у цьому процесі сторін: міста, держави та приватного капіталу. З цієї позиції досить актуальним є питання нинішнього статусу міста Києва та розробка шляхів його інтеграції в регіональні європейські та глобальні процеси.

Список використаних джерел: 1. Аксенов К., Брадэ И., Бондарчук Е. Трансформационное и посттрансформационное городское пространство. Ленинград – Санкт-Петербург. 1989-2002. – СПб.: Издательство «Геликон Плюс», 2006. – 284 с. 2. Дружинин А.Г. Пространственное развитие города-миллионера: тенденции постсоветского периода: монография / А. Г. Дружинин. – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2008. – 192 с. 3. Кларк К. Условия экономического прогресса / К. Кларк. – Л., 1940. 4. Маергойз Й.М. Методика мелкомасштабных экономико-географических исследований. М.: Изв-во МГУ, 1981. - 137 с.

ПОШИРЕННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ У СВІТІ

У наш час все більше зростає виробництво та вживання алкогольних напоїв по всьому світі. Тільки лише за рахунок цієї галузі виробництва бюджет країн щорічно поповнюється у багато разів більше, ніж від податків на інші види комерційної діяльності. Варто відзначити, що з розвитком людства в кожній країні або регіоні світу з'являлись свої особливі види національних алкогольних напоїв.

З винаходом керамічного посуду (приблизно VIII тисяч років до н. е.) з'явилася можливість зберігання різноманітних алкогольних напоїв з меду, винограду та інших плодів. Географія розповсюдження спиртних напоїв бере свій початок на території Межиріччя понад VII тисяч років тому разом з появою пива. У Стародавній Греції та Єгипті пиво було дуже популярне і вживалося кожен день разом з хлібом і цибулею – основними продуктами харчування більшої частини населення.

У VI тис. до н.е. на півдні Балканського півострову зароджується культура виноробства. Греки знали, що з часом вино стає краще, ушляхетнюється, і витримували його роками [2].

З плином часу центром виноробної культури став Рим. Римляни почали використання таких технологічних прийомів, як обробка сусла і вин нагріванням, купаж, фільтрація і т.д. Виявлені при археологічних розкопках скляні келихи римських часів свідчать про те, що римляни споживали ігристі вина типу шампанського [4].

В античному світі виноробство було найбільш прибутковою галуззю сільського господарства. Експорт вина з Римської імперії досягав Скандинавії та Індії, кельти ж часто готові були дати за кожну амфору раба.

Чистий спирт вперше отримали араби на початку VII століття. Саме слово алкоголь арабського походження, в перекладі означає «одурманюючий». Перегонка вина для одержання спирту різко збільшила пияцтво. Не виключено, що саме це послужило приводом для заборони вживання спиртних напоїв основоположником ісламу Мухаммедом [1].

У західній Європі виготовляти міцний алкоголь навчилися в Середньовіччі шляхом сублимації вина. Як свідчать легенди, вперше приготував і випив такий напій чернець-алхімік Валентіус.

У період з XV до XVII з'явилися такі напої: віскі (Шотландія та Ірландія), граппа (Італія), горілка (Росія), коньяк (Франція), шампанське (Франція), портвейн (Португалія), лікери (Франція).

На території Київської Русі вино стало відомо ще до прийняття християнства, з IX століття, а вже наприкінці X ст. стало обов'язковим ритуальним напоєм. Його привозили з Візантії та Малої Азії і до середини XII ст. пили тільки розведеним водою, і то лише за багатими великокнязівськими, а пізніше царськими столами.

Скорочення до XV століття споконвічного сировинного природного ресурсу (дикого меду) для виробництва українських національних алкогольних напоїв – ставленого і вареного медів, а також винахід смолокуріння і поява технічних засобів цього виробництва до кінця XIV – початку XV століття створили вже економічні і матеріально-технічні передумови для появи винокуріння на території нашої держави. Виникнення власне винокуріння можна віднести до середини XV ст., коли почалась перегонка хлібного спирту з вітчизняної житньої сировини, і з'являється так зване «хлібне вино» – горілка [3].

Отже, історія, традиції, вплив виробництва алкогольних напоїв на моральний, фізичний і соціально-економічний стан є цікавою і перспективною темою не тільки для істориків, соціологів, економістів, юристів, але і для географів, зокрема картографів, які можуть (і будуть) створювати цікаві картографічні твори даної тематики.

Список використаних джерел: 1. Все о напитках – Режим доступу: <http://www.ovine.ru>. 2. Косюра В.Т. Основы виноделия / В.Т. Косюра, Л.В. Донченко, В.Д. Надыкта. – М: Дела принт, 2004. - 276 с. 3. Похлёбкин В.В. История водки [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://lib.rus.ec/b/76511>. 4. Справочник по виноделию / Под ред. Валушко Г.Г., Косюры В.Т. – Симферополь: Таврида, 2005. – 212 с.

УДК 911.3

А.В. Білько

anton_bilko@mail.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Ю.І. Кандиба

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЗМІНИ ГОСПОДАРСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

Одним з найголовніших факторів розвитку Харківського регіону, починаючи з в XVI ст., було його економіко-географічне та геополітичне положення. Цей фактор мав різний вплив у різні періоди розвитку регіону, що в першу чергу було пов'язано з поступовим віддаленням державних кордонів.

Основним заняттям населення Слобожанщини в XVI-XVII ст. була військова служба, оскільки в ці часи Харків та інші міста регіону були головним чином військовими пунктами, а небезпека татарських набігів гальмувала економічний розвиток краю. Сільське господарство в XVI-XVII ст. мало здебільшого натуральний характер. Головним заняттям більшості населення Харківщини було землеробство.

У більшій частині регіону відбувався перехід до трипільля. Широко було поширене городництво та садівництво. Землеробством займалися не лише селяни, а й мешканці міст. Так, у Харкові протягом XVII ст. 70 % населення займалися сільським господарством, тобто заводили собі хутори та пасіки [1].

З розвитком землеробства було нерозривно пов'язане скотарство. Переселенці приводили з собою значну кількість великої та дрібної худоби. Особливо важливе місце ця галузь займала в Ізюмському полку. Подальшого поширення набуло бджільництво. Його особливістю в цей період був перехід від бортництва до пасічництва. Найбільше пасік було у північних районах Харківщини. Велику роль продовжувало відігравати мисливство, рибальство та бортництво.

Вже в XVII ст. в економіку регіону помітно проникає товарне виробництво. Цей процес був тісно пов'язаний з утворенням всеросійського ринку, зростанням обсягу зовнішньої торгівлі. Активно розвивались різні ремесла та промисли. Широко розповсюдилось гуральництво, соле- та селітроваріння. Горілчаний промисел був найважливішим після землеробства. Ця пільга затверджувалась «жалуваними грамотами» і надавалась лише українському населенню, росіяни такої переваги не мали. Академік Д.І. Багалій пише, що викурювання горілки та утримання шинків становило головний промисел Харкова [1]. Значні прибутки приносили й інші промисли: броварні, добування смоли та дьогтю. Збільшення виробництва зерна та підвищення попиту на нього призвело до швидкого розвитку млинового промислу.

У XVIII ст. головним заняттям населення Харківщини залишалось землеробство. Основною системою обробки землі стало трипільля, з'явилися вдосконалені системи землеробства. Прикладом такої системи є багатопільля з посівами трав і раціональними сівозмінами різних культур. У цей період набагато ширше, ніж раніше, практикувалося удобрення земель, які використовували під пшеницю та технічні культури.

Кінець XVIII – середина XIX ст. ознаменувалась бурхливим розвитком промислів, ремесел та дрібнотоварного виробництва. Особливо широкого розвитку набуло дрібне виробництво ремісничо-кустарного типу: шкіряне, шевське, ковальське, столярне, слюсарне. Також розпочався процес переходу від ремісничого промислу до мануфактури та від мануфактури до фабричного виробництва. Виникали нові галузі, заводи і фабрики. Кількість промислових підприємств постійно зростала. У 1825 році в губернії нараховувалось 76, у 1854 р. – 247, у 1860 – 330 підприємств [2].

Важливу роль у розвитку регіону відіграло відкриття в 1804 р. Харківського університету. Він став найбільшим науково-просвітницьким центром, а також центром підготовки фахівців для всіх сфер суспільно-політичної, наукової та практичної діяльності. Реформи середини XIX ст., наявність дешевої робочої сили сприяли піднесенню та швидкому розвитку фабрично-заводської промисловості. Після скасування кріпосного права розвиток капіталізму прискорився. Харків став великим промисловим центром машинобудування й металообробки. Цьому в значній мірі сприяло зручне географічне розташування міста, близькість Донбасу та Придніпров'я –

потужних вугільних і металургійних баз. Розвиток виробничих потужностей краю також сприяв розвитку місцевої торгівлі. Розвиток торгівлі у свою чергу підвищив потребу в транспортних засобах та шляхах сполучення. Це сприяло бурхливому розвитку чумакування, роль якого зберігалась до 60-х років XIX ст. Потужний поштовх розвитку краю дало будівництво залізниці [2].

Ріст промислового та сільськогосподарського виробництва, активна торгівля та банківська справа сприяли перетворенню міста Харкова в головний промисловий та торговельно-розподільчий центр півдня Російської імперії.

В радянський період Харківська область стала потужним центром транспортно-економічних зв'язків півдня СРСР. Це стимулювало розвиток великої кількості виробництв, в першу чергу машинобудування. Одним з головних центрів даної галузі став Харків, який був одним з найпотужніших центрів машинобудівної промисловості СРСР. Радянський період також ознаменувався утвердженням територіальної диспропорції виробничих потужностей регіону з повним переважанням Харкова. Бурхливий розвиток виробництва в Харкові призвів до розвитку сусідніх міст та селищ та до утворення Харківської промислової агломерації.

В радянський період в основній галузі господарства області – машинобудуванні – утвердився високий рівень кооперації, який зберігся й до тепер. В Харківському промисловому вузлі сконцентровано 3/4 великих машинобудівних підприємств області. Інші підприємства розташовані в таких містах, як Вовчанськ, Дергачі, Зміїв, Лозова, Барвінкове, Куп'янськ, Ізюм. Машинобудівна промисловість розвивалась як єдиний виробничий комплекс, який являв собою майже закінчений цикл виробництва [2].

Здобуття Україною незалежності призвело до зміни її геополітичного положення, що в свою чергу викликало підвищення значення західного вектора в торгово-економічних відносинах. Розпад СРСР призвів до розпаду торгово-економічних та виробничо-технологічних відносин між колишніми союзними державами, що викликало зниження частки індустріального сектора у виробництві лавового регіонального внутрішнього продукту з приблизно 40% у СРСР до 36% [2].

Від розриву кооперативних зв'язків між колишніми радянськими державами в першу чергу постраждало машинобудування, частка якого у промисловості знизилась з 40% до 28,2%. На перше місце вийшла харчова промисловість – 30,9% [2].

В наш час Харківська область має багатогалузевий промисловий комплекс з високим рівнем розвитку багатьох галузей. Найрозвинутішими є машинобудування, паливно-енергетична, хіміко-фармацевтична та харчова промисловість.

Список використаних джерел: 1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України / Д.І. Багалій. – Харків: Основа, 1991. – 256 с. 2. Голіков А.П. Харьковская область. Региональное развитие / А.П. Голіков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 224с. 3. Грінченко О. І. Харківщинознавство / О.І. Грінченко. – Харків: Гімназія, 2010. – 448 с.

ГЕОПРОСТОРОВІ РИСИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ОБЛАСТЯХ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ В СВІТЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Відомо, що предметом дослідження електоральної географії є територіальні особливості розподілу виборчих уподобань населення та їх результати, а також мотивація вибору електорату, при чому ці дослідження проводяться не лише стосовно якогось конкретного виборчого процесу, а в контексті з попередніми результатами електоральних досліджень. Таким чином створюється загальна картина регіональних відмінностей електоральної підтримки населення, а також її динаміка, стійкість та мінливість в часовому вимірі [3, с. 109]. А тому регіональні результати виборчої прихильності є відзеркаленням ідеологічної прихильності населення. Розкриттю особливостей такої прихильності на прикладі Подільських областей за результатами чергових парламентських виборів 2006 та 2012 рр. присвячена наша публікація.

На електоральну поведінку виборців впливає багато чинників. Серед них можна виділити такі, що найяскравіше простежуються відносно українського електорату. До них в першу чергу потрібно віднести історико-культурний чинник, адже від нього залежить формування політичної культури та історико-політичних традицій країни [3, с. 110]. Так як сучасні межі території України сформувались відносно недавно (середина ХХ ст.), а окремі її регіони впродовж тривалого часу перебували в складі різних держав, то це не могло не відобразитись на специфіці соціально-політичних цінностей і політичних орієнтацій населення даних регіонів. Тому сьогодні ми спостерігаємо той факт, що населення Західної України в більшій мірі віддає перевагу тим політичним силам, які представляють проєвропейський курс розвитку держави, а Східна Україна натомість являється ядром підтримки тих політичних сил, що пропагують ліберальний вектор розвитку країни.

На електоральні уподобання населення впливає також демографічна структура населення (статеві-вікова, освітня, професійна тощо). Так, молодь більш схильна голосувати за нові політичні проекти, а старше покоління характеризується консервативністю поглядів, хоча вони є електорально активнішими, відповідальніше відносяться до участі у виборах. Простежується й така закономірність, що люди з вищою освітою, інтелігенція, підприємці голосують здебільшого за ліберальні партії, тоді як люди з неповною освітою, а також безробітні і пенсіонери – за лівоцентристські сили.

Особливості політичних симпатій населення України значною мірою залежить від його етнічного, мовного та релігійного складу. Наприклад,

більшість електорату націоналістичних партій складають етнічні українці, які в більшості є україномовними. Натомість рівень підтримки комуністів залежить від частки росіян і російськомовних українців у тому чи іншому регіоні.

Важливу роль в розподілі електоральних симпатій відіграє рівень урбанізації [3, с. 110], адже часто ставлення жителів міста і села одного регіону до певної політичної сили неоднакова. Це пов'язано як з соціально-економічними факторами (селяни активніше підтримують ті політичні сили, які йдуть на вибори з програмою підтримки і розвитку села), а також регіональними відмінностями (селяни Центральної України можуть активно підтримувати ті партії, які серед селян Західної України популярністю не користуються).

Подільський регіон, в складі Вінницької, Тернопільської та Хмельницької областей, сформований як єдина історико-географічна територія, котра відзначається досить неоднозначними електоральними симпатіями.

Парламентські вибори 2006 р. та дочасні вибори 2007 р. засвідчили наявність територіально-політичного розколу між регіонами історичного ядра України, до яких відноситься і Поділля, та пізніше освоєними землями [2, с. 259]. На виборах до парламенту в 2006 р. загалом в регіоні домінували праві та правоцентриські сили – в середньому в трьох областях ці сили підтримали понад 72,5 % тих, хто взяв участь в голосуванні.

Найвищий показник такої підтримки традиційно властивий для Тернопільської області. В м. Тернополі, а також в Підволочиському, Терехівському, Чортківському та Гусятинському районах партії цього спрямування підтримало понад 85 % активного електорату. В решті адміністративних районів області цей показник не опускався нижче 81 %.

Як не парадоксально, але вінницькі округи показали дещо вищу підтримку в порівнянні з хмельницькими (ця ж тенденція знайшла своє підтвердження і на виборах 2012 р.). Понад 70 % підтримки було забезпечено в Козятинському, Калинівському, Літинському, Хмельницькому, Барському, Мурованопуриловецькому, Шаргородському, Немирівському, Тиврівському, Липовецькому, Оратівському та Погребищенському районах області.

Найбільша підтримка націонал-патріотичних сил в Хмельницькій області властива була для Волочиського, Городоцького, Деражнянського, Летичівського, Старосинявського, Дунаєвецького, Чемировецького та Кам'янець-Подільського районів (понад 65 % виборців).

Центриські сили не мали суттєвої підтримки в подільських областях на виборах 2006 року. Так, якщо в середньому по Тернопільській області їх підтримало близько 0,5 % виборців, то у Вінницькій області цей показник був перевищений в 20 разів – 10 % активного електорату, а в Хмельницькій – майже в 25 разів – 14,4 %. Серед адміністративних районів Вінницької області центриські партії мали максимальну підтримку в обласному центрі, а також в Замостянському, Вінницькому, Жмеринському, Могилів-Подільському, Ямпільському районах (в межах 13 %). Серед адміністративних районів Хмельницької області максимальна підтримка центриських партій була властива для обласного центру, Славутського, Шепетівського, Полонського,

Старокостянтинівського, Білогірського, Ізяславського, Теофіпольського та Кам'янець-Подільського районів (в межах 15 %).

Парламентські вибори 2012 року підтвердили новий тренд в аналізі електоральної прихильності виборців подільських областей. Тернопільська область традиційно тримає марку лідера за прихильністю до правих поглядів. Підтримка правих націонал-патріотичних партій тут складала від 78,6 % в Збаразькому, Лановецькому, Підволочинському та Шумському районах до 89,3 % в Бучацькому, Гусятинському, Монастириському та Тербовлянському адміністративних районах. Партії ліберального центриського спрямування в області підтримало від 4,2 % в обласному центрі до 9,6 % в Збаразькому, Лановецькому, Підволочинському та Шумському районах. Чітко відслідковується орієнтація області на ідеї домінування української національної ідеї в господарстві та інших сферах суспільного устрою. В області, що займає середнє положення в межах Поділля – Хмельницькій підтримка правих політичних сил стає дещо меншою – в Старокостянтинівському, Вінковецькому, Деражнянському, Летичівському та Старосинявському адміністративних районах цей показник складає 59,6 %, а в обласному центрі – 76,7 %. Зростає підтримка центриських партій – від 12 % в м. Хмельницькому до 24,2 % в Городоцькому, Дунаєвецькому, Чемеровецькому, Ярмолинецькому районах. З'являється чітка група симпатиків лівих неокомуністичних ідей – в середньому в області 8,8 % виборців підтримує їх погляди та програму (максимальна підтримка – 11,6 % була зафіксована в Славутському, Шепетівському, Полонському районах). Водночас для Вінницької області знов властивий ріст прихильників правих та право-центриських поглядів. В обласному центрі ці сили підтримали 75,1 % виборців, в Вінницькому районі – 74,6 % тих, хто голосував. Загалом в області партії цього спрямування підтримали 66,6 % виборців. Втратили свої позиції партії центриського спрямування – в середньому в області ці сили підтримувало 17,53 % виборців (максимальний показник властивий для Крижопільського, Могилів-Подільського, Піщанського, Чечельницького та Ямпільського районів – 24 % виборців). Підтримка лівих сил в області на тому ж рівні, що і в Хмельницькій – 8,9 %.

Таким чином, в регіоні утверджується загалом нова тенденція росту прихильності до проукраїнських сил.

Тому можна сказати, що чинник інерції історичного розвитку у складі різних держав ще залишається помітним. Це проявляється як на міжрегіональному, так і на внутрішньорегіональному рівнях [1, с. 366]. Прикладом цього є деяка розбіжність в електоральній підтримці північних районів Тернопільської області від решти.

Однак, якщо зіставити результати останніх виборчих компаній, то можна простежити поступове нівелювання історичних регіонально-ментальних бар'єрів між даними областями, що пояснюється високою часткою етнічних українців в регіоні, відносною однорідністю соціальної структури населення.

Отже, дослідивши геопросторові риси електорального процесу Подільського регіону, можна зробити висновки, що на виборчі симпатії

місцевого населення впливає ряд чинників, серед яких провідна роль належить історико-географічному, так як окремі території перебували під впливом різних ідеологій, що проявляється й на електоральній ментальності сьогодення. Великий вплив мають особливості етнічного, мовного, конфесійного складу населення, а також рівень урбанізації областей. Водночас результати останніх виборчих циклів свідчать про консолідацію регіону та повільне розмивання історичних регіонально-ментальних відмінностей, що проявляється в підтримці політичних сил із загальнонаціональною ідеологією.

Список використаних джерел: 1. Дністрянський М.С. *Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Могографія.* – Львів: Літопис: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 490 с. 2. Дністрянський М.С. *Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник.* – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с. 3. Кузишин А.В. *Геопросторова оцінка парламентських виборів 2012 року в Тернопільській області // Наукові записки. Серія: Географія.* – Тернопіль, 2012. – № 3 (33). – С. 87-93. 4. Миронюк В.М. *Електоральна географія регіону (на матеріалах галицьких областей). Автореф. ... канд. геог. наук.* – Львів, 2002. – 20 с. 5. *Політична географія і геополітика: навчальний посібник для студентів географічних спец. вузів / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Брайчевський, О.В. Бородієнко: за ред. Б.П. Яценка.* – К.: Либідь, 2007. – 256 с. 6. Черкашин К. *Електоральна диференціація території України // Політичний менеджмент, 2008.* – № 1. – с. 23-37. 7. <http://www.cvk.gov.ua/>

УДК 911.3

А.В. Гризун

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, ст. викл. К.Ю. Сегіда
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кінцевою метою соціально-економічного розвитку будь-якої держави або її регіонів є підвищення добробуту(якості життя) своїх громадян. Дослідники багатьох країн світу протягом декількох десятиліть ведуть пошук показників, які найбільш повно відзначали би реальний соціально-економічний, політичний, культурний стан суспільства, а також враховували значення суб'єктивних оцінок окремо взятої особистості або соціальної групи людей відносно різних сторін своєї життєдіяльності. До числа таких найбільш узагальнених показників відноситься «якість життя»[4].

Необхідно сказати, що термін «якість життя» використовується у різних галузях наукового знання і кожна з них пропонує своє трактування даного поняття, надаючи йому специфічні риси. На думку І.В. Гукалової, якість життя населення (ЯЖН) – це «категорія, що характеризує умови життєдіяльності та розвитку населення у конкретному середовищі з точки зору його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства» [1, с.13].

На регіональному рівні, на думку І.В. Гукалової, саме такі складові найчастіше застосовують при оцінці ЯЖН: демографічні процеси, здоров'я,

сімейний стан, стан на ринку праці, доходи, забезпеченість житлом та його якість, забезпеченість соціальною інфраструктурою, соціальна безпека та якість навколишнього природного середовища [1, с. 18].

Інформаційною базою дослідження слугували дані офіційного сайту Головного управління статистики Харківської області та їх тематичні статистичні збірники за 2011 рік[2].

Безпосередньо у нашому дослідженні першочерговим завданням було обрати необхідні для кількісного аналізу показники, що комплексно характеризують життєдіяльність населення регіонів України.

Загалом, за нашими розрахунками було обрано 18 показників, 11 з яких є стимуляторами, а 7 є дестимуляторами.

Оскільки відібрані показники є різнорідними, то попередньо була виконана їх нормалізація, за стандартною формулою [3] (1):

$$K_i = \frac{P_i - P_{i,min}}{P_{i,max} - P_{i,min}} \quad (1)$$

де P_i – значення i -го одиничного показника якості;

$P_{i,max}$ и $P_{i,min}$ – максимальне та мінімальне значення i -го показника.

Алгоритм оцінки ЯЖН включає підбір і систематизацію вихідних показників, їх стандартизацію, розрахунок інтегральних індикаторів, а також аналіз сучасних значимих факторів впливу на умови життя і стан населення.

У кластерному аналізі використовуються різні міри відстані між об'єктами. У нашому випадку ми застосовували метод евклідової відстані (Euclidean distances), що обчислюється за теоремою Піфагора: відстані по кожній з координат підносяться до квадрату, а потім із їх суми визначається корінь квадратний;

Міру подібності кластерів та регіонів ми визначали таким способом як метод Уорда, що дозволяє створювати кластери приблизно однакових розмірів. Він спочатку об'єднує найближчі об'єкти, а потім до вже створеним кластерам додає подібні до них. Мірою подібності слугує коефіцієнт кореляції Персона [5].

Можна помітити, що ЯЖН є нерівномірним та показники надзвичайно сильно відрізняються по АТО. Якщо подивитись на рис. 1, можна помітити окремі райони концентрації типів ЯЖН. Насправді, яскраво виділяється район навколо Харкова – відповідні АТО відзначаються високими результатами як у демографічних, так і у економічних показниках. Окремо можна відзначити той факт, що центральні райони області є більш розвиненими за периферійні;

Відносно аномальним є й розташований у центрі області Зміївський район, що незважаючи на в цілому непогані показники, не потрапив до групи із низьким індексом ЯЖН. Це пояснюється об'єктивним фактором – на території району знаходиться найбільший забруднювач атмосферного повітря в області – Зміївська ТЕС. Переважна ж частка депресивних районів знаходиться на периферії, де часом лише одна селищна рада; не дивно, що у цих районах найнижчий рівень заробітної платні та найгірша демографічна ситуація.

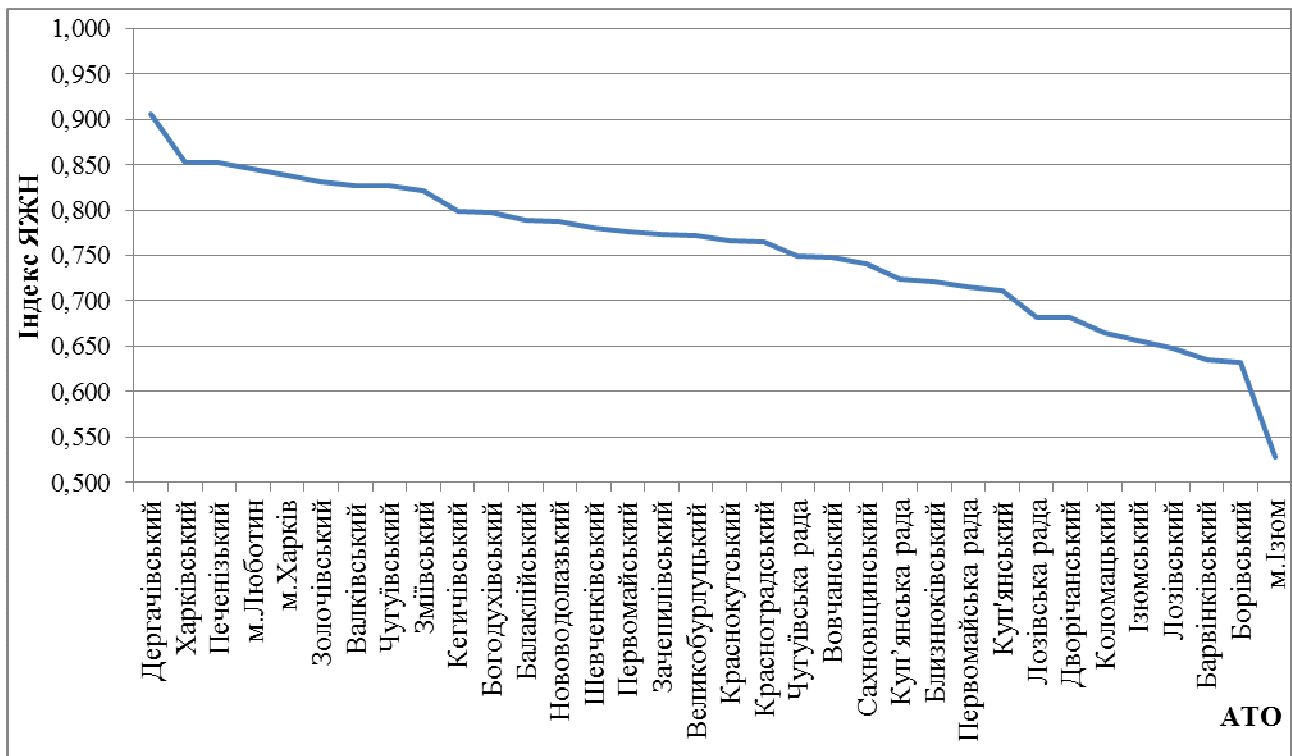

Рис. 1. Розподіл АТО Харківської області за показником індексу якості життя населення (обраховано і побудовано автором за даними[2])

Окрему складову можна помітити на прикладі центральних районів Харківщини, де відзначаються відносно високі показники демографічного розвитку та й невисокими показниками економічного розвитку.

Внаслідок проведення кластерного аналізу ми отримали можливість провести типізацію АТО. Якщо проаналізувати рис. 2, то можна виділити п'ять типів:

Перший тип – міста Харків, Чугуїв, Куп'янськ, Лозова, Ізюм, Балаклійський та Красноградський райони. Для нього характерна відносно позитивна ситуація з природним рухом – а також здебільшого додатній або нульовий механічний приріст населення, відносно молоде населення, сталі шлюби тощо. Загалом помітно, що райони мають значний економічний потенціал, що яскраво проявляється у вигляді відносно вищих заробітних плат та й відповідно відносно негативна ситуація екологічною ситуацією. Це до того ж пояснюється тим, що у великих містах відносно велика кількість автомобілів, що й викликає значну кількість викидів. Балаклійський та Красноградський райони є одними з лідерів з промислового виробництва, що не може не викликати значних проблем у екологічній сфері.

Другий тип – Дергачівський, Харківський райони, а також м. Люботин. Цей тип структурно повторює перший тип, проте із дещо кращими показниками – це пояснюється дещо кращою ситуацією із забрудненням довкілля, а також відносно кращими показниками із механічним рухом населення; досліджувані АТО наразі є одними з найкращих за показниками ЯЖН – це особливо яскраво помітно, якщо подивитися на ціни на землю та житло у відповідних територіях;

Третій тип – Богодухівський, Великобурлуцький, Дворічанський, Шевченківський, Кегичівський, Сахновщинський та Лозівський райони. Це і є так зване “болото”, до якого входить більшість АТО Харківщини, що має суттєві проблеми із самовідтворенням та тенденціями до постаріння населення. Фактично це медіанне “обличчя” нашої країни і необхідно негайно його змінювати. Окрім того, у цих районах найвищі показники демографічного навантаження та стрімкими темпами відбуваються процеси депопуляції, яка посилюється міграційним відтоком населення. Ці райони Харківщини відзначаються доволі низькими показниками й у економічній сфері, що пояснюється їх загальною депресивністю.

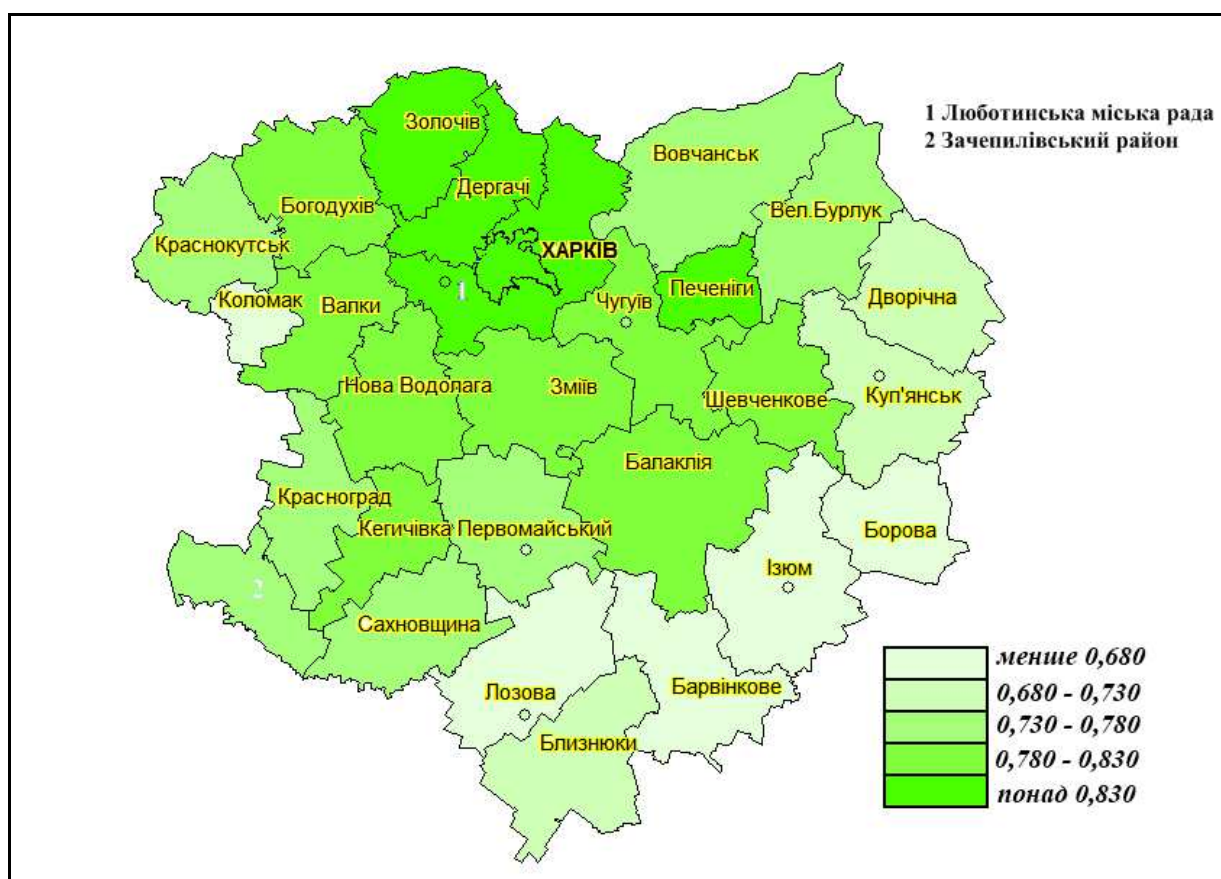

Рис. 2. Показник ЯЖН у адміністративно-територіальних одиницях Харківської області у 2012 році (побудовано автором за даними[2])

Четвертий тип – Краснокутський, Коломацький, Вовчанський, Первомайський, Куп’янський, Близнюківський, Барвінковський, Ізюмський, Борівський райони. Фактично це є найбільш депресивні райони, де спостерігаються доволі критичні демографічні процеси – як у вигляді негативних показників природного руху, у доволі старому населенні, а також у дуже негативних показниках механічного руху населення. Переважним чином, саме ці райони є найбільш віддаленими від обласного центру, що зумовлює доволі значний відтік населення з цих територій

П’ятий тип – Золочівський, Валківський, Нововодолазький, Зміївський, Чугуївський, Зачепилівський райони. Цей тип притаманний для районів, що

переважним чином розташовані відносно недалеко від обласного центру. Загалом, у цих АТО показники є дещо вищими за середні, але тим не менше ЯЖН у них є недостатньо високим.

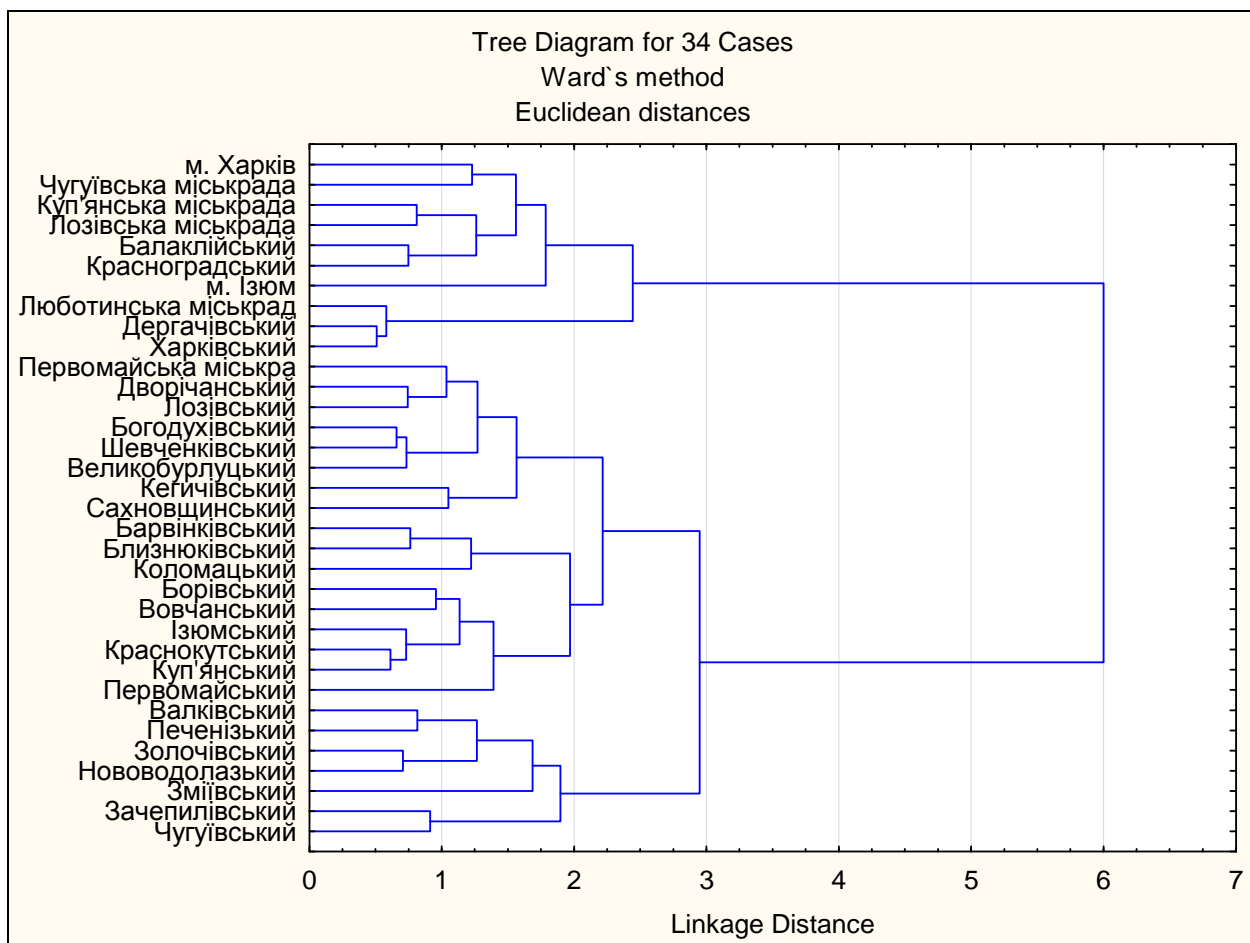

Рис. 3 Дендродіаграма ієрархічної кластеризації АТО Харківської області за показником ЯЖН у 2012 році (побудовано автором за даними [2])

Тож, підсумовуючи, можна зробити висновок, що у індексі ЯЖН дійсно важливо досліджувати демографічну складову та зважено підходити до суспільно-географічних досліджень на регіональному рівні. У перспективі необхідно розширення інформаційної бази – для збільшення кількості показників та, відповідно, точності результатів; важливим аспектом є проведення соціологічного опитування, де можуть бути враховані й суб'єктивні фактори ЯЖН.

Список використаних джерел: 1. Гукалова І.В. Якість життя населення України: Теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження: Автореф. дис... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / І.В. Гукалова; Інститут географії НАН України. — К., 2004. — 43 с. — укр. 2. Міста та райони Харківської області в 2012 році: [стат. зб.]. — Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2012. — 204 с. 3. Независимый институт социальной политики Электронный ресурс. — Режим доступа: <http://www.socpol.ru/atlas/indexes/index.shtml#methods> 4. Санникова Е.С. Оценка качества жизни населения на основе развития промышленного комплекса региона: Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук. — Красноярск, 1997. 5. Шаблій О. І. Математичні методи в соціально-економічній географії. / О.І. Шаблій — Львів: ЛДУ, 1994.

СУЧАСНИЙ СТАН СПОРТИВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ м. ХАРКІВ

Спорт в сьогоденні являється одним із найпопулярніших сфер діяльності населення всього світу, а особливо великої уваги йому приділяють в високорозвинених країнах. Україна ж є державою, у якій після здобуття нею незалежності відбулося повне ігнорування необхідності розвитку сфери фізичної культури і спорту. В результаті зараз, згідно із статичними даними, лише близько 15 % населення України залучено до занять фізичною культурою і спортом. В значній мірі це обумовлено тим, що в Україні забезпеченість населення спортивними залами втричі нижча, а плавальними басейнами – аж в 30 разів нижча, ніж у розвинених країнах світу [1]. Тому питання про визначення, стан та розвиток спортивної інфраструктури країни зараз набуло неабиякої популярності в розвинених країнах Європи. Щодо України, то на сьогоднішній день в питанні про спортивну інфраструктуру України є підведені узагальнені підсумки тільки на прикладі державного рівня, але не повністю конкретизовано визначені на регіональних, а тем паче на локальних рівнях.

Саме ж поняття спортивна інфраструктура на сьогодні містить в собі не стійке наукове визначення. Кожен автор дає визначення в залежності від своїх пріоритетів та наукової спрямованості, але спільним автори виявляють те, що вона включає в себе сукупність всіх спортивних об'єктів певної території призначених для заняття фізичною культурою включаючи в собі всі види спорту. Спортивна інфраструктура є складовою соціальної інфраструктури. Оскільки соціальна інфраструктура це – сукупність всіх галузей і підприємств, що функціонально забезпечують нормальну життєдіяльність населення, то розвиток та ефективне функціонування об'єктів, що входять в соціальну інфраструктуру, а значить і спортивних також, їх доступність населенню – це важлива умова підвищення рівня і якості життя основної маси населення країни та підвищення престижу країни в цілому. І тому визначення спортивної інфраструктури на локальних та регіональних рівнях є більш ніж актуальним, що дадуть достовірні данні для створення загальної концепції спортивної інфраструктури України, що в майбутньому додасть пріоритетів в створенні престижу країни.

Харків часто сприймається як «спортивне місто», адже воно славиться футбольною командою «Металіст» і волейбольною командою «Локомотив», досягненнями тенісисток Олени та Катерини Бондаренко. Відомо, що значною подією в спортивному житті м. Харків було проведення чемпіонату Європи з футболу в 2012 р. «УЄФА 2012», де ОСК «Металіст» в м. Харків було одне із місць, де проходили міжнародні матчі, а саме місто однією з приймаючих сторін

Спортивна інфраструктура			
72 спортивні організації	19 стадіонів з трибунами	16 спортивних комплексів	9 плавальних басейнів
ОФСБ; ХОГО «ФБ»; ХОГО «ХОФК»; ГО «ХОГП»; ХОФГ; ФАВХО «СКИФ»; ФБХО; ФВСХО; ФВНХО; ГО «Світ архангелів»; ГО «СІДХО»; ФВСБХО; ХОО ВГО УАК «Госову Рв» було; ХОО ВГО «УСАА ВТКА ТЕК ТУЕМ»; ХОФА; ГО «ФСХО»; ХОФШУ; ФСЛХО; ХОФК «ВКА»; ГО «ФВХО»; ФФХО; ФОАФ; ВГО «УФР»; ГО «ХОФМТ»; ГО «ХОФАР»; ХОФФ; ГО «ХОФВП»; ФБХО; ВФХО; ХОФГРБ; ХОГО «ХОФГС»; ХОФБД; ФПКС; ХОГО «СФББ»; ГО «ФАСХО»; ГО «ХОФА Муней-Тай»; ХОО «ФСВ ім. Н.В. Науменко»; ГО «ФСХО»; ФГХО; ГО «ФРСХО»; ФЛСХО; ФБХО; ХОФКВС «Саяга»; ОВГО «ФТУ» ХО; ХОАСТ» ХООГО «ФВУ»; ХООФХУ»; ХОФГО «УСК»; ХОФРБ; ХООФО ганд в-рв, користе-до і рвешо кобудо джудокан України; ГО «ХОФК»; ХООВГО «ВФКБ»; ОФТ «ВТФ»; ФЛАХО; ХООГО «ФСУ»; ХОФТ «ПФ»; ХОФА; ХОАК ВГО «УФК»; ХООФБУ; ХООА Джуду-джитсу України; ХОФГБ Муней-Тай; ХОО ВГО «ФФШУ»; ХОО ВГО «УФТУ»; МОАФ УХОАВ «Харків»; ХОФК; ХОО ВГО «ФКСУ»; ХОФНТ; ХОТСС; ТОВ «Форс С»; ОФСО УХО; ГО «ХОФВА»; СФ «Удверсальній бій» ХО.	«Арсенал»; «Схід»; «Геліос»; «Дніпро»; «Зірка»; «Металіст»; «ХТЗ»; та інші	ПС «Зміна»; ПС «Локомотив»; ПФКС «Гарт»; КП «Харківський палац спорту»; Детала акадemia ФК «Металіст»; СК «Політех» НТУ «ХП»; Міська комплексна ДЮСШ №7; СК «Конвєнціонер»; СК «Тетра»; СОК «Бузаль»; СОЦ «Marine club»; СК «НЮАУ»; СК «ХАБ»; СК «Уайфелд»; СК «Оптел»; СК «Сайфр».	«Аксарена»; «Ханпиз»; «Локомотив»; «Пионер»; «Зірка»; «Гарт»; «Конвєнціонер»; «Тетра»; «Бузаль»; «Marine club».
6 спортивні і шкільні льодом	«Айс Холл»; «Схід ісе»; «Дивель ісе»; ЛК «ТРЦ «Каравай»; «Шато Ледо»; ЛК «Салтовський лед».	6 льодових баз «Алтайська долечка»; «Аксар»; «Віраж»; «Нова Швейцарія»; «Телп»; «Харківська Швейцарія».	12 тенісних кортів «Диваліаль корт»; «Спорт & Корт»; «Тетра»; «Уайкорт»; та інші.
114 футбольних полів	3 велосипедні бази	363 спортивні	128 стрілецьких гарів
			гольф клуб «Superior Golf Club»
		37 ДЮСШ	Харківський аероклуб ім. В. С. Гринюдубової.
		К ДЮСШ №2; КЗ К ДЮСШ №12; ДЮСШ Я.К.; С ДЮСШОР з тенісу; С ДЮСШОР з плавання «Спартак»; К С ДЮСШОР «Дніпро»; К ДЮСШ „Телп“; ДЮСШ інвалідів; КЗ К ДЮСШ №11; МК ДЮСШ (Толує); МК ДЮСШ „Восток“; КЗ К ДЮСШ №9; К ДЮСШ СТ „Спартак“; ОК ДЮСШ „Газовик“; К ДЮСШ №8; ДЮСШ „Волна“; ДЮСШ з худгмнаст.; ДЮСШ „Кіровель“; С ДЮСШОР з баскетболу та бадмінтону; КЗ К ДЮСШ №4; К ДЮСШ №13; О ДЮСШ з боксу та кикбоксингу; КЗ К ДЮСШ №6; ДЮСШ „ХТД“; К ДЮСШ №16; КЗ МС ДЮСШОР; МК ДЮСШ №7; ДЮСШ «ХТЗ»; К С ДЮСШОР „Олімпія“; К ДЮСШ №5; С ДЮСШОР „Маяк“; К ДЮСШ №1; КЗ К ДЮСШ №2; КЗ ХМ С ДЮСШОР „Комунар“; С ДЮСШОР „ФЕД“ з веслувальних видів спорту; ДЮСШ „ХФТ“; ДЮСШ „Колунар“.	850 спортивних комплексів

Рис. 1. Основні стадіони спортивної інфраструктури м. Харків (побудовано автором за даними [3, 4])

даного заходу [2].

В м. Харкові створено всі умови для занять спортом і виховання майбутніх майстрів і чемпіонів України. Наймасовіші та найпопулярніші види спорту в м. Харків – це футбол, волейбол, баскетбол, теніс, легка атлетика, плавання, гімнастика, але поряд з цим також розвиваються нетрадиційні та екстремальні види спорту такі, як скелелазіння, дельтапланеризм, авто і мотоспорт, підводне плавання, кікбоксинг. Тому, цікавим залишається вивчення питання про особливості та структуру спортивної інфраструктури в м. Харків, що дає змогу швидкими темпами розвиватися спорту в м. Харків.

На рис. 1 представлена блок-схема основних елементів спортивної інфраструктури м. Харків, що була створена в процесі обробки, аналізу та синтезу статистичних даних міста [3,4].

Також слід зазначити, що м. Харків є одним з міст, що буде приймати 69 Чемпіонат Європи з баскетболу в 2015 р. тому завдяки даній події будується багатофункціональна спортивна арена «Харків-Арена», що також можна віднести до спортивної інфраструктури м. Харків [4].

Отже, з всього зазначеного можна зробити висновок, що спортивна інфраструктура в м. Харків розвинена, в місті розвивається велика кількість видів спорту, а це означає, що м. Харків має потужну й стабільну спортивну інфраструктуру, але нажалі з недостатнім в повній мірі її фінансуванням.

А підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що склавши блок-схему елементів спортивної інфраструктури м. Харків, було закладено фундамент для подальшого розвитку нового напрямку соціальної географії у східному регіоні України, що в майбутньому може створити мінімальну опорну базу для подальшого дослідження та створення структури спортивної інфраструктури області та східного регіону в цілому для формування концепції спортивної інфраструктури.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 2. Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua> 3. Офіційний сайт департаменту у справах молоді та спорту ХОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gusms.kharkivoda.gov.ua> 4. Офіційний сайт департаменту спортивних іміджевих проєктів та маркетингу Харківської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sportevents.kharkiv.ua>

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ РИНКУ КАВ'ЯРЕНЬ М. КИЄВА

Кав'ярні – заклади, що традиційно користуються популярністю у різних вікових та соціальних верств населення, оскільки цінова політика у таких закладах досить лояльна. Відвідування кав'ярень підкоряється спонтанному споживчому попиту, тому їх розміщення значною мірою визначає кількість споживачів, а отже, прибутковість і перспективи закладу.

У м. Київ у 2012 р. офіційна статистика нараховує 708 підприємств-юридичних осіб категорії «кафе, закусочні і буфети» (офіційної статистики кількості кав'ярень окремо не ведеться). За неофіційними оцінками, кількість кав'ярень становить більше 200 закладів. Середня місткість закладів – 70 місць [1].

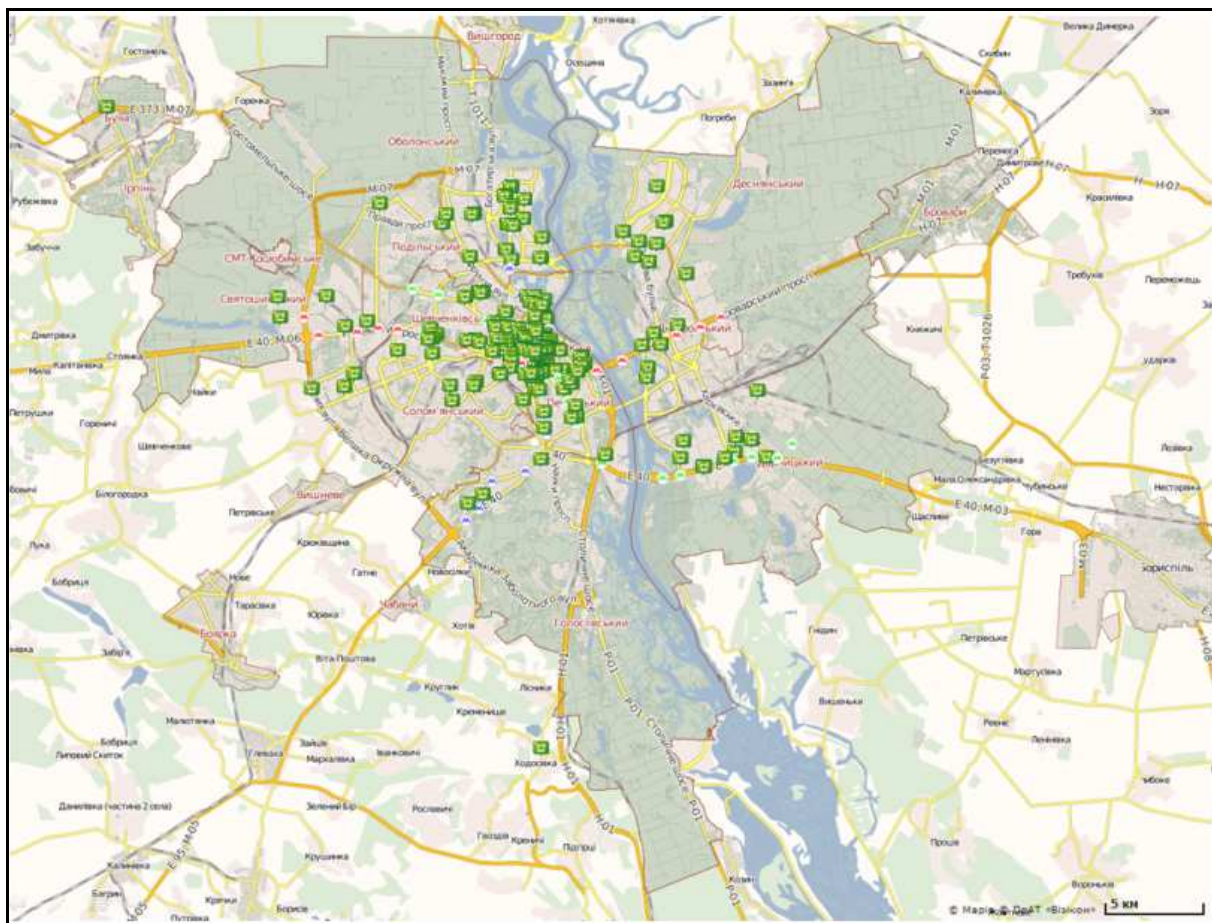

Рис. 1. Мережа кав'ярень м. Києва, 2014 р.

Основна частина кав'ярень сконцентрована в центральних районах міста – Шевченківському та Печерському, найменше закладів – у Голосіївському.

На сьогодні кав'ярні Києва умовно поділяються на **2 групи закладів** – мережеві (франчайзингові) та одиничні. Межа між ними досить умовна, другі легко трансформуються в перші, бо успішні заклади зазвичай прагнуть не збільшувати оборот однієї ТТ, а відкривати нові заклади, що досить просто за рахунок франчайзингу.

Найчастіше виділяють наступні **типи кав'ярень**:

- *кафе австрійського (французького) типу*. Класичний інтер'єр. Кількість посадочних місць: середня або велика. Напої – стандартний набір кавових напоїв та чай, соки, фреші, вода. Великий вибір випічки, салатів і закусок. Ціни на кавові напої стандартні, як і на десерти з випічкою. Приклади: Шоколадниця, Coffee House, Реприза.

- *кафе американського типу* – середні за розміром заклади, розраховані на людей, що поспішають. Якості приготування кави приділяється менше значення. Більш важлива послуга «кава на винос». Напої – стандартна лінійка кавових напоїв, коктейлі, різний літраж напоїв. Їжа – десерти, випічка, торттики, печиво. Ціни – стандарт, розрахунок на продаж з бару. Приклади: Coffee life, I love coffee every day.

- *кав'ярні-магазини* – типового інтер'єру немає, невеликі заклади (на 5–7 столиків). Меню: стандартні кавові напої (еспресо, капучіно, лате), та кава, приготована на основі різних моно сортів з можливістю її придбати з собою, як і різні аксесуари для приготування кави. Їжа: максимум випічка та десерти. Ціни: трохи вище середніх на кавові напої (обумовлено більш високою якістю, вартістю сировини і тимчасовими витратами на приготування). Приклади – Дім кави, певною мірою – Каффа.[4]

- *«вільні простори»* – кафе, де відвідувач оплачує не страви і напої з меню, а проведений час. Такі місця значно розширюють традиційні межі сприйняття кав'ярень і переводять їх у своєрідні бізнес-арт-музично-літературно-комунікативні майданчики. Приклади – Циферблат, Bibliotech, Creative Space 12, Часопис, FREUD HOUSE, 5 кімнат.

- *мобільні кав'ярні Києва* – пересувні автомобілі з каво-машинами, що надають можливість купити каву з собою. Популярне місце їх розташування – зупинки транспорту, площі, перехрестя, парки тощо. З квітня 2013 р. дозволена робота лише тих пересувних кав'ярень, що використовують електроенергію. Приклади – My coffee, Del Centra, МобіКава, Coffee Drive тощо.

Оптимальне місце для розміщення кав'ярні визначає:

1. Планувальна структура міста

- Базовим принципом є транспортна доступність. Заклад варто максимально наблизити до свого споживача, тобто розташувати його поруч з місцем роботи або проживання обраної цільової аудиторії, із зонами відпочинку.

- Кафе економ-класу відкривають у спальних районах, дорогі заклади – в центрі, в престижних будинках і приміщеннях.

- Важливе значення мають зручність підходів і під'їздів до кафе, а також можливість облаштування парковки в разі її відсутності.

2. Структура споживачів регіону – молодь та населення середнього віку, туристи є найбільш активним споживачем послуг кав'ярень.

3. Відповідність концепції закладу території в цілому. [2]

Основними проблемами, з якими стикаються столичні ресторатори при відкритті кав'ярень, є наступні: труднощі з орендою та придбанням приміщень; труднощі з придбанням сировини, обладнання; нормативно-правові та адміністративні бар'єри; великі податки, а отже високий рівень тінізації у малому бізнесі; проблеми зі збутом товарів і послуг; зростання цін на сировину, матеріали; дефіцит коштів на розвиток; відсутність кваліфікованих кадрів, низький рівень консультаційних послуг.

Особливість київського (як і українського загалом) ринку кав'ярень – заклади пропонують *додаткове меню* – сандвічі, салати тощо. По суті, кав'ярні – це кафе з розширеним асортиментом кави, а не лише вузькоспеціалізовані заклади. Причиною цього є те, що продавати тільки каву і десерти в закладі площею 250 кв. м на 100 і більше посадочних місць – не рентабельно [3]. Темпи зростання ринку кав'ярень знаходяться на рівні 20% щороку. Середня окупність закладу – 2-3 роки. Стартові інвестиції оцінюють від 60 до 100 тис. дол. Наприклад, інвестиції на відкриття закладу за франшизою ТМ «Му coffee» становитимуть від 2,5 тис. дол, «Кофе хауз» – 80 тис. дол, «Coffee life» – 90 тис. дол, «Шоколадниця» 100 тис. дол, «Золотий дукат» – 65 тис. дол, Львівська Майстерня шоколаду – 60-100 тис. дол, при цьому паушальні внески великих мережевих кав'ярень становлять близько 25-30 тис. дол, роялті 5–7 %. [4]

За кількістю закладів рейтинг мережевих кав'ярень виглядає наступним чином (2013 р.):

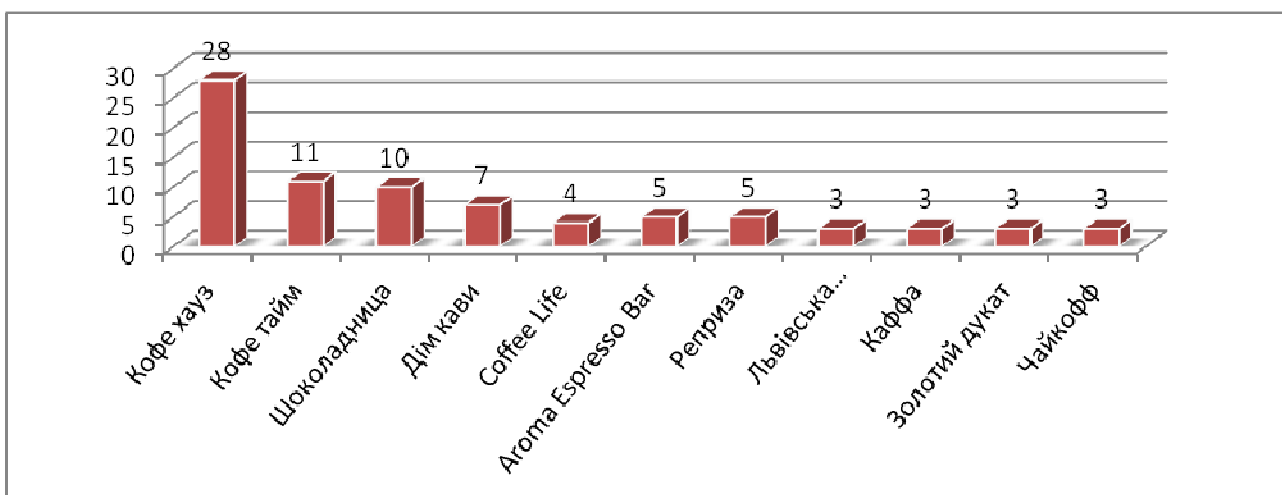

Рис. 2. Кількість закладів у мережевих кав'ярнях м. Києва, 2013 р.

Чудовими прикладами несітьових кав'ярень є Чашка, Варенье, Друзі кафе. Такі заклади частіше роблять акцент на виділення єдиної ключової лінії у декорі та авторські напої та страви, що виділяє їх серед відносно стандартної концепції мережевих конкурентів.

Висновки. На нашу думку, кав'ярні – заклади, що продовжуватимуть з'являтися в столиці у місцях найбільшої концентрації споживачів, нарощуючи товарооборот, хоча ринок кав'ярень і є близьким до насичення. У цьому світлі важливим для закладу буде місце розміщення, співвідношення ціна/якість, креативність концепції та маркетингова стратегія закладу. Вірогідними тенденціями розвитку буде певна – «тематичність» несітьових закладів, стабільні темпи розширення закладів франчайзингу із підвищенням рівня їх сервісу.

Список використаних джерел: 1. Мережа роздрібної торгівлі та ресторанного господарства підприємств на 1 січня 2013 року: Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2013. – 123 с. 2. Walker, John R. *Restaurant from concept to operation.* / John R. Walker —5th ed. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2008. 3. <http://archive.kontrakty.ua/gc/2009/11/11-sbezhavshijj-kofe.html> // Ксенія Портная. Сбежавший кофе. 4. <http://franchising.ua/> Каталог франшиз. 5. <http://maria.ua> 6. <http://terrainfognita.com/knowrule/svoi-business/501-kak-otkrit-kafe-s-nulya-kofenya-biznes.html> // Как открыть кафе с нуля? Кофейня – бизнес для гурманов.

УДК 339.

Е.Н. Дюканова

edyukanova@list.ru

*Научный руководитель – проф, д-р геогр. наук, Л.И. Попкова
Курский государственный университет, г. Курск, Российская Федерация*

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКО-УКРАИНСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Основным принципом внешней политики любого государства является проблема национальных или национально-государственных интересов. Большое значение имеет установление нормальных добрососедских отношений со странами как ближнего, так и дальнего зарубежья, соблюдение правил международного сосуществования, проведение политики мира и сотрудничества.

Концепция внешней политики Украины изложена в таких документах, как Декларация о государственном суверенитете (июль 1990 г.), Акт провозглашения независимости Украины (август 1991 г.). В них декларируется и закрепляется создание независимого государства – Республики Украины – субъекта международного права, которое строит свои отношения с другими государствами, руководствуясь международно-правовыми нормами и принципами. Приоритетными названы, прежде всего, отношения с приграничными странами, среди которых особое место занимает Российская Федерация. В международно-правовом отношении Украина просто вышла из состава СССР. В действительности же она разорвала государственное сообщество с российским народом и приступила к новой попытке создания украинского государства – без России.

Первые годы после провозглашения независимости Украины характеризовались политикой демонстративно дистанцированных отношений с Россией, причем не смотря на роковую экономическую независимость от нее. Такая политика дистанцирования имела последствия. Значительная часть украинской общественности на востоке и юге страны отвергла политику отторжения от России. В результате чего обострились и без того имевшие место значительные конфликты между обеими странами. Эти конфликты возникали вокруг вопросов об атомном оружии, о Черноморском флоте, Крыме, Севастополе. К ним добавились разногласия по поводу положения русского меньшинства в Украине, роли и значения русского языка и культуры, а также по проблемам так называемой «укранизации» государства и общества. Не устранены также конфликты, обусловленные экономической зависимостью Украины от Российской Федерации [1]. Разногласия в этих отношениях в настоящее время значительно повлияли на осложнение российско-украинских связей.

Обнаруживается поразительная повторяемость в Украине многих ранее проявившихся в России социально-экономических тенденций, сходство основных макроэкономических и структурных проблем. Как и Россия, Украина испытала ряд деструктивных для экономики явлений: хронические неплатежи и бартеризацию коммерческого оборота, острый бюджетный кризис, прогрессирующую деиндустриализацию и сворачивание сфер науки и наукоемких производств. И в Украине, и в России в равной мере наблюдается возникновение не столь экономического, сколько политического (и при этом полукриминального) рынка, на котором люди, соединяющие власть и собственность, ведут торг по их распределению, стремясь к фактической приватизации самого государства.

Что касается внешней торговли в приграничных регионах, в частности Курской области, на фоне стремительно ныне развивающихся событий, за текущий месяц не остались незамеченными планы украинской компании «Конти», чьи интересы сосредоточены на юго-востоке Украины, инвестировать в своё курское предприятие в этом году один миллиард рублей. Некогда процветающее курское кондитерское производство с 2004 года входит в производственное объединение «Конти», принадлежащее известному украинскому бизнесмену. После событий на Майдане всё большее влияние в Киеве получает другой, более влиятельный, по данным украинского «Forbs» бизнесмен, возглавляющий корпорацию «Roshen». Возможно, именно это побуждает корпорацию «Конти» активизировать свою работу в России [2].

Реальное положение как в России, так и в Украине характеризуется высокой степенью государственного вмешательства, корпоративным слиянием политических и экономических управленческих элит.

Следуя приведенным фактам, знакомясь с работами многих политических исследователей, довольно трудно предугадать дальнейшее развитие геополитических событий в Украине, однако искренне хочется верить, что функционирование еврорегиона «Ярославна» и дальнейшее развитие

приграничного співробітництва Росії і України в світлі останніх подій не втрачає своєї актуальності.

Список використаних джерел: 1. Сиденко В.Р. Російський фактор української політики соціально-економічної і гео економічної трансформації // Поліс. – 2008. – №3. 2. Первое курское интернет-телевидение. – Украинский бизнес продолжает инвестировать в курское производство: <http://www.46tv.ru/line/kursk/026366/>

УДК 911.3

Є.В. Ігнатенко

ignatencoegeniy1989@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Л.В.Хомич

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Сьогодні, в умовах швидкого розвитку світового господарства, транспортна інфраструктура, особливо приморських регіонів, має важливе значення, оскільки саме від рівня її розвитку залежить темп розвитку держави в цілому і більш тісна взаємодія країни із світовою економікою.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженнями транспортної інфраструктури займалися вітчизняні та іноземні науковці: Горєв А.Є., Голиков М.Ф., Дронов В.П., Іваничка К., Іксарова Н.О., Краснопольський Б.Х., Красовський В.П., Маєргойз І.М., Пікулик О.Б., Потєєва М.А., Соколова О.Є., Ткаченко Н.Ю., Фастовець О.О., Шестак О.І., Шліхтер С.Б. та інші.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день, існує велика кількість визначень поняття «транспортна інфраструктура». Проте, більшість цих визначень не повністю відображають суть поняття. Так, згідно з географічною енциклопедією України, «транспортна інфраструктура – це економічно збалансована сукупність шляхів сполучення, рухомого складу, засобів управління і зв'язку, різноманітного технічного обладнання, що забезпечує роботу всіх видів транспорту» [1, с. 303]. Схожим є тлумачення Фастовця О.О., де «транспортна інфраструктура – сукупність шляхів сполучення, засобів перевезення, управління та зв'язку, а також комплекс технічних споруд та пристроїв здатних забезпечувати їх функціонування» [5, с. 420]. Однак, на нашу думку, «транспортна інфраструктура – це збалансована та економічно обґрунтована сукупність всіх наявних транспортних комунікацій, а також обслуговуючих їх споруд, всіх видів транспорту, що використовуються для забезпечення стабільного вантажо- і пасажиропотоку, для задоволення матеріальних і нематеріальних потреб населення та сучасного суспільного розвитку» [3, с. 168]. До транспортної інфраструктури належать всі види транспорту та об'єкти, що цей транспорт обслуговують (дороги, порти, станції і т.д.).

Приморськими регіонами України є Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області і АР Крим. Ці регіони мають винятково вигідне економіко-географічне положення, високий транзитно-транспортний потенціал і як результат, на них припадає значна частина вантажообігу, що зосереджуються у портово-промислових комплексах країни. Окрім того, транспортна інфраструктура зазначеної території представлена 18 морськими торговими, 4 морськими рибними та 4 (з 11) річковими портами, сумарна проектна потужність яких складає 222,9 млн. т., кількість вантажних причалів – 238, довжиною більше 50 км, загальна площа складських приміщень 2938,57 тис. км² в т.ч. закритих 402 тис. км², спеціалізуються на переробці наливних, навальних та генеральних вантажів [2]. У структурі вантажообігу цих портів останнє десятиліття переважали експортні та транзитні вантажі, що вказує на те, що портова інфраструктура приморських регіонів має насамперед важливе зовнішньоекономічне значення, оскільки здійснює торгові операції пов'язані з іноземними партнерами, що приносять чималі кошти до держбюджету. Однак, проблемою є недозавантаженість морських торгових портів. Так, завантаженість навальними вантажами складає 83%, зерна 76% і особливо низьким є рівень завантаження генеральних (55%), контейнерних (35%), наливних (31%) та інших (31%) видів вантажів. Їх потужності завантажені менше ніж на половину і продовжують знижуватися [2].

В даних регіонах діють 11 з 28 аеропортів, в тому числі 3 з 7 міжнародних вузлових, 3 регіональних та 5 місцевих. На даний момент і за прогнозами до 2020 року, найбільший пасажиропотік після Києва, припадає і припадатиме «приморські аеропорти», а це близько 20% всіх авіаперевезень по Україні. Частка авіаперевезень приморських регіонів, за рахунок реалізації державних цільових програм із збільшення пропускної здатності аеропортів, куди включені аеропорти приморських регіонів.

Приморські регіони мають і трубопровідний транспорт (нафтопроводи, газопроводи та аміакопровід), на який припадає близько 20% державного вантажообігу, з перспективою збільшення у разі необхідності.

Зазначеними регіонами проходять і міжнародні транспортні коридори. Особливо стрімкий розвиток отримав залізничний проект комбінованих перевезень «Вікінг» маршрутом Іллічівськ – Київ – Мінськ – Вільнюс – Клайпеда, який забезпечує перевезення контейнерів та автопоїздів між Балтикою та Чорним морем за 26 годин, з перспективою скорочення до 6–7 годин, що значно прискорить процес перевезення цих вантажів [4].

Приморські регіони задіяні у різноманітних міжнародних проектах з поліпшення транспортної інфраструктури. Найбільш масштабним є проект Міжнародної кільцевої автомагістралі навколо Чорного моря (КАЧМ), що з'єднає великі міста навколо Чорного моря, в тому числі і приморські міста України: Маріуполь, Мелітополь, Одесу, Рені. В рамках проекту, в Україні має бути збудовано три-чотири мости: через р. Південний Буг (Миколаївська обл.), через Дністровський лиман (Одеська обл.), через р. Дунай між населеними пунктами Орловка (Україна) та Ісакча (Румунія), четвертий транспортний перехід планується збудувати на ділянці Кеченський п-ів (Україна) –

Таманський п-ів (РФ), де на даний момент проводяться техніко-економічні обґрунтування, на базі яких буде визначено вид транспортного переходу – міст чи тунель. На сьогоднішній день, в Одеській області відремонтовано 32 км автомобільної дороги М-15 Одеса – Рені на ділянці Рені – Орловка – Ізмаїл, хоча заплановано відремонтувати 81 км доріг.

Важливо відмітити, що не дивлячись на значну територію приморських регіонів, їх транзитно-транспортне положення, існуючу транспортну інфраструктуру сьогодні існує ряд першочергових завдань, які вимагають якнайшвидшого розв'язання, що сприятиме прискореній інтеграції у світову транспортну систему не тільки приморських регіонів, але і держави в цілому. Серед них найбільш важливими є: якісне покращення керування транспортною системою з використанням новітніх інформаційних технологій з метою координації та моніторингу перевезень; техніко-технологічне оновлення рухомого складу; більш повне використання потенціалу транспортної інфраструктури; сприяння реалізації інтермодальних та мультимодальних перевезень; розширенню номенклатури традиційних послуг і пропозицій логістичного ланцюга; росту зайнятості населення приморських регіонів та портових міст, подальшому розвитку портово-промислових комплексів та припортових зон; упорядкування нормативно-правового регулювання з метою забезпечення учасникам транспортно-логістичного ринку рівних і сприятливих умов, функціонування логістичних центрів і т.д.

Висновок. Транспортна інфраструктура приморських регіонів в поєднанні з приморським і прикордонним положенням відіграє ключове значення в господарстві країни. Сьогодні в межах 5 областей і АР Крим знаходяться всі морські порти та 36% річкових, 45% аеропортів, 25% залізничних колій, 23,5% автомобільних доріг, 20% трубопроводів. Окрім того, приморські регіони беруть участь у масштабних проектах спрямованих на збільшення її пасажиро- і вантажообігу. Однак не дивлячись на ряд існуючих переваг, транзитно-транспортний потенціал транспортної інфраструктури приморських регіонів використовується сьогодні недостатньо та неефективно.

Список використаних джерел: 1. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. – К.: “УРЕ” ім. М.П. Бажана, 1989-1993. Т.2,Т.4. 480 с. 2. Грузооборот морських торговельно-транспортних портів України за 2012 год [Електронний ресурс] – Режим доступу: svb.at.ua 3. Ігнатенко Є.В. Аналіз сутності поняття «транспортна інфраструктура // Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Регіон – 2013: суспільно-географічні аспекти». (18-19 квітня 2013 року, Харківський національний університет, м. Харків – 2013, с. 66-69. 4. Ігнатенко Є.В. Проблеми реалізації проектів міжнародних транспортних коридорів (МТК) в Україні. // Всеукраїнська науково-практична конференція «Наукові пошуки географічної громадськості: минуле, сьогодення, майбуття». Луганський національний університет ім.Тараса Шевченка – Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – С. 169-174 5. Фастовець О. О. Розвиток транспортної системи з найдавніших часів до початку ХХ ст. як чинник виникнення туристичної галузі / Туристично-краєзнав. дослідж. – Вип. 4 – К.: Держ. п-во «Нац. тур. організація», 2002. – С. 418-443.

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ

На даному етапі розвитку економіки країн світу міжнародна торгівля послугами набуває все більшого значення. У більшості країн Європи у загальному обсязі зовнішньоторговельного обороту питома вага торгівлі послугами збільшується, оскільки в європейських країнах значна частка економічно активного населення зайнята саме в цій сфері. Також це є результатом науково-технічного прогресу у сфері матеріального виробництва та збільшення соціально-економічних потреб багатьох європейських країн. Отже, в сучасних умовах розвитку світового господарства суспільно-географічне дослідження міжнародного ринку послуг є важливим і актуальним.

Вигідне економіко-географічне положення України сприяє розвитку зовнішньої торгівлі послугами з країнами Європи. Україна межує з країнами Східної Європи, розташована поблизу економічно високо розвинутих країн Західної Європи, а також пов'язана морськими шляхами з країнами Середземномор'я. Через територію країни проходять транзитні магістралі з держав СНД до країн Європи. Це сприяє збільшенню частки послуг, зокрема транспортних, у зовнішній торгівлі України з країнами Європи.

У 2012 р. експорт послуг України до країн Європи склав 4027,3 млн. дол. США, що на 76,4 млн. дол. США менше, ніж у 2011 році, імпорتنі надходження зросли на 272 млн. дол. США і становили 3055,9 млн. дол. США (рис. 1). За період 2006-2012 рр. обсяги експорту та імпорту послуг значно збільшилися. Якщо у 2006 р. значення експорту та імпорту були 2360,8 та 1703,9 млн. дол. США відповідно, то у 2012 р. ці показники збільшились майже на 59% за експортом і на 56% за імпортом.

Найбільша частка країн Європи в експорті послуг України спостерігається у 2007 р. та 2008 р. (34,9% та 35,6%). Світова економічна криза та її наслідки призвели до скорочення частки країн Європи в експорті послуг України, яка досягла найменшого значення у 2010 р. (28,0%), після чого у 2011 р. спостерігається підвищення даного показника, а в 2012 р. – незначне його скорочення. За період 2006-2012 рр. (рис. 2) частка країн Європи в імпорті послуг України також змінюється. Найбільші показники спостерігаються у 2008 р. та 2009 р. (53,9% та 51,0% відповідно), в наслідок світової економічної кризи у 2010 р. відбулося скорочення частки країн Європи в імпорті послуг України (44,4%), а у наступні 2011-2012 рр. спостерігається поступове підвищення даного показника.

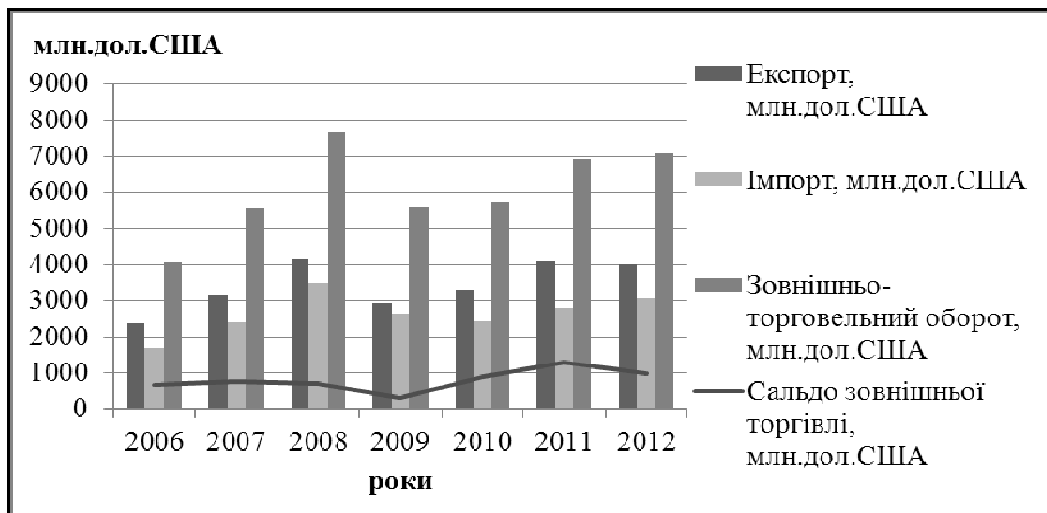

Рис. 1. Динаміка показників зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Європи за період 2006-2012 рр. (побудовано автором за даними [1, 2])

Аналізуючи частку країн Європи в експорті послуг України (рис. 2), можна зазначити, що за період 2006-2012 рр. вона коливається в межах 44-54%.

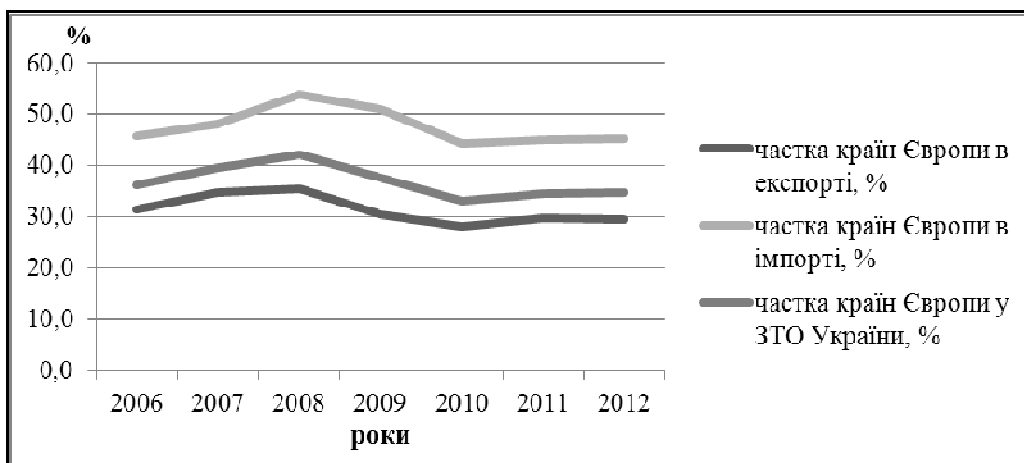

Рис. 2. Динаміка частки країн Європи у зовнішній торгівлі послугами України за період 2006-2012 рр. (побудовано автором за даними [1, 2])

Отже, частка країн Європи у ЗТО є нестабільною. З 2006 р. спостерігається поступове збільшення частки країн даного регіону у зовнішній торгівлі послугами України, її зменшенням у кризовий період та зростанням у наступні роки. За досліджуваний період (2008 р. та 2012 р.) серед країн Європи за обсягами експорту послуг України можна виділити перших трьох стабільних лідерів – Велика Британія, Швейцарія та Німеччина (рис. 3). Також на 6 місці стабільно залишається Естонія. Лише Греція, яка посідала 10 місце у 2008 р. не потрапила до 10-ки лідерів у 2012 р., тоді як Франція у 2012 р. посіла 8 місце.

Для проведення порівняльного аналізу країн-лідерів Європи за обсягами імпорту послуг в Україну також були обрані 2008 р. і 2012 р. Першими двома стабільними лідерами за імпортом послуг в Україну з країн Європи є Велика Британія та Німеччина (рис. 4). Також стабільно 9 та 10 місця посідають Угорщина та Бельгія.

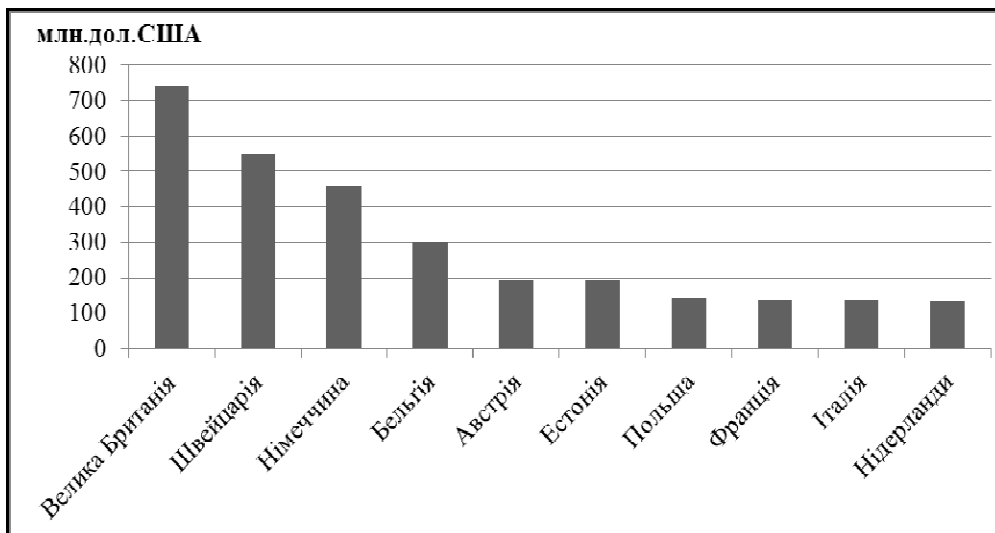

Рис. 3. Країни-лідери Європи за обсягами експорту послуг з України у 2012 р. (побудовано автором за даними [2])

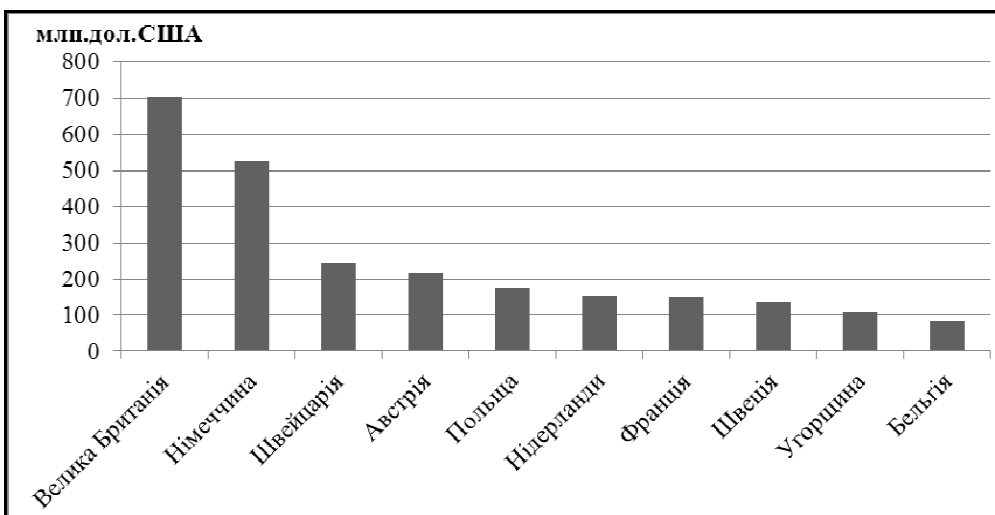

Рис. 4. Країни-лідери Європи за обсягами імпорту послуг в Україну у 2012 р. (побудовано автором за даними [2])

Отже, проаналізувавши зовнішню торгівлю послугами України, можна зазначити, що країни Європи є важливими торговельними партнерами України, оскільки за обсягом зовнішньоторговельного обороту послугами даний регіон займає перше місце серед інших регіонів світу. Спостерігається тенденція переважання експорту над імпортом, результатом чого є позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами між Україною та країнами Європи.

Дослідження зовнішньої торгівлі послугами України з країнами світу, у тому числі Європи, потребує більш детального суспільно-географічного аналізу для визначення стратегічних перспектив співробітництва між країнами у сфері зовнішньої торгівлі послуг, оскільки на сьогоднішній день це питання залишається не достатньо вирішеним.

Список використаних джерел: 1. Статистичний збірник 2011 року «Зовнішня торгівля України», – Держкомстат України, 2012 р. - 102 с. 2. Статистичний збірник 2012 року «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 р.», – Держкомстат України, 2013 р. - 139 с.

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО
ЗЕМЕЛЬНОГО НАДЗОРА (НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ)**

В настоящее время органом, осуществляющим государственный земельный контроль (надзор), выступает Федеральная служба государственной регистрации, кадастра и картографии (Росреестр). В Земельный кодекс Российской Федерации (ЗК РФ) были внесены изменения, согласно которым с 18.07.2011 года термин «контроль» заменен на термин «надзор».

В соответствии со ст. 71 ЗК РФ под государственным земельным надзором понимается деятельность уполномоченных федеральных органов исполнительной власти, направленная на предупреждение, выявление и пресечение нарушений требований, установленных земельным законодательством, посредством организации и проведения проверок, принятия мер по пресечению и (или) устранению последствий выявленных нарушений и систематическому наблюдению за исполнением требований земельного законодательства [2].

По итогам 2013 года государственными земельными инспекторами в Белгородской области в рамках полномочий Росреестра было проведено 3964 проверок соблюдения земельного законодательства на площади 62837,84 га земель, в том числе 655 – внеплановых проверок. В результате данных проверок было выявлено 960 нарушений земельного законодательства, составлено 733 протокола об административных правонарушениях, 682 нарушителей привлечены к административной ответственности с наложением штрафов на общую сумму 1041,0 тыс. руб., из которых взыскано – 754,1 тыс. руб. [1].

Характерными нарушениями земельного законодательства являются: самовольное занятие земельного участка (ст. 7.1 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях); самовольная уступка права пользования землей (ст. 7.10 КоАП РФ); порча земель (ст. 8.6 КоАП РФ); использование земельных участков не по целевому назначению, невыполнение обязанностей по приведению земель в состояние, пригодное для использования по целевому назначению (ст. 8.8 КоАП РФ). Не менее остро стоит проблема непринятия мер по устранению причин и условий, способствовавших совершению административного правонарушения (ст.19.6 КоАП РФ), неуплата административного штрафа в установленный срок (ч.1 ст.20.25 КоАП РФ). В 2013 году было устранено лишь 32,9% от выявленных нарушений.

В настоящее время идет принятие Проекта федерального закона «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ в части

совершенствования государственного земельного надзора». В целях совершенствования государственного земельного надзора законопроектом предусматривается внесение комплексных изменений в ЗК РФ, КоАП РФ, ФЗ № 294 от 26.12.2008 г. «О защите прав юридических лиц и индивидуальных предпринимателей при осуществлении государственного контроля (надзора) и муниципального контроля». Все изменения земельного законодательства обуславливается тем, что земельный участок является основой жизни и деятельности человека. Поэтому при осуществлении государственного земельного надзора возникает ряд проблем, которые требуют дополнительного регулирования. Законопроектом упраздняется и производственный земельный контроль, который проводился в результате осуществления хозяйственной деятельности на земельном участке.

Что касается внесения изменений в КоАП РФ, законопроектом предусматривается установление административных штрафов в процентах от кадастровой стоимости земельного участка за административные правонарушения, предусмотренные ст. 7.1 КоАП РФ (самовольное занятие земельного участка) и ст. 8.8 КоАП РФ (использование земельных участков не по целевому назначению).

Предстоящие изменения необходимы в связи с тем, что в настоящее время при определении размера административного штрафа за отдельные правонарушения в сфере земельных отношений не учитываются индивидуальные характеристики конкретного земельного участка (категория земель, вид разрешенного использования, площадь). Отсутствие дифференциации наказания в зависимости от характеристик земельного участка, ставшего предметом посягательства, приводит к несоразмерности наказания, в результате чего санкция за правонарушения в ряде случаев не может выполнять функцию стимулирования правомерного поведения.

Кроме того, проектом предусмотрены поправки в КоАП РФ, корректирующие составы правонарушений, связанных с противоправным использованием земельных участков (самовольное занятие земельного участка, использование участка не по целевому назначению и т.п.). Предусмотрено повышение административных штрафов касающихся земель сельскохозяйственного назначения [2]. Проанализировав предстоящие изменения, можно сказать, что принятие законопроекта позволит не только увеличить размер административных штрафов за правонарушения, а также совершенствует порядок осуществления и состав административных правонарушений в сфере земельных отношений, но и позволит повысить эффективность управления земельными ресурсами в интересах граждан и юридических лиц, что приведет к снижению количества нарушений земельного законодательства, целевому использованию земельных участков и повышению инвестиционной привлекательности всего рынка недвижимости.

Список использованных источников: 1. Обзор государственного земельного контроля (надзора) / Росреестр – Режим доступа: <http://to31.rosreestr.ru/kadastr/goszemkontrol/obzorongzk>. 2. Распоряжение Правительства РФ от 26.12.2013 года № 2546-Р // Собрание законодательства РФ. – 2014. – № 2 – ч. 2 – Ст. 179.

ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ СЕТИ КИТАЯ

Железные дороги – один из наиболее важных видов транспорта в Китае. Почти все железнодорожные линии подчинены министерству железных дорог КНР (за исключением ряда углевозных, лесовозных и сельских провинциальных). Железнодорожная сеть охватывает все провинции, но распределена она по их территории крайне неравномерно. Протяжённость железнодорожной сети Китая на конец 2013г. составляла более 100 тыс. км [2], а история развития китайских железных дорог насчитывает уже более 135 лет. Такая динамично развивающаяся железнодорожная сеть слабо изучена в научной литературе. Всё это и подтолкнуло автора данной работы к проведению историко-географического анализа. Для проведения историко-географического анализа пространственного роста сети железнодорожных линий Китая за 1876–2012 гг. были составлены серии карт, показывающие состояние железнодорожной сети в любой промежуток времени за весь период ее роста. По составленным картам выявлены ключевые моменты формирования топологической структуры железнодорожной сети Китая, а также вычислены топологические параметры в разные моменты эволюции сети.

Конфигурация транспортных сетей, как и конфигурация любых других объектов, обладает рядом геометрических и топологических характеристик. К основным топоморфологическим понятиям, используемым в работе, относятся: вершина (ее аналогом в транспортной сети является узел, транспортный пункт город или поселение), ребро (линия между конечными пунктами транспортной сети), компонент (часть сети, выделенная по морфологическому или функциональному признаку), дерево (ветвящаяся часть без замкнутых контуров), цикл (замкнутый контур в сети). К структурным элементам относятся циклы (замкнутые контуры сети) и ветви, а к компонентам – различные пространственные сочетания этих элементов, которые имеют относительную конфигурационную выраженность, целостность. Те части сети, которые оторваны от остальной сети, т.е. изолированы от нее (не имеют с ней ни одной связи), называются автономными компонентами. Циклический остов (или в дальнейшем просто остов) представляет собой такое скопление циклов, каждая пара которых имеет, по крайней мере, одно общее ребро. [1]

За весь период формирования ж.-д. сети континентального Китая значительный рост испытала не только ее протяженность, но существенные

изменения претерпела, и топологическая структура самой сети. Ниже дается краткое описание отдельных пространственных процессов в формировании сети.

Первая линия была открыта в 1876г.: она соединила Шанхай – и Цзянвань (Усун). Усунская ж.-д. была спроектирована американскими, а построена британскими инженерами. Ее строительство началось 20 января 1876 г. [4]

На начальном этапе развития железнодорожная сеть Китая была максимально раздроблена. С 1881 г. по 1943 г. в ней возникли 23 автономных компонента. Это связано с традиционной территориальной и экономической раздробленностью страны; долгое время между северными, центральными и южными районами страны сухопутные связи были слабы или отсутствовали вовсе. Очень важную консолидирующую роль в это период играла судоходная р. Янцзы и Великий Китайский канал, связывавший две основные широтные экономические оси страны – долины рек Хуанхэ и Янцзы.

После 1945 г. начался процесс пространственной консолидации сети. Последние изолированные участки сети в провинции Сычуань и Юньнань были присоединены к главному компоненту сети в 1956 г. и 1965 г. соответственно. 1950 г. стал важной отправной точкой: с этого момента темпы роста развития циклического остова сети возрастают. Стало увеличиваться и количество циклов в сети, а также доля площади циклов в территории Китая. Контур циклического остова начал расширяться на юг и юго-запад страны, к 1965 г. циклический остов вовлек в себя провинции Сычуань, Чунцин, Гуйчжоу, Ганьсу и Цинхай.

Войны на территории Китая в 1937-1949 гг. привели к разрушению многих ж.-д. линий (часть из них была разобрана) [3], в результате чего общая протяженность сети сократилась почти на 10 тыс. км. Произошел распад главного циклического остова на два: 1) в центральной части Китая, состоящего из 5 циклов и 2) на юге Манчжурии из 14 циклов. В 1959 г. они снова объединились обратно, и к этому моменту в сети существовало уже 23 замкнутых цикла. Следующим важным событием в формировании железнодорожной сети Китая стало образование третьего топологического яруса в самом центре Китая в 1995 г.

К 2012 г. уже 40% территории Китая было покрыто циклическим остовом. Именно в этом ареале и сконцентрирована основная масса населения. Провинции Хэбэй, Шаньси, Хэнань и Шаньдун являются ядром концентрации сети: здесь зарождались первые циклы 3, 4 и 5 топологических ярусов. Появление 4 топологического яруса произошло благодаря открытию паромной ж.-д. переправы Далянь – Яньтай. Четвертый ярус появился спустя 10 лет после появления 3-го, а 5-й топологический ярус спустя 17 лет после появления 4-го яруса. В то же время 3 ярус появился спустя 50 лет после появления 2-го яруса. Все этого говорит о быстром усложнении всей структуры сети. Циклический остов сети начал формироваться в Манчжурии интенсивно в 1927-1943 гг. благодаря крупным японским инвестициям в эту часть Китая. Однако после окончания Второй Мировой войны Маньчжурия утратила свое прежнее значение. Центр экономического роста КНР при Мао Цзэдуне сместился в

Серединный Китай. Именно там и началось формирование и дробление циклического остова.

Освоение центральной части Китая происходило в три этапа: 1) 1933-37 гг. циклический остов охватил провинции Шэньси, Хэнань, Хубэй, Аньхой, Чжэцзян, Цзянсу; 2) 1958-1970 гг. он расширился на запад вплоть до горных хребтов Сычуани и Ганьсу; 3) 1991-2000 гг. – циклический остов сети расширился на юг. Эта экспансия закончилась на юго-востоке Китая в течение нескольких лет после прокладки ж.-д. линии вдоль побережья провинции Фуцзянь. Интенсивный рост главного циклического остова и его дробление на более мелкие циклы происходило и происходит до сих пор в районе Великой Китайской равнины (провинции Хэбэй, Хэнань, Хубэй, Аньхой, Шаньдун, Цзянсу). В 2012 г. пространственная структура железнодорожной сети усложнилась, и в ее центре появился 5-й топологический ярус. Он появился там же, где до этого появлялся 3-й и 4-й топологические ярусы. Размеры циклов в более высоком ярусе в центре страны мельче по площади, чем циклы 1-го яруса. Циклы первого яруса кажутся аномально большими на все этапах формирования циклического остова. Это объясняется тем, что первый топологический ярус является крайне периферийным и в первую очередь покрывает вновь присоединившуюся, мало освоенную территорию.

Такая пространственная аномалия может также объясняться природными барьерами, мешающими появлению новых циклов и усложнению всей циклической системы, например, горы или пустыни. Несмотря на высокие темпы развития железнодорожной сети и усложнения структуры сети до 5 топологических ярусов, западная часть Китая остается по-прежнему неохваченной главным циклическим остовом. За последние 10 лет построено несколько линий на восточном побережье страны, из-за чего произошло замыкание ряда циклов; это также способствовало появлению 5-го топологического яруса.

Основными особенностями пространственной структуры железнодорожной сети Китая являются:

1. Ее вытянутость с северо-востока на юг.
2. Главный циклический остов охватывает только центральную и восточную часть страны, и совсем не покрывает западную часть.
3. 2-й, 3-й, 4-й и 5-й топологические ярусы циклического остова возникают в одном и том же месте, самом центре страны (ее топологическом центре). Там же происходит дробление циклических компонентов на более мелкие циклы.
4. Интенсивное развитие железнодорожной сети за последние 15-20 лет привело к возникновению 3-го, 4-го и 5-го топологического ярусов. Несмотря на такой интенсивный рост, малозаселенная территория на западе страны почти не охвачена железнодорожной сетью.
5. Протяженность железнодорожной сети с 1990-х гг. до 2012 г. возросла на 30 тыс. км, ее циклическая структура усложнилась с 74 до 143 циклов. Однако этого еще не достаточно для такой обширной по территории страны как Китай. Протяжённость должна вырасти еще приблизительно в полтора раза,

чтобы покрыть всю территорию страны. Число циклов будет расти за счет дроблений старых циклов, и, возможно, внутри циклического остова сети возникнут новые топологические ярусы (6-й, и, может быть, 7-й).

Список использованных источников: 1. Тархов С.А. Эволюционная морфология транспортных сетей. – Смоленск-Москва: Издательство “Универсум”, 2005. – 384 с.; 2. <http://www.china-mor.gov.cn/> - Министерство ж.д. КНР; 3. Serguei Takhov, Growth of railway Network on China (1988-2002) 141-159, Promet traffic-trafico; 4. Principal new railways (1950-1958) // Ten great years. Statistics of the economic and cultural developments of the R.P. of China. – Peking, 1960, p.70

УДК 911.3:669.1

О.С. Лимар

lymar2409@yandex.ua

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. П.А. Вірченко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Чорна металургія є важливою галуззю важкої промисловості, яка виступає фундаментом розвитку всього господарського комплексу України. Практично немає жодного промислового підприємства, яке у тій чи іншій мірі не використовувало б продукцію чорної металургії, адже чорні метали й дотепер залишаються основним конструкційним матеріалом. Від спроможності країни виготовляти чорні метали у достатній кількості та їх якості в значній мірі залежать рівень розвитку виробничих сил країни, темпи і масштаби її технічного прогресу. Чорна металургія впливає й на розвиток інших галузей господарства, так як виступає важливим споживачем палива, електроенергії та води. До її складу входить видобуток, збагачення та агломерація залізних, марганцевих і хромітових руд, виробництво чавуну, сталі, прокату, труб, феросплавів, метизів, виробництво концентратів залізної та марганцевої руд, окатишів, флюсових вапняків, вогнетривів, коксу, вторинна переробка чорних металів тощо.

Чорна металургія з повним технічним циклом виробництва є важливим районотворчим чинником, так як її розвиток супроводять ряд інших галузей промисловості, які використовують відходи, що утворюються в процесі виробництва металів. Основними з них є теплова енергетика і металомістке машинобудування [4]. Крім того, потреба раціонального використання праці жінок в металургійних районах зумовлює розвиток окремих галузей легкої і харчової промисловості. Крім того, розвиток чорної металургії зумовлює і стимулює зростання виробництва в ряді суміжних галузей промисловості, особливо в залізорудній і кам'яновугільній промисловості та у галузях з видобутку іншої мінеральної сировини, яка використовується в металургійному виробництві.

Україна належить до країн Європи і світу з високим рівнем розвитку чорної металургії. Навіть в умовах економічної кризи вона поступається в Європі за

показниками виробництва основної продукції цієї галузі тільки Німеччині. Продукція чорної металургії має також велике значення у зовнішній торгівлі України, так як є її головною експортною галуззю. Великий вплив має чорна металургія на розвиток і розміщення машинобудування, хімічної промисловості, енергетики. В металургії значно розвинуте комбінування виробництва. На її відходах працюють підприємства з виробництва будівельних матеріалів, мінеральних добрив тощо. Чорна металургія є потужним фактором формування територіальних комплексів. Вона виділяється значною концентрацією виробничого процесу – величиною підприємств і формуванням їх територіальних осередків. В місцях розміщення її основних виробництв зосереджується підприємства важкого машинобудування, коксохімії, основної хімії, підприємств з виробництва вогнетривких матеріалів тощо; формуються великі транспортні вузли, швидко виростають великі і крупні міста. Україна є одним із світових лідерів виробників металів і займає 9 місце за обсягом виробництва сталі і 3 місце – за обсягом експорту металопродукції [2]. Країна входить до десятки найбільших виробників і експортерів металу. Частина продукції, яку виробляють металургійні підприємства, становить 30 % загалом у промисловому виробництві і 42 % від загальних обсягів експорту України. Понад 80 % металопродукції експортується до країн Європи, Азії, Близького Сходу, Південної Америки.

Висновок. Значення чорної металургії для економіки України важко недооцінити. Це пояснюється тим, що чорна металургія не тільки впливає на розвиток усіх без виключення галузей господарства України і є базою їх формування, але й виступає важливою експортоутворюючою галуззю, яка значною мірою визначає експортний потенціал нашої країни (саме на продукцію чорної металургії припадає більше 40% експорту України).

Теперішній стан чорної металургії України характеризується технологічним відставанням у порівнянні з розвинутими країнами Європи та світу. Чорна металургія України відстає від світового рівня з багатьох причин, зокрема знос основних виробничих фондів складає по металургійним підприємствам 56,4%, коксохімічним – 57,6%, гірничорудним – 58,2%, трубним – 57,2%. На обладнанні з терміном експлуатації вище нормативного виробляється 50% усієї металопродукції [1]. Тому галузь потребує проведення модернізації та технічної перебудови виробництва, поліпшення структури.

Беручи до уваги експортну спрямованість металургійного комплексу та вагомий внесок галузі до валютних надходжень в Україну (майже 40%), передбачається здійснення першочергових заходів з технічного переозброєння та структурної перебудови галузі. Це знайшло відображення в розробленій програмі розвитку металургійного комплексу України.

Список використаних джерел: 1. Чорна металургія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refstar.ru/data/r/id.25533_1.html. 2. Інтернет-портал компанії «Державна служба статистики України» [Електронний ресурс]: Публікації: Виробництво основних видів промислової продукції за 2005-2011 рр. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Економіка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/finance/21sep2011/steel.html>. 4. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига та ін.; За ред. Є. П. Качана. – К.: Вища шк., 1998. – 375 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЧУГУЇВСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Економічний і соціальний розвиток регіонів України, а також рівень та якість життя громадян, перш за все, залежать від рівня розвитку економіки в цілому, зокрема, від розвитку підприємницької діяльності, насамперед, малого та середнього бізнесу. Відомо, що функціонування підприємств малого бізнесу впливає на розвиток будь якого регіону, оскільки сприяє підвищенню рівня зайнятості та скороченню безробіття, зростанню податкових надходжень до бюджету, підвищенню конкурентоспроможності ринку та забезпеченню його більшим асортиментом продукції. Саме тому розвиток підприємницької діяльності в регіонах – один з пріоритетних напрямків економічної політики будь-якої держави, у тому числі і України. А дослідження розвитку малого підприємництва є актуальною науковою проблемою, особливо на регіональному та локальному рівнях [1].

Сьогодні соціально-економічна ситуація в Харківській області та Чугуївському районі, характеризується кризовими явищами, зокрема продовженням спаду виробництва, зниженням інвестиційної активності, обмеженістю та нераціональним використанням фінансових та матеріально-сировинних ресурсів, хронічним дефіцитом бюджету, зростанням безробіття та зниженням рівня життя населення. Це призводить до скорочення кількості робочих місць і чисельності працівників на промислових підприємствах регіону, розташованих, переважно у великих та середніх містах. У той же час в усіх регіонах Харківської області, у тому числі в Чугуївському районі, частка підприємств малого бізнесу у загальній кількості підприємств постійно збільшується.

Метою даної роботи є виявлення та аналіз головних суспільно-географічних особливостей розвитку малого підприємництва в Чугуївському районі Харківської області.

Слід зауважити, що вітчизняні економісти та економіко географи приділяють особливу увагу дослідженню різних аспектів розвитку малого підприємництва. Зокрема, проблематика розвитку малих підприємств висвітлено у працях економістів Г.М. Азаренкова, М.Д. Білика, Л.Д. Буряка, Т.М. Журавля, О.М. Кравчука та географів О.І. Шаблія, К.В. Мезенцева, Я.Б. Олійника, Ю.Д. Качаєва та ін.

У Чугуївському районі Харківської області для розвитку малого підприємництва створено сприятливе бізнес-середовище. І ця думка базується

на низці об'єктивних чинників, серед яких – легкість входження на ринок, легкість залучення ресурсів і розбудови бізнес-інфраструктури, гарантії захисту прав власника, чітка та прозора законодавча база, справедливий розподіл доходів через податки та обов'язкові платежі тощо. Цьому сприяє також, прийнята в Чугуївському районі, Регіональна програма розвитку малого підприємництва [4].

Станом на кінець 2013 року частка підприємств малого бізнесу в Чугуївському районі стала 92 % від загальної кількості підприємств. За кількістю підприємств малого бізнесу (151 одиниць) Чугуївський район поступається лише Харківському району та місту Харкову. Така концентрація малих підприємств у Чугуївському районі зумовлена рядом чинників, серед яких вигідне економіко-географічне положення району, а саме близькість до державного кордону з Російською Федерацією, близькість до обласного центра міста Харкова, наявність значної кількості підприємств, що займаються посередництвом і торгівельною та великих промислових підприємств тощо.

Аналізуючи динаміку кількості малих підприємств в Чугуївському районі, слід зазначити, що за період з 2006 – 2009 рр. їх кількість помітно зростала. Якщо у 2006 році у Чугуївському районі на 10 тисяч осіб наявного населення було 21 підприємство малого бізнесу, у 2008 році їх стало вже 23, проте у 2009 році їх кількість зменшилася до 22. В наступні роки ця тенденція поступово змінюється, як у Харківській області, так і у Чугуївському районі. У 2010 році спостерігається незначне зменшення кількості малих підприємств, що пов'язано із певними соціально-економічними проблемами та наслідками світової економічної кризи. Починаючи з 2010 року, кількість підприємств малого бізнесу в Чугуївському районі збільшується і у 2013 році їх стало вже 25 одиниць на 10 тис. осіб населення [4].

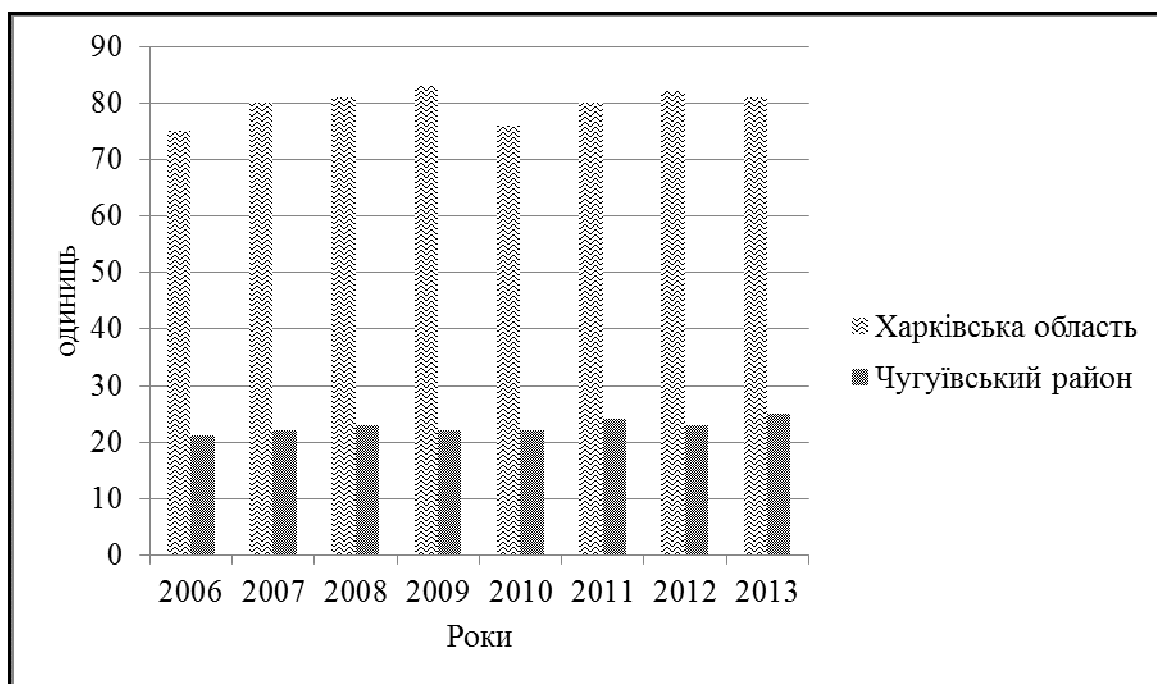

Рис. 1. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у Харківській області та в Чугуївському районі (побудована автором за даними [2,4]).

В структурі розподілу підприємств малого бізнесу Чугуївського району спостерігається певна галузева деформація, яка проявляється в їх зосередження у сфері торгівлі та громадського харчування (69 %), що пов'язано з відносно незначними витратами на створення таких підприємств та швидким обігом вкладеного капіталу. Значна частка малих підприємств Чугуївського району функціонує у сфері транспорту і зв'язку – 10 %, що обумовлено інтенсивними транспортними зв'язками між Чугуївським районом і містом Харковом та потужними потоками маятникової міграції населення. Негативним є те, що спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги кількості малих підприємств, які зосереджені у виробничій діяльності. Частка підприємств промисловості становить 6 % від загальної кількості малих підприємств, будівництва – 3,7 %, побутового обслуговування населення – 9,3 %.

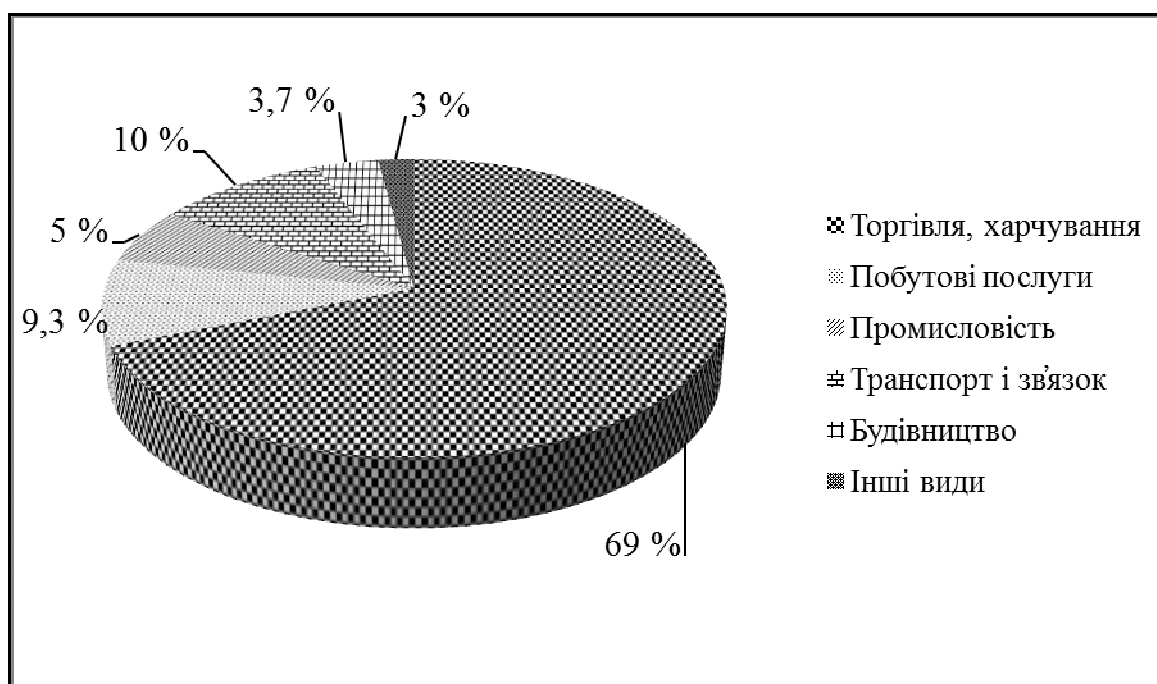

Рис. 2. Розподіл малих підприємств за галузями економіки Чугуївського району (побудована автором за даними [4]).

Проте частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції підприємствами Чугуївського району становить лише 4,7 % або 121 млн. грн. Це пов'язано із наявністю великої промислової зони у смт. Малинівка, частка реалізованої продукції підприємствами якої становить 67,3 % від загального обсягу реалізованої продукції у Чугуївському районі.

Отже, бізнес виступає одним із важелів сучасної економіки. Малий бізнес відіграє значну роль в економіці кожної країни, оскільки ступінь його розвитку впливає на насичення ринку товарами високої якості, створення додаткових робочих місць, тобто вирішує ряд соціально-економічних проблем. Чугуївський район має великий природо-ресурсний, економічний та трудовий потенціал для подальшого розвитку та збільшення кількості підприємств малого бізнесу. Основними проблемами малих підприємств Чугуївського району є недосконала законодавча база, що регулює здійснення підприємницької діяльності, низький

критерій віднесення підприємств до розряду малих, який не відповідає європейським стандартам, високий рівень тінізації трудових відносин тощо. Тому існує необхідність проведення подальших суспільно-географічних досліджень стану малого підприємництва на локальному рівні, оскільки тільки комплексне дослідження бізнес-середовища територій, в тому числі і Чугуївського району, дасть можливість розробити рекомендації щодо підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності Харківського регіону в цілому

Список використаних джерел: 1. Виноградовская А. Малое предпринимательство: состояние и перспективы развития // Бизнес-информ. – 19981. - № 1719. – с.21; 2. Діяльність суб'єктів малого підприємництва Харківської області у 2012 році. Статистичний щорічник / За редакцією О.С.Никифорова; 3. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. (для студ. вищ. навч.закл.) / О.С.Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. - 728 с.; 4. Чугуївська районна державна адміністрація. Підсумки економічного і соціального розвитку району за 2011 рік. Режим доступу: <http://chuguev-rda.org.ua/>

УДК 911.3

І.А. Лопатка

iranikolaieva@mail.ru

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Л.І. Зеленська

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна

БІБЛІОТЕКИ ЯК СТИМУЛ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Збереження та накопичення духовного багатства народу, його моральних та естетичних критеріїв нерозривно пов'язане із підвищенням інформативності суспільства. Сьогодні одними з найбільш масових й доступних джерел інформації, незважаючи на роль інтернету, залишаються бібліотеки, які сприймаються суспільством не лише як інформаційні центри, а і як центри інтелектуального та культурного дозвілля.

Під терміном «бібліотека» слід розуміти «установу, заклад, де зберігаються і видаються читачам книги, журнали, газети тощо, а також здійснюється популяризація й пропаганда літературних творів» [3]. Так як завдання бібліотек – це здійснення організації та споживання послуг інформаційного призначення, то вони є частиною культури і відповідно частиною соціальної сфери.

Розвиток соціальної сфери одне з першочергових завдань влади та суспільства на всіх рівнях – державному, регіональному, локальному.

Дніпропетровська область завжди була важливим політичним, економічним, фінансовим, науковим та культурним центром. Високий рівень розвитку культури й науки, в свою чергу, в поєднанні із науково-технічним прогресом, ущільнює інформаційний простір й спонукає населення до отримання нової інформації [1].

Бібліотечна справа як частина соціальної сфери в Дніпропетровському регіоні потребує значної уваги, так як бібліотеки виконують багато соціальних функцій: меморіальну, просвітницьку, культурну, ідеологічну, освітню, інформаційну та. Стан бібліотечної справи і ефективність її функціонування залежить як від історичних передумов, так і безпосередньо від актуальної економічної ситуації та рівня розвитку суспільства. Чим більше є потреба у навчанні та саморозвитку, тим більша вагомість існування бібліотек і їх реформування, оновлення, покращення.

Роздивимося історичні передумови формування бібліографічної мережі на Дніпропетровщині. Період другої половини XIX – початку XX ст. в історії Дніпропетровської області (в ті часи територія Катеринославської губернії) став часом розвитку модернізаційних процесів: поширення міських форм життя, формування міської освіти. Цей процес модернізації мав культурологічне значення та впливав на розвиток бібліотечної мережі, що відбилося у діяльності кожної бібліотеки та читальні Катеринославщини. На цей час помітне місце посідали бібліотеки Класичної гімназії, Катеринославської Маріїнської жіночої гімназії, Вищого гірничого училища [2].

Стан бібліотек позначався на рівні культури, освіти населення Катеринославщини, впливав на формування різногалузевих знань. З іншого боку, розвиток бібліотечної мережі залежав від економічного розвитку краю.

У радянський період (20-80-ті рр. XX ст.) розвиток культурно-освітнього середовища Катеринославщини відбувався на тлі бібліотек Дніпропетровського історично-археологічного музею та Дніпропетровського гірничого інституту. На початку XX ст. у складі восьми повітів Катеринославщини функціонували 90 народних бібліотек та читалень із загальним фондом близько 100 тис. томів, 53074 читачів, книговидача складала 460 тис. видань [2]. Культурно-освітня роль бібліотечних закладів у розвитку Катеринославської губернії полягала у поширенні знань, у розповсюдженні літератури серед населення та підвищенні національної свідомості, заохочення до читання різних верств населення та вікових груп населення.

У часи незалежності бібліотеки продовжували виконувати свою роль, створюючи базу для отримання знань як серед пересічного населення, так і серед науковців, політиків, економістів, інженерів, які використовуючи ці знання повинні були будувати новочасну, міцну, з високим рівнем освіти і економіки, незалежну Україну.

В наш час бібліотечна мережа на Дніпропетровщині характеризується значною динамічністю, що проявляється перш за все в кількості діючих бібліотечних закладів. У період 2000-2006 рр. кількість бібліотек поступово зменшувалася – з 769 закладів до 742 відповідно (що становило 95% по відношенню до 2000 р.) [4]. Це пояснювалося, насамперед, скороченням державної програми щодо фінансування цих державних закладів культури.

У 2007 р. спостерігається протилежна тенденція – різке збільшення кількості бібліотечних закладів та розширення мережі бібліотек (на 16% у 2007 р. в порівнянні із 2006 р.), що є прямо пропорційним відбитком позитивних змін в розвитку соціальної сфери Дніпропетровщини (підвищення

добробуту населення, подальше вдосконалення соціальної інфраструктури населених пунктів та ін.) й економіки країни в цілому. Створенню бібліотечних закладів у цей період (перш за все в містах) сприяли також відкриття в бібліотеках «Інтернет-залів» та розширення доступу до електронних й інтерактивних видань, які забезпечують доступ читача до новітніх досягнень з усіх галузей академічних знань та науки. Втім, надмірно швидка, на наш погляд, інформатизація міського суспільства й поява інших закладів з надання аналогічних інтернет-послуг («Інтернет-кафе», «зон-Wi-Fi» тощо) знизили активність відвідування бібліотек, що спричинило закономірне скорочення їх кількості. Одночасно в сільських населених пунктах спостерігалось закономірне скорочення бібліотек за відсутності фінансування з боку держави. Саме тому у 2011 році кількість бібліотечних закладів області зменшилася до 817 одиниць (на 5,4% в порівнянні із 2007 р.) [4].

Поступове зменшення обсягу бібліотечного фонду відбувалося у 2000–2006 рр. – з 2,06 до 19,0 млн. книжок, що було пов'язано із закриттям частки бібліотек [4]. У 2007 р. активізація бібліотечної справи спричиняє й збільшення бібліотечного фонду як за рахунок місцевих видань так і загальноукраїнських та іноземних. Подальше скорочення бібліотечної мережі викликало й зменшення фонду книжок з 4,2 млн. до 21,2 млн. екземплярів (на 15%).

Дослідження показали, що основу бібліотечної мережі складають центральні міські або районні бібліотеки, а також бібліотечні заклади вищих навчальних закладів. Найбільша концентрація бібліотек знаходиться в Дніпропетровську, як основному культурно-освітньому осередку області та у межах найбільших за людністю міст – Кривому Розі, Дніпродзержинську, Новомосковську, Жовтих Водах тощо. Більш звуженою є мережа бібліотек в периферійних, менш урбанізованих адміністративних районах – Широкивському, Покровському, Межівському, Юр'ївському та ін. [4].

Дослідження інформаційної діяльності бібліотек в історичному аспекті та на сучасному етапі є дуже важливим для визначення перспектив їх функціонування у майбутньому, особливо в умовах, коли розвивається електронний інформаційний бізнес, з'являються нові потужні інтернет-системи, які гіпотетично можуть витіснити бібліотеки з поля інформаційних послуг. Сьогодні використання електронних чи друкованих джерел стає справою смаку та можливостей, але на нашу думку бібліотеки повинні продовжувати своє життя, розвиваючись згідно потребам сучасного світу та стаючи базою для покращення соціального та економічного життя. Тільки освічене, просвітлене і виховане населення може стати ефективною силою на шляху суспільно-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. Падун М.М. Географія. – К.: “Либидь”, 1999. – 304 с. 2. Лучка, Л. М. Бібліотеки у культурно-освітньому просторі Катеринославщини другої половини ХІХ - початку ХХ ст. [Текст] : Автореферат. к. істор. наук, спец.: 07.00.01 - історія України / Л. М. Лучка. – Режим доступу: <http://language.br.com.ua/> 3. Український тлумачний словник [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://language.br.com.ua/> 4. Фондові матеріали Управління статистики в Дніпропетровській області (звіт за 2011р.)

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-КРЕАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ВЕЛИКОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА)

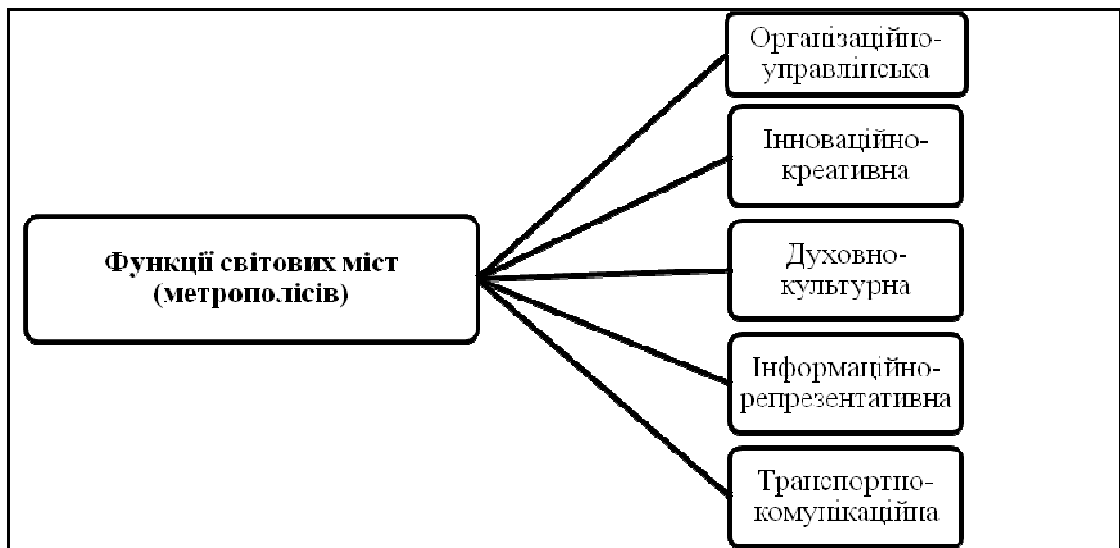
Актуальність. Суспільно-економічні перетворення, які відбулися в країнах Європи в ХІХ-ХХ ст. призвели до швидкого зростання чисельності міського населення та формування великих міських поселень. Міста-мільйонери, які детермінували розвиток науково-технічного прогресу, почали виконувати різноманітні функції, в тому числі й на державному рівні.

З часом починають з'являтися нові типи міст, так звані метрополіси. Нині метрополіси концентрують значну частину демографічного, економічного, культурного, наукового потенціалу держав світу, тому дослідження особливостей їхнього розвитку на сучасному етапі має важливе теоретичне та практичне значення для України. Місто Харків є одним з найбільших міст України, тому аналіз його метрополітарних функцій є важливою проблемою суспільно-географічних досліджень.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, про те, що питання функцій міських поселень висвітлювалися у роботах багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Зокрема, у роботах Ж. Боже-Гарнье, Р. Броля, В.А. Воротилова, П.М. Ільїна, С.А. Ковальова, Л.Г. Руденко, І.Г. Савчука, Ж. Шабо та інших. Тема метрополітарних функцій міст висвітлена у роботах О.О. Денисенко та А.Г. Дружиніна, проте особливості інноваційно-креативної функції окремих міст-мільйонерів України висвітлені недостатньо.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей інноваційно-креативної функції міста Харкова, як одного з найбільших населених пунктів України.

Основний зміст дослідження. Для будь-якого великого міста (і тим більше міста-мільйонера) характерні ті чи інші прояви його «метрополітарного статусу» (щоб існувати, вважав Ф. Бродель, місту потрібно панувати над якоюсь «імперією», нехай навіть крихітною) [3]. Однак для трансформації великого міста (в тому числі і регіонального центру) в повномасштабний метрополіс повинен здійснитися комплекс змін, який в першу чергу пов'язаний зі зміною функцій поселення. Метрополізація є інтегральним процесом територіальної організації суспільства, що проявляється в набутті та виконанні окремими містами та прилеглими до них територіями особливо важливих для суспільного розвитку функцій (рис. 1): організаційно-управлінської, інноваційно-креативної, духовно-культурної, інформаційно-репрезентативної та транспортно-комунікаційної. Їх виникнення та розвиток ґрунтуються на функціонуванні потужного господарського комплексу інноваційного типу [2].

*Рис. 1. Класифікація функцій світових міст (метрополісів)
(побудовано автором за даними [2])*

Місто Харків є другим за чисельністю населення містом України та потужним науково-освітнім центром, яке виконує ряд важливих функцій, в тому числі й інноваційно-креативну. Дана функція проявляється в ініціюванні нових ідей, створенні нового знання, інновацій – сучасних технологій і техніки та їхньому поширенні в усіх сферах суспільного життя. Цю функцію реалізують науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, університети та інші вищі навчальні заклади, технопарки, технологічні інкубатори тощо.

За науковим і освітнім потенціалом Харків займає друге місце в Україні. У середньому за рік в місті здійснюється підготовка понад 33 тис. фахівців різного профілю, що забезпечує високий рівень кваліфікації трудових ресурсів регіону. Харків є неофіційною студентською столицею держави, де навчається 209,3 тис. студентів. На сьогоднішній день у місті функціонує 37 ВНЗ III-IV рівня акредитації та 33 ВНЗ I-II рівня акредитації [1].

Крім того, серед двох офіційно діючих в Україні технопарків, один знаходиться в Харкові – це «Інститут монокристалів», який займається розробкою обладнання та технологій для вирощування штучних кристалів.

На нашу думку, наведені вище дані свідчать про високий рівень розвитку інноваційно-креативної функції в місті Харкові.

Проте, незважаючи, на постійне зростання кількості кваліфікованих кадрів в місті спостерігається незначне зменшення кількості організацій, які виконують наукові дослідження й розробки. Аналіз графіку на рис. 2 свідчить про те, що у період з 1995 по 2003 рр. у місті Харкові відбувалося поступове зростання кількості наукових та науково-дослідних організацій. Однак, починаючи з 2004 р. відбувається поступове зменшення кількості зазначених установ, що пов'язано зі скороченням державного фінансування науково-дослідних та проектно-конструкторських установ.

До негативних явищ, які спостерігаються у науковій сфері міста Харкова на сучасному етапі, можемо віднести й скорочення чисельності науковців, динаміку якого демонструє графік на рис. 3. Дана тенденція пов'язана зі

зменшенням кількості наукових та науково-дослідних організацій, частковою перекваліфікацією наукових співробітників та їх переходом у інші сфери діяльності через низький рівень оплати праці.

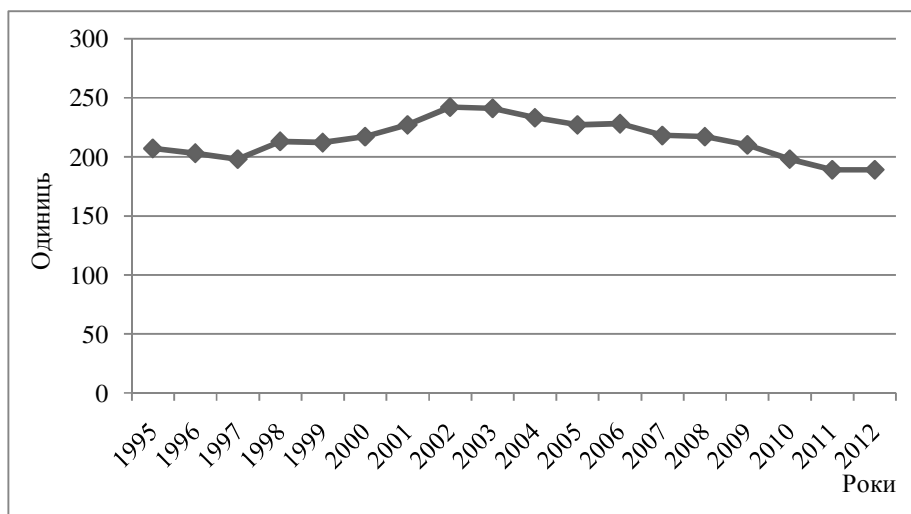

Рис. 2. Динаміка кількості організацій, які виконують наукові дослідження й розробки у м. Харків (побудовано автором за даними [1])

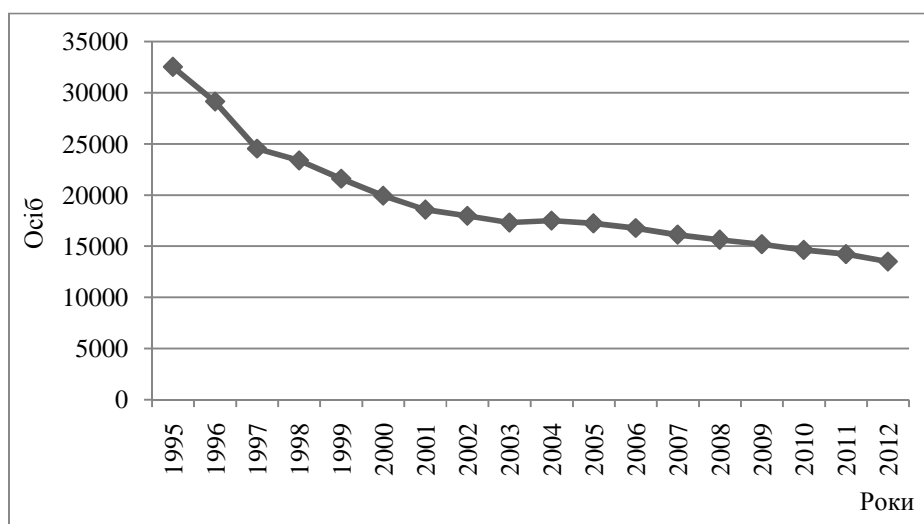

Рис. 3. Динаміка чисельності науковців м. Харкова (побудовано автором за даними [1])

В той же час, у місті Харкові спостерігається зростання обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у грошовому еквіваленті, динаміку яких демонструє графік на рис. 4. Так, наприклад, обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах з 1995 по 2012 рр. зріс у 20 разів, що, на нашу думку, свідчить про використання інновацій у науковій сфері.

Таким чином, у місті Харкові спостерігається зростання інноваційно-креативної функції. Менша кількість наукових установ та працівників виконують більші обсяги роботи у грошовому еквіваленті. З'являються нові інноваційні розробки та більш сучасні технології, які дозволяють кількісно зменшити науковий персонал, проте збільшити результати його діяльності.

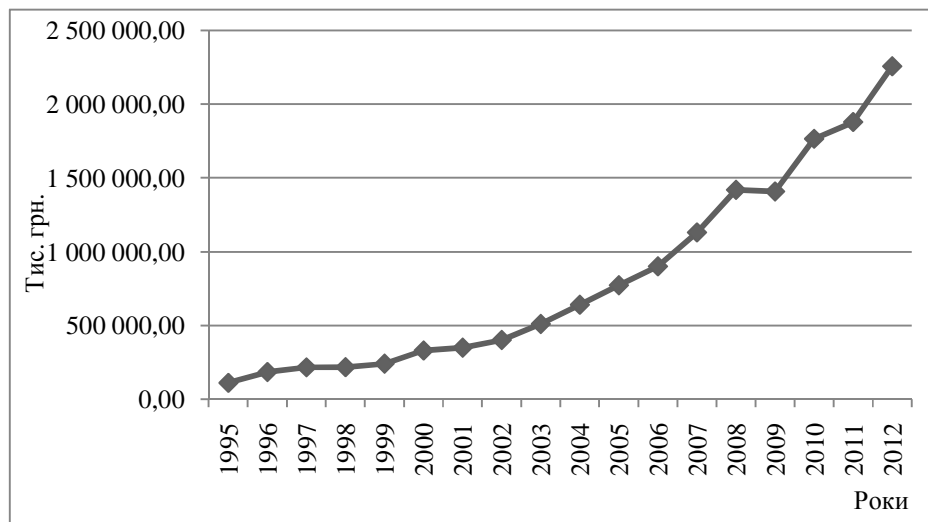

Рис. 4. Динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у м. Харків (побудовано автором за даними [1])

Висновки. Проведений аналіз особливостей інноваційно-креативної функції міста Харкова вказує на зростання даної функції Харківського метрополісу, про що свідчить подальший розвиток в місті високотехнологічних наукоємних виробництв, раціональне використання наявного науково-технічного персоналу, розширення мережі технопарків.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua/>
 2. Денисенко О. О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 / О.О. Денисенко – Київ, 2010. – 23 с.
 3. Дружинин А.Г. Метрополізація як домінуюча тенденція територіальної організації суспільства в постсоветський період: універсальні проявлення і южно-російська специфіка / А.Г. Дружинин // Научний журнал Перм. ун-та, географічний вестник. – 2009. N 3(11).

УДК 911.3

І.М. Макогон

ira.giorgina@mail.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Г.О. Кулешова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Економічні досягнення будь-якої країни світу базуються саме на зовнішній торгівлі. Вхід України до європейського економічного простору, її участь у Світовій організації торгівлі є важливим фактором досягнення високого рівня розвитку економіки держави.

Дніпропетровщина є одним з найпотужніших промислових регіонів України і має значний потенціал економічного розвитку. Питома вага експорту

товарів області в загальнодержавному обсязі в 2012 р. становила 14,7%, за цим показником регіон поступається лише Донецькій області (20,5%) та м. Київ (18,5%). Питома вага Дніпропетровської області в загальнодержавному обсязі імпорту товарів у 2012 р. становила 7,7%, за цим показником регіон посідає друге місце, поступившись лише м. Київ (30,8%).

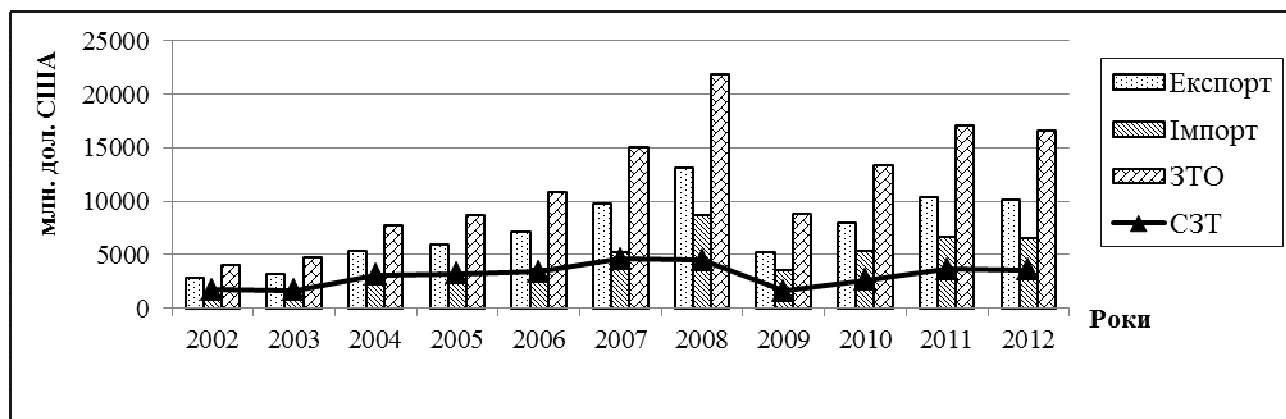

Рис. 1. Динаміка показників зовнішньої торгівлі товарами Дніпропетровської області за період 2002 – 2012 рр. (побудована автором за даними [2])

За період 2002–2008 рр. спостерігається збільшення експорту та імпорту товарів Дніпропетровської області. В 2008 р. були зафіксовані найвищі показники експорту та імпорту товарів, що пов'язано з набуттям України членства в Світовій організації торгівлі, і це дало змогу Дніпропетровській області знайти нових торговельних партнерів (рис. 1). У 2009 р. відбулося значне скорочення показників експорту (на 60,5%) та імпорту (на 58,6%) в порівнянні з 2008 р. Більшою мірою це пов'язано зі світовою фінансовою кризою, яка, в першу чергу, вплинула на зростання цін на експортовану та імпортовану продукцію області. В 2011 р., в порівнянні з 2009 р., експорт товарів Дніпропетровської області зріс на 49,8%, а імпорт на 46,5%. У 2012 р. спостерігається незначне скорочення показників експорту та імпорту області в порівнянні з 2011 р. Так експорт товарів скоротився на 2,2%, а імпорт товарів скоротився на 2,6%.

Сальдо зовнішньої торгівлі товарами Дніпропетровської області за період 2002 – 2012 рр. має додатні значення, оскільки за досліджуваний період експорт перевищував імпорт товарів. У 2008 р. в зовнішньоекономічній діяльності Дніпропетровської області брали участь 2406 підприємств та організацій, у тому числі експортували продукцію 1117 підприємств та організацій області. В 2012 р. кількість підприємств та організацій, які здійснювали зовнішньоекономічну діяльність, скоротилась до 1053 [4].

Товарна структура експорту Дніпропетровської області протягом останніх років залишається практично незмінною. Вона обумовлена промисловим потенціалом області. Найбільшу частку продукції в експорті області займають недорогочінні метали (чорні метали та вироби з них, мідь, нікель, алюміній, свинець, цинк, олово), мінеральні продукти (нафта і продукти її переробки,

руди, сіль, сірка, природний газ), продукція хімічної промисловості (продукти неорганічної хімії, фармацевтична продукція) та легкої промисловості (шовк, вовна, взуття), продукція машинобудівного комплексу (машини, електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, літальні апарати), продукція агропромислового комплексу (продукти тваринного походження, продукти рослинного походження) (рис. 2).

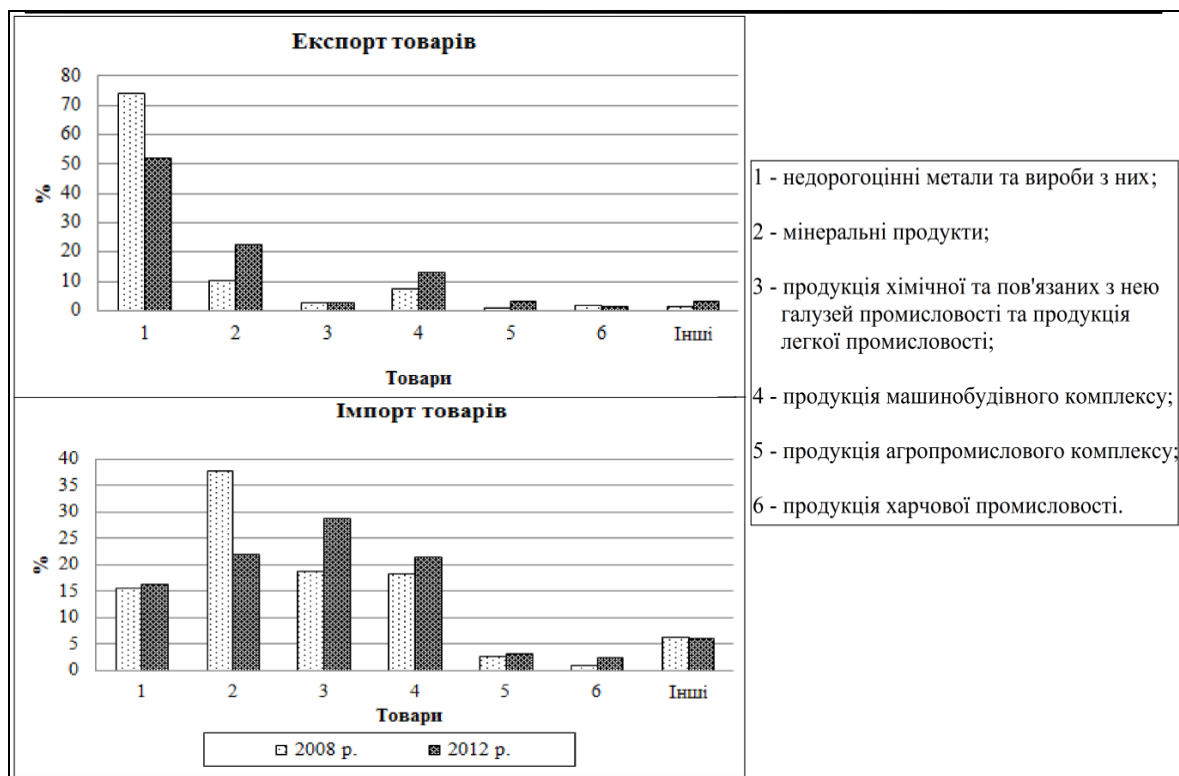

Рис. 2. Товарна структура експорту та імпорту Дніпропетровської області за 2008 р. та 2012 р. (побудована автором за даними [1])

У структурі експорту товарів у 2008 р. та в 2012 р. найбільшу частку займали недорогоцінні метали та вироби з них. Їх частка в 2008 р. становила – 74%, а в 2012 р. – 52,2%. Зменшення кількості експортованої продукції зумовлена деяким скороченням виробництва в області. В структурі імпорту в 2008 р. та в 2012 р. найбільшу частку займали мінеральні продукти (37,6% та 21,8% відповідно). Найменшу частку в структурі експорту та імпорту на протязі 2008 р. та 2012 р. займала продукція харчової промисловості. Її частка не перевищує 3% від загального обсягу експорту та імпорту товарів області.

Дніпропетровська область має зовнішньоекономічні зв'язки з 151 країною світу. Найбільша частка експорту та імпорту продукції в 2008 р. та 2012 р. припадала на країни СНД. Найменшу частку в зовнішній торгівлі області мають Австралія та Океанія, що спричинено їх географічною віддаленістю від Дніпропетровської області.

У 2012 р., в порівнянні з 2008 р., обсяги експорту товарів збільшились до країн СНД та Азії, тоді як вони знизились в країни Європи, Африки, Америки, Австралії та Океанії. Обсяги імпорту товарів за досліджуваний період збільшились з усіх регіонів світу (рис. 3).

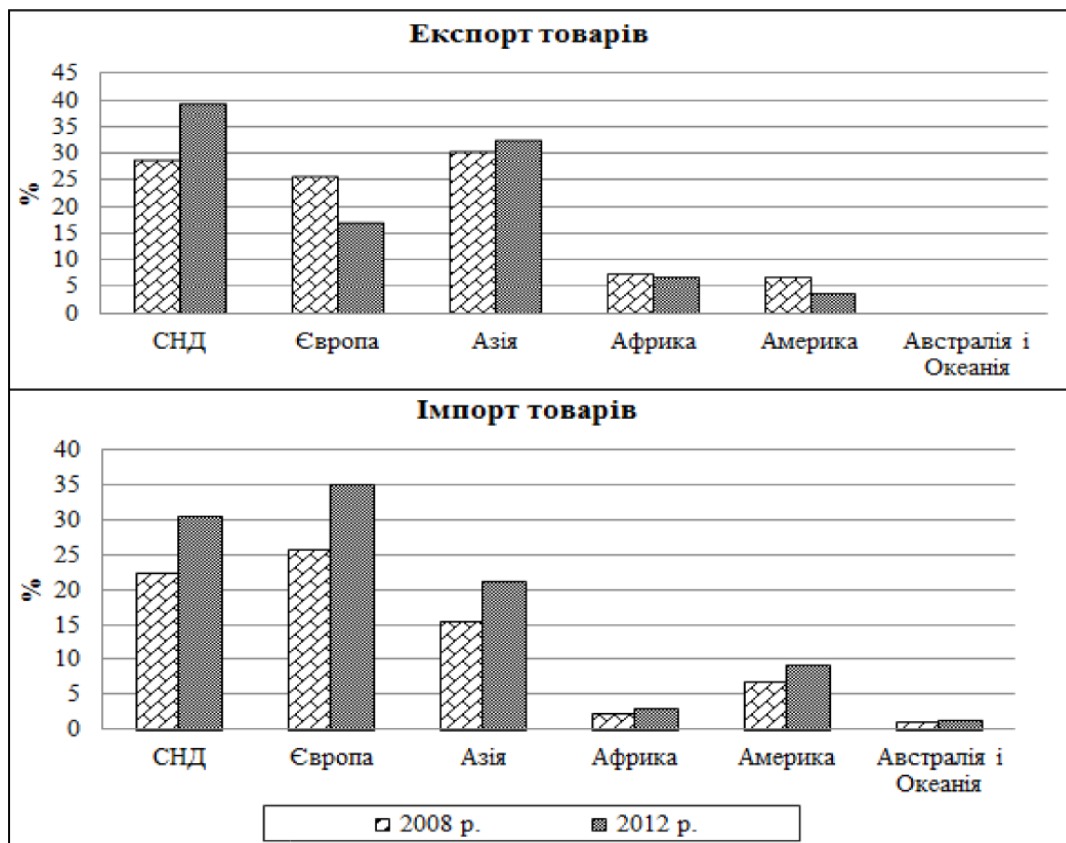

Рис. 3. Географічна структура експорту та імпорту товарів Дніпропетровської області в 2008р. та 2012 р. (побудована автором за даними [3])

Можна зробити висновок, що розвиток зовнішньої торгівлі товарами в Дніпропетровській області знаходиться на досить високому рівні, і те, що за обсягом експорту та імпорту товарів регіон належить до трійки лідерів України це доводить. В експортно-імпортних операціях сальдо зовнішньої торгівлі є додатнім. Це свідчить про ефективність зовнішньої торгівлі, що позитивно впливає на розвиток економіки області в цілому. Товарна структура області не зазнала суттєвих змін за період 2008–2012 рр. і основною в експорті області залишається продукція металургійного комплексу.

Отже, Дніпропетровська область має всі перспективи для подальшого розвитку зовнішньої торгівлі товарами, враховуючи її вигідне економіко-географічне положення та особливості соціально-економічного розвитку. Дане питання потребує подальшого комплексного суспільно-географічного дослідження.

Список використаних джерел: 1. Зовнішня торгівля Дніпропетровської області товарами та послугами в 2007–2012 рр. (статистичний збірник) / [відп. за вип. Г.Ю. Варяничко]. – Д.: Головне управління статистики в Дніпропетровській області, 2013. – 65 с. 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://www.dnprstat.gov.ua>. 4. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://www.adm.dp.ua>.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ

Стратегическую направленность внешнеполитического курса Украинского государства заложено в Декларации о государственном суверенитете Украины и в Основных направлениях внешней политики Украины.

Украина – государство, которое находится в Восточной Европе. Одной из самых сложных проблем стратегии внешнеэкономических отношений Украины как регионального государства является выбор приоритетов и направлений экономической интеграции [2].

Внутреннюю и внешнюю среду Украины обуславливает ее геополитическая стратегия, что в 90-х годах характеризовалась как многовекторная. На то время этот аспект был обусловлен необходимостью сохранения стратегического равновесия в существующем геополитическом окружении и направлен на укрепление национальной и международной безопасности. Сегодня проблема геополитического выбора должна рассматриваться не только в плоскости многовекторности, а также и в двусторонних отношениях с отдельными странами мира. В связи с этим, актуальным становится вопрос о стратегическом партнерстве [3].

Украина не стоит в стороне от интеграционных процессов, пытается отстаивать свои национальные экономические интересы, а также региональные и локальные, связанные с потребностями внутреннего развития. Украина сотрудничает со многими странами путем развития двусторонних межгосударственных отношений с пограничными странами (Россией, странами Восточной Европы), а также ЕС, США, Японией, Китаем, развивающимися странами ОПЕК, НИК, Индией, странами Латинской Америки и Африки.

Украина является потенциальным кандидатом в три организации [3]:

1. Центральная ассоциация свободной торговли;
2. Организация Североатлантического договора (НАТО);
3. Европейский Союз (ЕС).

На 2012 год Украина входила в 25 международных организаций, из них 95% являются экономическими объединениями, другие политические или смешанные. Украина является одним из членов – основателей ООН и СНГ, а также имеет статус наблюдателя в 7 международных организациях (ЕврАзЭС, Франкофония, Европейское энергетическое сообщество и др.).

Кроме того, Украина подписала договор о намерении вступления в Европейское экономическое сотрудничество в 2010 году, который еще не ратифицирован [4]. Возникает вопрос, куда двигаться в будущем и какой путь развития выберет Украина. В 2010 г. была ликвидирована межведомственная комиссия по делам подготовки страны к вступлению в НАТО и Национальный центр по вопросам евроатлантической интеграции. Современная ситуация выглядит таким образом, что Украина выразила свои позиции относительно членства в НАТО, организация же, в свою очередь, постоянно подчеркивает, что двери в эту организацию для Украины всегда открыты [1].

Украина всегда рассматривалась как важный, но непростой для борьбы политический партнер Европейского Союза. Как считается, это связано с такими факторами, как нежеланием ЕС расширяться на постсоциалистическом пространстве, низким уровнем производства украинской экономики, отсутствием демократии (в течение 1990) и внутренней нестабильности (Оранжевая революция, кризис 2008 и 2011), кроме того, некоторые эксперты отмечают важность российского фактора отношений ЕС и Украины. В странах Евросоюза украинское общество рассматривается как распределенное между Востоком и Западом, которое не является достаточно проевропейским, чтобы разделять ценности объединенной Европы. Соответственно, для Украины существует три сценария ее будущего развития:

- 1) возвращение к теснейшему сотрудничеству с Россией в рамках СНГ
- 2) существование Украины как буферной зоны между ЕС, НАТО и СНГ
- 3) постепенная интеграция Украины в Европейский Союз.

Приоритетность отношений с европейским миром определяется национальными интересами Украины, которая стремится интегрироваться в европейские структуры с учетом всех возможных последствий для украинского народа [1]. Европейский выбор Украины предусматривает не только интеграцию в межгосударственные европейские структуры, но и развитие двусторонних связей со всеми странами западно-атлантического мира. Эти две формы вхождения Украины в Европу не противоречат друг другу, существуют на принципе взаимодополняемости. Относительно организаций, в которые Украина входит, а именно временного промежутка вступления в них, можно проанализировать интенсивность, с которой страна входит в определенные организации за период независимости.

Первый этап – 1991-1997 гг. В этот период Украина быстрыми темпами наращивает количество организаций, в которых она вступила, в среднем по две организации в год. К основным относятся вступление в СНГ (1991 г.), Международного валютного фонда (1992 г.), Партнерство ради мира (1994 г.), Совет Европы (1995 г.). Этот этап меняется другим, его временные рамки от 1997-2008 года. На этом промежутке Украина вступает в одну организацию в год. Характеризуется замедлением вступления в различные международные организации в 2006-2008 годах. Последней организацией, в которой вступила Украина в 2008 году, была Всемирная торговая организация (ВТО). На этом промежутке самыми важными были вступление в Организацию Черноморского экономического сотрудничества (1999 г.), Единого экономического

пространства (2003 г.) и ВТО в 2008 году. Третьим этапом можно считать 2009 г. и до настоящего времени, он характеризуется приостановкой всякого вступления в организации, отказом от вступления в НАТО. Этот период еще не закончился, возможно, на данном этапе это верный поступок для страны.

С момента достижения независимости Украина получила членство в влиятельных международных организациях одна из первых из числа бывших республик СССР, что способствует стране и является показателем растущего авторитета Украины в мире. Но лучше качество, чем количество, поэтому Украина прежде всего должна совершенствоваться и улучшать свою работу в организациях, членом которых она уже есть, а только потом рассматривать возможность вступления в другие международные организации. Прежде всего, это касается ЕС и НАТО. Однако сложная современная геополитическая ситуация не оставляет выбора, заставляя реагировать на ситуацию, расположение главных сил в мире. Поэтому неудивительно, что в недалеком будущем количество международных организаций, членом которых является Украина, может увеличиться.

Список использованной литературы: 1. Политология: Учебное пособие / Валентина Штанько, Наталья Черная, Татьяна Авксентьева, Лидия Тихонова; Мин-во образования и науки Украины, Научно-методический центр высшего образования. - 2-е изд., Перераб. и доп. - М.: Фирма "Инкос" Центр учебной литературы, 2007. - 287 с. 2. Дробинки И.Г. Политология: Учебное пособие / И. Г. дробинки, Т. М. Хрусталь, Ю. В. Подгорецкий; Мин - во образования и науки Украины. - К.: Центр учебной литературы, 2007. - 289 с. 3. Хейфец В.Л., Овденко А.А. Международная интеграция - М.: ГУАП, 2003. - 68 с.

УДК 911.3

Т.В. Озерська

tatiana.ozerskaya@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Г.О. Кулешова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ВАРТІСТЬ ЗЕМЛІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ М. ХАРКОВА

В сучасних умовах розвитку суспільства глобальні міста виступають важливими структурними елементами світової економіки. Вони суттєво впливають на культурний, соціальний та політичний стан прилеглих територій. Одним з перспективних завдань стратегічного розвитку м. Харкова є його включення до рейтингів світових міст [2]. Комплексний розвиток міста призведе до його зростання: розширення простору та збільшення радіусу його впливу. Слід зазначити, що розвиток міста Харкова залежить від багатьох факторів. Одним із важливіших є ринкова вартість земельних ділянок.

Земля має високу господарську цінність й виступає чинником, що регулює розміщення та ефективність функціонування комерційних структур. Закони земельної ренти та вартості землі істотно впливають на розміщення підприємств (фірм, організацій), структуру господарських комплексів, а також

на рівень їх прибутковості та комерціалізації [1]. Ключові щільно урбанізовані регіони (такі, як Харків та Харківська міська агломерація) є фокусними точками простору, в яких сформувався унікальний тип земельних відносин. Прибутковість різних земельних ділянок, їх господарський профіль та вартість залежать від особливостей зазначених об'єктів у межах території великих міст та їх периферійного оточення [1]. Територіальні особливості ринкової вартості земельних ділянок м. Харкова (рис. 1) підпадають під лінійно-вузлову концепцію, яка в Україні сьогодні є найприйнятнішою. Згідно з цією концепцією, вартість земельних ділянок підвищується при наближенні до радіальних магістралей та до центральної частини міст. Розглядаючи м. Харків у якості системи, визначено, що пікові показники вартості земельних ділянок спостерігаються в історично центральному районі міста – Держинському (13 760 дол. США за сотку). Найдешевша земля знаходиться в Орджонікідзевському (3 800 дол. США за сотку), Московському (4 550 дол. США за сотку) та Червонозаводському (4 600 дол. США за сотку) районах [4].

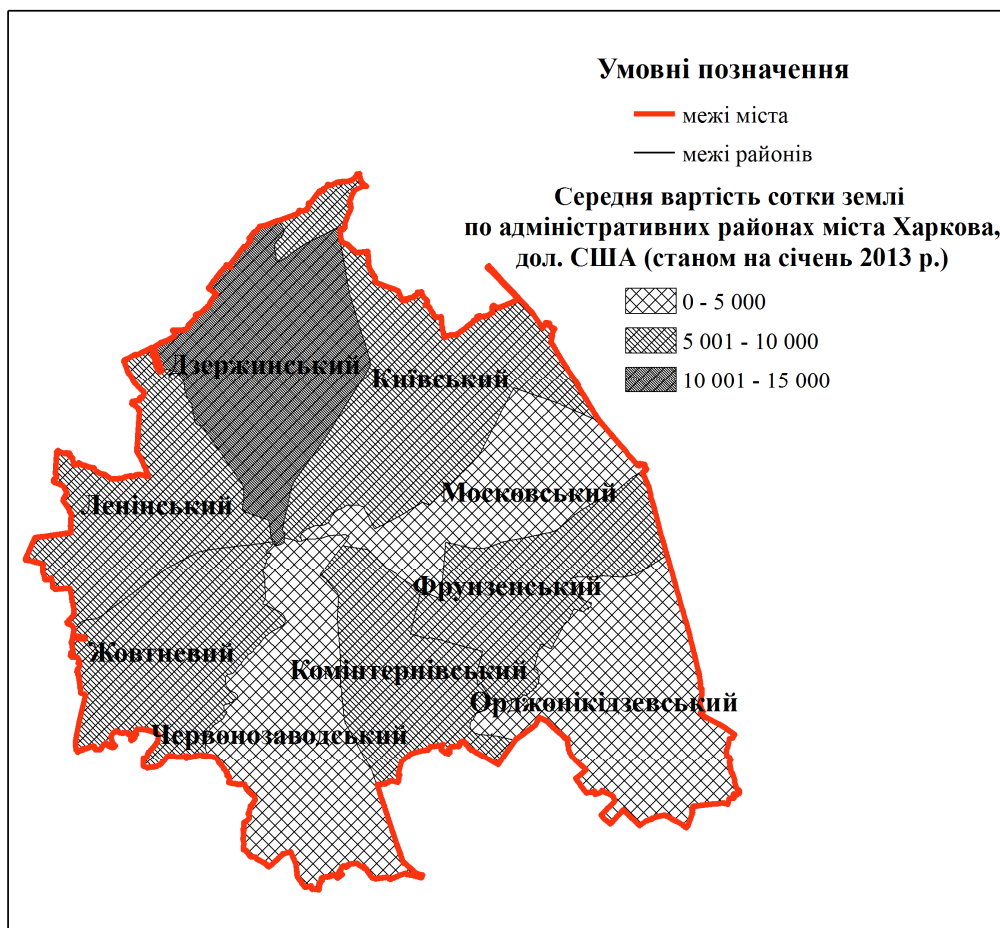

Рис. 1. Територіальні особливості ринкової вартості земельних ділянок м. Харкова (побудовано автором за даними [4])

Зазвичай промислові підприємства та організації, що спеціалізуються в галузях матеріального виробництва, займають значні площі. Через високу вартість земельних ділянок вони не можуть функціонувати в ядрі системи. Так, основні промислові гіганти м. Харкова зосереджені в «найдешевших»

Орджонікідзевському, Московському та Червонозаводському районах. Натомість, територію центральної частини міста Харкова (Держинський район) в умовах дефіциту земельних ресурсів та їх високої вартості використовують, переважно, під офісно-ділову забудову [1, 4]. Однак, крім вартості земельних ділянок на розміщення соціальних та промислових об'єктів в межах міста впливають існуюча мережа інженерних комунікацій та транспортний каркас, екологічні та санітарні норми тощо.

Особливості розвитку території міста Харкова враховуються при складанні Генерального плану міста. Сьогодні немає чіткого зонування території для її використання під житлову та промислову забудову, про що йдеться в проекті внесення змін до генерального плану м. Харкова (2011 р.). На територіях збанкрутілих промислових підприємств сьогодні розміщуються торгівельні, житлові або комерційні установи [3]. Значна кількість міських земель виділена під громадську забудову (офісні та торгівельні центри, заклади громадського харчування, рекреаційно-розважальні центри та ін.), що обмежує резерв для розвитку житлово-громадського будівництва.

Таблиця 1

Розміщення нового житлового будівництва по адміністративних районах м. Харкова до 2031 р. [3]

Назва районів	га	Назва районів	га
Держинський	227,2	Московський	301,0
Жовтневий	119,0	Орджонікідзевський	450,0
Київський	435,0	Фрунзенський	225,0
Комінтернівський	25,0	Червонозаводський	50,0
Ленінський	105,4		

Так, в Орджонікідзевському, Київському, Московському районах, де розміщені підприємства, створені ще за радянських часів, передбачене виділення значної площі під селитебні потреби міста (табл. 1). Можна припустити, що нові житлові будівлі будуть розміщувати на місці збанкрутілих підприємств. Таким чином, ринкова вартість земельних ділянок позначається на функціях адміністративних районів міста Харкова та виступає одним із головних факторів соціально-економічного розвитку міста в цілому.

Список використаних джерел: 1. Гладкий О.В. Менеджмент регіонального розвитку: навч. посіб. / Олександр Віталійович Гладкий. – К.: Академвидав, 2013. – 248 с. 2. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови та виконавчого кабінету [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua> 3. Проект внесення змін до генерального плану м. Харкова / український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білокозя [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/dokumenty/generalnyj-plan-goroda.html> 4. Статистика ринка нерухомості: город Харьков / Информационно аналитический центр компании «Олимп Консалтинг» [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/kharkiv/files/Kharkiv_RUS_Real_2012_2013.pdf

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стан здоров'я населення є показником соціально-економічного розвитку країни, невід'ємною складовою рівня та якості життя людей. Сучасний рівень розвитку економіки України та її регіонів характеризується кардинальними змінами в усіх сферах діяльності, у тому числі і у системі охорони здоров'я, від ефективності функціонування якої залежить здоров'я нації – найвищої цінності держави. Здоров'я людини визнається у світі настільки важливим, що ця характеристика першою входить до індексу людського розвитку – універсального показника рівня суспільного розвитку тієї чи іншої країни.

Захворюваність населення – комплексне поняття, що включає в себе показники, які характеризують рівень різноманітних захворювань та їх структуру серед усього населення або його окремих груп на певній території.

Захворюваність населення посідає особливе місце в комплексі медико-соціальних показників, адже саме вона є основною причиною смертності, а також тимчасової та стійкої втрати працездатності населення, що в свою чергу призводить до значних економічних втрат суспільства, негативно впливає на здоров'я майбутніх поколінь і зменшення чисельності населення. Показники захворюваності населення є одними із найбільш інформативних критеріїв діяльності органів і закладів охорони здоров'я та ефективності проведення лікувальних, профілактичних, соціальних та інших заходів.

Соціально-економічні негаразди, що спостерігаються останнім часом у нашій державі, призвели до зниження рівня і якості життя населення та погіршення стану його здоров'я. Серед факторів, що зумовлюють негативні тенденції у стані здоров'я населення, варто виділити постійне погіршення екологічної ситуації, бідність, спосіб життя та побуту, неякісне та незбалансоване харчування, зловживання алкоголем, поширення наркоманії, тютюнопаління тощо. Не останнє місце у погіршенні стану здоров'я відіграє стан системи охорони здоров'я та якість надання медичних послуг. Слід зазначити, що саме стан здоров'я населення є індикатором рівня медичного обслуговування на певній території [2].

Динаміку захворюваності населення України представлено на рис. 1. Вона свідчить про стабілізацію позитивної тенденції зниження показників захворюваності населення. За останні два роки рівень захворюваності населення України знизився на 5,1%.

Територіальні особливості захворюваності населення України представлено на рис. 2. Найвищі рівні захворюваності населення за підсумками 2012 р. були зареєстровані в Київській (89850), Івано-Франківській (87228),

Львівській (82450), Дніпропетровській (80979) областях при середньому по Україні значенні 68558 на 100 тис. всього населення. Найнижчі рівні первинної захворюваності у 2012 р. зареєстровано серед населення Сумської (50499) та Запорізької (51163) областей, а також АР Крим (51413).

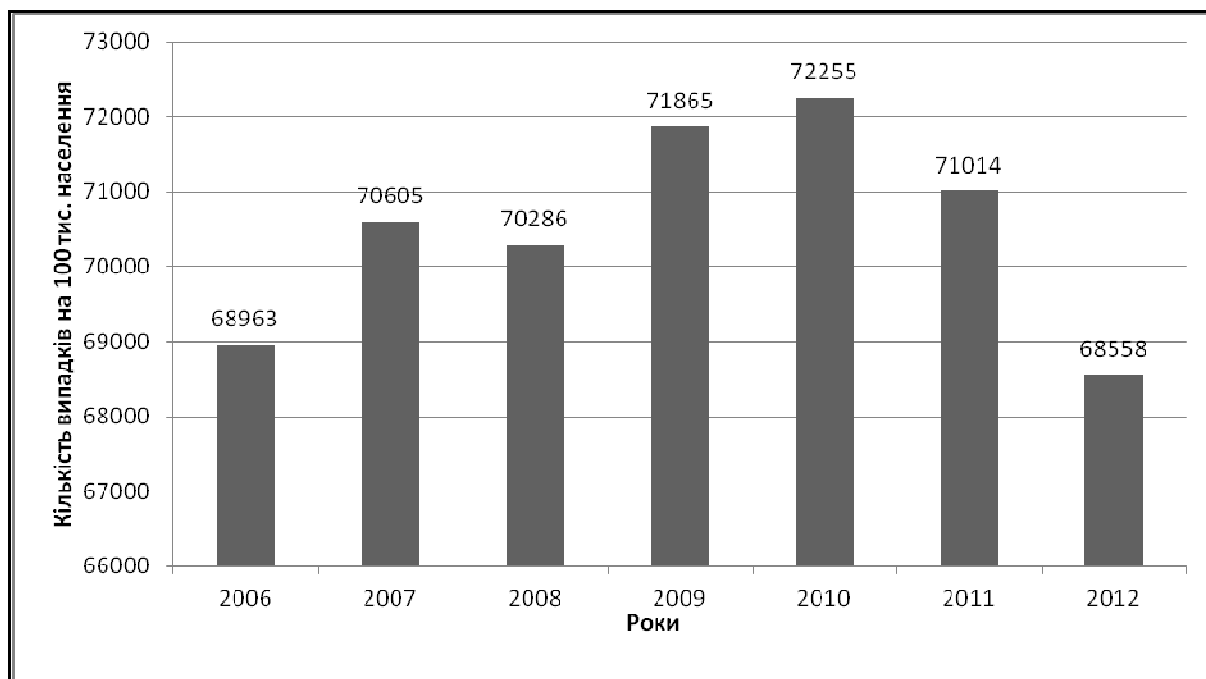

Рис. 1. Динаміка захворюваності населення України за 2006-2012 рр. (побудовано за даними [3])

Рис. 2. Рівень захворюваності населення України, 2012 р. (побудовано за даними [3])

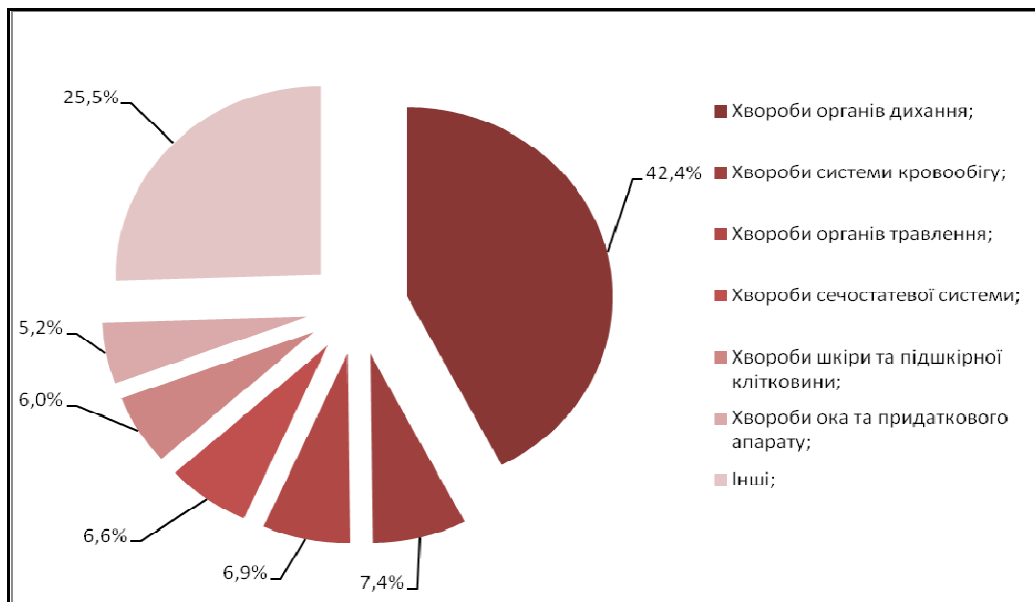

Рис. 3. Структура захворюваності населення України, 2012 р. (побудовано за даними [3])

Структуру первинної захворюваності населення України наведено на рис. 3. Її традиційно формують хвороби органів дихання (42,4%), системи кровообігу (7,4%), органів травлення (6,9%), сечостатевої системи (6,6%), шкіри та підшкірної клітковини (6,0%), ока та придаткового апарату (5,2%) та інші. На зниження показників захворюваності населення України за останні два роки суттєвий вплив мали зниження показників за наступними класами хвороб: розлади психіки та поведінки (17,4%), хвороби крові (7,7%), хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (6,3%), хвороби системи кровообігу (4,9%), хвороби органів травлення (4,4%), травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників (3,9%), хвороби нервової системи (2,4%).

Для підтримки сучасної позитивної тенденції зниження показників захворюваності населення в країні, владі потрібно реалізувати комплекс заходів, направлених на зміни у системі медичного обслуговування населення за рахунок більш ефективного використання ресурсів. Основними пріоритетними напрямками реформування, мають стати розвиток первинної медико-санітарної допомоги на принципах сімейної медицини, структурна реорганізація системи медичного обслуговування, перехід на контрактні умови надання медичної допомоги, зміцнення фінансової бази із забезпеченням в першу чергу фінансування гарантованого державою обсягу медичної допомоги, розвиток страхової медицини, здійснення раціональної кадрової і фармацевтичної політики. Реалізація останніх сприятиме не лише зміцненню здоров'я нації, а й покращенню усіх соціально-економічних показників [1].

Список використаних джерел: 1. Лехан В.М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / В.М. Лехан, Г.О. Слабкий, М.В. Шевченко – К.: Четверта хвиля, 2009. - 353 с. 2. Немець Л.М. Медична галузь Харківської області: територіальні особливості, проблеми та шляхи вдосконалення (суспільно-географічні аспекти): [монографія] / Л.М. Немець, Г.А. Баркова, К.А. Немець – К.: Четверта хвиля, 2009. - 224 с. 3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОГО ОСВОЄННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Протягом останніх століть Харківщина стала не тільки традиційним центром східноукраїнських земель, а й одним із найбільш економічно розвинених регіонів України та півдня Східної Європи. Багато в чому цьому посприяли вигідність суспільно-географічного положення, яке змінювало свої ключові характеристики з плином часу, зокрема економіко- та політико-географічне положення, в той же час, вигідне природно-географічне положення сприяло первинному заселенню території сучасної Харківської області.

На території області відомі поселення кам'яної епохи, зокрема мезоліту – заселення в межах південних частин сучасного Харкова, в міжріччі Уд та Лопані, біля Ізюма, та селищ Петрівське і Кицевка (Балаклійського та Чугуївського районів відповідно). У період неоліту досить щільно була заселена південна частина краю. В VII–II століттях до н.е. територія області була щільно заселена землеробськими скіфськими племенами. Починаючи з кінця X ст. значна частина сучасної Харківщини входила до складу давньоруської держави. У XI–XIII ст. територія була заселена предками слобожан – давніми русичами Чернігівсько-Переяслівської землі. Також відомі Скіфські та Сарматські, ранньослов'янські поселення, поселення салтівської культури, часу Київської Русі та кочівників, які займалися тваринництвом, землеробством і ремеслом, а також племенами унікальної салтівської культури, стародавні сліди якої були знайдені в селі Верхній Салтів (Вовчанський район Харківського регіону) [1]. Тож, територія сучасної Харківської області завдяки сприятливому клімату, родючим ґрунтам, наявним водним ресурсам, рівнинному рельєфу та комфортному для проживання ландшафту (лісостепова та степова природні зони) була заселена з давніх-давен. Монголо-татарська навала знищила ці поселення, після чого територія краю мала назву «дикого поля», з цього часу бере початок її повторне заселення [2].

Територією «дикого поля» проходив відомий Муравський шлях – шлях із Криму на Русь, по якому здійснювали набіги за здобиччю та невільниками кримські та ногайські татари. Для захисту від них на початку XVII століття серед «Дикого поля» почали створюватися перші малочисельні укріплені пункти — невеликі фортеці та остроги – Царе-Борисів (1600 рік), Чугуїв (1638 рік), Валки (1646 рік). Активне освоєння цих земель розпочалось в 30-і роки XVII століття, а масовий характер почався під час визвольної війни українського народу в 1648—1654 роках. Тоді на великих територіях сучасного Сходу України в основному мешкали виходці з Задніпров'я. Землі ці стали

називатися Слобідською Україною, або Слобожанщиною, центром якої став Харків, заснований в 1654 році на злитті річок Харків і Лопань. Для захисту від татар у середині XVII століття були створені Харківський, Ізюмський, Охтирський, Сумський та Острогожський слобідські козацькі полки. Харків швидко став воєнно-адміністративним, а пізніше — торговельно-ремісничим і економічним центром усієї Слобожанщини [1, 2, 3].

В 1765 році було створено Харківську губернію. Саме Харків стає її адміністративним центром. У місті Харкові з'явилися братства та школи, які виникали при церковних парафіях. Середніми навчальними закладами Харкова були: Харківський колегіум, Казенне училище, Бурса, Головне народне училище. Харківський колегіум став центром наукової думки і освіти. Відбувається становлення церковного життя на Слобожанщині. Головним господарським промислом було землеробство, проте розвивалося також скотарство, виноробство, чоботарство, гончарство, коцарство, ковальство, ткацтво [3].

В основі адміністративно-політичного устрою була козацька полкова система. Протягом 50-80 рр. XVII ст. існувало п'ять полків: Харківський, Сумський, Охтирський, ізюмський, Острогожський. Козацькі полки були під контролем белгородського воєводи. В 1765 році було створено Слободсько-Українську губернію, яка складалась із 5 провінцій – полків. В 1780 р. губернію перетворено на Харківське намісництво з 15 уїздами. В 1796 р. на його місці відтворено Слободсько-Українську губернію, яка у 1835 р. була перетворена в Харківську губернію. Харків стає її адміністративним центром, а також значним політичним центром Слобідської України і Російської держави [2].

Головні торговельні шляхи з Москви, Петербурга і Києва до Криму, Кавказу і Близького Сходу проходили через Харків, це сприяло тому, що розвитку продуктивних сил тісно пов'язувався із формуванням російського та європейського ринків. Це зумовило зростання місцевої торгівлі, зокрема торгівлі хлібом, продуктами тваринництва, взуттям, тканинами, одягом, металевими, дерев'яними та іншими виробами. Розвиток торгівлі викликав в свою чергу потребу в транспортних засобах. Це сприяло розвитку чумачества, його роль була значна аж до появи залізниці. У XIX столітті значення Харкова у житті держави посилювалося, поступово він перетворився на великий політичний і економічний центр Російської імперії [1].

Значну роль в економічному розвитку відіграло відкриття в 1805 році Імператорського Університету. Тут же діяла типографія, що дало поштовх до друкованих книг, газет тощо. В цей період посилювався процес переходу від дрібних промислів та міських ремесел до мануфактурного виробництва, потім до фабричного. Виникли нові галузі, що збільшили кількість промислових підприємств. З кінця XIX століття розпочався бурхливий промисловий розвиток Харкова та Харківського регіону в цілому. Було прокладено Курсько-Харківсько-Азовську залізницю (1869 р.), в місті засновані великі заводи: сільськогосподарських машин, паровозобудівний, чавуноливарні, а в губернії — Гутянський цукровий (1869 р.), Будянський фарфоро-фаянсовий (1885 р.) та інші. У 1825 році було 76, у 1854 р. – 247, в 1860 р. – 330 підприємств [2].

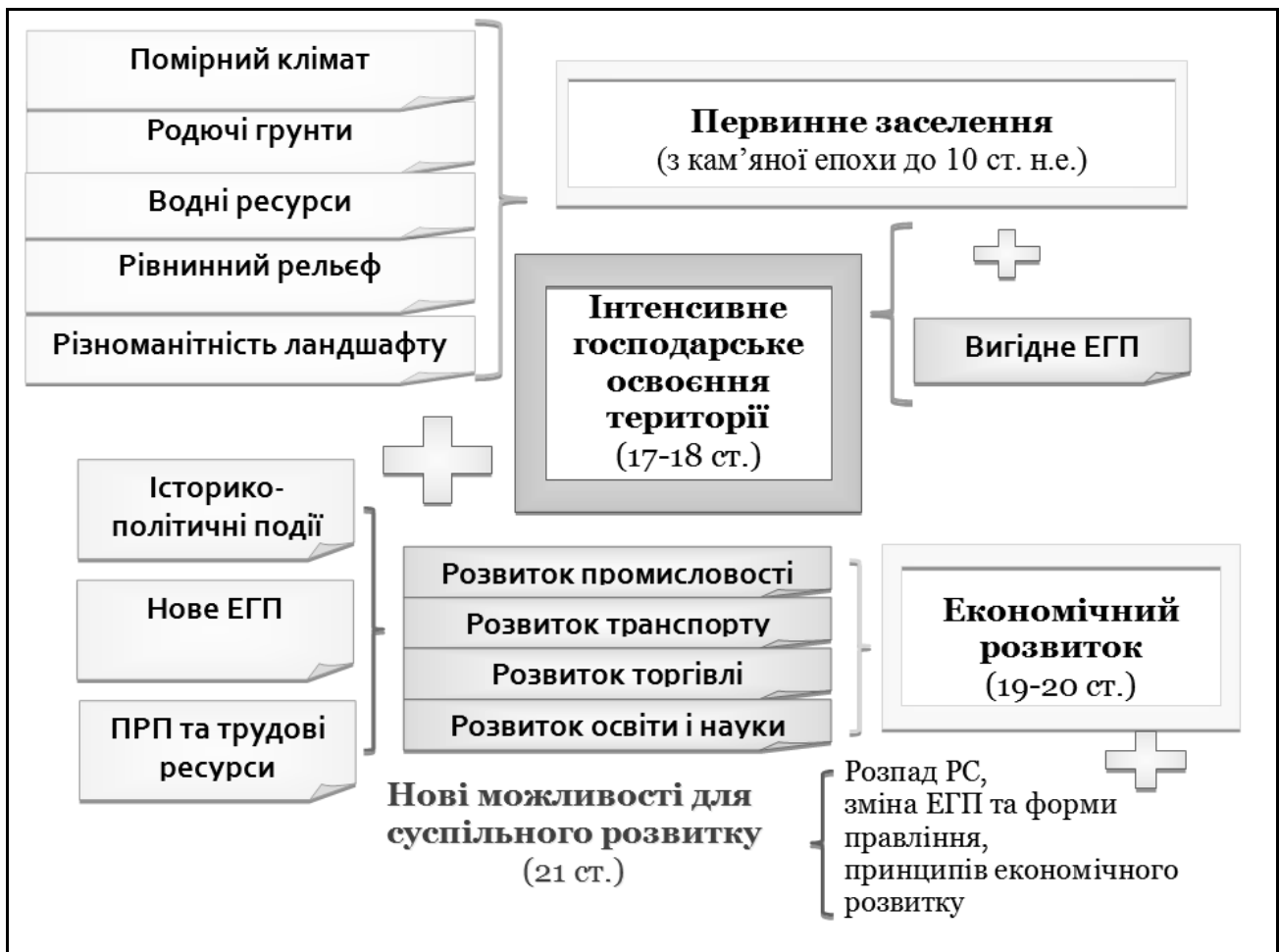

Рис. 1. Чинники суспільного розвитку Харківщини (узагальнено автором)

Восени 1917 р. на території Харківщини шляхом воєнних дій було встановлено радянську владу. Після Жовтневої революції і перемоги радянської влади в 1919 році Харків стає адміністративним центром України, залишається ним до 1934 р. В 20-ті роки починається індустріалізація та активно розвивається промисловість. На початку війни із Харкова на схід були евакуйовані головні підприємства промисловості, різні установи та організації, а також увесь рухомий склад Харківського залізничного вузла. Харків перебував під окупацією з 25 жовтня 1941 р. по 22 серпня 1943 р. з місячною перервою в лютому-березні 1943 р. Постраждали промисловість, культурні, освітні та наукові установи, лікарні, комунальне господарство. В ході контрнаступу на південному фланзі Курської дуги 3-23 серпня 1943 р. Харків було остаточно звільнено. Відразу ж після звільнення Харкова почалася інтенсивна робота з відбудови міста. У першу чергу відбудовувались залізничний вузол, машинобудівні підприємства. Відновлювався навчальний процес у школах, технікумах, вузах. Знову відчинили двері театри, бібліотеки, кінотеатри, почали виходити газети. Повністю було відновлено мережу науково-дослідних інститутів [3]. Після війни головними галузями промисловості стали машинобудування та металообробка. Наприкінці 40-х років піднялися з руїн заводи та фабрики Слобожанщини, розпочалася відбудова міст і сіл області. За радянської доби в регіоні відбувалася значна житлова забудова, розвиток

соціальної та транспортної інфраструктури, швидкими темпами відбувалась індустріалізація, Харківщина стає одним із найбільших промислових центрів країни. З проголошенням незалежності України в 1991 році починається сучасний етап розвитку регіону. Змінилось географічне положення області: збереглась близькість до сировинних баз. Через зміни в геополітичному положенні, зменшились зв'язки з регіонами Росії та країн СНД, виник «митний бар'єр». В територіальному поділі праці область виступає як виробник багатогалузевого машинобудування, центр газової промисловості, багатогалузевої харчової та легкої промисловості, виробництві будматеріалів, хімічної та фармацевтичної продукції, поліграфічній промисловості тощо. Харків залишається крупним науковим та освітнім центром. Потужно розвивається АПК, виробляється сільськогосподарська продукція: соняшник, зерно, цукровий буряк та овочі. Область має розвинуту транспортну систему.

Зараз Харківщина є однією з найбільш індустріально розвинених областей України. Розвивається малий та середній бізнес, зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність, фінансова, культурна, освітня та науково-інноваційна сфери. Отже, ретроспективний аналіз освоєння території та визначення важелів впливу на різних етапах є важливим аспектом визначення та обґрунтування нових векторів економічного розвитку регіону. Це підвищує актуальність комплексного суспільно-географічного дослідження даного регіону, що і виступає метою подальшої роботи автора.

Список використаних джерел: 1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України.–Х.: Дельта, 1993. – 256 с. 2. Голіков А. П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: монографія / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, М. В. Шуба / За ред. чл.-кор. НАН України, проф. В. С. Бакіров. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 224 с. 3. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua>

УДК 911.3.30 (477.51)

О.В. Рябоконт

lena-konotop@mail.ru

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. М.О. Барановський
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ РЕГІОНУ

Актуальність дослідження. На даний момент розвиток нашого суспільства відбувається в складних соціально-економічних умовах, а освіта виконує дуже важливу соціально-культурну функцію з розкриття та розвитку інтелектуальних, культурних і духовних здібностей українців. Саме тому надання якісних, доступних освітніх послуг населенню є одним із головних завдань нашої держави. За останні роки в Україні було проведено низку

реформ, прийнято нові закони, які були спрямовані на покращання надання освітніх послуг. У Національній доктрині розвитку освіти викладені концептуальні основи змін у ній [2]. Доктриною передбачено збереження й удосконалення мережі навчальних закладів відповідно до потреб населення і держави. Попри це, проблема реформування мережі освітніх навчальних закладів, особливо у сільській місцевості, залишається важливим науковим завданням. Одним із аспектів даної проблеми є оцінка територіальної доступності загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, яка є важливою передумовою для реформування мережі освітніх установ регіону.

Виклад основного матеріалу. У різних областях України спостерігаються значні відмінності у розвитку освітнього комплексу (ОК). У першу чергу це визначається неоднаковим рівнем соціально-економічного розвитку регіонів країни. Особливу занепокоєність викликають ті регіони, які належать до категорії депресивних. Серед них і Чернігівська область. Станом на 1 вересня 2013 року у Чернігівській області функціонувало 625 освітніх установ, у тому числі: 612 загальноосвітніх, 10 спеціальних, дві вечірні та одна державні навчальні заклади. Загальний контингент учнів становив 91 321 осіб.

На структуру та територіальну організацію системи навчальних закладів Чернігівської області в першу чергу впливають демографічні та розселенські показники. Значне скорочення частки дітей шкільного віку призводить до потреби закриття багатьох шкіл, особливо у сільській місцевості. Органами управління освітою проводиться робота щодо створення належних умов для забезпечення дітям рівного доступу до якісної освіти. З цією метою в області сформовано освітні округи, центрами яких є 121 опорна школа, втілюється в життя програма «Шкільних автобус» [1]. Скорочення кількості шкіл призводить до збільшення радіусу доступності навчальних закладів, що в свою чергу створює певні незручності. Відповідно до діючих нормативів, територіальна доступність денного загальноосвітнього навчального закладу не повинна перевищувати 3 км. Яка ж реальна ситуація із доступністю навчальних закладів у Чернігівській області, чи відповідають новостворені освітні округи існуючим вимогам? Для відповіді на дане запитання було проведено обчислення радіусів і зон доступності навчальних закладів Чернігівської області за такими формулами: $R = \sqrt{S/K}$ та $T = S/K$, де R – радіус доступності закладу освіти; S – площа району; K – кількість освітніх закладів; T – зона доступності закладів освіти. Кількісні показники доступності загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області представлені у табл. 1.

Слід зазначити, що у жодному з районів доступність навчальних закладів не відповідає діючим нормативам, а перевищує його у 2-3 рази. Станом на 2012 рік найкращими показниками доступності навчальних закладів вирізняються Талалаївський, Срібнянський, Сосницький та Варвинський райони. У них радіус обслуговування становить 6,2-6,4 км, а зона обслуговування 39-41 км². Порівнявши отримані результати за різні роки можна оцінити, як змінилися радіус і зона доступності закладів освіти у різних районах Чернігівської області. Порівняно з 1990 роком показники територіальної доступності навчальних закладів помітно погіршилися, що пояснюється скороченням їх кількості.

Особливо це стосується Ріпкинського району, зона обслуговування навчальних закладів якого, порівняно з показниками 1990 року, збільшилася практично удвічі. Подібна ситуація склалася і в Козелецькому районі, де зона обслуговування одного навчального закладу зростає на 27,4 км².

Таблиця 1

Радіус доступності та зона обслуговування загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області

(розраховано за даними головного управління статистики у Чернігівській області)

Райони	1990/91		2000/01		2011/2012	
	Т, км ²	Р, км	Т, км ²	Р, км	Т, км ²	Р, км
Бахмацький	41,3	6,4	43,7	6,6	43,7	6,6
Бобровицький	40,5	6,3	42,9	6,5	50,6	7,1
Борзнянський	39,2	6,2	40,2	6,3	48,7	6,9
Варвинський	39,3	6,2	36,8	6,1	39,3	6,2
Городнянський	39,1	6,2	41,2	6,4	54,0	7,3
Ічнянський	37,5	6,1	41,4	6,4	54,3	7,3
Козелецький	37,4	6,1	46,6	6,8	64,8	8,0
Коропський	35,4	5,9	38,5	6,2	54,6	7,3
Корюківський	43,1	6,5	47,4	6,8	67,8	8,2
Куликівський	52,4	7,2	55,5	7,4	62,9	7,9
Менський	39,3	6,2	40,4	6,3	49,1	7,0
Ніжинський	36,0	6,0	42,1	6,4	54,1	7,3
Н.-Сіверський	35,3	5,9	40,1	6,3	60,1	7,7
Носівський	36	6,0	38,4	6,1	46,1	6,7
Прилуцький	35,8	5,9	37,3	6,1	54,3	7,3
Ріпкинський	44,3	6,6	48,4	6,9	90,6	9,5
Семенівський	50,6	7,1	52,5	7,2	77,3	8,7
Сосницький	29,5	5,4	31,5	5,6	41,6	6,4
Срібнянський	28,9	5,3	30,4	5,5	41,3	6,4
Талалаївський	30,1	5,4	30,1	5,4	45,2	6,7
Чернігівський	40,4	6,3	43,9	6,6	49,0	7,0
Щорський	40,1	6,3	42,7	6,5	58,3	7,6

При реформуванні системи освітніх округів територіальна доступність має чи не першочергове значення. Принаймні це мають усвідомлювати ті управлінські структури, які безпосередньо займаються оптимізацією мережі шкільних закладів у сільській місцевості. Аналіз показує, що в Чернігівській області простежується досить тісна залежність між кількістю освітніх округів і показниками доступності закладів освіти (табл. 2). Коефіцієнти кореляції між кількістю освітніх округів, радіусом і зоною доступності загальноосвітніх закладів складають відповідно 0,700 та 0,726. Водночас це простежуються не в усіх районах області і має враховуватися як при реформуванні системи освітніх округів, так і при організації підвезення учнів до денних загальноосвітніх навчальних закладів.

Залежність між радіусом доступності та зоною обслуговування навчальних закладів і кількістю освітніх округів у районах Чернігівської області
(розраховано за даними головного управління статистики у Чернігівській області)

Назва району	Назва округу		Кількість освітніх округів	Радіус доступності закладу освіти, км	Зона обслуговування закладу освіти, км ²
Ніжинський	Великокошелівський	Лосинівський	6	7,3	54,1
	Вертіївський	Перемозький			
	Крутівський	Талалаївський			
Борзнянський	Хорошеозерський	Височанський	5	6,9	48,7
	Комарівський	Шаповалівський			
	Ядугинський				
Козелецький	Новошляхівський	Козелецький	6	8,0	64,8
	Сираївський	Деснянський			
	Прогресівський	Лемешівський			
Менський	Дягівський	Стольненський	4	7,0	49,1
	Менський	Березнянський			

Висновок. Негативні тренди демографічних і розселенських показників свідчать про те, що у Чернігівській області процес оптимізації шкільної мережі буде тривати і надалі. Важливо, щоб цей процес проходив не спонтанно, а базувався на наукових географічних підходах, зокрема передбачав урахування територіальної доступності освітніх установ. Тільки за таких умов мережа загальноосвітніх навчальних закладів буде максимально точно відповідати місцевим демографічним, соціально-економічним передумовам і сприятиме рівному доступу населення до освітніх установ.

Список використаних джерел: 1. Заліський А. Освітній округ – шлях до якісної освіти / А. Заліський // Сіверянський літопис. – 2013. – №1 (109). – С. 125-129. 2. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 / 2002 // Освіта України, 2002. – № 33. – С. 4-6.

МЕЖБЮДЖЕТНЫЕ ТРАНСФЕРТЫ: МЕХАНИЗМ ИНОВАЦИОННОГО РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Национальная стратегия развития Таджикистана (НСР) на период до 2015 года ставит высоко на повестку дня реформы регионального развития и системы управления государственными финансами. НСР предусматривает необходимость повышения эффективности государственных расходов и реформы управления государственными финансами (УГФ). Более эффективное распределение ресурсов и более эффективное расходование государственных средств рассматриваются как факторы, способствующие повышению качества и доступности социальных услуг, а также как фактор достижения Целей развития тысячелетия и регионального развития.

По мнению большинства экспертов и международных организаций, будущее развитие Республики Таджикистан будет определяться устойчивым региональным развитием, решением проблемы бедности и сформировавшейся чувствительностью к последствиям изменения климата. Так, по мнению представителя Программы развития ООН, расчет Индекса развития человеческого потенциала в Таджикистане и анализ его результатов показывают, что только сочетание двух тенденций – стимулирование экономического роста в регионах и позитивных социальных изменений в условиях и образе жизни населения – может обеспечивать устойчивый и динамичный рост [5]. Города и районы РТ различаются по уровню развития, это объективная реальность. В годы независимости Таджикистана приоритетное значение придается развитию городов и районов республики. На сегодняшний день почти 90% государственных инвестиционных проектов реализуются на территории городов и районов страны. В этот период на развитие городов и районов Горно-Бадахшанской автономной области направлено 4,8 млрд. сомони, Хатлонской области – 10,7 млрд., Согдийской области – 12 млрд., города Душанбе – 7 млрд., городов и районов республиканского подчинения – 8 млрд. сомони [1].

С учетом национальных интересов развитие городов и районов считается одним из путей, определяющих экономическую политику и обеспечивающих устойчивое экономическое развитие страны. Как отмечается в Послании Президента РТ Эмомали Рахмона Маджлиси Оли РТ одним из направлений обеспечения реализации стратегических целей и установленных приоритетов, обеспечения долгосрочного развития является продолжение экономических реформ и обеспечение стабильного развития регионов страны.

По нашему мнению, одним из механизмов достижения данных целей является повышения эффективности системы межбюджетных трансфертов в Республику Таджикистан. Это утверждение корреспондирует с результатами изучения организации межбюджетных отношений, изложенными в работах ученых, например, Хасанова А.Р., который призывает к разработке и утверждению методики расчета межбюджетных трансфертов в РТ [3, с.70-75].

Систему межбюджетных трансфертов в Республике Таджикистан необходимо рассматривать в контексте общей стратегии реформ системы управления государственными финансами. 20 марта 2009 года был принят Указ Президента РТ «Об утверждении Стратегии управления государственными финансами РТ на 2009-2018 годы». Данная стратегия устанавливает принципы, приоритеты и этапы реформирования системы государственных финансов.

В Таджикистане используются следующие инструменты бюджетного регулирования (рис.1):

- а) нормативные отчисления от регулирующих общегосударственных налогов;
- б) финансовая помощь местным бюджетам (дотации, субвенции, субсидии и т.д.) и другая финансовая помощь;
- в) средства, получаемые из вышестоящего бюджета по взаимным расчетам.

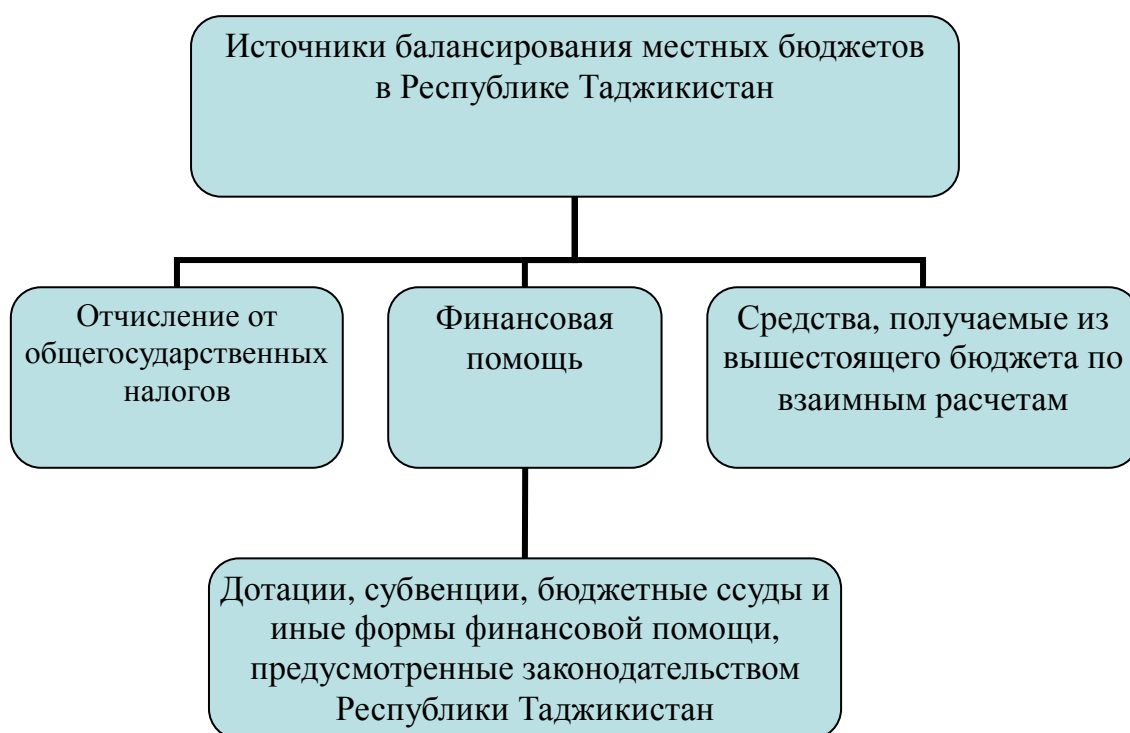

Рис. 1. Источники балансирования местных бюджетов в Таджикистане

В соответствии со статьей 24 Закона Республики Таджикистан «О государственных финансах Республики Таджикистан» финансовая помощь местным бюджетам оказывается в следующих формах:

- дотация – на выравнивание уровня минимальной бюджетной обеспеченности местных исполнительных органов государственной власти,

финансирование минимальных государственных социальных стандартов, ответственность за финансирование которых возложена на местные исполнительные органы государственной власти;

- субвенция – на финансирование отдельных целевых расходов;
- бюджетные ссуды – на покрытие временных кассовых разрывов, возникающих при исполнении местных бюджетов;
- иные формы финансовой помощи, предусмотренные законодательством РТ.

Порядок оказания финансовой помощи, её размер в форме дотации и субвенции определяется Законом Республики Таджикистан о Государственном бюджете на очередной финансовый год. На практике средства для предоставления финансовой помощи бюджетам регионов выделяется из республиканского бюджета, в основном, в форме субвенций.

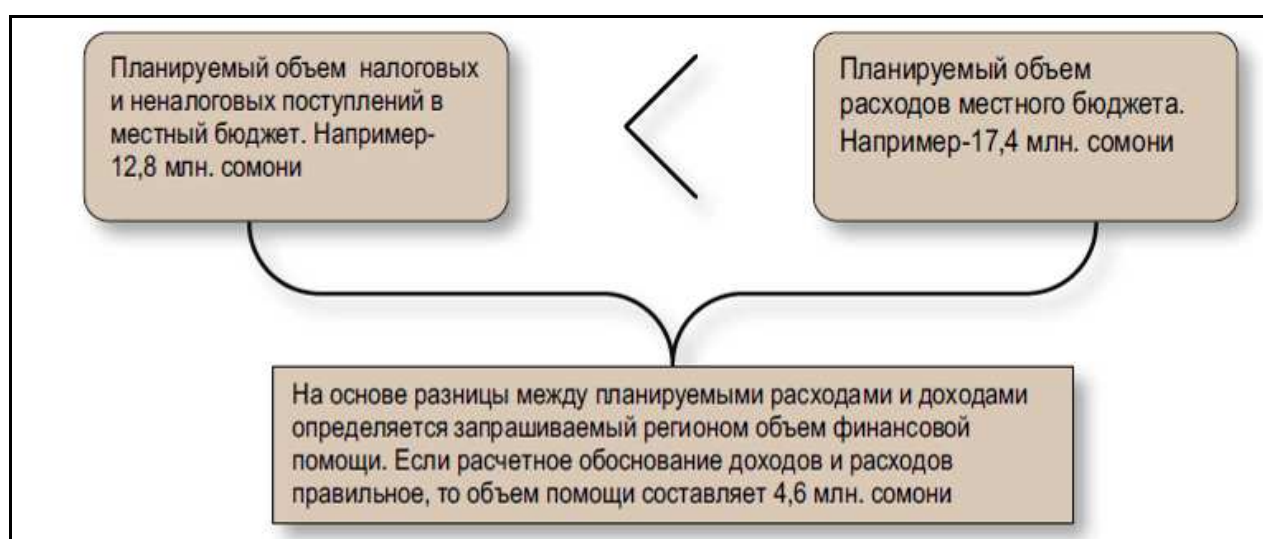

Рис.2. Обоснование объема финансовой помощи местному бюджету [2, с.123]

Как видно из рис. 2, расчет объема финансовой помощи рассчитывается на основе разницы между планируемыми расходами и доходами. В данном случае, если расчетное обоснование доходов и расходов правильное, то объем финансовой помощи составляет 4,6 млн. сомони. Как видно из данного рисунка данный метод распределения субвенции не осуществляется по четким формулам и может привести к субъективизму и другим последствиям. Ключевой проблемой существующей системы межбюджетных трансфертов является то, что она не основана на прозрачных и системных правилах – лучшей международной практикой УГФ является осуществление трансфертов на базе четких процедур, критерий и формул.

Существующая система выделения финансовой помощи не позволяет местной власти регионов, зависящих от них, планировать региональное развитие на среднюю и долгосрочную перспективу, так как в соответствии с законодательством Республики Таджикистан объем выделяемой субвенции приводится в Законе Республики Таджикистан о Государственном бюджете на очередной финансовый год. Исходя из этого, местная власть информирована об

объеме выделяемой финансовой помощи за несколько месяцев до начала года. Не зная, сколько получишь денег, не можешь планировать и свои расходы на среднюю и долгосрочную перспективу.

Также местная власть не может заложить конкретные объемы финансирования Программ развития регионов, которая исходя из этого, в данный момент не связана с бюджетированием.

Для решения данной проблемы целесообразно организовывать Фонды поддержки регионов, которые успешно действуют во многих странах мира, в том числе в Германии, Австралии, Польше и Македонии.

Регулярно получаемые субсидии снижают заинтересованность местных властей в бережном и экономном использовании бюджетных средств. Поэтому нерациональная система межбюджетных трансфертов способствует фактическому закреплению положения, при котором территории с большими расходами и недостаточной базой доходов будут получать все возрастающие субвенции. Для устранения данного недостатка было бы целесообразно рассмотреть лучшую международную теорию и практику.

В теории существуют несколько методов бюджетного выравнивания, которые можно использовать в нашей республике при формировании расходной части местных бюджетов на те или иные отрасли. В данном направлении было бы полезно рассмотреть международный опыт в области выделения категориальных и выравнивающих грантов.

Список использованных источников: 1. Послания Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 26 апреля 2013 года. 2. Закон Республики Таджикистан «О государственных финансах Республики Таджикистан» 3. Каримова М.Т., Муминова Ф.М., Сохибов Ш.К. Путеводитель по бюджету Республики Таджикистан. – Душанбе, 2012. 4. Хасанов А.Р. О межбюджетных отношениях в РТ // Материалы IV Душанбинской международной научно-практической конференции. Душанбе, 2012. 5. Худоев М.Н., Наджмиддинов С.М. Бюджетный сектор. – Душанбе: Ирфон, 2010. – 410 с. 6. <http://news.tj/ru/newspaper/article/natsionalnye-osobennosti-chelovecheskogo-razvitiya-v-tadzhikistane>

УДК 911.3

Є. Ю. Телебенева
telebenevae@mail.ru

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. Л.М. Немець
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Харківська область займає вигідне географічне положення, відрізняється сприятливими кліматичними умовами, має значні природні ресурси, а також знаходиться на одному з перших місць в Україні щодо забезпечення трудовими ресурсами. Саме це сприяло всебічному економічному розвитку області та перетворенню її на один із провідних індустріально-аграрних регіонів

з розвинутим машинобудуванням, електроенергетикою, газовою, хімічною, легкою та харчовою промисловістю, виробництвом будівельних матеріалів, з великою кількістю транспорту, інтенсивним сільським господарством. Різнобічна і масштабна господарська діяльність не може не впливати на стан довкілля. Антропогенні навантаження значно перевищують потенціальні можливості нейтралізації, тобто самоочищення, самовідновлення, а це, у свою чергу, призводить до виникнення екологічних проблем [1,5].

Екологічну ситуацію у Харківській області можна охарактеризувати як складну. Існують стаціонарні та пересувні джерела забруднювання території. До стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря відносяться викиди промислових підприємств, особливо паливно-енергетичного комплексу, машинобудівного, коксохімічного та хімічного виробництв [3].

У м. Харкові за даними Головного управління статистики у Харківській області нараховується близько 198 промислових підприємств, які мають стаціонарні джерела викидів. В умовах сформованої історичної забудови території міста більшість підприємств не мають можливості витримувати нормативні розміри санітарно-захисних зон (СЗЗ) (завод ім. Малишева, АТЗТ «Харківський коксовий завод», Харківський плитковий завод, ВАТ «Автрамат» та інші). Найбільш відомі речовини які надходять у атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів – це пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю та ін. [2,3].

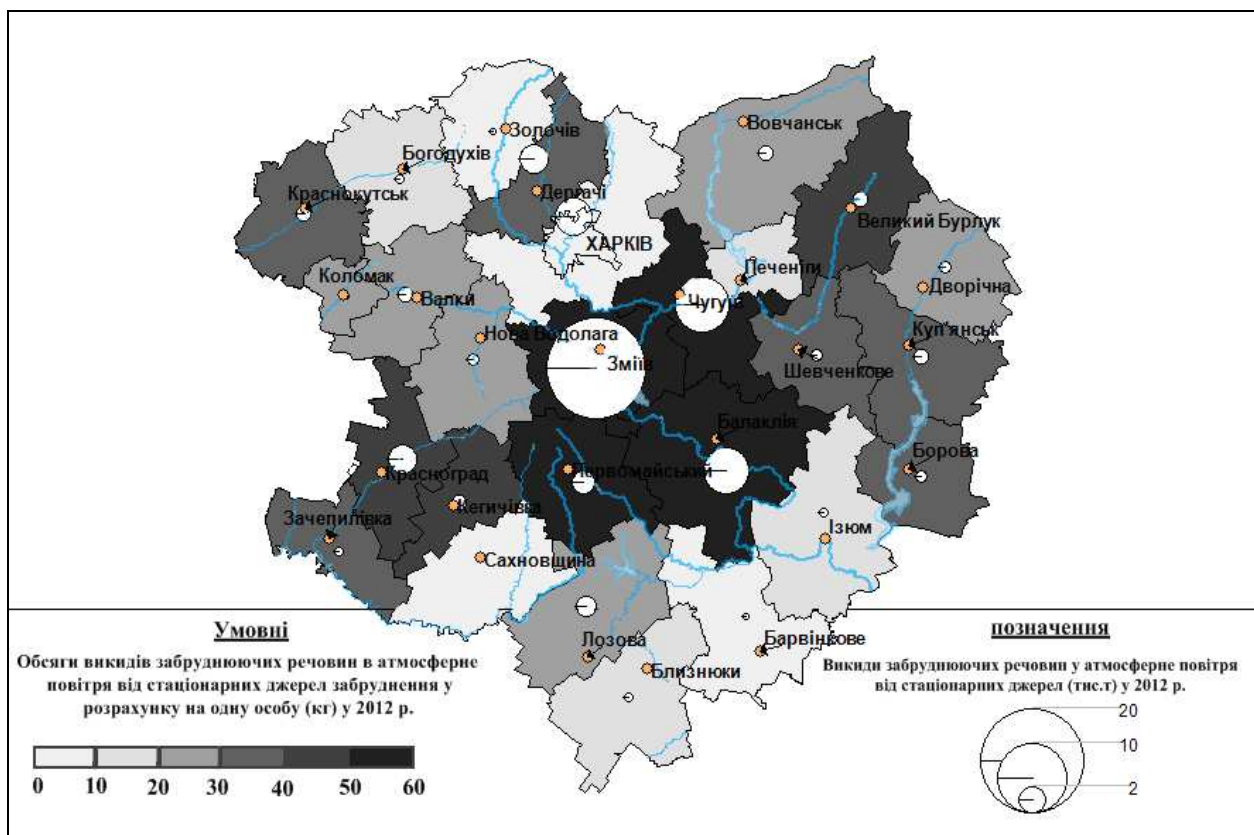

Рис. 1. Обсяги викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря у 2012 р. від стаціонарних джерел забруднення Харківської області (побудовано автором за даними [2,4])

З даної картосхеми видно, що найбільш складна екологічна ситуація склалася у Зміївському, Балаклійському, Первомайському та Чугуївському районах. Головною причиною такої екологічної ситуації є великі обсяги викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, а саме промислових підприємств. Підприємствами з найбільшими викидами забруднюючих речовин в атмосферу є Зміївська ГРЕС, частка якої складає більше 60% від загальної кількості викидів по області, Харківське управління магістральних газопроводів – більше 15%, Шебелинкагазпром – близько 4%, Балцем – 2,3% тощо [3,4]. Екологічний стан області ускладнюється через невирішені проблеми в поводженні з відходами. Стан звалищ твердих побутових відходів в області не відповідає діючим санітарно-екологічним нормам, відсутність проектно-кошторисної та дозвільної документації на їх експлуатацію значно ускладнює проблему видалення побутових відходів, сприяє виникненню стихійних звалищ [3]. Щодо впливу екологічної ситуації на населення, то вчені відзначають збільшення кількості хвороб ендокринної системи, які фіксуються генетичним кодом людини і можуть передаватися спадково. Це робить проблему ще актуальнішою, адже від темпів її вирішення буде залежати майбутній трудовий потенціал країни та демографічний стан населення.

Для покращення екологічної ситуації Харківської області потрібно перш за все впроваджувати безвідходне виробництво. Проте таке виробництво потребує великих капіталовкладень, які можуть, і більш того, не повернутися власникові. То потрібно шукати менш капіталомісткого, але ефективного вирішення даної проблеми. Промислові об'єкти мають можливість встановлювати нове і більш екологічно чисте обладнання, але не всі на це погоджуються. Впровадження нових технологій вимагає великих коштів. Вихід з такої ситуації є, або підвищити штрафні санкції до рівня ціни обладнання, або створювати умови для заохочення використання екологічно чистого виробництва (шляхом надання з боку держави певних пільг та інших допомог) [7]. Планомірне здійснення будівництва нового, капітальний ремонт і реконструкція існуючого пилегазоочісного обладнання на підприємствах маючих джерела викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Науковцями Харківщини запропонована значна кількість проектних та наукових розробок щодо утилізації і переробки різних видів відходів. Розрахунки свідчать про можливість певного поліпшення економічної ситуації і значного поліпшення стану довкілля в регіоні за рахунок використання вторинних ресурсів [3,7].

Список використаних джерел: 1. Голіков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан та перспективи: монографія / А.П. Голіков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба / За ред. чл-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 104 с. 2. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області. – Режим доступу: <http://ecodepart.kharkov.ua/archives/catego>. 3. Екологічний паспорт Харківської області за 2012 рік. 4. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.uprstat.ua>. 5. Сегіда К.Ю., Редін В.І., Чабань М.Т. Географія Харківської області: навчально-методичний комплекс для студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Географія» / К.Ю. Сегіда, В.І. Редін, М.Т. Чабань. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 64 с. 6. Сухарев С.М., Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. «Основи екології та охорони довкілля» / С.М. Сухарев, С.Ю. Чундак, О.Ю. Сухарева. – Київ, 2006. – 87 с.

НАПРАВЛЕНИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ (НА ПРИМЕРЕ РИГО-ОРЛОВСКОЙ ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ)

В последние годы многие регионы России сталкиваются с изменениями направлений и объемов межрегиональных грузоперевозок. Значительно сократились субширотные перевозки между регионами в обход Москвы, упал грузопоток в направлении украинских и прибалтийских портов. Подобная проблема возникла у некогда довольно значимой Риго-Орловской железной дороги. Став главным градообразующим фактором для многих населенных пунктов в Смоленской, Брянской и Орловской областях, сегодня она используется слабо. Сокращается количество поездов дальнего следования, грузовых поездов, частота пригородного сообщения. Часть станций и остановочных пунктов либо переходят на особый режим работы, либо вовсе закрываются. Все это приносит изменения в быт людей, их образ жизни, социально-экономическое развитие территорий в целом.

В ходе зимней экспедиции НСО* по материалам архивов областных центров были восстановлены основные исторические этапы формирования структуры и эксплуатации данной ж/д. В ходе проведения полевой оценки численности и социальной структуры пассажиропотока, на основе самостоятельно разработанной методики, и интервью с представителями администрации, научного сообщества и работниками ОАО «Российские железные дороги» было составлено представление о современной ситуации на участке Риго-Орловской ж/д, а также о современной специфике ее использования. Основное воздействие данного объекта на население и территорию было рассмотрено согласно разработанной модели возможного влияния ж/д на примере Смоленска и Рославля. Итогом работы является определение роли дороги в современной жизни Смоленской, Брянской и Орловской областей.

Риго-Орловская железная дорога строилась в период с 1894 по 1918 гг. в основном на средства купца Губонина Петра Ионовича с целью снижения зависимости транспортировки зерна и хлебных продуктов от климатических

**Экспедиция проходила с 27.01 по 06.02. 2014 года в Смоленской, Брянской и Орловской областях РФ, Витебской области Белоруссии. В сборе материалов в ходе полевой части экспедиции приняли участие студенты кафедры экономической и социальной географии России географического факультета МГУ: Жидров А.Е., Литвинов В.Ю., Новожилова А.А., Пряжников Л.У., Слезнов Ф.В., Тимофеев И.М., Чуженькова В.А., Якушева Е.О*

условий (основными оставались перевозки речным транспортом). Образование ж/д ветки стало толчком для появления и развития новых населенных пунктов. Паровозы и вагоны нуждались в обслуживании на протяжении перегона. В некоторых городах стали появляться предприятия, специализирующиеся на выпуске продукции, связанной с железной дорогой [2]. Во времена Великой отечественной войны дорога выполняла важные функции по обеспечению прифронтовых перевозок. По ней подвозили военные силы к фронтам, а в обратном направлении, в тыл, шли люди со своими семьями и хозяйством. От военных действий пострадало довольно большое количество предприятий, например, Рославльский вагоноремонтный завод. В послевоенное время большая часть разрушенных цехов была восстановлена [1].

Сегодня же по этому участку ежедневно проходит в среднем около 20 пар поездов за смену. Основным направлением грузовых перевозок является маршрут нефтеналивных поездов Брянск-Смоленск-Витебск и далее в прибалтийские порты. По данному участку курсирует только один пассажирский поезд дальнего следования – Калининград-Адлер.

Железная дорога как экономический и социальный фактор оказывает влияние на различные сферы жизни населения регионов. В экономическом ракурсе ж/д является поставщиком рабочих мест для населения близлежащих населенных пунктов, источником инвестиционных вложений логистических компаний и предприятий сферы услуг. Дорога оказывает влияние на социальную сферу, поддерживая ведомственные детские сады, больницы и поликлиники, санатории, детские лагеря и дома культуры. Безусловно, в ходе строительства и эксплуатации дороги возникает воздействие и на природные компоненты геоландшафтов: усиливаются показатели шумового фона и вибрационных волн.

Рассмотрим более подробно роль участка Риго-Орловской железной дороги в существовании современного города на примерах Рославля и Смоленска.

Станция Рославль-1 является узловой станцией, от которой расходятся пути на 4 направления: Смоленск, Брянск, Кричев (Могилев) и Киров. В городе, помимо железнодорожной станции, есть и автостанция, откуда можно отправиться по направлениям: Смоленск, Орел, Бобруйск, Калуга, Москва, Дятьково, Санкт-Петербург, Курск, Белгород, Брянск, Тула, Киев, Десногорск. Автостанция расположена в непосредственной близости от ж/д вокзала, что позволяет людям добираться до населенных пунктов, куда не доходит ветка железной дороги или до микрорайонов города, которые значительно удалены от ж/д станции.

Железнодорожная ветка условно проходит по северным, северо-восточным периферийным районам Рославля и относительно через центральные с северо-западные части. Особого деления на зоны влияния в городе выделить нельзя, вследствие того, что движение на участке неинтенсивное. Интересно положение Рославльского вагоноремонтного завода, территория которого заключена в границах ж/д ветки на юге, реки Остер на западе, реки Глазмойка на востоке и слияния этих рек на севере. Автомобильные дороги пересекаются с железной

дорогой довольно редко, в основном это обычные ж/д переезды, но есть также 3 ж/д моста, которые вполне справляются с потоком автомобильного транспорта.

За смену через станцию проходит около 15 пар поездов. Станция является не только транзитной, но и грузоформирующей. Из города в другие территории идет продукция двух градообразующих предприятий: Рославльского ВРЗ (запчасти для производства полувагонов, вагонов-платформ, лесовозов и цистерн) и ОАО «СИТАЛЛ» (песок, сода, доломит и бутылки: 1,2 тыс. единиц в день). Относительно стекольного завода ситуация складывается так, что завод функционирует и выпускает продукцию, но объемы выпуска не такие существенные, и у завода нет вагонов в собственности, следовательно, предпочтение отдается автомобильному транспорту, так как перевозить продукцию по ж/д невыгодно. Для города железная дорога имеет как межрегиональное (соединяет 2 областных центра Смоленск и Брянск, осуществляет перевозки в рекреационно-туристический район – г. Адлер, интенсивность поездок резко увеличивается летом), так и внутрирайонное значение.

Так как движение на данном участке не очень интенсивное, то существующая инфраструктура вполне справляется с существующей нагрузкой, но несмотря на это, планируется провести реконструкцию направления Рославль – Кричев в связи с планами перевода большого грузопотока на Сухиничи с целью разгрузки основного хода (Москва-Смоленск-Витебск) от грузовых поездов.

Станция Смоленск-Центральный – узловая железнодорожная станция Смоленского региона Московской железной дороги, соединяющая направления на Ельню, Оршу, Витебск и Вязьму.

Наравне с железнодорожным узлом в городе развито автобусное сообщение с пригородами и другими регионами. В непосредственной близости от ж/д вокзала находится комфортабельный автовокзал, с которого следуют рейсовые автобусы по направлениям: Белгород, Брянск, Велиж, Витебск, Вязьма, Гагарин, Демидов Десногорск, Дорогобуж, Дятьково, Ельня, Калуга, Киев, Курск, Могилев, Москва, Орша, Орел, Починок, Псков, Рига, Рославль, Рудня, Санкт-Петербург, Сафоново, Тверь, Тула, Хиславичи, Шумячи.

Железная дорога является осевой структурой города: изначально промышленные предприятия появлялись на территории между ж/д веткой и рекой Днепр, сегодня же город развивается на периферийных зонах: на северо-востоке, на юго-востоке, на севере. Такой путь развития обусловлен сложным рельефом местности, впрочем, этим же фактором объясняется то, как проходит сама железная дорога – по правой стороне долины реки Днепр, где расчленение территории эрозионными формами наименьшее. Дорога проходит квазишироотно по территории города, так же, как и основные крупные автомагистрали, но имеет пересечения с довольно крупными улицами, соединяющими районы, находящиеся к северу и к югу от ж/д ветки.

Таким образом, на сегодняшний день данная часть железной дороги используется неинтенсивно, функции межрегиональных и местных перевозок пассажиров выполняет автотранспорт. Её локальное воздействие на города и

пригородные территории имеет большую значимость, степень которой варьируется в зависимости от нескольких показателей, в том числе численности населения в населенном пункте. Согласно расчётам пассажирооборота, на перегоне от Смоленска до Брянска через Рославль, можно выявить, что интенсивнее пассажиры сменяются в областных центрах, так как численность этих населенных пунктов больше. Выявлен феномен участка Жуковка-Брянск, где основную долю пассажиропотока составляют работники промышленных предприятий областного центра. На примере Брянска, а точнее промышленной зоны в одной из частей города, наблюдается более интенсивное воздействие на территорию вследствие большой протяженности данной зоны и интенсивности эксплуатации ж/д ветки.

Список использованных источников: 1. Муравьев С., В. Сударенков «Путь длиной 100 лет: очерки истории Смоленского отделения ордена Ленина Московской железной дороги». – 1970, Смоленск, 247 с. 2. Шаненков М.А., Формирование и эксплуатация железнодорожной сети Орловской губернии во второй половине XIX – начале XX вв., Курск, 290 с.

УДК 911.3

А.В. Цуканов

cukanov.andrey@bk.ru

*Научный руководитель – д-р геогр. наук, проф. Л.И. Попкова
Курский государственный университет, г. Курск, Российская Федерация*

СОВРЕМЕННАЯ ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РФ

Необходимость географического исследования банковской системы России вызвана внутренними изменениями в самой социально-экономической географии, где рассмотрение финансовой, в том числе банковской сферы стало являться неотъемлемой составляющей комплексной оценки той или иной территории. Процессы, происходящие в территориальной организации банковской системы России, играют важную роль в развитии, как отдельного субъекта РФ, так и государства в целом. В связи с этим, они требуют тщательного изучения для выявления тенденции развития территориальной структуры банковской системы РФ.

В России в 2010 году было зарегистрировано 1012 кредитных организаций. Кредитные организации были зарегистрированы в 79 субъектах Российской Федерации. В четырёх субъектах Российской Федерации не было зарегистрировано не одной кредитной организации, а именно в Ненецком автономном округе, в Чеченской Республике, в Еврейской автономной области и в Чукотском автономном округе (рис. 1) [1].

Из рис. 1 видно, что в рассматриваемом периоде наблюдается сокращение численности кредитных организаций к 2013 году, с 1012 в 2010 году до 923 кредитных организаций, при этом сократилось и число субъектов Российской Федерации, в которых были зарегистрированы кредитные организации с 79 до

75. К предыдущим четырём субъектам добавились: Брянская область, Ямало-ненецкий автономный округ, Забайкальский край, Магаданская область [1], [2], [3], [4].

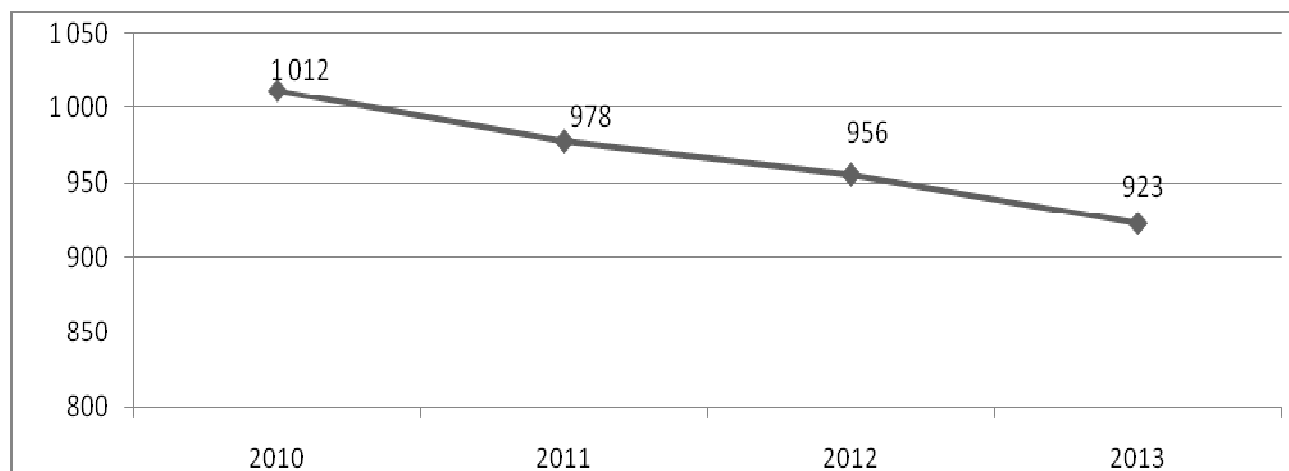

Рис. 1. Динамика численности кредитных организаций России за период с 2010 по 2013 годы [1], [2], [3], [4]

Таблица 1 показывает, что наибольшее количество зарегистрированных кредитных организаций находится в Москве, это связано с этапностью формирования банков (вначале центр, а потом периферия) и, конечно, экономическим развитием города.

Таблица 1

Динамика изменения количества банков по округам [1], [2], [3], [4]

	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	абл. изм. 2011 г. к 2010 г.	абл. изм. 2012 г. к 2011 г.	абл. изм. 2013 г. к 2012 г.
ЦФО (без г. Москва)	71	70	70	58	-1	0	-12
г. Москва	514	502	494	489	-12	-8	-5
СЗФО	71	69	70	70	-2	1	0
ЮФО	47	45	46	46	-2	1	0
СКФО	57	56	50	43	-1	-6	-7
ПФО	118	111	106	102	-7	-5	-4
УФО	51	45	44	42	-6	-1	-2
СФО	56	54	53	51	-2	-1	-2
ДФО	27	26	23	22	-1	-3	-1
Всего	1 012	978	956	923	-34	-22	-33

Значительное количество кредитных организаций находится в Приволжском федеральном округе, что также связано с экономическим развитием данного округа.

В Северо-Западном федеральном округе большое число зарегистрированных кредитных организаций, объясняется наличием в данном

округе г. Санкт-Петербург, в котором зарегистрировано 40 кредитных организаций.

Значительное количество зарегистрированных кредитных организаций в Северо-Кавказском федеральном округе обусловлено этнической неоднородностью округа.

Из таблицы 1 видно, что в абсолютном выражении в рассматриваемом периоде в г. Москва сократилось количество кредитных организаций в 2011 году на 12 кредитных организаций, а в 2012 году на 8 кредитных организаций и в 2013 году уменьшилась на 5 кредитных организаций. При этом в Центральном федеральном округе (без г. Москва) в 2013 году количество кредитных организаций снизилось на 12 и составило 58 против 70 в 2012 году. Динамика изменения количества кредитных организаций в рассматриваемом периоде по федеральным округам в большинстве случаев отрицательна.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что территориальная структура банковской системы РФ сконцентрирована в Центральном федеральном округе, а именно в г. Москва. При этом наблюдается тенденция к сокращению количества кредитных организаций в анализируемом периоде, как в г. Москва, так и в других субъектах РФ. Большинство кредитных организаций были ликвидированы Центральным Банком РФ, и данная тенденция по сокращению числа кредитных организаций сохраняется.

Список использованных источников: 1. Бюллетень банковской статистики. – 2011. №.1– 155-157 с. 2. Бюллетень банковской статистики. – 2012. №.1–153-155 с. 3. Бюллетень банковской статистики. – 2013. №.1–156-158 с.; 4. Бюллетень банковской статистики. – 2014. №.1– 160-162 с.

УДК 911.3:620.9 (477)

Є.В. Шпак

skvoreshnik@inbox.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. П.А. Вірченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕЛЕКТРОБАЛАНСУ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Електроенергетика є важливою галуззю економіки будь-якої країни, оскільки її продукція – електрична енергія, споживається у всіх галузях господарства і відноситься до універсального виду енергії [1]. Уявити функціонування сучасного суспільства без електроенергетики практично неможливо, оскільки вона не тільки забезпечує потреби у електричній енергії промисловості, агропромислового комплексу, транспорту та інших галузей господарства, а й побутових споживачів.

Важливим показником, який демонструє розвиток електроенергетики на території певної країни є електробаланс, під яким розуміється баланс виробництва, переробки, транспортування, перетворення, розподілу і споживання електроенергії в національній економіці від джерела її отримання

до використання енергії споживачем. Даний показник виражає кількісну відповідність між витратою і приходом енергії, включаючи зміну запасів енергетичних ресурсів. Прибуткова частина електробалансу представляє дані про виробництво електроенергії, а видаткова – показує витрачання електричної енергії та її розподіл між споживачами [3]. Таким чином, аналіз зазначеного показника дозволяє робити висновки про ефективність функціонування енергосистеми певної країни.

Метою даної статті є аналіз особливостей електробалансу України за період з 2001 по 2010 роки.

Викладення основного змісту. Аналіз електробалансу певної країни передбачає розгляд структури виробництва і витрат електроенергії за різними галузями її господарства. Структуру виробництва та витрат електроенергії в Україні станом на 2010 рік демонструють діаграми, представлені на рисунку 1.

Аналіз діаграми на рис. 1 свідчить про те, що у структурі виробництва електроенергії України майже половина сумарного обсягу виробленої електроенергії припадає на теплові електростанції (ТЕС), частка яких складає 49 %. Друге місце у виробництві електроенергії України займають атомні електростанції (АЕС), частка яких наближається до частки ТЕС і складає 45 %. Третє місце у виробництві електроенергії України займають гідралічні електростанції (ГЕС) та гідроакумуючі електростанції (ГАЕС), які виробляють близько 6 % електроенергії. На нетрадиційні електростанції (сонячні та вітрові) припадає менше 1 % виробленої в Україні електроенергії, проте, в останні роки поступово зростає потужність цих електростанцій. Таким чином, традиційні джерела електроенергії мають абсолютну перевагу у структурі виробництва електроенергії в Україні.

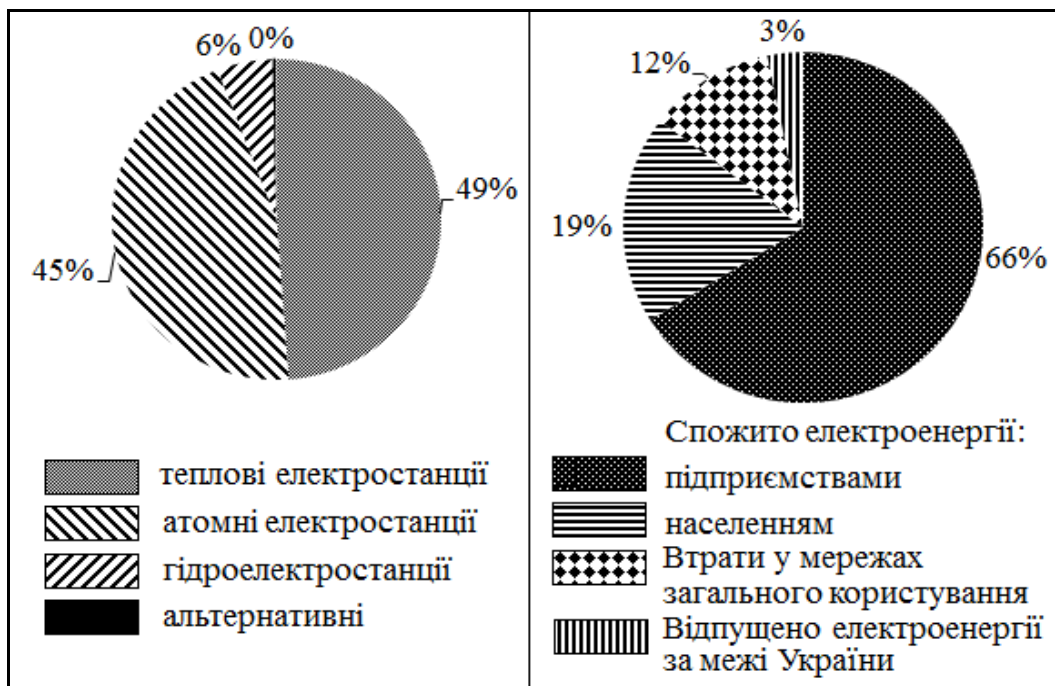

Рис. 1. Структура виробництва та витрат електроенергії України станом на 2010 рік (побудовано автором за даними [2])

Головною умовою ефективного електробалансу країни є рівновага між виробленою та витраченою електроенергією.

Як свідчить аналіз діаграми на рис. 1, найбільшу частину виробленої електроенергії споживають промислові підприємства, на частку яких припадає 66 % спожитої в Україні електроенергії, що, на нашу думку, вказує на високу енергоємність економіки нашої країни.

На другому місці за споживанням електроенергії знаходиться побутові споживачі, які використовують 19 % виробленої в Україні електроенергії, адже неможливо уявити наше повсякденне життя без освітлення, комп'ютерів, ноутбуків, музичних центрів, телевізорів та різноманітної побутової техніки, електроопалювальних приладів тощо, які споживають значну частку електроенергії.

Втрати електроенергії в енергосистемі України сягають 12 % від загальних витрат електроенергії, що є високим показником для енергозалежної країни. Ще 3 % у структурі споживання електроенергії припадає на експортні поставки.

Аналіз динаміки електробалансу України за період з 2001 по 2010 роки (рис. 2) свідчить про те, що показник виробництва і споживання електроенергії коливається у межах від 170 до 200 млрд. кВт*год за рік.

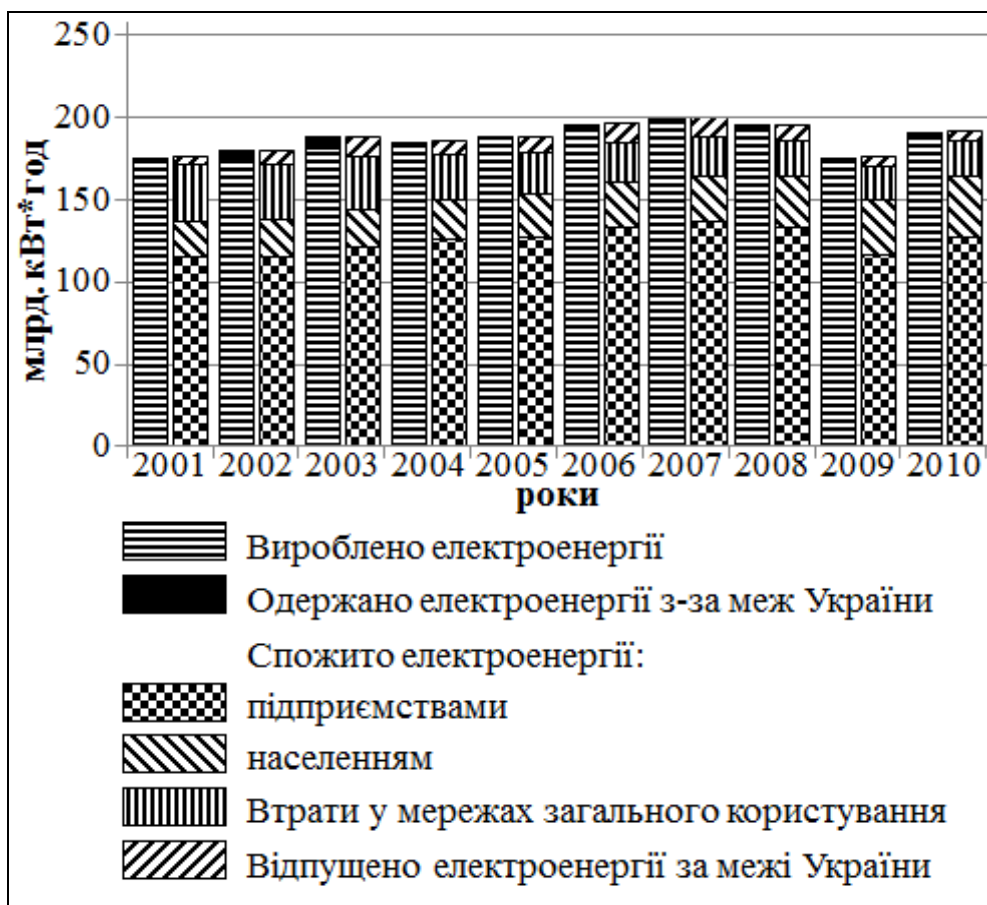

Рис. 2. Динаміка електробалансу України 2001 – 2010 рр. /лівий стовпчик відповідає виробництву електроенергії, а правий – її витратам/ (побудовано автором за даними [2])

Крім того, варто відзначити поступове зростання електробалансу України за період з 2001 р. до 2007 р., що, на нашу думку, свідчить про стабільний розвиток української економіки. Зниження електробалансу у період з 2008 по 2009 рр. є наслідком світової економічної кризи, яка вплинула й на економіку України.

Висновок. Аналіз особливостей електробалансу України за період з 2001 по 2010 роки засвідчив, що у виробництві електроенергії переважають традиційні джерела енергії, де значна частка припадає на ТЕС та АЕС. Структура споживання електроенергії в Україні свідчить про переважання енергоємних виробництв, які залишились на території України у спадок після розпаду Радянського Союзу. В той же час, на даний момент Україна повністю забезпечує внутрішніх споживачів електричною енергією власного виробництва і навіть має можливості для її експорту. Однак проблеми функціонування енергетичного комплексу держави, забезпеченість національного господарства електроенергією, питання енергетичної безпеки України та інші залишаються актуальними й потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Список використаних джерел: 1. Стерман Л.С. *Тепловые и атомные электростанции: Учебник для вузов / Л.С. Стерман, С.А. Тевлин, А.Т. Шарков; Под ред. Л.С. Стермана. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Энергоиздат, 1982. – 456 с.* 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; 3. Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mre.kmi.gov.ua/>

УДК 911.3

О.О. Яновська

olga.yanovska88@gmail.com

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. К.А. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТЕАТРІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В сучасних умовах все більшого поширення, особливо серед молоді, набуває так звана масова культура, яка характеризується простотою сприйняття, проте містить невисоку кількість культурної інформації. Масова культура не здатна задовольнити високі культурні потреби, однак вона проникає в усі галузі сфери культури. Найменше це проникнення спостерігається у театральне мистецтво, тому на сьогодні саме театри відіграють важливу роль у формуванні світогляду та задоволенні високих культурних потреб.

Дослідженням театрів як складової сфери культури регіону займалися Н. Моштаківа [2], Я. Остафійчук [3], Н. Флінта [6] тощо. Їх праці стосувалися Луганської, Івано-Франківської та Тернопільської областей, у той час як для Харківської області подібних досліджень раніше не проводилося.

Театр – заклад культури (підприємство, установа чи організація) або колектив, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та

публічний показ творів театрального мистецтва [1].

У 2012 році в Харківській області налічувалося 7 професійних театрів, у тому числі 1 опери та балету, 2 драматичних, 1 музично-драматичний, 1 музичної комедії та мініатюр, 1 дитячий (крім лялькового) та 1 ляльковий, всі вони знаходяться у місті Харкові [4].

У сільських районах області, хоча немає стаціонарних театрів, проте діють колективи художньої самодіяльності, серед яких є і театри. Найбільше таких колективів у Дергачівському (32), Балаклійському (24), Барвінківському (20), Борівському (17), Валківському (15), Кегичівському (14), Первомайському (12), Близнюківському (11), Великобурлуцькому (11), Сахновщинському (10) [5]. Це переважно райони, які займають периферійне положення та мають невисоку транспортну доступність до обласного центру. Винятки становлять Дергачівський, Валківський та Балаклійський райони. Це можна пояснити тим, що останні мають високий культурний потенціал, розвинену транспортну мережу, що робить їх доступними як для обласного центру так і для інших районів. Крім того, в районах Харківської області проводяться театралізовані свята, які приурочені до важливих соціально-побутових подій (День села, Дні професій, свята новорічно-Різдвяного циклу, День захисту дітей тощо). У 2012 році найбільше їх було проведено в Ізюмському (48), Красноградському (21), Первомайському (20), Лозівському (16), Балаклійському (12), Борівському (12) [5]. Це, в основному, досить великі за площею, розвинені райони. Виняток становить Борівський, який хоч і є периферійним районом, проте межує з Ізюмським та Куп'янським, центрами яких є міста обласного підпорядкування.

Що стосується харківських театрів, то тут у 2012 році було зіграно більше 1550 вистав (рис. 1), при чому їх кількість протягом 2008-2012 років має тенденцію до зниження. Схожа картина спостерігається і з чисельністю відвідувачів театрів (рис. 2) та чисельністю працівників театрів (рис. 3), при чому зменшується як загальна чисельність відвідувачів через зменшення кількості вистав, так і чисельність відвідувачів в середньому на одну виставу.

На нашу думку, ситуацію, що склалася, можна пояснити поширенням особливо серед молоді масової культури, популяризацією серед молоді комп'ютерних ігор, посиленням конкуренції для театрів з боку мережі Інтернет, де можна подивитися бажану виставу, конкуренцією з боку кінотеатрів, де середня вартість квитка нижча, ніж у театрі, а сеанси відбуваються частіше тощо. Крім того, театральна справа і сама по собі має багато проблем: фінансування по залишковому принципу, оновлення декорацій та костюмів, оновлення репертуару тощо. Значна територіальна диспропорція театрів у Харківській області призводить до того, що відвідувати театри мають можливість лише жителі Харкова та передмістя, все інше населення регіону теоретично теж має таку можливість, однак практично реалізувати її дуже складно, особливо тим, у кого немає власного автотранспорту.

Рис. 1. Кількість театральних вистав у театрах міста Харкова за 2008-2012 рр.
(побудовано автором за даними [4])

Рис. 2. Загальна чисельність відвідувачів театрів міста Харкова за 2008-2012 рр.
(побудовано автором за даними [4])

Рис. 3. Загальна чисельність працівників театрів міста Харкова за 2008-2012 рр.
(побудовано автором за даними [4])

Підсумовуючи все сказане, можна зробити наступні висновки. Харківська область займає одне з передових місць в Україні за кількістю професійних театрів (після м. Києва, Дніпропетровської та Львівської області). Таку ж кількість театрів мають АР Крим та Одеська область. Однак, через значні територіальні диспро-порції розміщення театрів в Харківській області, відвідувачами театрів в основ-ному являються жителі м. Харкова та передмістя, в той час як жителі сільських районів, а особливо периферійних, користуються послугами колективів художньої самодіяльності, у тому числі й театрів, організовують театралізовані свята тощо.

Список використаних джерел: 1. Закон України про «Театр і театральну справу» № 2605-IV від 31.05.2005 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2605-15/print1360187132164155> 2. Моштаківа Н.В. Територіальна організація сфери культури регіональної соціогеосистеми (на прикладі Луганської області): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Н.В. Моштаківа – Х., 2011. – 24 с. 3. Остафійчук Я.В. Організаційно-економічний механізм формування культурно-освітнього комплексу (на прикладі Івано-Франківської області): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Остафійчук Я.В. – К., 2001. – 19 с. 4. Статистичні дані про роботу театрів Харківської області за 2008-2012 роки відділу соціальної статистики Харківського обласного управління статистики. 5. Статистичні дані про роботу колективів художньої самодіяльності та проведення театралізованих свят по районах області на 2012 рік Харківського обласного організаційно-методичного центру культури та мистецтва 6. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області) / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Н.І. Флінта. – К., 2005.

УДК 911.3

О.Д. Ковач

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доцент Л.В. Ключко
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Показник конкурентоспроможності є одним із базових показників для аналізу рівня соціального розвитку та розвитку економіки регіону, визначення його проблем та перспектив, вироблення стратегій, які б сприяли формуванню здорової конкуренції, яка, в свою чергу, є однією із рушійних сил у розвитку економіки держави. Аналіз та порівняння показника конкурентоспроможності Кіровоградської області з середніми показниками по Україні, на нашу думку, є важливим для розуміння диспропорцій розвитку регіонів України, оскільки Кіровоградська область зайняла в 2013 році останнє місце серед всіх областей України за цим показником. Зважаючи на те, що середній показник конкурентоспроможності по Україні перевищили лише 9 із 27 регіонів України, можна зробити висновок, що існує суттєвий дисбаланс у розвитку регіонів країни.

Конкурентоспроможність багатоаспектне поняття, яке синтезує в собі всі сторони та фактори функціонування й розвитку об'єкта управління (підприємства, території, країни) [2]. В простому розумінні конкурентоспроможність – це здатність ринкового суб'єкта вести ефективну економічну діяльність, використовуючи свої конкурентні переваги, що дає змогу вдало конкурувати з іншими суб'єктами [2]. Методику дослідження рівня конкурентоспроможності країн та регіонів було розроблено Всесвітнім Економічним Форумом (ВЕФ), за цією ж методикою було визначено Індекс конкурентоспроможності регіонів України. ВЕФ проводить дослідження конкурентоспроможності на макрорівні, тобто досліджує розвиток конкурентоспроможності країн чи світових економічних регіонів. Індекс конкурентоспроможності регіонів України було розраховано Фондом «Ефективне управління». В основу Індeksu конкурентоспроможності покладено 12 складових, які розбиті на 3 групи субіндексів, кожна із складових має своє відсоткове значення в індексі, до того ж, кожна складова включає в себе ряд показників, які враховуються при її підрахунках [3; 4].

Таблиця 1

Субіндекси та складові, що входять до Індeksu конкурентоспроможності

Базові вимоги	Підсилювачі ефективності	Фактори розвитку інноваційного потенціалу
<ul style="list-style-type: none"> – інституції, – інфраструктура, – макроекономічне середовище, – охорона здоров'я та початкова освіта 	<ul style="list-style-type: none"> – вища освіта та професій підготовка, – ефективність ринку товарів, – ефективність ринку праці, – рівень розвитку фінансового ринку, – технологічна готовність, – розмір ринку 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень розвитку бізнесу; – інновації

Згідно «Звіту про конкурентоспроможність регіонів України у 2013 році» Кіровоградська область зайняла 27-му позицію серед усіх регіонів країни. При цьому бальна оцінка знизилась на 0,01 у порівнянні з минулим роком і склала 3,83 бала. Протягом двох попередніх років область посідала 25 та 26 місця.

Серед субіндексів відносно кращі результати Кіровоградської області – за факторами розвитку інноваційного потенціалу (22-ге місце серед регіонів України, проте з низькою бальною оцінкою в 3,40 бали). За субіндексом «підсилювачі ефективності» Кіровоградська область опинилася на останньому 27-ме місці серед регіонів України, а за субіндексом «базові вимоги» – 26-те. У розрізі окремих складових Індeksu бальні оцінки Кіровоградської області зросли по інфраструктурі (+0,09 бала), розміру ринку (+0,13 бала), ефективності ринку товарів (+0,17 бала) і рівню розвитку фінансового ринку (+0,17 бала). Не відбулося змін у сукупних оцінках таких складових, як інновації та інституції (щоправда, при зниженні оцінок суспільних інституцій (-0,02 бала), але при незначному зростанні оцінок приватних інституцій (+0,07 бала). В області відмічається погіршення показників охорони здоров'я та початкової освіти

(-0,02), вищої освіти та профпідготовки (-0,02 бала), рівня розвитку бізнесу (-0,05 бала) та ефективності ринку праці (-0,26 бала) (рис. 1).

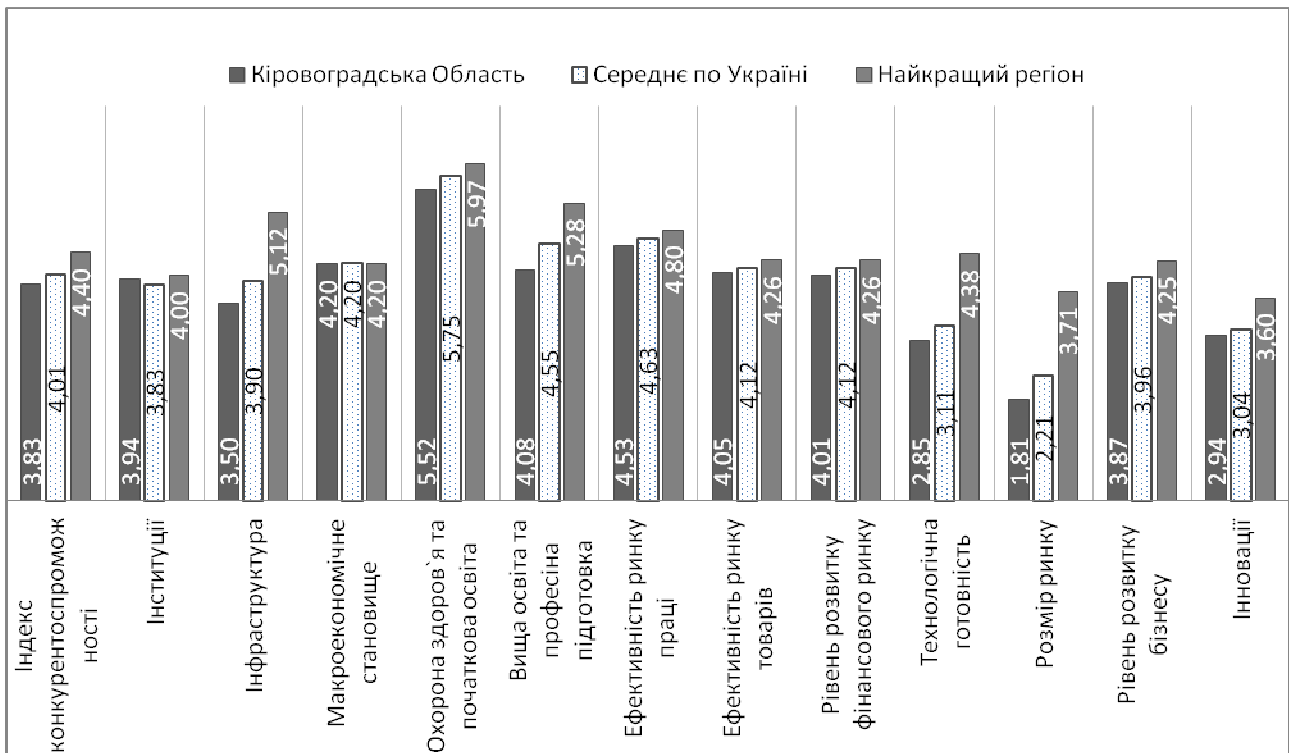

Рис. 1. Порівняльні складові показники конкурентоспроможності України та Кіровоградської області у 2013 році [1]

З огляду на те, що Кіровоградська область посідає останнє місце в рейтингу, є ряд показників, що негативно впливають на нього. Насамперед, це окремі показники складової інституції, такі, як довіра громадськості до політиків (1-е місце), хабарі та неформальні платежі (2-е місце), права власності (3-є), ефективність корпоративного управління (5-е) і організована злочинність (6-е місце). Так само є ряд показників у складовій ефективності ринку товарів – тягар митних процедур (2-е місце), ефективність антимонопольної політики (4-е), інтенсивність конкуренції на внутрішньому ринку (6-е) і вибагливість покупця (8-е місце). У складовій рівень розвитку бізнесу варто виділити показник якість місцевих постачальників (4-е місце) [1].

Також слід звернути увагу на ряд показників, за якими Кіровоградська область посіла на останньому місці у національному рейтингу. По-перше, це показники гуманітарного характеру, зокрема, середня тривалість життя населення, якість початкової освіти, якість системи освіти в цілому, доступ до мережі Інтернет в навчальних закладах, охоплення вищою освітою (передостаннє 26-е місце). По-друге, показники інвестиційно-фінансового характеру, в тому числі: частка іноземної власності, надійність банків, отримання фінансування на внутрішньому ринку, а також прямі іноземні інвестиції і передача технологій (26-е місце).

Згідно з опитуванням керівників бізнесу, серед найбільш проблемних факторів для ведення бізнесу у Кіровоградській області були виділені ті, що пов'язані з оподаткуванням (податкова політика - 13,9%, податкові ставки -

11,2%) та із неефективною роботою держапарату (корупція – 11,6%, неефективність роботи чиновників – 11,2%, а також нестабільність місцевої і державної влади – 9,3%, нестабільність державної політики – 12,0% опитаних) [4].

Водночас, деякі показники конкурентоспроможності Кіровоградської області мають позитивний характер. Бізнесмени не відносять до числа дійсно проблемних злочинність і крадіжки (1,0%), регіональну митну політику (1,0%) і обмежувальне трудове законодавство (1,5%). Кіровоградська область посідає 25-е місце з 27 регіонів за кількістю населення (2,2%) і 20-е за внеском у ВВП країни (1,5%). Валовий регіональний продукт складає 19 918 грн. на людину або майже 70% від середнього показника по Україні.

Отже, Кіровоградська область розташована в географічному центрі України, має значні запаси мінеральних ресурсів, а деякі з них мають стратегічне значення для країни. В цілому область має сприятливі умови для ведення сільського господарства. Аналіз та порівняння показників конкурентоспроможності Кіровоградської області з показниками регіонів України показав, що фактори розвитку та інноваційного потенціалу дещо виділяються на загальному фоні низьких показників конкурентоспроможності. Так, складова з інновацій займає 17 місце серед регіонів України (2,94 бала), рівень розвитку бізнесу – на 22 місці (3,87 бала) ефективність ринку товарів – 22 місце (4,05 бала), розмір ринку 23 місце (1,8 бала). За показником інституцій Кіровоградська область взагалі входить у другу п'ятірку і посідає на 8 місці (3,94 бала). На жаль, область займає останні місця за складовими охорони здоров'я та початкової освіти, вищої освіти та профпідготовки. Податкова політика, податкові ставки та корупція залишаються найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу в області. Дивлячись на проблеми Кіровоградщини і порівнюючи їх з іншими регіонами, стає зрозуміло, що таких регіонів багато [1].

За останні три роки показник Індексу конкурентоспроможності Кіровоградської області має позитивну тенденцію (збільшився на 0,16 бала), що певним чином можна пов'язати з ростом економіки регіону після впровадження програми «Центральний регіон-2015», а також «Стратегії економічного та соціального розвитку Кіровоградської області 2013-2020 рр.», результати від впровадження якої слід очікувати вже в 2014-2015 роках [5].

Підсумовуючи, слід зауважити, що комплексне суспільно-географічне дослідження економіки та соціального сектора області дозволить виявити проблемні питання, дестабілізуючі фактори, з одного боку, та «точки росту» та стратегічні перспективні напрями – з іншого.

Список використаних джерел: 1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 / Т. Бойко, І. Гончаренко, Н. Дмитрюк, В. Коваленко та ін. – К.: Фонд «Ефективне управління», 2013. – 232 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf. 2. Запотоцький С.П. Регіональна конкурентоспроможність: суспільно-географічні засади формування / С.П. Запотоцький. – К.: Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – 424 с. 3. Офіційний сайт Світового економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>. 4. Офіційний сайт фонду «Ефективне управління» [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua>. 5. Стратегія економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на 2013-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolegiym.com.ua/rar/Strateg.pdf>.

УДК 911.3

Marija Drobnjaković, Jovana Todorić

m.drobnjakovic@gi.sanu.ac.rs, j.todoric@gi.sanu.ac.rs

Geographical Institute «Jovan Cvijić», Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia

INITIAL PROCESS OF RURAL GENTRIFICATION IN PERIURBAN AREA OF CITY OF BELGRADE: EXPECTED TRENDS AND INDICATORS

This paper points out possibilities for the research of urbanization process extension, as well as the prolonged impact of the city to the rural livelihood. Best instance are rural settlements in Belgrade administrative area. Some of them are showing the signs of physical and socio-economic improvement, which could be an indicator of the process of rural gentrification.

Rural gentrification review. Rural gentrification is complex process that is commonly associated with rural demographic change and rural migration, counterurbanisation, rural regeneration and restructuring [16, 11], or so called «rural renaissance» [8]. This process has its socio-demographical, economic, residential, cultural, morphological, environmental and political implications¹ [5].

The key features of rural gentrification are social transformation involving highly educated and qualify gentrifiers, or middle-class migrants², social displacement of former residents, increasing residential mobility [1], countryside lifestyle preferences [7], so-called «greenification» [15], renewal of property and countryside. Its negative consequences are rising of land and house prices [3], little or no contributing of gentrifiers to local society and economy etc. [16]. Unlike western European countries where all four phases of urbanization have developed [2] and the process of migration to less urbanized and rural areas has first registered [4], socio-spatial development in Eastern European countries was turbulent, specific and dependent upon various factors.

Fazes of urbanization and rural imagery in Serbia. Until 1950-ies Serbia was an agrarian country. After World War II intensive industrialization led to rapid migration from rural to urban areas and their transfer from the agricultural to the industrial sector. This has caused large disbalance in the distribution of population and activities, and the creation of strong city-poles and the gradual decline and depletion of rural areas. With the strengthening of the tertiary sector in the next phase the process of population and activity concentration has created zones of

¹*The term rural gentrification is essentially derived from the well-known concept of urban gentrification [6].*

²*They are well-off middle class residents employed in the service sector, more successful and wealthier relative to the long-time residents (class colonization) [11].*

demographic and economic expansion (urban centers and their peri-urban belt), and the zone of strong rural depopulation with continuous depletion of traditional demographic “reservoir” [18]. Impoverished Serbian villages remained restrictive in terms of organization of public services and marginalized in the organization of all life activities.

The first signs of rural gentrification in peri-urban area of Belgrade. As the population and function pole of development Belgrade city area is the best example to examine processes of rural gentrification in the territory of Serbia. This is a complex functional system of settlements with very different characteristics, as a result of gradual phases of urbanization and associated demographic, socio-economic and morphological changes in the settlement. Peri-urban city zone is like a «mobile spatial husk» [12]. Its occurrence is related to the extent of the city impact on its closer surrounding and the creation of suburbs in 1960/70s [13], and then the inner peri-urban zone of the 1980s through the process of de-urbanization (counterurbanization). The initial phase of returning to the inner city (reurbanization), often in the form of urban gentrification, has just started [17]. The transformation of the settlements in terms of demographic structure, construction [14] and land use is the most intense in the peri-urban belt of large cities. In the further development of the Belgrade area rural gentrification as new phenomena is barely recognizable. It includes population and functional growth of rural areas, strengthening the service sector, increase income, creating urban-rural continuum and environmental conditions improvement in these peripheral city locations [9]. Only some of these flows can be recorded in the peri-urban zone of Belgrade.

Peri-urban zone in the City of Belgrade spread over time, changing the status of their settlements from rural to mix and at the end as a part of inner city. We can identify «five circles» of peri-urban settlements [14], who’s level of development and regulation depends on the distance from the urban core, and period and the circumstances under which they were made. The subject of this study are rural settlements of peri-urban belt outside the General Urban Plan, with the distance from the city center less than 40 km, in order to avoid overlapping influence of other suburban municipality centers in the administrative area of Belgrade. There are ten settlements in total, of which four are large settlements with more than 10,000 inhabitants. Looking at the basic indicators of the process of rural gentrification, it is possible to observe only few³ (Table 1).

Settlements which are assumed to be the target point of rural gentrifiers, recorded population growth in the last census period, except three Banat settlements. In these tree settlements population decreased because of emigration flows, although some of them had positive natural increase (Dunavac). In the other seven settlements is recorded a population increase in that period, caused by slight or intense immigration, especially in Ugrinovci and Meljak, despite the negative natural increase.

³Results of the population Census 2011 are not available for all the indicators on the level of settlements, so we use some of them for 2002

Indicators of process of the rural gentrification

(Source: Statistical Office of the Republic of Serbia)

	Rate of population growth 2011/2002	Rate of natural increase	The net migration rate	Employees in III and IV sector of activity (%)	The scope of commuting (%)	Highly educated (%)	Dwellings with 3 or more rooms	Dwelling with water supply system (%)	Dwellings with electric power network
Vranić	9.13	-7.75	16.87	66.14	92.27	5.95	56.56	92.93	98.78
Vrčin	5.27	-4.84	10.11	69.39	82.22	7.14	60.41	82.76	98.64
Dunavac	-21.64	1.46	-23.09	23.64	57.27	5.03	35.94	93.23	98.96
Zaklopača	2.20	-4.53	6.73	71.19	95.13	4.69	68.41	87.15	97.86
Kovilovo	-13.50	-0.41	-13.09	30.86	78.77	3.50	2.50	98.75	100.00
M. Moštanica	8.97	-5.99	14.96	63.18	94.78	6.59	52.52	87.25	96.22
Meljak	24.34	-1.51	25.85	61.58	91.13	5.25	49.23	92.31	99.08
Padinska	-6.67	-0.63	-6.04	33.28	42.00	4.90	14.33	99.06	99.83
Ripanj	3.53	-5.27	8.80	57.65	76.48	4.80	49.33	75.76	98.26
Ugrinovci	44.53	-0.61	45.14	50.43	90.43	5.22	60.08	85.04	91.61

Based on this indicator, it is possible to identify some rural gentrifiers' settlements that attract them due to its advantages (proximity to the city, healthy environment, greenery, accessibility and organization of public services). Previous conclusion is supported by the fact that the share of population employed in the service sector is over 50-60%, and again these three settlements are behind them with a share of only 30%. Also, the proportion of employees who commute to the place of work is extremely high in the aforementioned seven settlements, while the other three have lower values, particularly in Dunavac and Padinska Skela. Regarding the educational structure of these settlements, the share of highly educated is approximate to their average values in the rural settlements of Belgrade. However, Kovilovo has the lowest share, which confirms its rural character. Values above the average stand out in Vrčin, Vranić and Mala Moštanica, that again points to the deployment of so-called gentrifiers. As an important indicator in all dealing with the rural gentrification appear amenities and facilities of public services, quality of dwellings and construction. These indicators are in this paper reduced to the quality of built dwellings and the number of floors. According to these data, there is a similar situation as in the previous indicators: three Banat villages have very small share of dwellings with more than 3 rooms, thus family type of residential building is prevalent, also in smaller areas and lower quality. The advantage of a large city in terms of urban expansion impact on their surrounding is good power and water supply equipment of the area. This is confirmed by the high proportion of dwellings connected to city water and electric power network in all settlements.

The values of these indicators point to the fact that a group of settlements that have been singled out as a potential in terms of the immigrations led by better and more peaceful life, stands seven of them where the migrants are highly educated, skilled in the services sector, usually with higher income, while the remaining three villages by their characteristics stand out as a typical settlements in peri-urban area

that provide workforce but maintain the rural characteristics. The area with initial process of rural gentrification is identified in this paper. Its features on the Belgrade area will be the topic of further research.

References: 1. Atkinson R.: *The evidence of the impact of gentrification: new lessons for the urban renaissance?* / R. Atkinson: *European Journal of Housing Policy* 4 (1), 2004. – 107–131 pp. 2. Berg L. Van den, Drewett R., Klaassen L. H., Rossi A. and Vijverberg C. H. T. / Van den B. et al.: *Urban Europe: A Study of Growth and Decline*, 1982 (1); Oxford: Pergamon. 3. Đorđević D.: *Changes in land use in periurban zones around larger cities (in Serbian)* / D. Đorđević: *Collection of the papers* 41, 1993. – 9-16 pp.; Faculty of natural science and mathematics, Geographical Faculty. 4. Fielding A.J.: *Migration and Urbanization in Western Europe Since 1950* / A.J. Fielding: *The Geographical Journal* 155 (1), 1989. – 60-69 pp. 5. Guimond L., Simard M.: *Gentrification and neo-rural populations in the Québec countryside: Representations of various actors* / L. Guimond, M. Simard: *Journal of Rural Studies* 26, 2010. – 449-464. 6. Hamnett C.: *Gentrification and the Middle-class Remaking of Inner London, 1961 - 2001* / C. Hamnett: *Urban Studies* 40(12), 2003. – 2401–2426 pp. 7. Hines J.D.: *In pursuit of experience: the postindustrial gentrification of the rural American West* / J. D. Hines: *Ethnography* 11(2), 2010. – 285-308 pp. 8. Kayser B.: *La Renaissance Rurale. Sociologie des Campagnes du Monde Occidental* / B. Kayser : 1990. ; Armand Colin, Paris. 9. Pacione M.: *Urban Geography* / M. Pacione: 2009.; London & New York: Routledge. 10. Phillips M.: *Gentrification and the processes of class colonization* / M. Philips: *Journal of Rural Studies*, 9 (2), 1993. – 123–140 pp. 11. Phillips M.: *The production, symbolization and socialization of gentrification: impressions from two Berkshire villages* / M. Philips: *Transactions of the Institute of British Geographers* 27, 2002. - 282-308. 12. Rakić R.: *The conception of suburbs zones and methods of her explorations (in Serbian)* / R. Rakić: *Collection of the papers* 41, 1993. – 3-7 pp.; Faculty of natural science and mathematics, Geographical Faculty. 13. Ribar M., Cavrić B., Lješević M.: *Land development of the settlements in the southern suburb area of Belgrade and the process of their inclusion in the urban Belgrade region (in Serbian)* / M. Ribar et al.: *Collection of the papers* 41, 1993. - 157-168 pp.; Faculty of natural science and mathematics, Geographical Faculty. 14. Spalević A.: *Transformation of periurban area of Belgrade (in Serbian)* / A. Spalević: 2013. Geographical Institute „Jovan Cvijić”, SASA, Belgrade. 15. Smith D.P., Phillips D.A.: *Socio-cultural representations of greentrified Pennine rurality* / D.P. Smith, D.A. Philips: *Journal of Rural Studies* 17, 2001. – 457–469 pp. 16. Stockdale A.: *The diverse geographies of rural gentrification in Scotland* / A. Stockdale: *Journal of Rural Studies* 26, 2010. - 31–40 pp. 17. Todorčić J., Ratkaj I.: *Neighborhood perception as an indicator of gentrification in central zone of Belgrade* / J. Todorčić, I. Ratkaj: *Journal of the Geographical Institute „Jovan Cvijić”, SASA*, 61(3), 2011. - 63-79 pp. 18. Vojković G., Spasovski M., Devedžić M., Radivojević M., Rašević M., Nikitović V.: *Demographical development (in Serbian)* / G. Vojković et al., 2009.; *Strategy of spatial development of Republic of Serbia. Analytical basis*. Republic Agency for Spatial Planning.

СЕКЦІЯ 3 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

І.М. Барило

irina.barilo@mail.ru

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. Л.М. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРИРОДНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Демографічна криза, яка характеризує геодемографічну ситуацію в українському суспільстві після становлення незалежності, є результатом впливу соціальних, економічних, політичних чинників тощо. Реакція населення на нові умови життєдіяльності проявляється у зміні демографічної поведінки, зниженні народжуваності, міграційній рухливості тощо. Зменшення чисельності населення, здебільшого за рахунок природного скорочення, є значною проблемою не тільки держави в цілому, а й окремих її регіонів. Розуміння значимості геодемографічного розвитку регіонів України, ускладнення сучасних його проблем обумовлюють актуальність і необхідність геодемографічних досліджень, особливо в регіональному аспекті.

Основним внутрішнім чинником загострення демографічної кризи в Полтавській області є зниження народжуваності. Процес зниження народжуваності обумовлений цілою низкою причин, зокрема економічних, соціальних, психологічних, екологічних, біологічних тощо. До того ж, несприятлива демографічна ситуація, насамперед різке зниження народжуваності, пов'язана із загостренням проблем функціонування і виживання сімей як осередків відтворення населення, зниженням їх демографічного потенціалу [4].

З 1990 р. показник смертності в Полтавській області перевищує показники народжуваності, а з роками ця тенденція все більше посилюється. Починаючи з 2007 р. спостерігається незначне збільшення показника народжуваності та зменшення показника смертності, внаслідок чого відбувається зростання природного приросту населення регіону. Таким чином, у 2012 р. природний приріст зріс на 3,3% у порівнянні з 2007 р. (-6,5% та -9,8% відповідно) (рис. 1).

Аналіз динаміки народжуваності і смертності населення показує, що збільшення народжуваності відбувається значно повільнішими темпами, ніж зменшення рівня смертності, що відбивається на загальній чисельності населення області. Зниження народжуваності зумовлює неухильне старіння населення і його середній вік становить 39 років (в Україні – 37) [2].

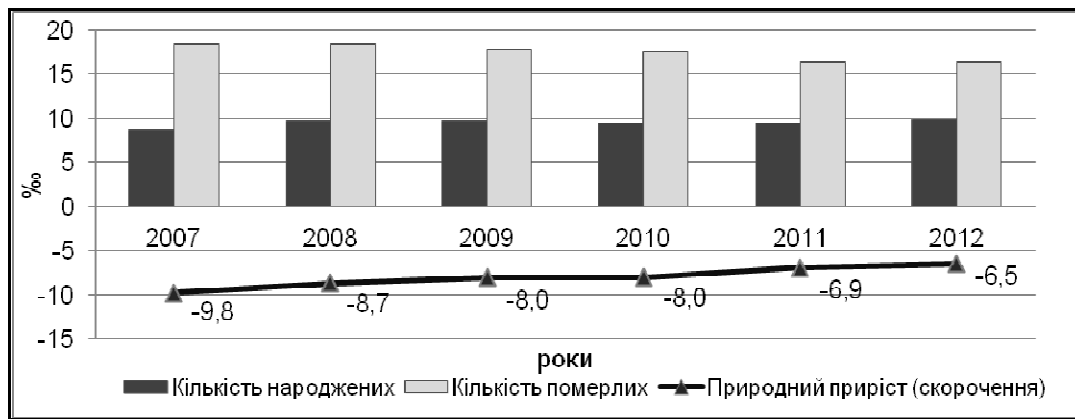

Рис. 1. Динаміка показників природного руху населення Полтавської області за 2007-2012 рр. (побудовано за даними [3])

В результаті демографічного старіння відбувається зменшення частки дітей у загальній кількості населенні. У порівнянні з 1990 р. у 2012 р. частка дітей віком до 5 років у загальній чисельності населення зменшилася більш ніж на 20%, і становила всього 4,2% [3]. Важливим фактором, що впливає на природне скорочення населення Полтавської області, є показник смертності, який є досить високим у порівнянні з іншими регіонами України і в 2012 р. становив 17,5‰ [2, 3].

В умовах посилення деструктивних процесів у суспільному житті України в цілому та Полтавської області, зокрема поглиблюється криза стану здоров'я населення. Її основними проявами є саме високий рівень смертності та негативні зрушення у структурі причин смертності. Значні диспропорції у доходах населення, збільшення рівня безробіття та погіршення умов праці негативно відображаються на стані здоров'я населення та показниках його відтворення [1]. Порівняльний аналіз структури причин смертності населення Полтавської області свідчить про те, що висока смертність від ендогенних чинників хвороб (серцево-судинні утворення, новоутворення) співіснує з високими показниками смертності від екзогенних причин (хвороб органів дихання і травлення, інфекційних хвороб, зовнішніх причин) [1, 3].

Територіальні відмінності за показниками природного відтворення населення Полтавської області є відображенням сукупного впливу демографічних, соціальних, економічних, природно-кліматичних, екологічних факторів. За показниками природного скорочення населення регіону можна виділити райони від найбільш розвинених до районів із кризовою демографічною ситуацією (рис. 2).

Показники природного скорочення населення є найменшими у Лохвицькому районі та в міській раді Комсомольська (-0,3‰ та -2,5‰ відповідно). Порівняно незначні показники природного скорочення мають м. Кременчук (-3,2‰), м. Полтава (-3,5‰), м. Миргород (-5,7‰) та Шишацький район (-5,9‰), на що впливає значний рівень розвитку економіки, пропорційність статево-вікової структури тощо. У більшості районах області показники природного скорочення варіюються від -6‰ до -12‰, що вказує на їх подібність у геодемографічному розвитку. Найгірший показник природного

скорочення населення має лише Чорнухинський район, (14,9‰), що відображає кризову ситуацію району, демографічну нестабільність та відсталість соціально-економічного розвитку порівняно з іншими районами області.

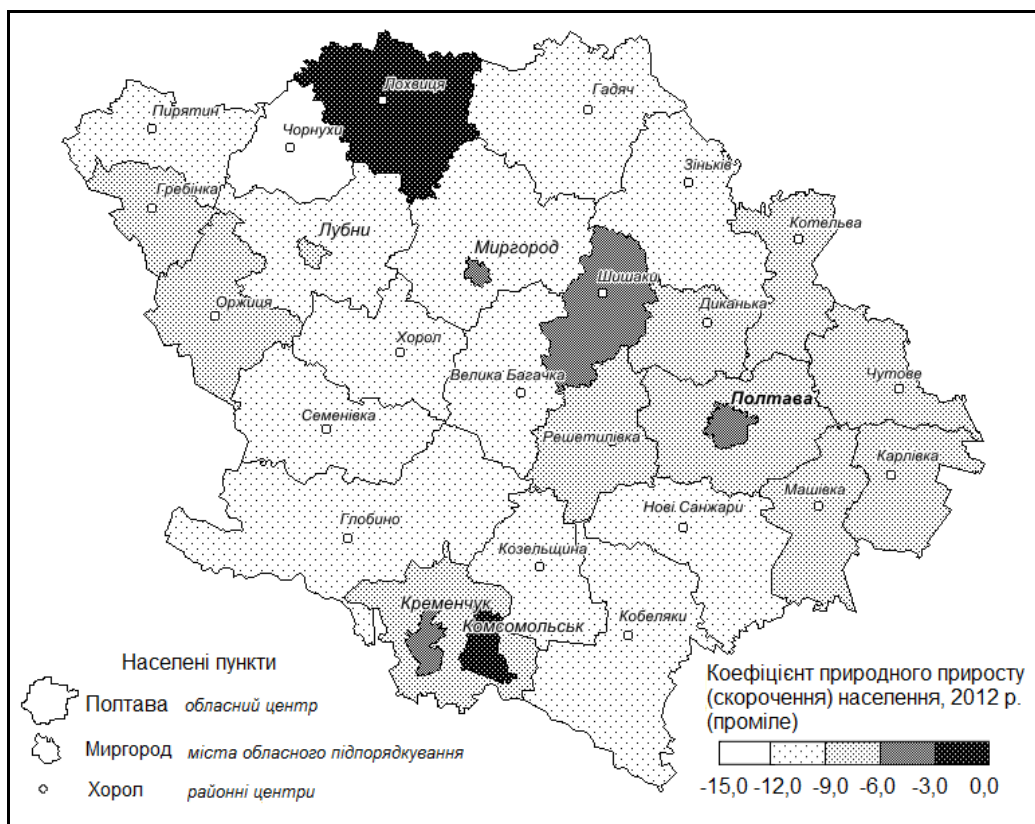

Рис. 2. Природне скорочення населення по містах та районах Полтавської області, 2012 р. (побудовано автором за даними [3])

Таким чином, демографічна криза в Полтавській області пояснюється не лише низьким рівнем народжуваності, а й високими показниками смертності. Хоча рівень смертності в області в останні роки має тенденцію до зменшення, але залишається досить високим, що гальмує геодемографічний розвиток в регіоні. Найкращі показники природного відтворення населення спостерігаються в обласному центрі, містах обласного підпорядкування та районах із значним рівнем соціально-економічного розвитку. Депопуляція супроводжується істотним погіршенням стану здоров'я, зниженням середньої очікуваної тривалості життя населення. Основними причинами, які зумовлюють природне скорочення населення Полтавської області є: 1) соціально-економічні, що проявляються в низькому рівні доходів населення у порівнянні, наприклад, з європейськими стандартами життя та утримання дитини тощо; 2) екологічні, що проявляються через високий рівень захворюваності населення внаслідок забруднення навколишнього середовища різними видами шкідливих речовин; 3) культурно-ментальні, що проявляються в дотриманні певних тенденцій щодо кількості народження дітей, віку вступу до шлюбу, зайнятості жінок тощо. Отже, природний приріст населення Полтавської області є важливою складовою у структурі геодемографічного розвитку і вимагає подальшого дослідження.

Список використаних джерел: 1. Немець Л.М., Сегіда К.Ю., Немець К.А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2012. – 200 с. 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.obladmin.poltava.ua>. 4. Яворська В.В. Геодемографічні процеси і геодемографічна ситуація в регіоні Українського Причорномор'я: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / В.В. Яворська. – Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 20 с.

УДК 911.3

В.А. Бережний, Р. Курбанов

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ГІС-АНАЛІЗУ РОЗПОДІЛУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Загальна чисельність населення та характеристики його природного і міграційного руху, для яких визначаються просторово-статистичні закономірності розподілу, є надійними дескрипторами стану відносин поміж гетерогенними компонентами регіональної соціогеосистеми, що склались історично та певним чином детермінують особливості її подальшого розвитку. Змістовний аналіз демографічних показників як на загальнодержавному так і регіональному рівнях, дозволяє підтвердити припущення щодо населення, як про «чутливу» складову географічного середовища, а про коливання у показниках природного та, у першу чергу, механічного руху, як про надійні індикатори найменших змін. Такі зміни можуть мати двоїстий характер: бути спричиненими як у зовнішньому по відношенні до регіональної соціогеосистеми середовищі (загальнодержавні тенденції, екологічні лиха, зміни у законодавстві, економічні негаразди тощо), так і свідчать про наявність внутрішніх відмінностей, пов'язаних з процесами, що відбуваються на регіональному рівні.

Аналіз демографічних показників, виконаний нами через методи геоінформаційного моделювання, є дієвим засобом пізнання суспільно-географічного процесу на регіональному рівні. У якості дослідницької нами було обрано Одеську область. У демографічному відношенні область є представницькою стосовно решти території України: за останні роки спостерігається тенденція до зменшення загальної чисельності населення. Це спричинено низкою факторів, що безпосередньо впливають на народжуваність та смертність. Найважливішими серед них визначені соціально-економічні: відсутність фінансової стабільності, низька якість життя на селі, вже досягнуті раніше у процесі демографічного розвитку негативні соціальні явища (старіння нації).

© Бережний В.А., Курбанов Р., 2014

Використовувались дані експрес-випусків Держкомстату щодо чисельності, природного та міграційного руху населення за 2011 та 2012 роки, що є вихідним емпіричним матеріалом для аналізу. У якості середовища моделювання та аналізу було обрано пакет *ArcGis 9.3.1* та, зокрема, модуль для просторово-статистичного аналізу і моделювання *Spatial Statistics*.

Окремі висновки і результати з моделювання. Емпіричні. Просторовий аналіз показників свідчить, що в регіоні, особливо в менш урбанізованих районах області, складається напружена соціальна ситуація, викликана наявністю диспропорцій у статеві-віковій структурі населення. Індикативні показники міграційного руху населення, що було розраховано нами для області, свідчать про відносну економічну привабливість центральної частини регіону: зокрема, сальдо міграції тут додатне і є значним у порівнянні з іншими середньообласними показниками для України.

В межах області населення сконцентровано в центрі області, довкола м. Одеси, та частково південно-західній і північно-західній частині області. В той же час центральні ділянки «пелюсток», що їх собою нагадує форма області, відзначаються низькою густиною населення (рис. 1.), та значно меншою, у порівнянні із загальнообласним показником, часткою міського населення. У такий спосіб, засобами ГІС-візуалізації було виявлено деякі закономірності у просторовій організації системи розселення в межах області: більш виражена анізотропія у північному та північно-західному напрямках, скупчення населення в центральній частині області.

Рис. 1. Просторовий розподіл населення Одеської області

Співставлення просторово візуалізованих показників демографічного процесу (рис. 2) з рештою характеристик території свідчить про принаймні три групи передумов такої системи розселення: *історичну* (наявність поряд давніх міст і центру області, та місць перетину основних магістралей, що «стягують» до себе населення), *природничу* (сприяє або ускладнює освоєння земель), та *економічну* (*господарчу*), що певним чином пов'язана з двома попередніми.

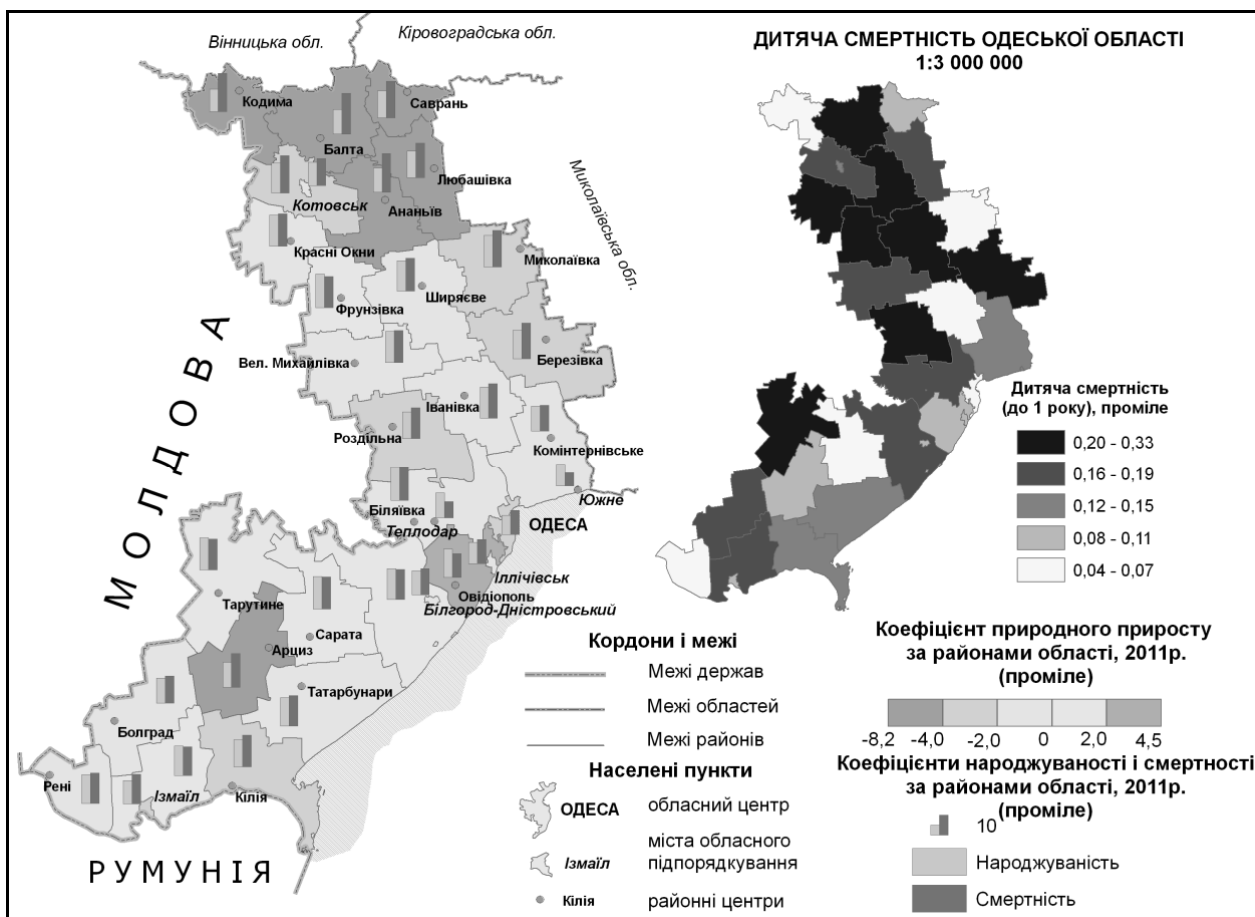

Рис. 2. Характеристики природного відтворення населення регіону

Розподіл показників народжуваності, смертності та природного приросту є дуже диференційованим (рис. 2). Просторово-статистичний аналіз для розподілу цих показників, виконаний у *Spatial Statistic* - модулі, (додаток *cluster\outlier analysis*) свідчить про їх суттєву просторову варіабельність: спостерігається значна кількість ділянок сусідства низьких значень показників з високими. Натомість для внутрішнього міграційного руху населення така варіабельність спостерігається лише у центральній вузловій частині області, де поряд з міграційно привабливими районами довкола міста Одеса, межують райони високої внутрішньої еміграції.

На південний захід від обласного центру розташовані також *зважені за населенням* (сільським, міським і загалом) геометричні центри області, що їх було розраховано у додатку *mean center* вказаного вище модулю. Відслідковування зміщень зважених за певним показником центрів вважається нами оригінальним способом застосування центрографічного

методу для аналізу змін населення з лагом у часі для значних часових інтервалів.

Прикладні. Створено електронну базу геоданих населення Одеської області. Перевагою БГД є її прив'язаність до різнорівневих територіальних одиниць. Постійне оновлення БГД (щорічне, щоквартальне тощо) вбачається нами як актуальний засіб дослідження геодемографічного процесу з лагом у часі задля відслідковування змін у загальнодемографічних тенденціях та прийняття відповідних управлінських рішень для покращення добробуту мешканців області.

УДК 911.3:620.91

Ю.П. Бітюк

yuliya_pavlovna93@mail.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТИПІЗАЦІЯ ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО ПРОЦЕСУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. Населення виступає головною продуктивною силою суспільства, тобто є природною основою формування трудових ресурсів і виступає споживачем матеріальних благ, і тим самим обумовлює розвиток галузей, які орієнтуються у своєму розміщенні на споживача. Останнім часом при дослідженні регіональних аспектів розвитку населення, звертається увага на просторові зрушення в територіальній диференціації демографічних процесів, які пов'язують із соціально-економічним розвитком території. Це свідчить про необхідність дослідження геодемографічних процесів на регіональному рівні у комплексі з основними соціально-економічними індикаторами розвитку як локального, так і глобального значення. Проведення типізації дає змогу визначити основні та найбільш вагомні рушійні сили геодемографічного процесу регіонального рівня та може бути прийнята за основу розробки основних напрямків регіональної демографічної політики.

Метою роботи є аналіз особливостей геодемографічного розвитку районів і міст Донецької області та виявлення основних напрямків регіональної демографічної політики відповідно до отриманих результатів.

Викладення основного змісту. Дослідження геодемографічного процесу Донецької області здійснюється шляхом аналізу співвідношень показників природного та механічного руху як основних та головних показників відтворення населення за методикою, запропонованою О.Г. Топчієвим та В.В. Яворською [4,5]. В цілому в межах Донецької області геодемографічні процеси (ГДП) характеризувалися низькими показниками народжуваності населення, дуже високими коефіцієнтами смертності і як результат цього – від'ємним природним приростом населення. Міграційна складова

геодемографічного процесу, як показує аналіз відповідних статистичних параметрів, не відіграє в останній період суттєвого значення в загальній динаміці чисельності населення регіону (рис. 1).

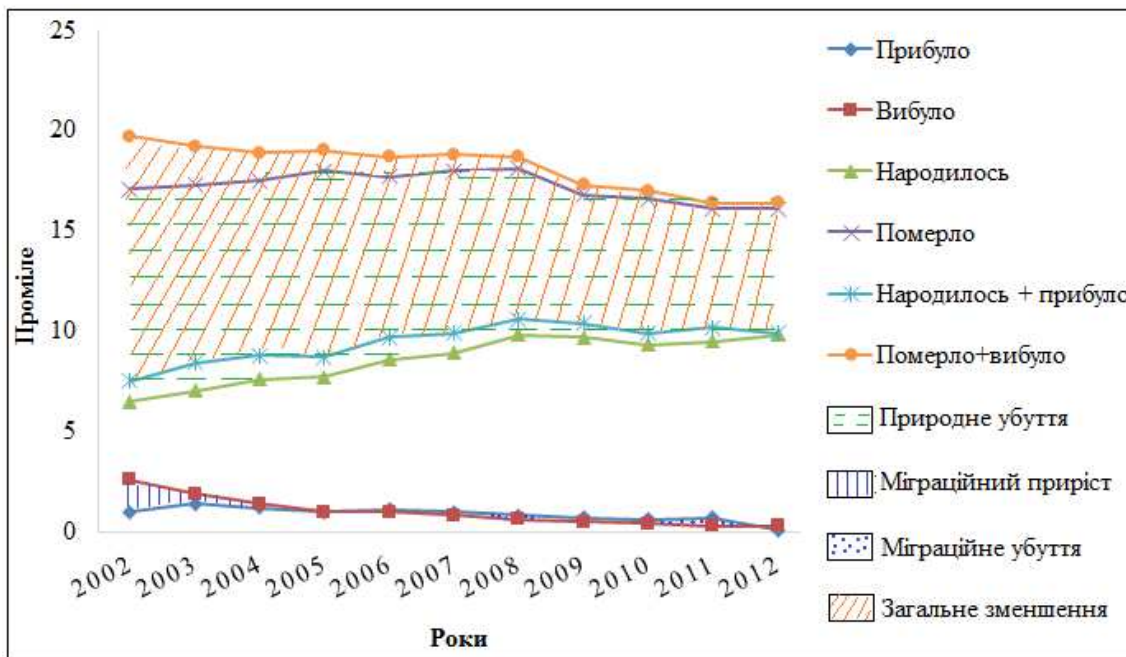

Рис. 1. Природний приріст, сальдо міграції, загальна динаміка чисельності населення Донецької області (побудовано автором за даними [2])

Усі райони та міста Донецької області мають однаковий тип ГДП – нисхідний, що характеризується безперервним зменшенням населення за рахунок природного скорочення населення та лише в деяких районах завдяки механічному убуттю. Низький рівень соціально-економічного розвитку, безробіття як наслідок, неспроможність батьків утримувати велику кількість дітей (2-3 дитини), старіння населення – все це є причинами безперервного природного убуття.

Але геодемографічні процеси області мають певні територіальні відмінності (рис. 2). Так, нисхідний ГДП зі зменшенням населення за рахунок природного убуття з слабким механічним відтоком характерний Краснолиманському, Артемівському, Константинівському, Ясинуватському, Шахтарському, Великоновосілківському, Волноваському та Новоазовському районам. Ситуація в даних районах найскладніша, адже кількість населення зменшується не лише за рахунок природного скорочення, але ще й за рахунок механічного убуття.

Причиною такої ситуації є в першу чергу нестача робочих місць. Це характерна проблема для Донецької області, адже з кожним роком закривається все більше і більше заводів, підприємств, шахт і простежується щорічне падіння промислового комплексу. Люди в пошуках роботи мігрують до інших районів чи за кордон. Це формує певні диспропорції між працездатно активним населенням та людьми похилого віку, які неспроможні до продуктивної праці та відтворення, що спричиняє порушення статево-вікової структури, процесів

народжуваності і, відповідно, природного руху. Окрім цього, студенти з кожним роком все більше й більше покидають дані райони з метою навчання, адже тут не розвинутий комплекс вищої освіти та немає престижних інститутів та університетів, які можуть надати якісну освіту.

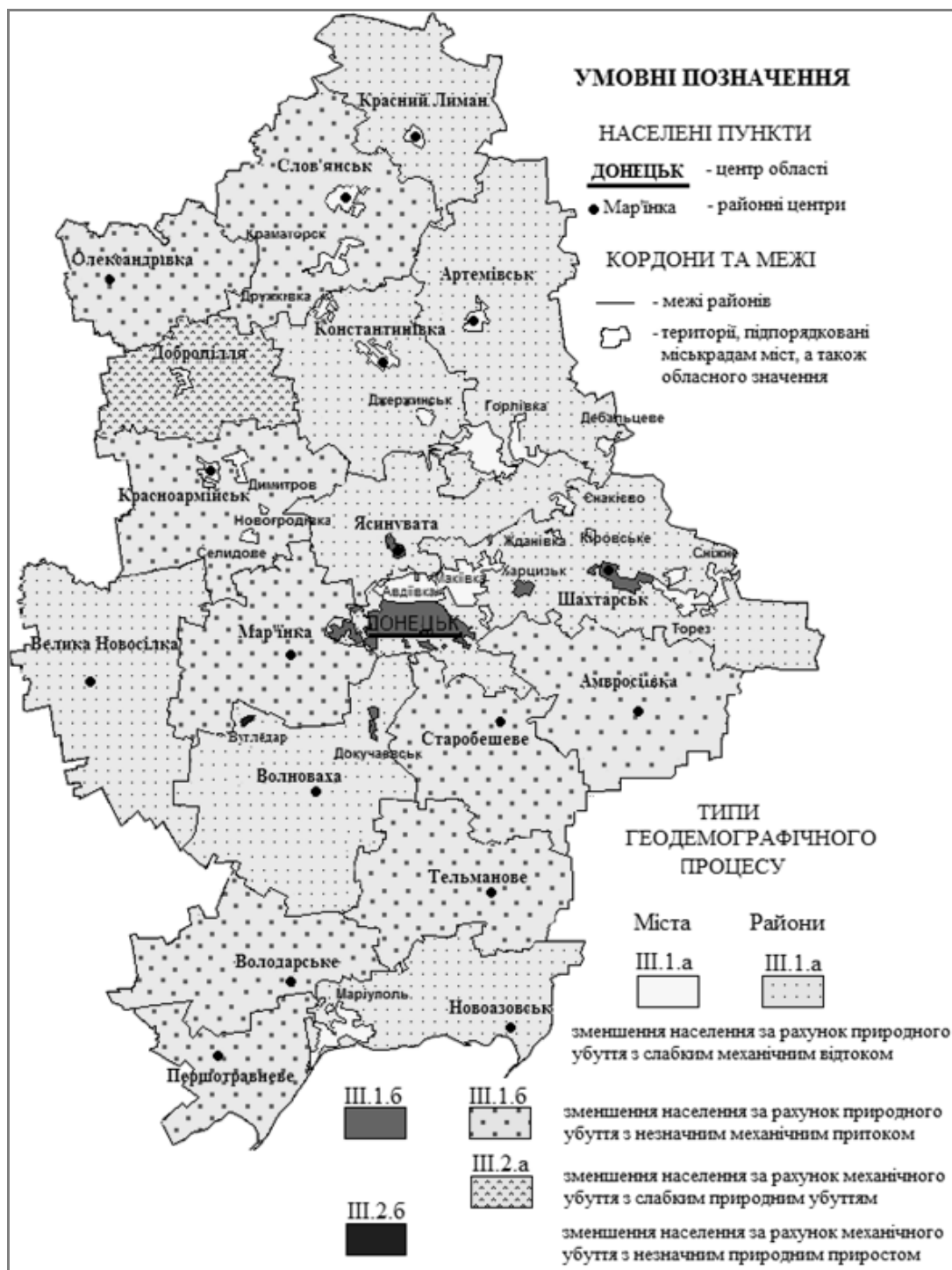

Рис. 2. Типи геодемографічного процесу в Донецькій області (визначено і побудовано за даними [1, 4])

Статеві-вікова структура, розподіл між чоловіками та жінками, який вже сформувався за рахунок попередніх історичних подій, впливає на формування саме такого типу ГДП. Такий підтип ГДП характерний для більшої кількості

досліджуваних міст – Маріуполь, Торез, Горлівка, Авдіївка, Краматорськ, Артемівськ, Красноармійськ, Дебальцеве, Макіївка, Селидове, Слов'янськ, Дружківка, Красний Лиман, Кіровськ, Жданівка та Добропілля. За рахунок відсутності належного фінансування, вичерпності більшості наявних корисних копалин та ускладнення умов їх добування, велика кількість підприємств була закрита. З геодемографічної точки зору, це свідчить, в першу чергу, про втрату людьми робочих місць та їх міграцію до інших міст та країн з метою пошуку роботи. Наслідком чого звичайно є й низький рівень життя населення та соціально-економічний розвиток міст та області в цілому.

Слов'янському, Олександрівському, Красноармійському, Мар'їнському, Амвросіївському, Старобешівському, Тельманівському, Володарському та Першотравневому районам притаманний тип ГДП зі зменшенням населення за рахунок природного убуття з незначним механічним притоком. Ці райони зменшують кількість населення за рахунок природного скорочення стрімкими темпами, а міграційний приток в цих районах дійсно не значний. Так, наприклад, на 2012 рік коефіцієнт міграційного приросту Старобешівського району складає 0,019 ‰, Амвросіївського – 0,07 ‰, Тельманівського – 0,2 ‰ тощо. Такі слабкі притоки населення не слід брати до уваги, аналізуючи геодемографічний процес на території даних районів. Тому на перший план все ж таки виходить природне убуття, в тому числі особливості статево-вікової структури населення, «європейський» спосіб життя та пов'язаних з ним процеси фемінізації. Винятком є Першотравневий район, що знаходиться на півдні області.

Цей же підтип характерний для деяких міст: Донецьк, Шахтарськ, Ясинувата, Харцизьк, Докучаєвськ. Серед цього переліку обласний центр області та один з найрозвинутіших міст України Донецьк. В даному місті розвинута промисловість, розгалужена інфраструктура сфери послуг, що приваблює населення, в першу чергу, наявністю робочих місць, а також високим рівнем освіти і науки, медицини, культури і мистецтва. Іншим містам даного підтипу характерний незначний показник міграційного приросту, населення мігрує переважно завдяки наявності шахт, заводів та інших підприємств. Але на загальному фоні геодемографічного процесу такі міграційні потоки, навіть до міста Донецька, не здатні в повній мірі нівелювати та стабілізувати загальне убуття населення.

До другого підтипу третього типу відноситься лише 1 район – Добропільський. Для нього характерне зменшення населення за рахунок механічного убуття та слабке природне скорочення. Це один з найгірш розвинутих районів Донецької області. Основа економіки – сільське господарство без наявних промислових підприємств [3]. За наявних тенденцій падіння сільського господарства в Україні, стрімкого розвитку сфери послуг, населення покидає сільськогосподарські регіони та мігрує до великих міст чи територій з розвинутою інфраструктурою невиробничої сфери. Можна сказати, що це депресивні території області, які населення покидає в пошуках нових перспектив для життя.

Для міста Вугледар притаманний нисхідний тип ГДП зі зменшенням населення за рахунок механічного убуття з незначним природним приростом. Природний приріст в даному місті незначний (0,91 %) і обумовлюється особливостями статево-вікової структури. Вугледару притаманне також закриття шахт, заводів, корисні копалини практично всі вичерпані. Тому населення мігрує на заробітки до великих міст України, а також до Росії.

Висновки. Населення районів та міст Донецької області характеризується тенденцією до зменшення більшою мірою за рахунок природного убуття. Але процеси механічного відтоку з міст, з більшої частини районів також частково впливають на зменшення кількості населення (м. Вугледар). Донецька область завжди розвивалась як промисловий гірничодобувний регіон, але при нинішньому занепаду економіки, нестачі фінансування, вичерпності великих родовищ корисних копалин велика кількість шахт, підприємств закривається або ж зменшують обсяги виробництва і проводять скорочення робочих місць. Тому нинішня демографічна регіональна політика, в першу чергу, має спрямувати свої дії на поліпшення умов життя населення, тобто економічно сприяти природному відтворенню населення. Створення нових робочих місць, альтернативним шляхом підвищення розвитку промисловості, сфери обслуговування, сприяння підтримці молодих сімей та людей похилого віку, вирішення основних проблем природокористування регіону, поліпшення екологічної ситуації – дадуть змогу вирішити ряд демографічних проблем, а саме збільшення частки економічно активного населення, підвищення рівня народжуваності та скорочення рівня смертності, заохочення до міграційних притоків, а отже, й зміну наявного режиму відтворення населення.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Головного управління статистики в Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua>. 2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Офіційний сайт Донецької обласної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sovet.donbass.com> 4. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с. 5. Яворська В.В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В.В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

УДК 911.3

Ю.О. Горбунова

Науковий керівник – канд. геогр. наук К.Ю. Сегіда
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ СИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА

Місто – це складна, структурно цілісна та відносно самостійна система, що розглядається у взаємозв'язку та взаємообумовленості таких її підсистем, як економічна, правова, соціальна, географічна [3]. Особливу увагу науковців

привертають великі міста, оскільки охоплюють політичні, адміністративні, фінансові, владні, культурні, історичні, мовні, етнічні, соціальні складові. Місто Харків є одним з найбільш розвинених промислових регіонів України і півдня Східної Європи. Всі складові міста – населення, просторова впорядкованість і організація міста змінюються в часі, отже, потребують відповідних досліджень. Ретроспективний аналіз формування території міста Харкова дає можливість визначити тенденції, за якими розвивається місто та можливість визначення науково обгрунтованих шляхів подальшого розвитку поселенської системи міста, удосконалення її організації та функціонування, а також розвиток соціально-економічних та політичних процесів у системі конкретного міста.

Мета роботи полягає у вивченні процесу формування території міста Харкова, аналізу умов, що привели до первинного заселення, господарського освоєння та формування сучасної поселенської мережі міста, і обгрунтування суспільно-географічних чинників, що впливали на дані процеси.

Система поселень є результатом історичного процесу заселення території, який відбувається під дією природних, соціальних, економічних, політичних особливостей, які мають суттєвий вплив на процес заселення та розміщення поселень, їх взаємозв'язок і подальший розвиток господарчої інфраструктури регіону.

Функціонально-планувальна структура м. Харкова сформувалась під впливом природних, соціальних, економічних, політичних чинників, які мають суттєвий вплив на процес заселення та розселення населення.

Для проведення ретроспективного аналізу формування поселенської системи міста було виділено основні етапи розвитку та формування території м. Харкова (рис. 1).

Отже, перший етап – створення Харківської фортеці, як оборонного пункту від нападів татар. Будівництво фортеці пов'язано з природно-географічним фактором, а саме з ландшафтом місцевості. Фортеця охоплювала територію височини між річками Харків та Лопань. Розміри фортеці на початку заселення міста були малі, тому вже тоді двори розташовувались за межами фортеці по всіх напрямках. Спочатку залюднювалось передмістя, потім поселення поширилось до рік Харків та Лопань. До найстаріших вулиць Харкова належать Московська (нині Московський проспект), Сумська, Римарська, Зміївська (нині проспект Гагаріна) та Полтавський шлях.

Другий етап – Харків у складі Слобідсько-Української губернії. Закінчився період вільного містобудування, були установлені нові принципи та правила забудови міста. В цей період був складений і затверджений план міста, розробником якого був П. А. Ярославський. План визначив основну мережу вулиць, було окреслено характер забудови окремих частин міста, при цьому вулична мережа узгоджувалась з рельєфом місцевості та враховувала наявну забудову. Територіально місто Харків ділилось на три частини: місто, або внутрішня фортеця, залопанська частина та захарківський район [2]. Цей період характеризується зростанням чисельності населення, розширенням території міста та активною забудовою.

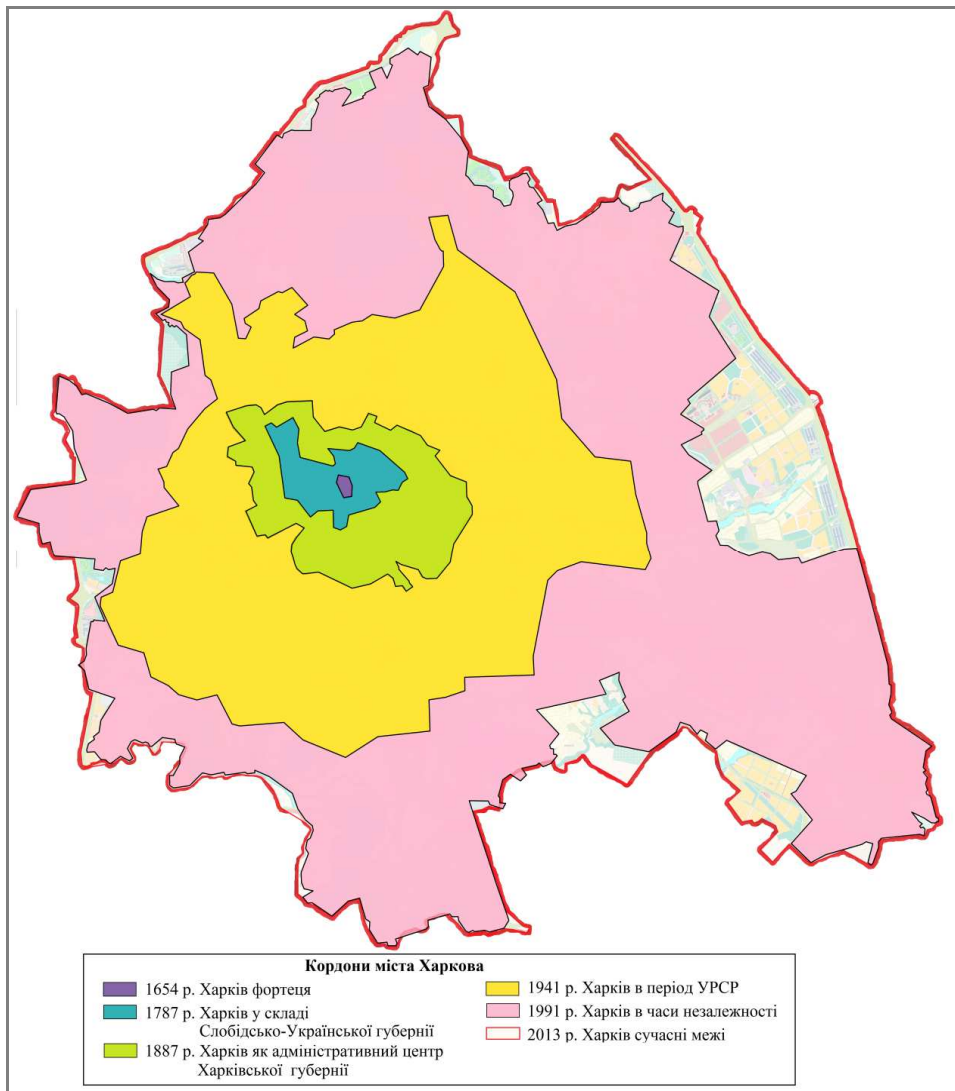

Рис. 1. Розвиток території міста Харкова за період 1654 – 2013 рр.
(побудовано автором за даними [1,4])

Третій етап – Харків як адміністративний центр Харківської губернії. В 1838 році, Будівельним комітетом було складено новий «План губернського міста Харкова з його околицями» [1], де було визначено нові межі міста. Місто зростало в наслідок соціально-економічного розвитку. Розвитку місцевої торгівлі сприяли ярмарки в межах міста (Успінська, Хрещенська, Покровська, Троїцька), посилювався процес переходу від дрібних ремесел до мануфактури і від мануфактури до фабрик. Розвивалась транспортна інфраструктура. Важливу роль у розвитку міста відіграло відкриття університету в 1804 році, що призвело до зростання чисельності населення за рахунок прибулих. З'явилися нові інститути, бібліотеки, школи та наукові спілки.

Четвертий період – Харків в період УРСР. Протягом 15 років (з 1919 р. до 1934 р.) Харків був столицею Радянської України. Особливістю архітектури міста цього періоду було широке промислове будівництво та розширення житлової забудови, також споруджувались громадські, культурні та адміністративні будівлі. При цьому значна увага приділялась проблемам екології, озелененню території міста (особливо в зонах скупчення промислових

підприємств), реконструкції річок та водоймищ. Відбувалось інтенсивне насадження лісових захисних смуг з метою відокремлення житлових районів та промислових зон. В 1924 році був прийнятий проект архітектора В. К. Троценка, який пропонував радіально-кільцеву схему планування території [1], який в майбутньому був впроваджений при побудові нових районів міста Харкова, центром мала стати кругла площа до якої примикав бульвар, який згодом злився з площею.

Будівництво промислових підприємств (таких як Харківський тракторний завод, Харківський верстатобудівний завод, Харківський турбінний завод, Електротяжмаш, Харківський підшипниковий завод та інші) сприяли утворенню житлових районів (таких як Павлове Поле, район селекційної станції, житловий масив в районі Харківського тракторного заводу, Соснова гірка, Салтівка та Олексіївка). Також значною мірою на забудову вплинуло відкриття метрополітену в 1975 році, оскільки почались створюватись житлові масиви вздовж станцій метро.

З проголошенням незалежності України в 1991 році починається сучасний п'ятий етап розвитку регіону. Місто складається з 9 районів (Держинський, Жовтневий, Київський, Комінтернівський, Ленінський, Московський, Орджонікідзевський, Фрунзенський, Червонозаводський). У 2003 р. Київський інститут Гіпроград розробив новий (4-й) Генеральний план Харкова [4]. Головним завданням якого визначено підвищення ефективності використання міських і резервних територій, підвищення комфортності міської забудови, збереження історичної спадщини, мережі наукових, навчальних і культурних закладів, зелених насаджень, подальший розвиток інфраструктури міста, більш чітке функціональне зонування міської території, будівництво нових поліфункціональних комплексів. Основні зони розвитку міста – захід та південний захід, що пов'язано з інтенсивною забудовою індустріальних комплексів на даній території. Під час цього періоду покращилась інфраструктура Іванівського промрайону, створено культурно-спортивні комплекси по всьому місту. На Великій Данилівці, на півночі, в зоні лісопарку сформована котеджна забудова.

Значну увагу приділено благоустрою міського середовища. Соціально-економічні умови залучають до цієї роботи наукових фахівців. Гостро стоїть питання збереження історичного вигляду міста у зв'язку з процесами реконструкції міського середовища. До 350-річчя міста були проведені великі роботи з ремонту та реставрації фасадів цінної історичної забудови, здійснено розширення проїжджої частини проспекту Леніна, ремонт проїжджої частини вул. Сумської та інших вулиць міста. У зв'язку з проведенням Євро-2012 було покращено інфраструктуру міста, особливу увагу відвели транспортним сполученням (аеропорт – центр).

Шостий період – Харків – сучасні межі. В 2013 році змінились межі міста Харків, збільшивши територію міста на 4450,58 га земель. Таким чином, загальна площа Харкова становить 35 002,26 га. Найбільшу кількість земель Харкову передали Кулиничівська селищна рада, Пономаренківська сільрада, Черкасько-Лозівська сільрада, що сприяє покращенню системи розселення

міста Харкова. Проте виникає потреба у побудові нових магістральних мереж та будівництві транспортних розв'язок у зв'язку збільшенням території міста.

Отже бачимо, що місто інтенсивно розвивалось, пройшло багато етапів свого розвитку від фортеці до міста-мільонера. Спостерігається тенденція до подальшого збільшення території міста, бо у сучасному динамічному світі спостерігається інтенсивний процес урбанізації, чисельність населення міст швидко зростає. Ці темпи чинять тиск на будь-яку систему міста, тому постають проблеми екологічної безпеки та економічної ефективності територіальної організації міста. Оскільки територія в 2013 році збільшилась, то відповідно потрібно переглянути стратегії розвитку та планування території міста Харкова.

Список використаних джерел: 1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655 – 1905 г.г.). – Харьков, 1994. 2. Голиков А.П. Харьковская область, региональное развитие: состояние и перспективы: монография / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба / под. ред. чл.-кор. НАН Украины, проф. В.С. Бакиров. – Х.: ХНУ імені Каразина, 2012. – 224 с. 3. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження./Методологія, методи, методика. – Одеса, 2005. – 631 с. 4. Харків: офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.city.kharkov.ua

УДК 911.3

О.І. Кіндякова

lelia1992@bk.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДЕМОГРАФІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ В МІЖПЕРЕПИСНІ ПЕРІОДИ

Знання про демографічні трансформації в державі, динаміку та регіональні особливості відтворення населення дають змогу виявляти проблеми демографічного розвитку, передбачати очікувані перспективні зміни потужності трудового потенціалу тощо. Сучасний стан відтворення населення України та його регіональні особливості обумовлюють необхідність визначення ключових тенденцій, факторів, регіональних особливостей демографічних трансформацій за роки незалежності. Україна знаходиться на такому етапі демографічного розвитку, коли народжуваність зменшується, а смертність зростає. Це призводить до зменшення загальної чисельності населення і відсутності навіть простого заміщення одних поколінь людей новими. Таким чином, відтворення населення України є звуженим [1].

Для дослідження демографічних трансформацій в Україні обрані міжпереписні роки (1989 та 2001 рр.) та 2012 р. як показник сучасної ситуації природного відтворення населення України. Станом на 1989 р. в Україні народилось 657202 особи, померло – 629602 особи. Природний приріст населення держави в цей період має додатне значення – 27600 осіб [2].

Регіони України, за показниками природного приросту населення у 1989 р., можна поділити на дві групи: області з додатними показниками природного приросту (народжуваність переважає над смертністю) та області з від'ємними показниками (смертність переважає над народжуваністю).

До першої групи відносяться переважно регіони західної і південної України: Закарпатська (7,5‰), Рівненська (5,2‰), Івано-Франківська (5,1‰), Волинська (4‰), Чернівецька (3,8‰), Львівська (3,6‰), Тернопільська (1,4‰), Херсонська (2,7‰), АР Крим (2,5‰), Миколаївська (1,7‰), Одеська (0,2‰). Позитивні показники в цих регіонах обумовлені декількома чинниками: по-перше, в західній та південній частинах України структура населення включає переважно населення фертильного віку; по-друге, мала частка населення зайнята в галузях промисловості (незначна частка населення працюють в тяжких умовах праці, які можуть привести до смерті); по-третє, позитивний природний приріст пов'язаний з традиційно більш високою релігійністю населення. До цієї ж групи потрапили Дніпропетровська (0,5‰) та Запорізька області (0,5‰). В 1989 р. в областях збільшилась чисельність населення репродуктивного віку (способом переходу з молодшої вікової групи до репродуктивної), що покращило показник народжуваності.

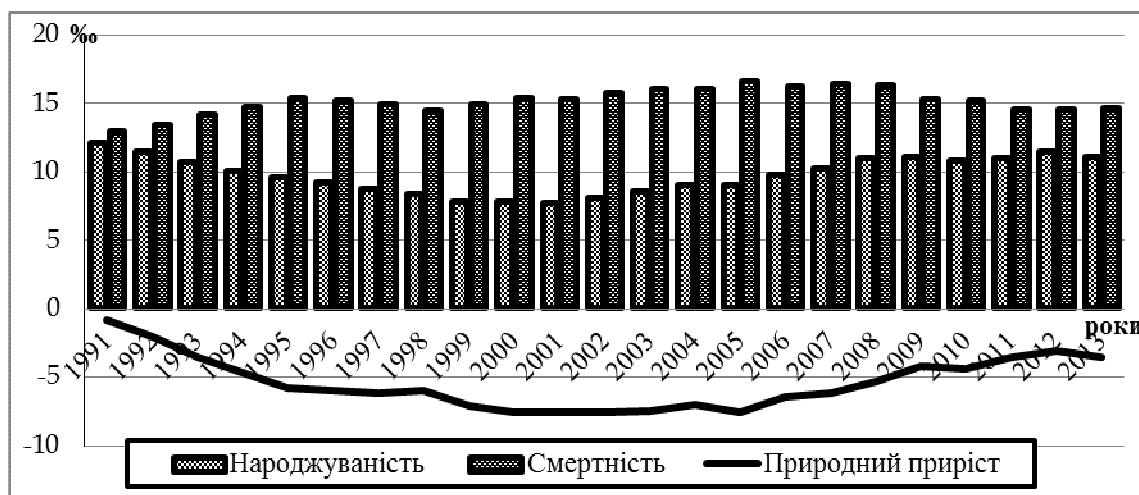

Рис. 1. Динаміка природного руху населення України за період 1991-2013 рр.
(побудовано автором за даними [3])

До другої групи відносять північну, центральну та східну частини України. Найнижчі показники природного приросту у 1989 р. зафіксовано в Чернігівській (-4‰), Сумській (-3,1‰), Полтавській (-2,5‰) та Черкаській (-2,1‰) областях. Від'ємні показники природного приросту цих областей обумовлено, великою часткою людей похилого віку (старіння населення); також наслідки аварії Чорнобильської ЧАЕС, призвели не тільки до підвищення смертності, але і до зменшення народжуваності, стосується, переважно Чернігівської та Сумської областей. Також депопуляційні показники зафіксовані у Житомирській, Луганській, Хмельницькій, Київській, Донецькій, Харківській, Кіровоградській та Вінницькій областях.

Одним з найбільш депопуляційних років за всю сучасну історію України був 2001 р. (рік першого Всеукраїнського перепису населення України (рис.1)). Станом на 2001 р. природний приріст населення складав -369474 осіб, чисельність народжених – 376478 осіб, померлих – 745952 осіб [2].

Найвищі показники природного руху населення зафіксовані в Закарпатській (-0,4‰), Рівненській (-1,6‰) областях, найнижчі -Чернігівській (-13,1‰), Сумській (-11,2‰), Полтавській (-11,1‰), Луганській (-10,9‰) та Донецькій (-10,3‰) областях. На таку ситуацію в Україні у 2001 році вплинули: відкладання народження дітей через нестабільну економічну ситуацію та зниження рівня благополуччя не тільки сімей, але і держави в цілому; міграції населення (міграція людей працездатного та репродуктивного віку, суттєво, вплинула на процес демографічного відтворення населення України); старіння населення (між переписами 1959 та 2001 рр. частка людей віком 60 років і старіше збільшилась з 12,3 до 25,5%, відповідно зменшується питома вага жінок у репродуктивному віці).

В сучасний час демографічна ситуація України покращилась у порівнянні з 2001 р. Показник природного приросту з -7,6‰ (у 2001 р.) змінився на 3,5‰, і у 2012 р. він складав -3,1‰ [3].

Демографічна ситуація в Україні в 2012 р., обумовлена декількома регіональними особливостями, які сформувались під впливом багатьох факторів. По-перше, Рівненська, Закарпатська, Волинська, Чернівецька, Івано-Франківська області, єдиний ареал на Україні, в якому відносні показники природного руху населення мають додатне значення і протягом значного історичного періоду зберігають позитивний природний приріст населення. Одним з основних факторів стабільного природного приросту населення цього регіону є сприятлива вікова структура населення. Тут найбільш молоде населення в Україні, традиційно найбільші рівні народжуваності та найвищий потенціал демографічного відтворення.

По-друге, Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Одеська та Херсонська області мають найменші від'ємні показники природного відтворення населення, бо по-перше на півдні України менша частка людей старшого віку, по-друге менша частка людей зайнятих в небезпечних для життя умовах трудової діяльності.

По-третє, Хмельницька, Тернопільська та Житомирська області мають незначні від'ємні показники природного приросту. Це пов'язано з тим, що в цих регіонах майже 50% населення мешкають в сільській місцевості, де показник смертності, значно вищий, ніж в містах.

До останньої групи регіонів входять: Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Кіровоградська, Черкаською, Полтавська, Харківська, Сумська та Чернігівська області. Для цих регіонів характерні найбільші масштаби депопуляції (переважання померлих над народженими). Важливими факторами, що впливають на відтворення населення цих регіонів є соціально-психологічні, економічні та природні умови їх життєдіяльності. Особливо гостро їх дія проявилася в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях, де сформувалися значні

гіперурбанізовані території, зі складними умовами праці, з відсутністю житла та з достатнім рівнем економічного добробуту молодих сімей, з соціальним перерозподілом ролей в суспільстві та змінами життєвих цінностей, з високим рівнем забруднення атмосферного повітря, води, ґрунтів та продуктів харчування. Усе це призводить до зменшення чисельності народжених дітей та до збільшення показника смертності.

Отже, демографічні трансформації в Україні за останні десятиріччя свідчать про процес депопуляції населення. Таку ситуацію спричинило, перш за все, різке зниження народжуваності, яке не забезпечує навіть простого відтворення населення, причому це стосується як сільської, так і міської місцевості. Різке зниження життєвого рівня більшості населення України, невпевненість у своєму майбутньому серед молоді, бажання жінок фертильного віку спочатку до самореалізації, а потім до народження дітей та ін., все це суттєво вплинуло на процес народжуваності населення. В державі зростають масштаби бездітності та одnodітності сімей. Також погіршення природного відтворення, спостерігається і в сільському населенні держави, це пов'язане з деформованою статеві-віковою структурою населення. Проте, динаміка природного відтворення населення України за останнє десятиріччя набуває позитивних змін. Рівень народжуваності зростає, смертності – поступово зменшується, але невисокими темпами. Це пов'язано з підвищенням соціальної і державної допомоги сім'ям, в яких народжуються діти.

Список використаних джерел: 1. Іллюк Ф. Демографічна ситуація в Україні // Ф. Іллюк. – 2012. – С. 31-32. 2. Офіційний сайт Всеукраїнського перепису населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>. 3. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 911.3:316

П.П. Крайтор

Jase_box@i.ua

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Н. М. Дук
Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна*

ЕТНОГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСТВА ПРИКОРДОННИХ ДО УКРАЇНИ СУБ'ЄКТІВ РФ

Дослідження українців за межами України дуже важливе для існування самої України, так як держава, що стала результатом політичної волі до одержавлення одного народу, повинна плекати цей народ, зв'язки з ним і його культуру повсюдно. Важливим регіоном, де є значна частина представників українського етносу, є російські прикордонні до України адміністративно-територіальні одиниці.

Метою нашого дослідження є вивчення і оцінка стану та умов елементів, що характеризують українців з етногеографічної, мовнолінгвістичної та культурно-історичної точки зору з подальшим дослідження динаміки змін вищезазначених компонентів. Об'єктом проведеного дослідження ми визначили українців в прикордонних до України регіонах Російської Федерації (РФ), а предметом – їхнє місце в етнічній структурі населення цих регіонів. Для проведення дослідження була залучена інформація зведеної бази даних Росстату за переписом 2002-го року [1] з наміром подальшого дослідження динаміки з використанням новіших даних (перепису 2010 р.).

Серед задач наступні: дослідити географічне поширення українців, їхню частку, розселення, наявність в них українського громадянства та тяжіння до України за місцем народження; провести бальну оцінку та зонування території за інтегральною вагою представлення українського етносу, його культури та зв'язків з Україною тощо. В процесі виконання роботи було побудовано серію аналітичних карт, що відображають: частку українців від загальної чисельності населення (загалом та за сільськими населеними пунктами) (рис. 1); серед них частку тих, що мають українське громадянство або народилися в Україні; частку населення, що заявили про володіння українською мовою та ін.

Було проведено бальну оцінку ваги українства за комплексом означених показників. Використання картографічного методу, методу бальної оцінки та логічного підходу дозволили провести зонування території дослідження за представленням українства та виділити шість зон (Табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика показників українства в міжрегіональному зонуванні його представлення

Показник українства	Частка українців				
Зона	Інтегральна оцінка ваги (в балах, з можливих 40)	від загальної чисельності населення (тут і далі – рівень)	українців, народжених в Україні	українців з українським громадянством	українців, що володіють українською мовою
Східно-Слобідська	До 8	Високий	Дуже низький	Дуже низький	Дуже низький
Донсько-Кубанська	До 12	Середній	Середній	Низький	Середній
Воронезька	До 13	Дуже низький	Низький	Середній	Середній
Придонсько-Донецька	До 14,5	Середній	Високий	Середній	Середній
Західно-Слобідська	До 15	Середній	Високий	Високий	Високий
Брянсько-Курська	Більше 15	Низький	Високий	Високий	Високий

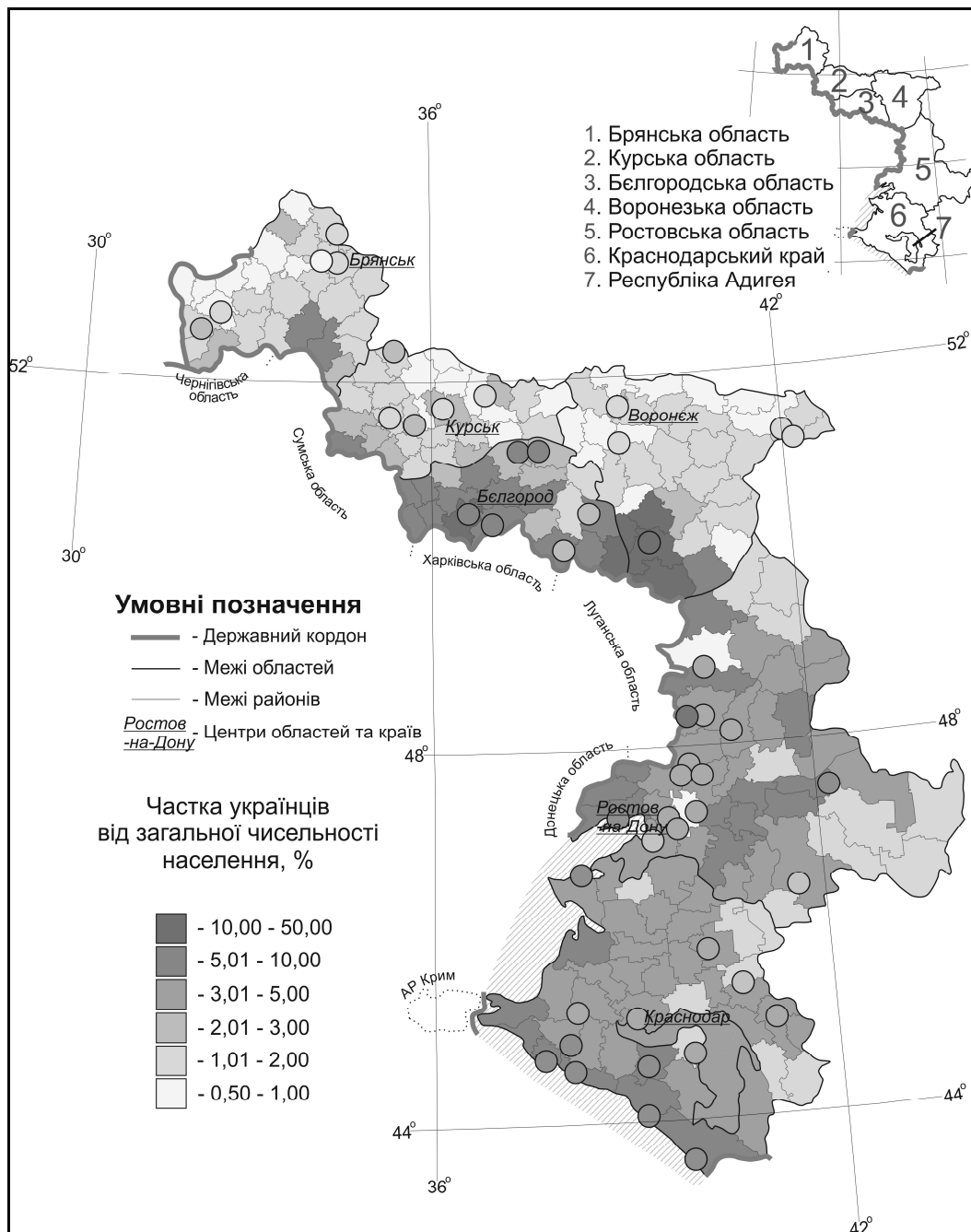

Рис. 1. Українці в загальній чисельності населення прикордоння РФ

Як бачимо з таблиці, для кожної зони характерне своє співвідношення показників. Так, межах районів Белгородської та Воронежської областей (Східно-Слобідська зона) спостерігається найвищий відсоток українців у загальному складі населення, однак серед цих українців більшість не володіють українською мовою, не мають українського громадянства та не є народженими в Україні, а отже значною мірою асимільовані і відірвані від Батьківщини. У Західно-Слобідській та Брянсько-Курській зоні ситуація протилежна: при високих показниках українського громадянства, народження та володіння мовою частка українців є дуже низькою. З огляду на це можна зробити висновок, що їхня роль в просуванні української культури та відстоюванні проукраїнських позицій є достатньо невисокою (Рис. 2).

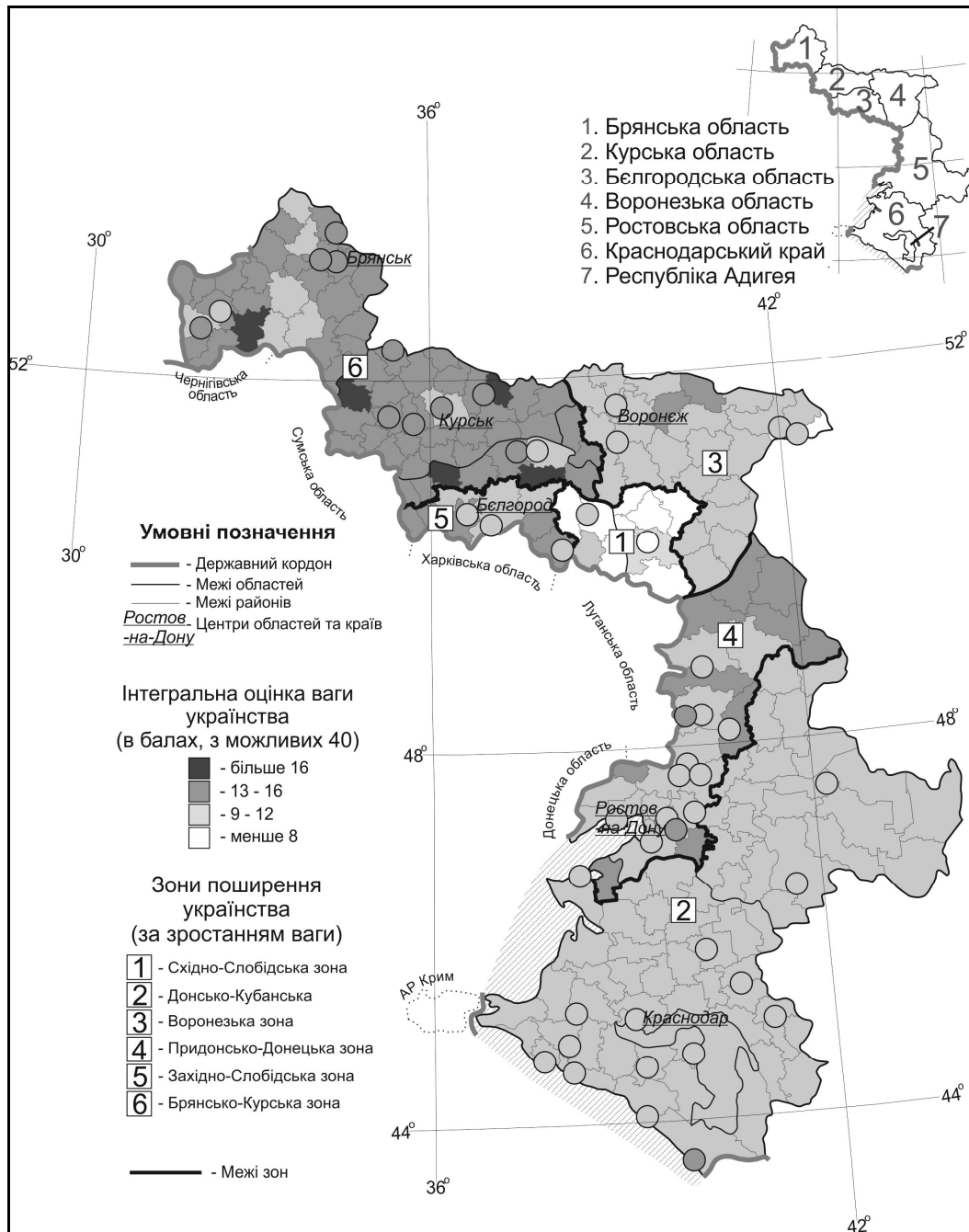

Рис. 2. Інтегральна вага досліджуваних показників українства

Дослідження наочно показує, що декларативність етнічної приналежності не визначає практичної ролі особи чи спільноти в загальному культурному поступі етносу. Планується порівняння використаних показників з більш актуальними за даною методикою, що дозволить прослідкувати за плином етнічних процесів, які відбуваються з представниками українського етносу в цих регіонах.

Список використаних джерел: 1. Всероссийская перепись населения 2002 года: база микроданных [Режим доступу: http://std.gmcrosstata.ru/webapi/opendatabase?id=vpn2002_pert].

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шлюбно-сімейні відносини являють собою особливий інтерес для дослідників, оскільки сім'я є одним з фундаментальних інститутів суспільства, надає йому стабільність і здатність заповнювати населення в кожному наступному поколінні. Сім'я є базовою передумовою функціонування соціуму, первинним осередком відтворення населення та формування людського капіталу. Актуальність дослідження шлюбно-сімейної структури населення зумовлена тим, що вона є одним із рушійних внутрішніх чинників формування демографічного розвитку.

Провідне місце серед процесів формування шлюбно-сімейного складу населення Харківської області належить шлюбності, оскільки шлюб є передумовою створення сім'ї. Шлюбність – процес утворення шлюбних пар в населенні. При цьому враховуються як перші, так і повторні шлюби [5]. Шлюб – це форма відносин між чоловіком і жінкою, яка санкціонується і певним чином регулюється суспільством, визначає їх права та взаємини по відношенню один до одного та до дітей [3, 4].

У процесі формування шлюбного складу населення притаманна циклічність, тобто підйоми і спади. Після різких спадів підйоми мають також компенсаційний характер. До головних чинників таких коливань відносяться насамперед економічні й соціальні катаклізми та вторинні їх наслідки і прояви за відносно сталого розвитку культурних впливів. Це зміни у статеві-віковій структурі, яка є важливою передумовою для добору шлюбної пари і від яких залежить кон'юнктура «шлюбного ринку» [1, 6].

Аналізуючи графік (рис.1) можна бачити що до 2000 р. продовжувалась тенденція падіння рівня шлюбності: з 9,5 ‰ у 1990 р. до 5,6 ‰ у 2000 р. (), яка розпочалась у 90-ті рр. Далі спостерігаємо підвищення рівня шлюбності (2000–2005 рр.) з 5,6 ‰ до 6,9 ‰, що можна пояснити змінами у статеві-віковій структурі області. Відзначимо тенденцію до стабілізації показника шлюбності починаючи з 2005 р. Також необхідно зазначити важливим фактором на динаміку шлюбів це високосні роки. В ці роки реєструється найменша кількість шлюбів, пари намагаються одружитись у рік, що передуює високосному, в такі роки спостерігаються піки в кількості взяття шлюбів (наприклад – різке підвищення рівня шлюбності (8,8 ‰) 2007 р., що передуює 2008 високосному року).

Динаміка розлучень є більш стабільною та відзначається позитивною тенденцією, спостерігається поступовий спад (деяке підвищення у кризові

роки: з 4,5 ‰ у 1990 до 4,7 ‰ у 2000; поступове зменшення до 1,5 ‰ у 2011 р.). Зростання відносної кількості розлучень свідчить про наявність процесів, які негативно впливають на міцність сімей.

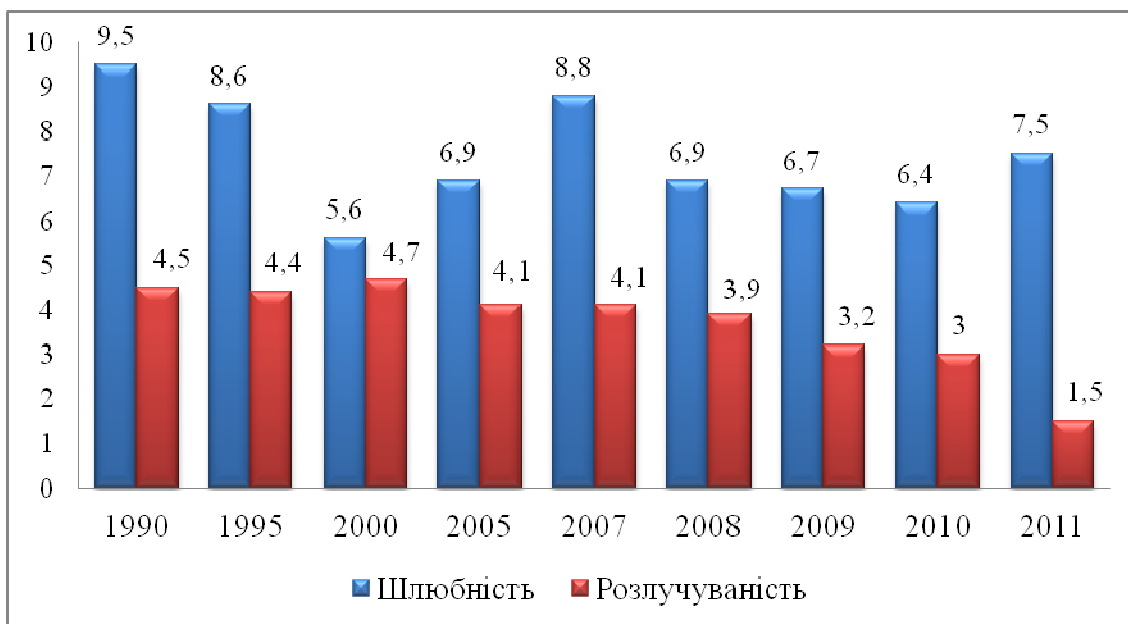

Рис. 1. Динаміка шлюбів та розлучень Харківської області за період 1990–2011 рр. (побудовано за даними [2])

Рис. 2. Розподіл населення Харківської області за шлюбним станом, 2010 р. (побудовано за даними [2])

З даних діаграм бачимо відношення чоловіків та жінок до шлюбів та розлучень, чоловіків які перебувають у шлюбі більше ніж жінок на 11 %, це пов'язано з емансипацією жінок та можливістю самостійно без батька дитини виховувати нащадка. Стосовно не одружених чоловіків та не заміжніх жінок 26% та 18% відповідно, кількість шлюбів у чоловіків більше, а розлучень менше, а у жінок навпаки кількість шлюбів менше, а розлучень більше – це свідчить про те, що жінкам легше розірвати стосунки, та вийти заміж, ніж

чоловікам, тому і кількість не одружених чоловіків більша, що свідчить про серйозність та більшу відповідальність чоловік у питаннях шлюбу, жінці відносно легше вийти заміж у друге аніж чоловікові. Серед жінок спостерігається значна кількість вдовиць, тому що середній вік життя чоловіків нижчий за жіночий, чоловіки живуть в середньому менше за жінок.

Отже, можна зробити висновок, що зараз на території Харківської області спостерігається тенденція до збільшення кількості шлюбів та зменшення розлучень, що у майбутньому буде слугувати підставою до появи більшої кількості дітей та, відповідно, збільшення населення. Розподіл чоловіків та жінок за шлюбним станом досить різниться, що говорить про різне відношення жінок та чоловіків до створення сім'ї.

Список використаних джерел: 1. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витoki, складові, напрями протидії / НАН України. Інститут економіки; за ред. В. Стешенко. – Київ, 2001. – 560 с. 2. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua> 3. Прибиткова І. Демографічна ситуація в Україні у дзеркалі Всеукраїнського перепису населення 2001 року / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 133-142. 4. Сегіда К.Ю. Демографічний розвиток Харківського регіону / Немець Л.М., Немець К.А. – 2012. – С. 104-112. 5. Сім'я і діти: результати спеціального соціально-демографічного дослідження / Український соціум. – 2008. - № 4. – С. 52-28. 6. Швидка Г.Ю. Шлюбна ситуація в європейських країнах / Г. Ю. Швидка // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1. – С. 141-151.

УДК 911.3

В.О. Лозицька

*Науковий керівник – канд. геогр. наук. К.Ю. Сегіда
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зайнятість населення – це складне багатоаспектне явище, яке відображає участь населення в різних сферах і галузях економічної діяльності. Основні структурні зрушення зайнятості переважно визначаються трансформацією ринкових відносин, глобалізацією і регіоналізацією економіки, прогресом нових та новітніх технологій [2]. Протягом останніх 15 років відбулися значні зміни в структурі зайнятості населення як світу так і України, актуальним також є дослідження цих змін на регіональному рівні, зокрема на прикладі Харківської області. Характеристика зайнятості населення з інтервалом у 5 років відображає реальні зміни спричинені впровадженням економічних реформ різними політичними силами.

Зміни у кількості зайнятих на даному проміжку часу не досить інтенсивні, за розрахунками індивідуальних абсолютних та відносних показників структурних зрушень для зайнятого населення Харківської області вони лише декілька більше 0 (табл. 1).

Розрахунки структурно-динамічного аналізу структурних зрушень зайнятості населення Харківської області
(побудовано автором за даними [1])

Роки	1995	2000	2005	2010
Зайнятість населення України, тис. осіб	23725,5	20175	20680	20266
Зайнятість населення Харківської області, тис. осіб	1467,8	1272,4	1297,2	1267,3
Частка зайнятих, %	6,19	6,30	6,27	6,25
Відносні показники		0,01018	0,00010	0,00010
Абсолютні показники		0,001134	-0,0002727	-0,00023
Базисні показники				0,000101
				0,000634

Найбільш суттєві ці значення протягом 1995-2000 років, коли після економічної кризи 1990-х років нарешті вдалося підвищити рівень економічного розвитку, політичну стабільність і соціальні гарантії.

Зміна форм власності й господарювання, яке відбулося на початку ХХІ століття на території України, зумовила суттєву зміну структури зайнятості. В умовах планової економіки і повної державної власності переважна більшість населення була зайнята в промисловості, оскільки регіон промислово розвинений частка промисловості займала майже 30% (рис.1).

Перехід до ринкової економіки, яка вимагала розвитку інфраструктурних галузей (торгівлі, фінансів, комунальної сфери, ділових послуг, транспорту та ін.) призвів до розвитку сфери послуг. Частка зайнятих у промисловості 28% у 1995 році скоротилася до 23% у 2000 році.

У 2000 році ситуація змінилася на користь інших сфер економічної діяльності, передусім об'єктів ринкової інфраструктури (біржах, консалтингових компаніях та ін.). Частка працівників матеріального виробництва зменшилась і відповідно людей, що працюють у сфері послуг – збільшилася. Промисловість як і в попередні роки займала найбільшу частку у структурі зайнятості, оскільки позитивними факторами, що впливають на розвиток промисловості регіону, є: значний наявний виробничий потенціал, природні передумови, високий науково-технічний та інтелектуальний потенціал, розвинена транспортна інфраструктура та банківська система, доступність до ринків країни, держав СНД, Європи та Азії, проте відсоток зайнятих в ній суттєво знизився. Почали активно розвиватися торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів. Знизився відсоток зайнятих у сільському господарстві, адже починається розвиток приватного підприємництва, закривається багато ферм і державних сільськогосподарських організацій.

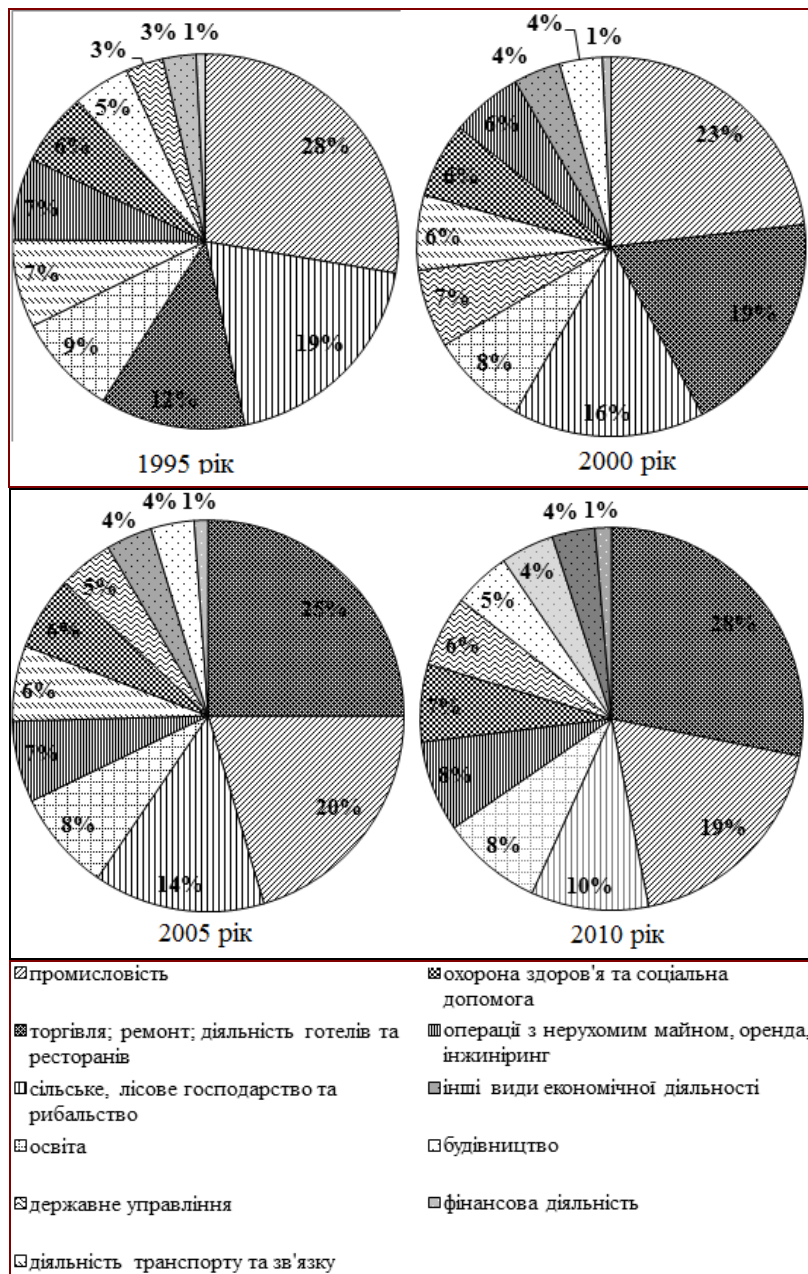

Рис. 1. Структура зайнятості населення Харківської області за галузями економіки в 1995–2010 рр. (побудовано автором за даними [3])

У 2005 році в Харківській області, як і у цілому по Україні, є тенденція до скорочення чисельності працюючих у всіх видах економічної діяльності, але найзначніше це виявляється у сільському господарстві та промисловості. Скорочення відбулося, насамперед, на підприємствах, що зазнали найбільшого спаду обсягів виробництва і де, як наслідок, встановився низький рівень оплати праці. Характерною рисою розвитку економіки є структурний перерозподіл робочої сили у сферу підприємницької діяльності та малого бізнесу. Сфера обслуговування активно починає зростати, випереджаючи первинний сектор, розвивається торгівля, діяльність транспорту та зв'язку, яка виходить на перше місце у структурі зайнятості населення і становить 25%. Це пов'язано зі стабілізацією ринкових відносин, поступовим відновлення і налагодженням нових зовнішньоекономічних зв'язків. Знижується роль найманої праці у

формуванні доходів громадян Харківської області. Все більшою є частка працюючих не за наймом у секторі самостійної зайнятості, стабільною залишається частка зайнятих у неформальному секторі. Ці тенденції посилюються поширенням новим форм зайнятості, в тому числі дистанційної, викликані розвитком нових технологій та інформації. В галузі сільського господарства також відбувся спад зайнятості.

Важливою тенденцією зайнятості населення у 2010 році є зростання частки осіб, зайнятих поза сферою найманої праці на власному сімейному підприємстві, у бізнесі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності. Криза суттєво вплинула на сфери зайнятості населення, проте почалося поступове відновлення показників, зросла зайнятість в галузі торгівлі, державного управління та охорони здоров'я і соціальної допомоги. Збільшилася частка зайнятих у сфері нерухомості та будівництві. Скоротилася зайнятість в промисловості та сільському господарстві, спричинена закриттям багатьох підприємств, приватизацією та монополізацією виробництва. Загалом протягом 15 років відбулися структурні перетворення зайнятості пов'язані з економічним розвитком регіону, політичною та економічною стабільністю держави в цілому та виникненням нових технологій, інформаційних зв'язків та методів виробництва. Найсуттєвіші зміни відбулися протягом 2000-2005 року, коли економіка області повністю перейшла до ринкових відносин і ліквідувала постсоціалістичні устрої.

Список використаних джерел: 1. Лабораторний практикум. Статистичний аналіз структури соціально-економічних явищ та процесів / укл. О.В. Раєвнева, І.В. Чанкіна, Л.А. Гольцяєва. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 60 с. 2. Нестеренко О.М. Структурні зрушення зайнятості в трансформаційній економіці: Автореф. дис. канд. наук: 08.01.01/Оксана Михайлівна Нестеренко. – Х.: Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2005. - 40 с. 3. Статистичний щорічник. Харківська область у 2012 році/ за ред. О.Г. Мамонової, І.Г. Наумова. – Х.: Головне управління статистики в Харківській області, 2013. – 535 с.

УДК 314.7

Ю.Ю. Меринова¹, Ю.Н. Меринов²

yuliyamerinova@yandex.ru, ynmerinov@gmail.com

¹Южный Федеральный Университет,

²Российская Таможенная Академия, Ростовский филиал,
г. Ростов-на-Дону, Российская Федерация

ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РОСТОВСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ

В периоды ухудшения демографической ситуации в следствие депопуляции в стране миграции становятся одним из ключевых факторов воздействия на численность населения. Стабильно низкие показатели рождаемости, пониженная доля молодых возрастов, повышенная смертность взрослого населения ведут к постепенному сокращению трудовых ресурсов как

России в целом, так и отдельных ее регионах, что вызывает необходимость тщательного исследования миграционных процессов. Миграционные потоки в Ростовской агломерации после спадов в 2004 и 2007 годах приобрели достаточно устойчивую положительную динамику, превосходя показатели области в целом. Миграционный прирост в 2012 году в 4,2 раза превысил областной показатель, что означает концентрацию миграционно привлекательных территорий внутри агломерации, в то время как остальные районы области испытывают значительный отток населения. Ожидаемые высокие показатели иммиграции характерны для Ростова, как экономического, политического и культурного лидера, на долю которого приходится до половины всех внутренних и внешних миграционных потоков в агломерацию (51,1% в 2012 г.). Стабильное пополнение численности населения за счет мигрантов присуще также для Азова, однако интенсивность миграций за десятилетие упала в 3 раза (с 1015 человек в 2000 г. до 335 в 2012 г.). С 2008 года в число привлекательных для мигрантов территорий вошли Новочеркасск, в 2012 г. принявший наибольшее количество мигрантов (4815 человек.), и Батайск (998 чел.). Единственным исключением является Таганрог, терпящий как механическую (–620 чел.), так и естественную (–1162 чел.) убыль. [1]

Интенсивным внутренним миграционным направлением традиционно выступает перемещение населения из села в город, в целях улучшения условий и качества жизни, трудоустройства. В 2012 г. в результате подобных внутрирегиональных потоков области из села в город переехало 6107 человек, однако их число ежегодно сокращается. Другим направлением внутренней миграции остается перемещение людей из небольших сельских поселений в более крупные и благоустроенные; из некрупных поселков городского типа и обедневших моногородов в более крупные и быстрорастущие города [2].

За счет сельской местности растут Багаевский (+296 человек), Кагальницкий (+198 человек) и Матвеево-Курганский (+310 человек) районы; Октябрьский район прирастает как горожанами (+19 человек), так и селянами (+9 человек). Отток за счет перемещений в другие сельские поселения испытывают Азовский (–351 человек), Мясниковский (–529 человек) и Неклиновский (–225 человек) районы; из Аксайского района выбывают на новое место жительства как в города (–197 человек), так и в села (–521 человек). В пределах городов агломерации обмен населением в 2012 году осуществлялся только за счет городской местности (Таганрог прирос на 343 человека, остальные испытывали отток своих жителей в другие города) [3]. Перемещение из села в город в значительной степени покрывается внешней, в первую очередь межрегиональной миграцией, позволяя многим районам (Азовский, Аксайский, Мясниковский, Неклиновский) сохранять положительное сальдо. Однако, постоянный отток населения сложился в Октябрьском (–46 чел. в 2012 г.), Кагальницком (–285), Багаевском (–288) и Матвеево-Курганском (–349) районах [1], что во многом определяется экономическими факторами: ростом безработицы, сокращением доходов населения, ухудшением качества предоставляемых социальных услуг и т.д.

География внешних миграции области характеризуется превалированием обмена населением с другими российскими регионами (88,5 % иммигрантов и 97,2 % эмигрантов). Основной поток мигрантов направляется в экономически более благополучные территории: Московскую область (3610 чел.), Москву (2780 чел.) и Санкт-Петербург (1138 чел.). Так же существенен обмен с соседним Краснодарским краем, который занимает лидирующие позиции как по количеству выбывших (22,7 %), так и по прибывшим (22,8%). Миграционный оборот со странами СНГ и ближнего зарубежья в последние годы имеет положительную динамику (3,4 тыс. чел. в 2011 г., 3,6 тыс. чел. в 2012 г.), наибольшее количество населения приезжает из Украины (27,9% от всех прибывших), Армении (21,7%), Узбекистана (11,6%) и Казахстана (7,3%). Отток в 5,8 раз уступает притоку, основная часть эмиграции направлена в Узбекистан (34,2%), Украину (29,8%), Армению (9,0%) и Беларусь (7,2%).

Сальдо миграции с дальним зарубежьем также остаётся положительным, однако в значительно меньшем масштабе (409 человек против 3565 человек, прибывших из СНГ в 2012 году). Наиболее привлекательными странами для жителей региона являются мировые экономические лидеры ФРГ (21,2% от всех отбывших в «дальнее зарубежье») и США (8,8%), а так же Израиль (6,2%), Испания (5,4%) и Китай (4,5%). Крупнейшими странами-поставщиками мигрантов выступают Германия (14,6%), Китай (11,8%), Афганистан (8,6 %) и Ирак (7,9%). Первенство ФРГ в миграционном обороте может быть объяснено тесными связями по обмену специалистами в научной, образовательной, культурной и деловой сферах, а также постоянно растущими торговыми отношениями. Сохранение в последние годы положительного сальдо миграций в агломерации приводит к постепенному возрастанию доли молодого и трудоспособного населения (к этой категории лиц относятся свыше 76% иммигрантов), и увеличению численности мужчин (их на 7,4% больше, чем женщин среди трудоспособных, и на 5,6% среди молодых иммигрантов), что несколько сглаживает существующий половозрастной дисбаланс региона. Наибольшая миграционная подвижность характерна для квалифицированных кадров: доля лиц имеющих среднее общее образование среди иммигрантов составляет 26,7%, высшее – 25,5 %, среднее профессиональное (среднее специальное) – 19,8 %, начальное профессиональное – 8,4 %. Мигранты быстро находят применение на рынке труда агломерации вследствие дисбаланса спроса и предложения рабочей силы, дефицита высококвалифицированных специалистов во вновь формируемых отраслях, увеличения среднего возраста населения и общего старения кадров, непопулярности отдельных видов работ у местного населения из-за их непрестижности и низкооплачиваемости, и т.д. Регион регулярно теряет лиц с высшим профессиональным образованием (26,9% от всех эмигрантов), что отчасти объясняется возвращением домой завершивших обучение студентов, структурными потребностями экономики в специалистах среднего уровня, и поиском квалифицированными работниками более высокой оплаты труда в экономически преуспевающих городах, в первую очередь в Москве и Санкт-Петербурге. Основными причинами иммиграции являются личные и семейные (54,6%), далее следуют возможность получения

образования (15,3%) и трудоустройства (11,1%). Покидают область в первую очередь также по личным причинам (52,9%), в связи с поиском работы (12,9%) и обучением (11,8%) [4]. Такое распределение мигрантов является индикатором восприятия Ростовской области как крупнейшего образовательного центра, но перевес покидающих область в поисках более выгодного приложения труда над желающими трудоустроиться выявляет некоторые проблемы привлекательности региона в сфере занятости.

Список использованных источников: 1. Сравнительные показатели социально-экономического положения городских округов и муниципальных районов Ростовской области. 2012: Стат. сб. / Ростовстат – Ростов-на-Дону, 2012.- 420 с. 2. Природа, хозяйство, экология Ростовской области. Учебное пособие/ Ю.П. Хрусталёв, Т.А.Смагина, Ю.Н.Меринов, М.И. Кизицкий и др. – Батайск: Батайское книжное издательство, 2002. – 446 с. 3. Официальный сайт территориального органа федеральной службы государственной статистики по Ростовской области. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.rostov.gks.ru>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. 4. Доклад «О состоянии и тенденциях демографического развития, положении семьи и молодежи в Ростовской области в 2012 году» [Электронный ресурс] – официальный сайт правительства Ростовской области.– Режим доступа: <http://www.donland.ru>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус.

УДК 911.3

І.В. Поручинська

poruchynsky@gmail.com

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

Уся історія розвитку людства нерозривно пов'язана із змінами динаміки чисельності і відтворення населення. Світові процеси народонаселення останнім часом чинять всезростаючий вплив на міжнародні відносини і політику. ХХ століття, особливо його друга половина, характеризується небувалим ростом населення, глибокими змінами в народжуваності і смертності, у віковій і сімейній структурах, урбанізації і міграції населення, значними регіональними відмінностями в розвитку світового населення. Населення було, є і буде головною складовою будь-якої держави. Тому вивчення особливостей розміщення населення, його кількості і статеві-вікової структури – важливе завдання сучасної науки.

Північно-Західний економічний район розташований на крайньому північному заході України. Район включає територію Волинської та Рівненської областей. Загальна площа району 40,3 тис. км², чисельність населення – 2,2 млн. осіб.

У динаміці кількості населення Північно-Західного економічного району впродовж років незалежності (1991–2012 рр.) можна виділити три періоди: 1991–1994 рр. – абсолютне зростання кількості населення, яке становило 23,8

тис. осіб; 1995–2009 рр. – абсолютне зменшення кількості населення, яке склало 85,6 тис. осіб, тобто скоротилось на 3,8%; 2009–2012 рр. – збільшення кількості населення на 7,7 тис. осіб, або на 0,4%. В цілому ж, за вказаний період, кількість населення у Північно-Західному економічному районі зменшилась на 54,1 тис. осіб [2; 4, с. 294–295]. Зараз кількість наявного населення Північно-Західного економічного району становить 2194,9 тис. осіб. Найбільш заселеними є міста Рівне (250,3 тис. осіб), Луцьк (213,9) та Ковель (68,8), а також Сарненський (101,2), Рівненський (89,2), Костопільський (64,8), Ківерцівський (63,9), Березнівський (63,2) Камінь-Каширський (63,0), та Володимирецький (62,5) райони. Найменша кількість населення проживає у Локачинському, Шацькому, Демидівському районах (22,8, 17,0, 14,8 тис. осіб відповідно), а також у місті Острозі – 15,6 тис. осіб [1; 3].

Зменшення кількості населення відбулося і у міській і у сільській місцевості. Проте, якщо кількість міських жителів скоротилась лише на 4,1 тис. осіб, то сільських жителів стало менше аж на 50,0 тис. Найбільше скорочення населення спостерігалось у 2002–2004 рр. На сьогоднішній день співвідношення сільського і міського населення є майже рівним і становить 50,2 % та 49,8 % відповідно. Зазначимо, що в останні п'ять років намітилась тенденція до збільшення у загальній структурі населення частки міського населення і зменшення частки сільського. Перевага сільського населення над міським характерна практично для всіх адміністративних районів досліджуваної території, крім тих, в яких знаходяться міста обласного підпорядкування (за винятком Дубенського району), а саме Луцького (частка міського населення 80%), Рівненського (79,5%), Іваничівського (70,6%), Ковельського (70,1%), Володимир-Волинського (63%), Володимирецького (52%) та Острозького (52%) районів [1; 3]. Певні зміни спостерігаються і у статеві-віковій структурі населення Північно-Західного економічного району – зменшилась загальна кількість і чоловічого, і жіночого населення. Зокрема, жінок стало менше на 29,3 тис. осіб, або на 2,5 %, а чоловіків – на 25,9 тис. осіб, або на 2,4%.

В останні роки зростання кількості чоловічого населення відбувається дещо швидшими темпами ніж жіночого. Проте, його частка у статевій структурі населення Північно-Західного економічного району залишається меншою ніж жіночого і становить 47,1% проти 52,9%. Коефіцієнт навантаження жіночої статі чоловічою становить 889,4‰, а коефіцієнт навантаження чоловічої статі жіночою – 1124,4‰, причому у дитячій та молодших вікових групах переважають чоловіки (виняток – вікова група 20–24 роки), а у всіх старших вікових групах, починаючи з 39 років спостерігається перевага жінок. Особливо збільшується перевага жінок у віці 60 років і старше – їх тут майже вдвічі більше ніж їхніх однолітків протилежної статі. Це зумовлюється, насамперед, значно вищим рівнем смертності чоловіків, який обумовлений як природними так і соціальними факторами. Ця значна різниця у рівнях смертності визначає показник середньої тривалості життя, який у чоловіків становить 62 роки, а у жінок – 75 років. У віковій структурі населення теж сталися зміни, зокрема на 131,5 тисячі зменшилась кількість осіб у віці молодшому за працездатний та на 18,9 тисяч – у віці, старшому за працездатний, а кількість працездатного населення

зросла на 95,2 тисячі. Крім зменшення або збільшення кількості населення у певних вікових групах, вікова структура населення Північно-Західного економічного району не зазнала змін. Так і надалі найчисельнішу вікову групу становлять особи у працездатному віці – їхня частка 60,3%, частка осіб молодше працездатного віку становить 19,1%, а осіб старше працездатного віку – 20,6% [1; 3]. Загальний коефіцієнт демографічного навантаження в регіоні становить 659,0‰, коефіцієнт навантаження дітьми – 316,5‰, а коефіцієнт навантаження старшими особами – 342,6‰. Коефіцієнт старіння «зверху» в регіоні становить 17,3%, а коефіцієнт довголіття – 17,9%. Такі значення за шкалою Ж. Боже-Гарньє та Е. Россета відповідають високому рівню старості. В Україні дані коефіцієнти рівні 21,2 % та 16,7% відповідно, а це вже дуже високий рівень старіння за вказаною шкалою [2]. Середній вік населення в Північно-Західному економічному районі становить 37,1 років, середній вік жінок традиційно є вищим і становить 39,4 років, тоді як чоловіків – 34,6 років, середній вік жителів міст і сіл є майже рівним і становить 37 та 37,3 років відповідно.

Отже, незважаючи на загальне зменшення кількості населення в Північно-Західному економічному районі, в останні роки намітилися тенденція до поступового його зростання. Досить сприятливою є і статеві-вікова структура населення, оскільки частка жінок і чоловіків є майже рівною, а частка населення працездатного віку перевищує 60 %. Це зумовлює наявність великої кількості трудових ресурсів, які, в свою чергу, створюють можливість для повнішого використання наявних природних ресурсів, сприяючи тим самим підвищенню рівня комплексного розвитку території.

Список використаних джерел: 1. Волинська область. Чисельність населення в розрізі міст та районів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/> 2. Медков В.М. Демографія : Учебн. Пособие / В.М. Медков. – Ростов-на-Дону: “Феникс”. – 2002. – 448 с. 3. Рівненська область. Чисельність населення на 1 число звітнього місяця в розрізі міст та районів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://data.com.ua/guest_atricle/2369.htm 4. Статистичний щорічник Волинь – 2011 / відп. за випуск Л.С. Баранюк. – Луцьк, Головн. упр. стат. у Волин. обл. 2012. – 558 с.

УДК 911.3

Р.Р. Фаткуллина

frr-08@yandex.ru

*Научный руководитель – д-р геогр. наук, проф. Т.И. Герасименко
Оренбургский государственный университет, г. Оренбург, Российская Федерация*

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ЗАМЕЩЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ АЛЕКСАНДРОВСКОГО РАЙОНА ОРЕНБУРГСКОЙ ОБЛАСТИ)

Проблема адаптации мигрантов попадает в сферу научных интересов историков, социологов, психологов, географов. Еще в советское время адаптацию этносов рассматривал Л.Н. Гумилев [1]. Более подробно о региональных

особенностях миграционной адаптации и интеграции написано в [2–6]. Возникновение новых тенденций в миграционных процессах, вызванных распадом Советского Союза и процессом реформирования российского общества, оказывает существенное влияние на социально-экономическое и демографическое развитие практически всех регионов России, особенно в приграничной зоне Российской Федерации, каковой является Оренбургская область. Исследование особенностей адаптации мигрантов в Александровском – одном из трех районов Оренбургской области, из которых произошла массовая эмиграция немецкого населения и его замещение в начале 1990-х годов – позволило сделать некоторые выводы. Хронологические рамки исследования охватывают период 1990–2011 гг., когда происходила наиболее активная миграция населения из бывших Советских республик и регионов России в Оренбургскую область. В развитии миграционных процессов в Александровском районе прослеживаются четыре этапа. Первый этап, начавшийся еще в 1987 году, характеризуется эмиграцией немецкого населения в Германию. Второй этап (1992–2000 гг.) характеризуется замещением выехавшего немецкого населения вынужденными переселенцами с территории бывших советских республик СССР. Для предпоследнего, третьего этапа характерной чертой является ежегодная миграционная убыль населения района. Четвертый этап, начавшийся в 2008 году, характеризуется оттоком населения, связанный с поиском места работы и хорошего заработка [7].

За период с 1990-х годов и по настоящее время Александровский район, как и большинство районов Оренбургской области, претерпел серьезные изменения в национальном составе населения. До 1990-х годов (в населенных пунктах Александровского района, в которых было проведено глубинное интервью), русские составляли примерно 61% населения. Следующими по численности населения были немцы, татары, башкиры, чуваша, мордва, украинцы и другие [8]. По данным за 2010 год доля русских незначительно изменилась. А вот состав представителей других народов претерпел существенные изменения. Значительно сократилась доля немецкого населения. На начало 90-х годов доля немецкого населения была зафиксирована в пределах 20 %, по данным 2010 года – менее 2%. Также было зафиксировано увеличение численности казахского, армянского и узбекского населения [9].

Процесс адаптации мигрантов в Александровском районе изучался методом глубинного интервью. В каждой группе респонденты были распределены по возрастным группам, по полу и этнической принадлежности. В первую группу мы включили мигрантов, приехавших в район до 1992 года. Были опрошены жители Хортицы, Петровки, Александровки и Ждановки. В данной группе оказались русские, армяне, татарин и немец. Мигранты данной группы прибыли в район из республики Башкортостан, ФРГ, Узбекистана, Грузии, Армении, Казахстана, Киргизии. Главная причина миграций в Российскую Федерацию - военные конфликты, переход на национальный язык и размолвки с местным населением. В основном, до переезда в Российскую Федерацию большинство респондентов были задействованы в сфере услуг и торговле, промышленной сфере и сфере образования. После переезда почти все

респонденты работают не по специальности. Во вторую группу мы включили мигрантов, приехавших в район в период 1992–2000 гг., и в нее вошли русские, немцы, татары и украинцы. Респонденты данной группы прибыли в Александровский район из Пермского края, Киргизии, Узбекистана, Казахстана, Кировской области, Ульяновской области, Таджикистана и из Абдулинского района. В качестве причин миграции в Российскую Федерацию большинство также указали военные конфликты, размолвки с местным населением, преследование русскоязычного населения, а также закрытие градообразующих предприятий. До приезда в Российскую Федерацию большинство респондентов второй группы были задействованы в сфере услуг и торговле, промышленности и образовании. После переезда у части респондентов сохранилась сфера деятельности, но некоторые работают в сельском хозяйстве. Нами было также отмечено, что респонденты первой и второй групп, проживающих в Александровском районе более или около 20 лет, уже считают себя местным населением. Таким образом, они уже не только адаптировались, но и интегрировались в местное сообщество. В третью группу мы включили мигрантов, живущих в районе с 2000-х годов. В данной группе оказались русские и украинцы, проживающие в Хортице, Александровке, в поселке Подгорный и в Ждановке, прибывшие из Узбекистана, Казахстана, Киргизии, и республики Башкортостан. Большинство респондентов этой группы мигрировали в Россию с целью улучшения экономического состояния. До переезда в Российскую Федерацию большинство мигрантов были задействованы в сфере услуг и торговли, промышленности и образовании. После переезда респонденты работают в сфере услуг и торговли, в образовании и управлении. В четвертую группу были включены респонденты (русские, башкиры, армяне), проживающие на территории района с 2008 года и прибывшие из Узбекистана, Казахстана, Армении, из республики Башкортостан и из села Хортица Александровского района. Респонденты четвертой группы до приезда в Российскую Федерацию были задействованы в промышленности, образовании, сфере услуг и торговле. После переезда респонденты работают в сфере услуг, торговле, в образовании. Исходя из ответов, нами было отмечено, что у респондентов третьей и четвертой группы возникли затруднения при получении гражданства Российской Федерации, трудоустройстве, жилья. Помимо этого, невысокий уровень знания русского языка, отсутствие военных конфликтов как причины миграции и другое были выделены нами как характерные особенности четвертой группы респондентов.

Термин миграционная адаптация подразумевает под собой не только приспособление мигранта к новой социально-демографической среде, но и к окружающей среде, природным условиям [10]. В результате интервью мы выяснили, что у большинства респондентов был долгий период акклиматизации к степным ландшафтам и континентальному климату, так как основная их часть прибыла из теплых среднеазиатских республик. Стоит отметить также и то, что большинство мигрантов прибыли в район из городов. После переезда в Россию они не смогли найти работу по специальности. Так, например, специалист с редкой для района профессией – метеоролог (респондент работал по данной

специальности в Узбекистане), работает сейчас продавцом. Также в рамках исследования мы выявили изменение уклада жизни многих населенных пунктов в результате замещения населения. В бывших немецких селах появились дома новой планировки. Если раньше под одной крышей с домом находились сарай и баня, то сейчас они строятся отдельно. Дома выехавших немцев заселили переехавшие в район вынужденные мигранты, либо жители из других сел, районов области. Четкие, прямые улицы, одинаковые заборы, беленные изнутри дома остались в небольшом количестве, как напоминание о бывших жителях (с. Канцеровка, с. Петровка, с. Хортица). Палисадники возле дома, большие огородные участки остались почти в каждом селе, в которых проходило интервьюирование, но большинство из них заброшены и не засаживаются. Во многом изменился и образ жизни населения. Уже не празднуются, как раньше, с песнями и поздравлениями, многие религиозные праздники. Изменились отношения между жителями. Утрачено гостеприимство и доверие, которое существовали ранее. Таким образом, миграционные процессы оказали влияние не только на численность и национальный состав населения Александровского района, но и уклад жизни населенных пунктов.

Список использованных источников: 1. Гумилев Л.Н. *Этносфера: история людей и история природы*. – Электрон. ресурс: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/86668/Gumilev__Etnosfera__istoriya_lyudeii_i_istoriya_prirody.html.
2. Савоскул М.С. *Стратегии адаптации этнических мигрантов локальных сообществах* / М.С. Савоскул. - *Мониторинг общественного мнения*, 2011. - №5.; 3. Дробижеева Л.М. *Интеграционные процессы и адаптация мигрантов в российском обществе* / Л.М. Дробижеева. - *Вестник Российской нации: общественно-политический и научный журнал*, 2010. – №. 4-5 (12-13).; 4. Дятлов В.И. *Адаптация мигрантов к современному российскому обществу: стратегия диаспорализации*. – Электрон. ресурс: www.buk.irk.ru/exp_seminar/3/3_dyatlov.pdf; 5. Ляшенко Е.В. *Адаптация трудовых мигрантов в полиэтническом регионе (на примере Оренбургской области)* / Е.В. Ляшенко. - *Вестник Московского университета. Сер. 5. География*, 2011. - № 6.; 6. Амелин В.В. *Социальная адаптация вынужденных переселенцев в полиэтническом приграничном регионе России (социологический аспект)*. – Электрон. ресурс: <http://ecsocman.hse.ru/vciom/msg/18972175.html>; 7. Мартынов А.П. *Города и районы Оренбургской области: статистический сборник* / А.П. Мартынов, Т.В. Соловко, В.Н. Горбачова. – *Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики*, 2012.; 8. Алимбекова Г. *Чуваши в степном раздолье* / Г. Алимбекова. - "Звезда": общественно - политическая газета Александровского района, 2008. - № 58.; 9. Мартынов А.П. *Города и районы Оренбургской области. Александровский район: Статистический сборник* / А.П. Мартынов, Т.В. Соловко, В.Н. Горбачова. - *Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Оренбургской области*, 2010. 10. Юдина Т.Н. *Миграция: словарь основных терминов: учеб. Пособие* / Т.Н. Юдина. – *Издательство РГСУ; Академический Проект*, 2007.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ

Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально–філософських, педагогічних, соціологічних, медичних роботах. Особливої актуальності ця проблематика набула у другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так й в Україні.

Тенденції розвитку країн колишнього Радянського Союзу протягом 80–90х років минулого століття змусили суспільство по новому поставитись до складових здоров'я та формування здорового способу життя, зокрема молодого покоління. Слід підкреслити, що цим питанням приділяють увагу різні наукові напрями – медицина, гігієна, охорона здоров'я, екологія, педагогіка, психологія, соціологія, фізична культура, валеологія та географія [1].

За сучасними уявленнями здоров'я розглядають не тільки як суто медичну, а як комплексну проблему, складний феномен глобального значення. Тобто здоров'я визначається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, вкладу капіталу, індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з оточуючим середовищем.

За результатами досліджень ВООЗ з'ясовано, що стан власне системи охорони здоров'я обумовлює в середньому лише близько 5% всього комплексу впливів. Решта 95% припадає на екологію, спадковість і найбільше – на умови проживання, спосіб життя та харчування [3,4].

Звідси походить загальноприйняте у міжнародному співтоваристві визначення здоров'я, викладене в Преамбулі Статуту ВООЗ (1948 р.): «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [3].

Висунення проблеми здоров'я в число пріоритетних завдань соціального розвитку країни обумовлює необхідність проведення наукових досліджень і вироблення методичних і організаційних підходів до збереження і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя населення.

Формування потреби населення в здоровому способі життя необхідне для того, щоб людина володіла різного роду уміннями і навиками відновлення організму після напруженої роботи. У зв'язку з цим дослідження специфіки відношення сучасного населення до здоров'я дозволить визначити можливості покращення державної політики в цьому напрямі.

Здоров'я індивіда не повинне розглядатися як його особиста справа. З погляду фізичної культури, кожна людина є невід'ємною ланкою людського

суспільства, і, отже, стан здоров'я кожної людини є вже не особистою проблемою, а соціальною, суспільною. Отже, можна стверджувати те, що про здоров'я як соціуму, так і окоромого індивіда повинна піклуватися держава, вчасно приймаючи дієві заходи до його збереження, зміцнення і відновлення.

Здоров'я залежить, багато в чому, від зовнішніх чинників і способу життя, що мають соціальну природу [1].

Як відомо, серед чинників, що впливають на стан здоров'я людини, умови, спосіб життя та особливості харчування займають провідне місце (рис. 1).

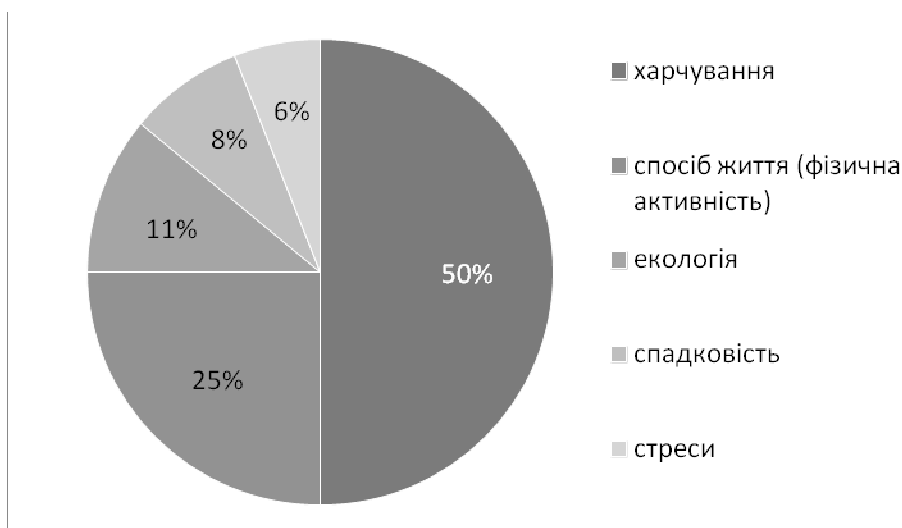

Рис. 1. Основні чинники формування потреб населення у здоровому способі життя [3]

Основним чинником, що впливає на формування здорового способу життя, є правильне харчування, оскільки воно є основою для життя. Якщо людина тривалий час не отримує поживні речовини (білок, клітковину, вітаміни та мікроелементи та ін.), то це призводить до негативних порушень у здоров'ї людини.

Як приклад, за даними ВООЗ, у Європі норма добового споживання клітковини 40 г, а звичайний європеець з'їдає лише 5–15 г, тому це призводить до захворювань шлунково-кишкового тракту і як наслідок – до зниження імунітету, головних болей та шкірних захворювань, що в свою чергу зменшує працездатність людини [2].

Українським науково-дослідним інститутом харчування було проведено дослідження рівня IQ серед дітей в школах деяких регіонів України. За даними досліджень тільки близько 10% дітей мають середній рівень IQ, решта – нижче за середній. Фахівці інституту пояснюють це недостатком у харчуванні дітей Омега3 жирних кислот, які містяться в океанічній глибоководній жирній рибі та які є основою для ліпідних зв'язків у мозку. За даними опитування батьків дітей жодна сім'я не вживає регулярно рибу та не приймає дієтичних добавок до збагачення їжі Омега3 жирними кислотами [2].

Проаналізувавши різні джерела інформації, можна зробити висновок, що здоровий спосіб життя на 75% залежить від харчування і способу життя, решта – 25%, на які надзвичайно складно вплинути (спадковість, екологія та стреси).

Фактори, що впливають на здоров'я людини [3, 4]

Сфера впливу факторів	Фактори	
	<i>Зміцнюючі здоров'я</i>	<i>Погіршуючі здоров'я</i>
Генетичні	Здорова спадковість. Відсутність морфофункціональних передумов виникнення захворювання	Спадкові захворювання і порушення. Спадкова схильність до захворювань
Стан навколишнього середовища	Хороші побутові і виробничі умови, сприятливі кліматичні і природні умови, екологічно сприятливе місце існування	Шкідливі умови побуту і виробництва, несприятливі кліматичні і природні умови, порушення екологічної обстановки
Медичне забезпечення	Медичний скринінг, високий рівень профілактичних заходів, своєчасна і повноцінна медична допомога	Відсутність постійного медичного контролю за динамікою здоров'я, низький рівень первинної профілактики, неякісне медичне обслуговування
Умови і спосіб життя	Раціональна організація життєдіяльності: осілий спосіб життя, адекватна рухова активність, соціальний спосіб життя	Відсутність раціонального режиму життєдіяльності, міграційні процеси, гіпо – або гіпердинамія
Харчування	Дробне харчування, з'їдання добової норми білків, води, вітамінів, мінералів та клітковини	Вживання junk food (шкідливої їжі), нерегулярні прийоми їжі, вживання менше добової норми води, дієти, алкоголь та ін.

Тому сучасній людині, щоб зберегти здоров'я, потрібно зосередити свою увагу на харчуванні і активному способі життя. Проблеми способу життя не є проблемою тільки однієї людини, це є соціальною проблемою, яку повинні вирішувати Міністерство охорони здоров'я та суміжні організації. Оскільки в часи сучасної демографічної кризи в Україні народження здорових дітей і продовження життя старшого покоління є надзвичайно актуальним для майбутнього стабільного розвитку українського соціуму.

Список використаних джерел: 1. Ефименко С.А. *Историко-социологический анализ публикаций, посвященных медико-социологическим исследованиям в здравоохранении* / С.А. Ефименко, П.Н. Морозов // *Социология медицины*. – 2004 г. – № 1. – С. 26–32. 2. *Офіційний сайт українського науково-дослідного інституту харчування*. – Режим доступу: <http://www.niipitan.com.ua> 3. *Офіційний сайт всесвітньої організації охорони здоров'я*. – Режим доступу: <http://www.who.int> 4. *Соціально-педагогічні аспекти збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді в Україні: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (12 – 13 квітня 2007 р.)*. – Мелітополь, 2007. – 92 с.

СЕКЦИЯ 4 РЕКРЕАЦИОННАЯ ГЕОГРАФИЯ И ТУРИЗМ

УДК 911.3

А.Л. Аванесян

araksia93@mail.ru

*Научный руководитель – канд. геогр. наук, доц. А.В. Шестакова
Северо-Кавказский федеральный университет, г. Ставрополь, Россия*

ТРАДИЦИОННЫЕ ПРАЗДНИКИ НАРОДОВ СТАВРОПОЛЬЯ КАК РЕСУРС ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ АРМЯН, ГРЕКОВ, ЕВРЕЕВ)

Фестивальный туризм – один из видов событийного туризма, позволяющий туристам становиться живыми свидетелями и участниками величайших событий в мире спорта, культуры и искусства.

Событийный туризм – довольно молодой вид туризма. Он является чрезвычайно интересным занятием, и довольно быстро развивается в последнее время. Основным отличием событийного туризма является то, что цель поездки приурочена к какому либо мероприятию – событию [2].

Фестивальный туризм начал развиваться в России не так давно. Соответственно, событий, способных привлечь туристов в Россию, пока не слишком много, но они появятся в ближайшее время, поскольку такая задача поставлена во многих регионах. В любом случае организовать поездку на то или иное событие сможет любая принимающая фирма в России [1].

Такая же задача стоит и перед Ставропольским краем. На стадии формирования находится событийный туризм. Уже сегодня за пределами Ставрополья, в том числе за рубежом, известны такие мероприятия, как Международный фестиваль воздушных шаров и Международный форум «Кавказская здравница. Инвестиции в человека», проводимые в регионе Кавказских Минеральных Вод [3].

Территорию края можно сравнить с многоцветным ковром народов и культур. Ведь на протяжении многих лет на его территории проживает множество народов со своей культурой и традициями. Рассматриваемые нами народы, достаточно ярко и самобытно выделяются из других этносов проживающих в крае. Данные народы не забыли свои традиции и обычаи, и по сей день, бережно сохраняя, соблюдают их.

Процесс формирования традиционных праздников – это длительный процесс обогащения истории и культуры нации или государства. Корни многих армянских и греческих праздников идут из древней мифологии, другие же имеют вполне реалистические истоки, прежде всего, связанные с сельскохозяйственной деятельностью народов, праздники евреев уходят своими корнями в древность, а также тесно переплетаются с религией. Таким

образом, справляя традиционные праздники, народы хранят память о героях национального эпоса, реальных лицах, вошедших в историю. Практически все традиционные праздники привязаны к определённой дате календаря. На Ставрополье традиционные праздники армян, греков и евреев проводятся в различных районах края (табл. 1) и являются ресурсом фестивального туризма.

Таблица 1

Районы проведения традиционных праздников армян, греков, евреев

Район	Армяне	Греки	Евреи
Шпаковский	г. Ставрополь	г. Ставрополь	г. Ставрополь
Андроповский		с. Султан, с. Дубовая Балка	
Минераловодский		с. Нагутское, с. Греческое	г. Минеральные Воды
Предгорный	г. Ессентуки, г. Пятигорск, г. Кисловодск	пос. Урожайный, х. Порт-Артур, г. Ессентуки, ст. Ессентукская; пос. Кирпичный	г. Ессентуки, г. Пятигорск, г. Кисловодск
Георгиевский	г. Георгиевск		
Советский	г. Зеленокумск		
Буденовский	г. Будённовск		
Курский	с. Эдиссия		

Наиболее популярны праздники: Терендез (Сретения Господня), «Сурб – Саркис» (День святого Саркиса), «Вардавар» (Преображение Христа), «Цахзард» (Вербное воскресенье) – у армян; «День Св.Василия (Агиос Василиас)», «Женский фестиваль Гинайкратия», «Апокриес» (Масленица), «Ночь середины лета» – у греков; «Светлая Ханука» (праздник света), «Шавуот» (праздник дарования Торы), «Песах» (Пасха), «Пурим» – у евреев.

В дошедших до наших дней обычаях традиционных праздников живет история нации. Первобытное поклонение, суеверные запреты, светская жизнь, дух народа, влияние религии – все это переплетается в обычаях и традициях современных праздников. Праздник – это всегда событие, проживая которое люди приобретают неоценимый опыт встречи с миром и другими людьми.

К сожалению, фестивальный туризм пока не получил должного развития в Ставропольском крае. Одним из сдерживающих факторов, на наш взгляд, является слабость рекламно-информационного обеспечения туристской деятельности по данному виду туризма. На сегодняшний день необходимо уделить особое внимание информационной поддержке развития фестивального туризма в районах края, используя для этого современные компьютерные технологии, всемирную сеть Интернет и издание информации о проводимых мероприятиях на всех возможных носителях.

На наш взгляд данное исследование будет весьма полезным для развития фестивального туризма в нашем крае. На Ставрополье проживает более 40 народов, и каждый из них имеет свои районы расселения, путешествуя по краю

с целью фестивального туризма, туристам будет интересно также познакомиться с другими достопримечательностями, которыми богат Ставропольский край. Таким образом, фестивальный туризм может стать инструментом для развития Ставрополя – как туристического региона, и подтолкнёт его к развитию других видов туризма.

Список использованных источников: 1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. – М.: Финансы и статистика, 2007; 2. Бабкин А.В. Специальный виды туризма. – Ростов-на-Дону, 2008; 3. Сергеева М.А. Туризм на Ставрополье // ГТРК «Ставрополье». – 12.09.2011: <http://www.stavropolye.tv>.

УДК 911:796.5

О.Л. Арутюнян

jasmijasmin@bk.ru

*Научный руководитель – канд. геогр. наук, доц. Ю.Ф. Зольникова
Северо-Кавказский федеральный университет, г. Ставрополь, Россия*

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ТУРИЗМА НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ

Туризм как современная сфера деятельности стремительно развивается по всему миру, все шире охватывая разные сферы жизни общества. Религия же, как важный элемент современной культуры, является неотъемлемой частью развития не только общества, но и туризма. Возрастающая потребность в религиозном туризме превращает его в важный фактор обеспечения социальной стабильности и межконфессионального диалога. Под религиозным туризмом следует понимать «...виды деятельности, связанные с предоставлением услуг и удовлетворением потребностей туристов, направляющихся к святым местам и религиозным центрам, находящимся за пределами обычной для них среды» [2, с. 9]. Каждый год большое количество людей с нашего региона отправляются во все точки земного шара, с целью совершить паломничество, или увидеть своими глазами святы места, объекты религиозного туризма. Но далеко не все из них знают, что религиозные объекты, насчитывающие не одно столетие, имеются и на Северном Кавказе. В этом регионе сосредоточены исторические места поклонения, удовлетворяющие духовные потребности людей, исповедующих мировые религии. К сожалению, они не являют собой объекты, популярные среди туристов нашего времени. Эти места несут не только святое начало, но и показывают историю и культуру того времени, времени так популярного для изучения туристов в наши дни. Можно очень долго перечислять историческую ценность Северного Кавказа в архитектурном русле, но остановимся на некоторых из них. Одним из древних христианских храмов региона является храм Тхаба-Ерды. Он находится на территории Джейрахского района республики Ингушетии еще с IX века [3]. На отроге горного хребта, на левом берегу Теберды в Карачаево-Черкесской республике расположен Сентинский храм – христианский храм, возведенный в начале

X века. На стенах сохранились следы фресок XI века. Рядом с храмом находится каменный мавзолей, также датируемый X веком, уникальная для Северного Кавказа постройка. В республике Дагестан городе Дербенте находится самая древнейшая мечеть региона – Джума-мечеть, построенная еще в XVIII веке [1]. Согласно преданию под мечеть был построен более древний христианский храм.

Интересно обратить внимание и на постройки более поздних веков. Это Успенская церковь – храм в городе Ставрополе, в 2007 году отмечалось его 165-летие. Храм продолжает линию бесстолпных храмов, появившихся на Руси в конце XV – начале XVI вв. Успенский Церковно-мемориальный комплекс поставлен на учет как памятник истории и культуры. Во второй половине XIX и начале XX веков монашеский опыт Афона был принесен и на Кавказ. Афонские монахи основали здесь четыре монастыря с наименованием Афонских. Одним из них стал Второ-Афонский на Кавказе Успенский мужской монастырь (Бештаугорский), который находится под Пятигорском, на юго-западном склоне горы Бештау. Это самая высокая вершина Кавказских Минеральных Вод, напомнившая монахам Святую гору Афон. Мечеть Мухтарова (или просто Суннитская мечеть) – суннитская мечеть во Владикавказе, на левом берегу реки Терек, один из символов города. Это памятник архитектуры федерального значения, сооруженный в 1900-1908 гг [3].

Также стоит упомянуть и одни из самых поздних религиозных построек региона. К ним можно отнести Храм преподобного Сергия Радонежского, который основан в 2004 году, а также мечеть «Сердце Чечни» — одну из самых больших мечетей мира, открытую 17 октября 2008 года.

Конечно же, это не весь список религиозных объектов на территории Северного Кавказа. Но зачастую даже жители региона не обладают знаниями о религиозном потенциале своей малой родины. Для выявления осведомленности жителей г. Ставрополя о развитии религиозного туризма на Северном Кавказе, был проведен социологический опрос. В анкетировании принимали участие жители города Ставрополя разных возрастных групп и социального статуса. Результаты опросы показали следующие данные: 47% опрошенных знают, что такое религиозный туризм, но посещали святые места на Северном Кавказе 31%. Опрашиваемые готовы потратить на тур 4 тысячи рублей и 5 дней. Наибольшей популярностью среди субъектов Северного Кавказа по привлекательности религиозных объектов пользуется Карачаево-Черкесская республика (Сентинский храм, Центральная мечеть), затем Дагестан (Джума-мечеть, Свято-Успенский Кафедральный Собор г. Махачкалы) и республика Чечня (Церковь Михаила Архангела и мечеть «Сердце Чечни»). В беседе с респондентами можно было проследить интерес людей, возникающий на данную тему, но будет неуместно промолчать, что многих желающих совершить поездку сдерживает сам имидж этих регионов.

Из вышесказанного можно сделать вывод что, Северный Кавказ как один из самых исторических регионов нашей страны, богат не только всеми известными природными объектами, но и духовными. На сегодняшний день нельзя сказать, что туризм в этом регионе не развивается. Наоборот, проводятся

масштабные работы для качественного отдыха жителей и его гостей. Следовательно, предпосылки для развития религиозного туризма есть и очень большие. Для его развития требуется качественные туры, достойное и частое упоминание в СМИ. Ведь развивая его в масштабе края, есть все шансы что, этот вид туризма как многие другие станет популярным и во всей стране.

Список использованных источников: 1. Рекреационные ресурсы. Ч. 2. Условия и ресурсы отдыха и туризма / Под ред. Н.Е. Романова. – Ростов-на-Дону, 1982. – 272 с. 2. Христов Т.Т. Религиозный туризм. – М., 2003. – 288 с. 3. Информационный портал Кавказский Узел - <http://www.kavkaz-uzel.ru>

УДК 911.3:338.48 (477.54)

І.В. Буханець

buhanets.irinal1993@gmail.com

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. П.А. Вірченко
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАКРОРЕГІОНІ

На сьогоднішній день туризм є однією з найприбутковіших та найперспективніших галузей економіки. Останнім часом туристична індустрія почала пропонувати нові види туристичних послуг. Отже, наряду з традиційними видами туризму з'явилися альтернативні види, які дозволяють задовольнити попит самих вибагливих споживачів туристичних послуг. Серед альтернативних видів туризму помітне місце займає промисловий (індустріальний) туризм, суть якого полягає в організації регулярних туристичних турів на промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів туристів [1].

Європейський туристичний макрорегіон вважається провідним туристичним регіоном світу. Його розвитку сприяє ряд важливих природних, культурно-історичних та соціально-економічних чинників. Індустріальний туризм добре розвинений у багатьох європейських країнах, де значним попитом користуються екскурсії на промислові підприємства (табл. 1).

У європейських країнах індустріальний туризм давно вже став важливим видом бізнесу, вигідним як великим промисловим компаніям, так і туроператорам. Для промислових підприємств організація відвідувань виробничого процесу потенційними споживачами – це дуже гарний маркетинговий захід, який сприяє формуванню позитивного іміджу компанії та збільшенню об'ємів продажу її продукції. Крім того, наприкінці екскурсії туристи відвідують фірмові магазини компанії, а це також додатковий прибуток підприємства. До того ж, сам факт відкритості дверей підприємства для споживачів – це демонстрація впевненості в якості своєї продукції та бездоганності технологій. Отже, підприємство отримує додаткові переваги, насамперед довіру споживачів та додатковий прибуток.

Популярні об'єкти промислового туризму Європейського макрорегіону

Країни	Об'єкти промислового туризму
Австрія	Скляний завод Riedel в Куфштайні; Музей Swarovski Kristallwelten в Ваттенсе; Музей Rolls-Royce, Дорнбірн; Підприємство з виготовлення оцту Gegenbauer, Відень
Бельгія	Національний музей джина в Хасселті; Фабрика шоколаду Godiva Chocolatier Inc; Фабрика шоколаду Leonidas.
Велика Британія	Завод Jaguar в Касл-Бромвіч, Бірмінгем; Сироварня Cheddar Gorge Cheese Company, Сомерсет; Завод спортивних і гоночних машин Lotus в Хетеле; Завод Bentley в Крю; Кондитерська фабрика «Cadbury».
Німеччина	Музей мейсенського порцеляну, Мейсен; Авіаційний завод Airbus в Гамбурзі та Бремені; Музей Порше, Штутгарт; Фабрика шоколаду Ritter Sport; Музей Mercedes-Benz; Пивоварня Erdinger Weißbräu в Ердинге; Завод BMW в Берліні; Музей Фольксваген у Вольфсбурзі.
Данія	Завод Carlsberg в Копенгагені
Ірландія	Завод Waterford Crystal, Уотерфорд; Пивоварня Guinness Brewery в Дубліні.
Італія	Завод Maserati, Модена; Музей Lamborghini; Завод і музей Ferrari в Маранелло; Винний завод Sorrentino Завод з виробництва котлів та опалювальних систем Baxi
Іспанія	Музей і завод ігристих вин Freixene.
Нідерланди	Фабрика з обробки алмазів Coster Diamonds в Амстердамі; Музей Heineken Experience в Амстердамі; Королівська фабрика порцеляни в Делфті.
Норвегія	Норвезький музей нафти в Ставангері; Рибопереробний завод SalMar, Трондхейм.
Польща	Тиский пивоварний завод; Пивоварний завод в місті Живець; Соляна шахта «Величка».
Україна	Завод Інтерпайп Сталь, Дніпропетровськ; Лікєро-горілчаний завод «Prime»; Пивоварня компанії «Оболонь», Київ; Кондитерська фабрика «Roshen», Київ; Завод ігристих вин «Артемівськ Вайнері», Артемівськ.
Франція	Музей і завод Peugeot в Сошо; Сирний льох в Рокфорі та винний льох в Шампані; Завод мінеральної води Perrier в Вержезе.

Країни	Об'єкти промислового туризму
Чехія	Скляний завод Růckl Crystal в Ніжборезавод; Завод мінеральної води Perrier в Вержезе; Завод і музей Škoda в Млада-Болеславі; Пивоварня Plzensky Prazdroj.
Швейцарія	Шоколадна фабрика Nestlé; Шоколадна фабрика Alprose; Шоколадна фабрика Frey; Пивоварний завод Feldschlösschen.

З кожним роком індустриальний туризм стає все більш популярним, оскільки теперішніх туристів вже не достатньо задовольняють традиційні туристичні послуги. Вони прагнуть нових вражень, що можуть забезпечити, наприклад, екскурсії на підприємства, де туристи на власні очі можуть побачити як випускаються автомобілі, як виготовляють взуття чи виробляють шоколад. До того ж, продукцію, яку там виробляють, відразу ж можна приміряти, дегустувати або придбати. Крім того, на деяких підприємствах можна прийняти участь у майстер-класах та спробувати виготовити щось самому. За деякими з європейських країн закріпився імідж виробників конкретної, властивої тільки їм продукції. Так, наприклад, Німеччина асоціюється з автомобільною промисловістю, Франція та Італія – з виноробством, Чехія та Ірландія – з пивоварінням, Бельгія та Швейцарія є одними з кращих в світі виробників шоколаду тощо [2].

Таким чином, індустриальний туризм є перспективним напрямком, який все активніше набирає обертів як в Європейському макрорегіоні, так і в інших країнах світу. Одним з подальших етапів його розвитку може стати створення промислових туристичних кластерів – об'єднань певних промислових підприємств, готелів, ресторанів, виробників сувенірної продукції та туристичних фірм для надання туристичних послуг населенню у галузі промислового туризму. Що стосується досвіду створення туристичних кластерів у європейських країнах, то в деяких з них вони вже функціонують і мають великий успіх. Наприклад, завдяки державній підтримці було створено кластер в Італії – місцева туристична система «Тразименське озеро» в Умбрії, яка об'єднує поряд із туристичними підприємствами, закладами розміщення та харчування, також торговельні організації, підприємства з виробництва товарів широкого вжитку, товарів, специфічних для даної місцевості (вино, оливкова олія). Запровадження кластерної моделі в туризмі здійснюють і в інших країнах Європи. Функціонують ряд туристичних кластерів у Шотландії, кластер туризму і відпочинку у Північній Ірландії (Велика Британія), численні кластери з організації дозвілля у Франції тощо. Таким чином, співробітництво між галузями промисловості та туристичною сферою може бути вигідним обом сторонам. Залучення в туристичну мережу Європи діючих промислових підприємств, сприятиме створенню нових робочих місць для екскурсиводів,

надасть додаткові можливості для збільшення кількості туристів, сприятиме залученню інвестицій на підприємство та формуванню нового іміджу регіону в цілому.

Список використаних джерел: 1. Кулеш В.Г. Перспективи розвитку промислового туризму в світі та Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kulesh2.htm; 2. Визгалов Д.В. Промышленный туризм может эффективно работать на благо городов и территорий / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ng.ru/ideas/2009-04-24/5_promtourism.html.

УДК 796.5

Е.А. Василенко

Ekaterina.Vasilenko@yandex.ru

Научный руководитель – доц. В.Г. Хомяков

Могилевский государственный университет имени А.А. Кулешова, г. Могилев, Беларусь

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА В БЕЛАРУСИ

Развитие различных видов отдыха и туризма, изменение структуры туристского спроса во второй половине 1960-х гг., вызвало необходимость разработки научных основ управления рекреационной деятельностью, что предусматривало формирование новых и расширение действующих зон отдыха и туристских маршрутов различной тематической направленности с учетом социальных и географических аспектов отдыха. Именно в это время происходит активизация научных исследований и практической деятельности в области рекреационного освоения территории Беларуси.

Однако спортивный туризм был развит слабо, что объяснялось недостаточностью обеспечения соответствующими статистическими, эмпирическими и теоретическими исследованиями. До начала XXI в. научные разработки посвящались исследованию туризма в целом, где анализ видовой структуры носил лишь обобщенный характер. В ходе подобных исследований не были выработаны общие подходы к определению спортивного туризма как сложного феномена, в значительной степени сохранялись его трактовки как формы массовой рекреационной деятельности, базирующейся на использовании технологий специфического вида спорта – «спортивного туризма». С начала 2000-х гг. стал нарастать выход литературы, более углубленно и специализированно рассматривающий туристскую тематику. На этом этапе основное внимание стало сдвигаться в сторону оценки макроэкономических показателей развития туризма, изучения управленческой проблематики на уровне страны и отдельных регионов, конкретным способом анализа и регулирования развития туризма. [1]

В последние несколько лет стал расти научный интерес к изучению специфики отдельных видов туризма, акцентирующих внимание на их использовании как технологий развития туризма и территорий.

В отношении спортивного туризма этот этап, фактически, привел к еще более фрагментарному подходу, что выразилось в рассмотрении активного туризма и его отдельных видов в контексте используемых спортивных технологий.

Методическими основами исследования явились научная теория подходов к определению спортивного туризма в России и Беларуси (К.А. Богинский «Развитие подходов к определению спортивного туризма» (2010 г.), «Использование потенциала спортивного туризма в формировании комплексного турпродукта дестинации» (2011 г.)), современные социально-экономические теории туризма (В.А. Квартальнов, И.В. Зорин, А.П. Дурович, Ю.А. Гринкевич, Т.П. Каверина, В.П. Максаковский и др.). Многочисленные статьи белорусских исследователей по отдельным направлениям и проблемам спортивного туризма (Василенко Е.А., Хомяков В.Г., Шарухо И.Н., Толкачев А.Ф. и др.). Особенно следует отметить вклад россиянок Т.И. Власовой, И.Е. Востокова, Ю.Н. Федотова в разработку теоретических основ и управленческих аспектов развития спортивно-оздоровительного туризма в их труде «Спортивный туризм: основные аспекты концепции развития» (2008 г.). Издано много работ, посвященных маршрутам различной категории сложности для отдельных видов спортивного туризма: В. Ю. Попчиковский «Туристские спортивные маршруты», А.А. Самойленко «География туризма» (2006 г.), О.А. Столяров «Автомобильные и мотоциклетные туристские маршруты», А.Ф. Толкачев «Ветер дальних дорог» и др.

Достаточно обширная и глубокая теоретическая база исследования и управления туризмом создана в России. Заметную роль в ее формировании сыграли В.И. Азар «Очевидные проблемы туризма в России», «Транспорт и туризм», А.Ю. Александрова «Международный туризм: Учебное пособие для вузов» (2002г.), М.М. Амирханов «Проблемы и перспективы развития регионов с рекреационно-ориентированной экономикой» (1998 г.), А.В. Бабкин «Специальные виды туризма» (2008 г.), В.Э. Гордин, Е.А. Джанджугазова «Маркетинг туристских территорий», «Маркетинг в индустрии гостеприимства», А.П. Дурович «Организация туризма: Учебное пособие» (2008 г.), «Маркетинг в туризме», М.А. Жукова «Менеджмент в туристском бизнесе», «Индустрия туризма: менеджмент организации», И.В. Зорин «Энциклопедия туризма», Н.И. Кабушкин «Менеджмент туризма», Г.А. Карпова «Экономика современного туризма», В.А. Квартальнов «Туризм: теория и практика: Избранные труды. В 5-ти т. Т. 4. Иностраный туризм», «Туризм: Учебник. Финансы и статистика», «Международный туризм: политика развития: Учебное пособие», М.М. Маринин «Туристские формальности и безопасность в туризме», В.Б. Сапрунова «туризм эволюция, структура, маркетинг», В.С. Сенин «Организация международного туризма», А.Д. Чудновский «Управление индустрией туризма», А.Я. Булашев, Ю.А. Шальков «Особенности спортивного туризма как вид спорта на примере лыжных спортивных походов» и др. [1]

Различным аспектам и особенностям взаимодействия государства и бизнеса в сфере туризма посвящены работы Ю.А. Барзыкина, Л.В. Баумгартена

«Стратегический менеджмент в туризме», М.Б. Биржакова «Введение в туризм», «Специальные виды туризма» (2011 г.), С.Б. Добчинова, А.Д. Кауровой «Организация сферы туризма», В.М. Козырева «Менеджмент туризма: экономика туризма», В.П. Максаковского «Международный туризм: общие вопросы» (2009 г.) и др.

Вопросы формирования и осуществления спортивной туристской деятельности в Беларуси представлены работами белорусских ученых, освещающих данный вид человеческой деятельности с различных теоретических, методических и прикладных аспектов. В качестве отправных в исследовании приняты следующие работы: » А.И. Локотко, О.Н. Князевой, Е.В. Морозова, О.В. Изотова «Туристическая мозаика Беларуси» (2011 г.); Д.А. Бессарабова, Л.В. Штефана «География международного туризма»: пособие для студентов вузов (2011 г.); И.И. Пирожника «Туристская энциклопедия Беларуси» (2007 г.) и «Туристские регионы Беларуси»; Т.Б. Бирик «Развитие туристической отрасли в Республике Беларусь» (2011 г.); О.В. Шершнева, М.Г. Ясовеева, Т.Г. Флерко «Научно-исследовательская деятельность в области рекреации и туризма в Беларуси»; Ю.А. Гринкевич, А.В. Дыбовского «Потенциал развития спортивного туризма в Беларуси»; З.Я. Андриевской, В.Ф. Винокурова «Туристская энциклопедия Беларуси» и др.

Тем не менее, многие теоретические вопросы, имеющие важное значение для практики спортивного туризма, не получили достаточно полного отражения в отечественной научной литературе. Это, в том числе, касается и таких основополагающих для каждой отрасли науки вопросов, как определение спортивного туризма; его типология и используемый терминологический аппарат. Разные трактовки спортивного туризма, с одной стороны, крайне затрудняют ведение статистического учета, обобщение методических разработок и компаративный анализ социально-экономических оценок результатов и последствий развития спортивного туризма. С другой стороны, реализация поставленных задач развития въездного и внутреннего туризма, в т.ч. и спортивного, зависит от согласованных действий государственных властей и рыночного сектора туризма. Согласование этих действий должно базироваться на выделении приоритетных направлений, к числу которых сегодня относится и спортивный туризм. [2]

Список использованных источников: 1. Богинский, К.А., Использование потенциала спортивного туризма в формировании комплексного турпродукта дестинации: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.05 / К.А. Богинский; Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов.-СПб, 2011.- 22 с. 2. Василенко, Е.А., Состояние спортивного туризма в Беларуси и проблемы его развития / Е.А. Василенко, В.Г. Хомяков // Актуальные проблемы естественно-географического образования: материалы всероссийской научно-практической конференции, Биробиджан, 14-15 ноября 2013г. /под общ. ред. В.Г. Шведова, В.П. Макаренко – Биробиджан: Изд. центр ПГУ имени Шолом-Алейхема, 2013. – 197-200с.

СПІВРОБІТНИЦТВО МІСТ-ПОБРАТИМІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Міжрегіональна співпраця є невід’ємною складовою зовнішньополітичної діяльності нашої країни. Широку мережу міжрегіонального співробітництва Україна має з Республікою Польща. Всі польські воєводства мають в Україні партнерів на обласному рівні. Львівська, Івано-Франківська, Вінницька та Волинська області є лідерами за кількістю партнерів в Польщі. На регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво [3] і ця договірна база постійно розширюється. Головним документом, який регулює українсько-польську співпрацю органів місцевої влади є «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво», від 24.05.1993 року [12], за якою співпраця здійснюється у декількох площинах, зокрема, в туристичній.

Аналіз українсько-польських відносин в галузі туризму показав, що найбільш активне співробітництво між нашими державами відбувається на регіональному і локальному рівнях. Саме так звані низові зв’язки є підтвердженням дружби, толерантності, взаємоповаги. Однією із форм такого співробітництва є співпраця міст-побратимів.

В Україні і в Польщі недостатньо публікацій присвячено співпраці міст-побратимів в галузі туризму. Проте, на особливу увагу заслуговують праці Соскіна О.І. [10], В.Й. Лажніка [2]. Частково інформація з даної проблематики висвітлюється на сайті Всеукраїнської асоціації міст України [4], на сайтах українських та польських міських рад [5,6,7,8] та облдержадміністрацій.

Міста-побратими – два міста, розташовані у різних державах, між якими встановлені постійні дружні зв’язки, які підкріплені угодою, для взаємного ознайомлення з життям, історією та культурою, задля укріплення співробітництва та дружби між народами різних країн, а також обміну досвідом у вирішенні аналогічних проблем, які стоять перед міською владою та організаціями. Головними формами співробітництва міст-побратимів у галузі туризму є в обмін досвідом, створення спільних програм для розвитку туристичної галузі, участь у туристичних виставках та ярмарках, проведення рекламних кампаній туристичних заходів, проведення круглих столів та семінарів з проблемних питань, участь у різноманітних проектах, метою яких є залучення коштів для розвитку туристичної інфраструктури, обмін інформацією та інноваціями.

Хорошу практику демонструє Луцьк у своїй співпраці з Любліном в рамках Програми добросусідства Польща-Білорусь-Україна. Серед проектів реалізованих цими містами варто виділити «Туризм без кордонів – промоція туристичних центрів Єврорегіону Буг», результатом якого стало зростання зацікавленості польських і закордонних туристів та інвесторів регіоном прикордоння. Транскордонна інтеграція туристичної інфраструктури та підтримка прикордонного туризму були метою таких проектів як «Розбудова мережі велосипедних доріжок м. Любліна, які сполучають транскордонні велосипедні шляхи» і «Стратегія туристичного розвитку міста Луцька в умовах транскордонних євроінтеграційних процесів». В рамках проекту «Їдь до сусіда: транскордонне співробітництво для розвитку туризму» була розроблена модель співпраці між громадськими організаціями та місцевою владою у сфері туризму та промоції. Важливою є участь Луцька у туристичній виставці Lubtour, що проходить в Любліні [7]. Співпраця Луцька і Любліна триватиме і надалі. Свідченням цьому є розробка спільної транскордонної стратегії на 2014-2020 роки, одним із пріоритетних напрямків якої є розвиток туризму.

Львів має цілий ряд туристичних проектів з містами-партнерами, зокрема у 2008 році грант ЄС отримав проект «Створення туристично-інформаційної інфраструктури в місті Львові», який реалізовувався з Любліном і був визнаним кращим проектом транскордонної співпраці у номінації «Туризм» під час «Конгресу ініціатив Східної Європи» у 2013 р. [11]. У рамках проекту створено Центр туристичної інформації у Львові. Серед інших проектів варто виділити «Транскордонний туризм як рушійна сила розвитку Любліна та Львова» і «Вело-сусіди – розвиток велосипедної інфраструктури у Львові, Тернополі та Любліні, як інструменту впровадження альтернативного екологічно чистого виду транспорту на прикордонній території».

Поглиблення співпраці Львова, Любліна, Жешува в галузі туризму та обміну досвідом з питань розвитку туризму, створення підземних туристичних трас реалізується в процесі роботи над проектом «Підземне місто: розвиток і популяризація транскордонного туризму завдяки створенню підземного туристичного маршруту підземними трасами Львова, Жешува та Любліна».

Найдавнішим та найстабільнішим партнером Львова є Краків. Співпраця між містами розпочалась на початку 1990-х, а в 1995 році було підписано угоду про партнерство. У процесі підготовки Львова до проведення ЄВРО-2012 співпраця з Краковом активізувалась, зокрема відбувся ряд зустрічей задля ознайомлення з досвідом Кракова у організації роботи туристично-інформаційних центрів [8]. У 2009 році у Львові почала працювати туристична конференція «Перемагай з Левом», яка у 2012 році перетворилась на туристичний форум. Активними учасниками форуму з 2011 року є представники туристичної галузі Кракова [9].

Співробітництво з містами-партнерами Польщі в галузі туризму є одним із пріоритетних завдань розвитку Івано-Франківська. З серпня 2013 року до кінця січня 2015 року триватиме проект «Східноєвропейські перлини: створення та просування продуктів міського культурного туризму в транскордонному просторі», виконавцем якого є Туристична Асоціація Івано-Франківщини.

Метою проекту є збільшення щорічної кількості туристів, які відвідують шість обраних міст Західної України та Східної Польщі (Львів, Івано-Франківськ, Коломия, Люблін, Замосць та Пшеворськ), як ключових центрів міського культурного туризму. Передбачається презентація туристичних можливостей культурної та історичної спадщини цільових міст через впровадження нових екскурсійних продуктів, запровадження співпраці та обміну досвідом у сфері міського культурного туризму [1]. Серед інших форм співпраці варто відмітити організацію дитячих туристичних поїздок до відпочинкових таборів польських міст: Хшанів, Ополе; участь туристичних підприємств Івано-Франківська у виставках, які проводять міста-партнери, наприклад «Туристичний Хшанів» та Міжнародний туристичний ярмарок «В сторону сонця» (м. Ополе) [5].

Співпраця міст-побратимів України і Польщі в галузі туризму є одним із видів міждержавних зв'язків на регіональному рівні, який здатний перетворитися на ефективний механізм розвитку туризму в обох державах і сприяти залученню іноземних інвестицій в український туризм.

Список використаних джерел: 1. Відкриття проекту «Східноєвропейські перлини: створення та просування продуктів міського культурного туризму в транскордонному просторі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.blitz.if.ua/?q=news&id=5525> 2. Лажнік В.Й. Сучасний стан і географія партнерської співпраці міста Луцька з містами-побратимами [Текст] / В.Й. Лажнік, О. Богородецька // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л.Українки. – Луцьк : Вежа, 2009. – № 8: Географічні науки. – С. 125-135. 3. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>. 4. Офіційний сайт Асоціації міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://auc.org.ua> 5. Офіційний сайт Івано-Франківської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mvk.if.ua/news/2157/> 6. Офіційний сайт Луцької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutskrada.gov.ua/citizen/mista-partneri> 7. Офіційний сайт Львівської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lvivrada.gov.ua/miskarada/mista-partneru> 8. Офіційний сайт міста Кракова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.krakow.pl/otwarty_na_swiat/2531,hist,24,0,otwarty_na_swiat.html 9. Офіційний сайт Туристичного форуму «Перемагай з Левом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.congress.lviv.ua/uk/forum-2012/speakers/> 10. Соскін О.І. Партнерство українських та польських міст – реальний шлях євроінтеграції України [Електронний ресурс] / О.І. Соскін // Економічний часопис . – 2008. - №3-4 – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2008/3-4/200814.html> 11. У Львові реалізовуватиметься проект «Створення туристично-інформаційної інфраструктури в місті» // Вголос [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgolos.com.ua/news/u_lvovi_realizovuvatymetsya_proekt_stvorenniya_turystychnoinformatsiy_poi_infrastruktury_v_misti_98520.html?print 12. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво dsl 24.05.1993 : Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_171

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДІВ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ В УКРАЇНІ

Сьогодні дитячий туризм динамічно розвивається в багатьох країнах світу і є одним з важливих сегментів туристичного ринку. Такий вид туризму слід розглядати і в Україні, оскільки наша держава має величезний потенціал для його розвитку, а тому дослідження дитячого туризму є надзвичайно важливим. Найбільш популярним напрямом дитячого туризму в Україні є відпочинок у дитячих оздоровчих закладах. Саме такі заклади надають послуги розміщення та оздоровлення юним туристам, тому визначення особливостей їх діяльності є надзвичайно актуальним питанням.

Метою даної праці є аналіз показників діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в Україні за попередні роки, визначення основних проблем та перспектив розвитку дитячого відпочинку у дитячих оздоровчих закладах.

«Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку – це постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку» [4]. Окремо розрізняють заклади оздоровлення та заклади відпочинку, до першого типу належать: дитячий заклад санаторного типу, дитячий центр, позаміський заклад оздоровлення та відпочинку; до другого – табір з денним перебуванням, дитячий заклад праці та відпочинку, наметове містечко. За даними 2012 р. в Україні налічувалось 17 973 дитячі оздоровчі заклади, що на 1,5 % більше аналогічного показника за 2011 р., однак на 2,2 % менше кількості закладів у 2005 р. З них 784 заклади оздоровлення: позаміських – 701; санаторного типу – 77; дитячих центрів – 6; та 17 189 закладів відпочинку: таборів з денним перебуванням – 16 329; праці і відпочинку – 571; наметових містечок – 289. Також у 2012 р. було відновлено функціонування 11 дитячих закладів оздоровлення в Закарпатській (1), Запорізькій (2), Луганській (1), Миколаївській (3), Одеській (1), Херсонській (1) областях та АР Крим (2), відкрито 5 дитячих закладів в Дніпропетровській (1) та Івано-Франківській (4) областях[5].

Територією країни дитячі заклади оздоровлення та відпочинку розподілені нерівномірно: найбільша їх кількість розташована в Дніпропетровській

(1 049 од.), Одеській (1 035 од.) та Черкаській (1 004 од.) областях, а найменша – в Тернопільській (443 од.), Чернівецькій (436 од.) та Запорізькій (331 од.) областях[1, С.266].

Кількість місць в закладах оздоровлення та відпочинку України становила 188 тис. 300 од. станом на 2012 р., що на 3 % менше, ніж у 2011 р. Найбільша їх кількість припадає на АР Крим (в тому числі м. Севастополь: 37 467 од.), Донецьку (20 130 од.), Херсонську (15 202 од.) та Запорізьку (14 418 од.) області, а найменша – на Рівненську (2 215 од.), Кіровоградську (1 810 од.), та Хмельницьку (1 627 од.) області[1, С.267].

Кількість місць в дитячих закладах розміщення у розрахунку на 1 000 осіб (діти шкільного віку, що проживають в регіоні) становила загалом в Україні у 2012 р. – 24 од. На регіональному рівні найбільшим цей показник був в АРК (155 од.), Херсонській (120 од.), Запорізькій (79 од.) областях, а найменшим – в Кіровоградській (16 од.), Рівненській (13 од.), Київській, Львівській та Хмельницькій (по 10 од.) областях. Таким чином вище зазначений загальноукраїнський показник знаходиться на рівні нижче середнього в порівнянні з регіонами держави[1, С.267, 2, С.36].

У 2012 р. послугами оздоровлення та відпочинку було забезпечено 2 млн. 682 тис. 821 дитину шкільного віку, що склало 64,1 % від загальної чисельності дітей шкільного віку в Україні, в той час як у 2011 р. цей показник становив 42 % школярів. Послугами відпочинку скористалися 66 % українських юних туристів (1 млн. 842 тис. 31 ос.), а оздоровлення – 34 % (950 тис. 773 ос.) [5].

За підрахунками Держкомстату влітку 2012 р. найбільше оздоровилися та відпочили діти шкільного віку з Хмельницької (62 %), Одеської (60 %), Кіровоградської (60 %), Сумської (56 %) та Черкаської (56 %) областей, а найменше – діти з Тернопільської (29 %), Київської (26 %) та Запорізької (22 %) областей[1, С.269].

За літній період 2012 р. було оздоровлено понад 1,6 млн. дітей пільгових категорій, а саме: дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 99 %; дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей – 75,4 %; дітей, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи – 51 %; дітей-інвалідів – 47,5 % [5].

Основною проблемою розвитку дитячого відпочинку та оздоровлення в спеціалізованих закладах України є те, що існують деякі перешкоди у формуванні більш-менш доступної ціни на такі послуги (висока оплата за землекористування, енергоносії, комунально-побутові послуги, недостатні бюджетне фінансування оздоровлення та відпочинку дітей, а також підтримка підприємництва з боку держави).

Також негативно впливає на розвиток такого напрямку дитячого туризму недосконала законодавча база. Відсутня Державна атестація в більшості туристичних та оздоровчих закладах (атестовано тільки 17% від загальної кількості закладів), а також до Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку станом на 2012 р. внесено лише 568 закладів[3, 5].

Останнім часом не забезпечуються соціальні стандарти та сертифікація послуг (в дитячих закладах України недосконалі нормативи проживання та

харчування дітей, не здійснюється диференційований підхід до визначення норм харчування дітей, не переглянуті санітарні норми і правила в різних типах закладів). Досить часто не забезпечується чітка процедура порядку направлення дітей на оздоровлення та відпочинок (не дотримується вікова категорія, не враховується стан здоров'я, а база даних дітей, які потребують оздоровлення, ведеться неналежним чином).

Таким чином, аналізуючи основні показники діяльності українських дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, можна дійти висновку, що у 2012 р. відбулися позитивні зрушення у сфері дитячого відпочинку та оздоровлення в порівнянні з попередніми роками. Так, наприклад, на 1,5 %, порівнюючи з 2011 р., збільшилася кількість дитячих закладів шляхом поновлення роботи старих та відкриття нових закладів відпочинку і оздоровлення, послугами цих закладів було забезпечено 64,1 % дітей шкільного віку, що на 21,9 % більше, ніж у 2011 р. Однак слід зазначити, що у 2012 р. в порівнянні з 2011 р. кількість місць у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку зменшилася на 3%. Також загальноукраїнський показник забезпеченості дітей шкільного віку місцями у закладах відпочинку та оздоровлення знаходиться на рівні нижче середнього, порівнюючи з аналогічним показником по регіонам України.

Такий стан речей можна пояснити низкою проблем, що сьогодні виникли навколо дитячого оздоровлення та відпочинку в Україні. Для того, щоб їх вирішити, слід вдосконалити соціальну політику уряду в сфері дитячого відпочинку, а також і законодавчу базу, відпрацювати механізм ціноутворення, розвивати вже існуючу інфраструктуру, в тому числі шляхом державно-приватного партнерства, інформувати населення про можливості організованого дитячого відпочинку в державі, тощо.

Список використаних джерел: 1. Статистичний збірник «Регіони України». Том 1 / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 322 с. 2. Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за віком та статтю» / за ред. Г.М.Тимошенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 413 с. 3. Державний реєстр дитячих закладів оздоровлення та відпочинку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://drdz.mlsp.gov.ua/msm/> 4. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-17> 5. Міністерство соціальної політики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=149924&cat_id=138985

ПЕРЕДУМОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕОТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Геотуризм, як новий напрям туризму у світі, має на меті не завдавати шкоди навколишньому середовищу та закликає насолоджуватися справжністю і неповторністю геолого-геоморфологічних об'єктів. Зважаючи на особливості геологічної історії, різноманіття геоморфологічних умов, автора зацікавило питання щодо перспектив їх використання в туристичній галузі України.

Мета роботи полягає у дослідженні передумов, особливостей і перспектив розвитку геотуризму Дніпропетровської області. *Об'єкт дослідження* – геолого-геоморфологічні об'єкти природного і техногенного походження як туристичні атракції Дніпропетровської області. *Предмет дослідження* – розміщення та особливості геоатракцій та геотуристичний потенціал Дніпропетровської області.

Геологічні і геоморфологічні об'єкти як туристичні атракції є об'єктом дослідження у публікаціях зарубіжних і вітчизняних вчених (Т. Слонка, А. Кісінська-Свідзерська, П. Рожицький, І. Фішман, Ю. Зінько, О. Шевчук, П. Волошин, А. Богуцький, В. Брусак, Р. Гнатюк, Р. Кобзяк, І. Ковальчук, Я. Кравчук, В. Манюк, Г. Рудько, І. Суматохіна (рис. 1).

На сьогоднішній день, на превеликий жаль, геотуризм в Україні ще не набув широкого розголосу. Проте, на думку автора, вже в найближчі роки ця ситуація повинна змінитися. Розвиток геотуризму в нашій державі може сприяти збереженню природної краси унікальних територій, зниженню пресингу на природне середовище, уникненню завдання шкоди природному середовищу, отриманню насолоди населення від естетично привабливих місць.

Досліджуючи в даній роботі перспективи розвитку геотуризму в Дніпропетровській області, необхідно зазначити, що в каталозі «Природно-заповідний фонд Дніпропетровської області» налічується 118 об'єктів [3]. Серед них, на жаль, лише 13 приходить на геологічні пам'ятки, більшість з яких переважає в м. Кривому Розі. Проте важливе значення мають й інші об'єкти, які хоч і не мають статусу геологічної пам'ятки, але можуть репрезентувати геолого-геоморфологічні особливості території.

Автором здійснено спробу створити каталог геотуристичних об'єктів техногенного походження Дніпропетровської області на основі доповнення каталогу створеного раніше Рудьком Г., Суматохіною І. [4]. Він містить 132 об'єкта – це шахти, кар'єри, свердловини, окремі ділянки поширення форм техногенного рельєфу і розвитку небезпечних геологічних процесів, окремі

будівлі гірничопромислових підприємств, давні осередки металургійного виробництва, музеї, рекреаційні об'єкти на місці посттехногенних ландшафтів.

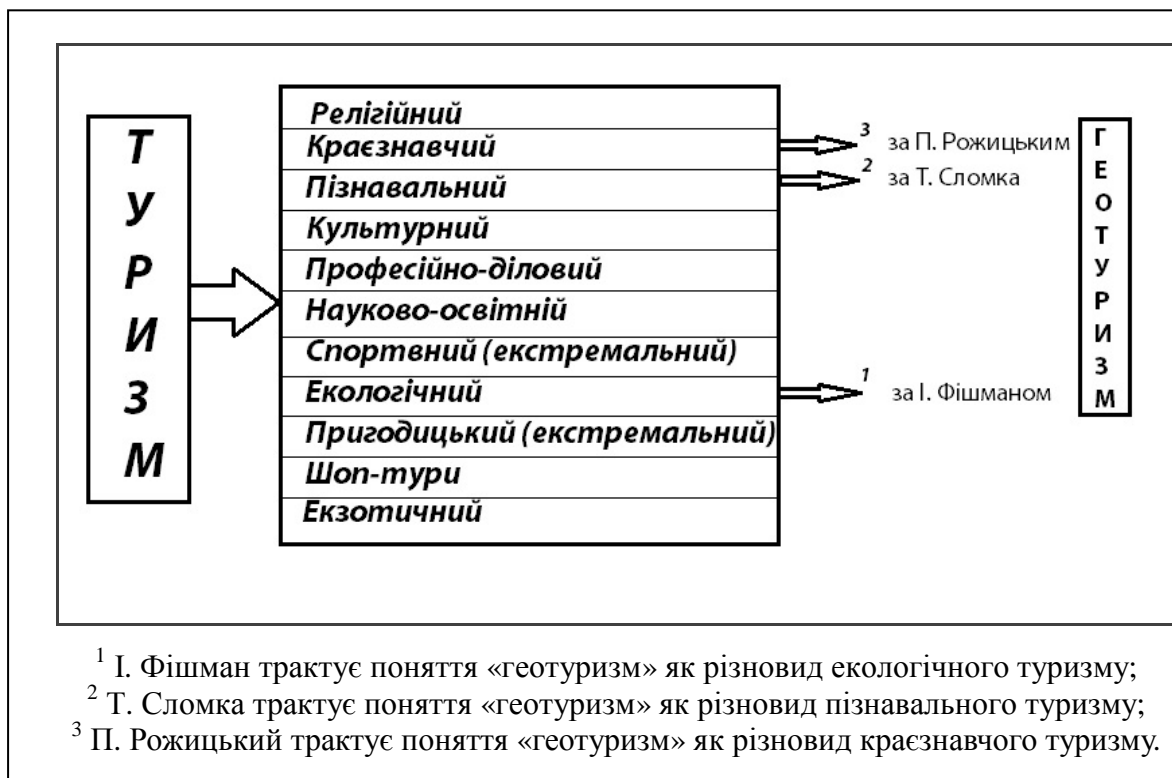

Рис. 1. Місце «геотуризму» у класифікації видів туризму (складено автором за [6], [7], [8]).

Аналіз складеного каталогу дозволяє стверджувати, що значна кількість геоатракцій знаходиться на території Криворізького (42 од.), Нікопольського, Дніпропетровського, Павлоградського районів (від 15 до 20 од.). Петриківський, Царичанський, Магдалинівський, Новомосковський, Юр'ївський, Верхньодніпровський, Межівський і Апостолівський р-ни не мають жодної геоатракції техногенного походження, натомість мають цікаві об'єкти природно-заповідного фонду.

Оскільки Дніпропетровська область має широкий потенціал для розвитку геотуризму, то без будь яких перешкод можна створювати маршрути, змінювати їх, урізноманітнювати і втілювати у життя. Автором розроблено геотуристичні маршрути Криворіжжям і Нікопольщиною, які дозволяють ознайомитись із геолого-геоморфологічними особливостями і історією промислового освоєння регіону (рис.2).

Перший маршрут є лінійним - «Геоподорож Криворіжжям і Нікопольщиною», проходить в межах Криворізького, Апостолівського і Нікопольського р-нів, включаючи 7 зупинок. Даний маршрут поєднує як відвідування природних, так і техногенних об'єктів, що дає змогу урізноманітнити екскурсію. Другий маршрут – кільцевий - «Кільцеве Лівобережжя», пропонується у лівобережній частині області, де налічується 6 зупинок.

Рис. 2. Приклад розробки геотуристичних маршрутів по території Дніпропетровської області

Висновки. Встановлено, що Дніпропетровська область має значні перспективи для розвитку геотуризму. Особливе значення мають геолого-геоморфологічні об'єкти, розміщені в гірничопромислових регіонах (Криворізькому, Нікопольському) та на території міських агломерацій (Рибальський, Старокадацький, Новомиколаївський та інші кар'єри). Безперечно, кожен з об'єктів особливий і цікавий по-своєму, кожен є унікальним, неповторним і не схожим на будь-який інший. Залучення геооб'єктів техногенного походження для туристичних подорожей дозволить розширити туристичний потенціал промислового регіону і сприятиме подальшому розвитку туристичної галузі.

Список використаних джерел: 1. Манюк В.В. Проблема збереження геологічних пам'яток природи Дніпропетровщини для краєзнавства та потреб туризму /Туристично-краєзнавчі дослідження. – Зб. наук. праць. Вип. 2.– К.: ЧП Кармаліта, 1999.– С. 354–367. 2 Палагнюк І. Перспективи вітчизняного туризму /І. Палагнюк // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2011. – № 4, січень. – С. 22. 3. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]: //http://nature.land.kiev.ua. 4. Рудько Г.І., Суматохіна І. М. Ландшафти і рельєф гірничопромислових регіонів як об'єкти спадщини /Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті. – Кривий Ріг, 2008. – Ч. I. – С. 201. 5. Стратегічний аналіз розвитку геотуризму в Україні [Електронний ресурс] // http://www.confcontact.com. 6. Фантастические ландшафты – открытая книга истории Земли [Електронний ресурс]// http://www.baiterek.kz/index.php?journal=50&page=944. 7. Rozycki P. Klasyfikacja wspolczesnych form turystyki // GeoTurystyka. –2005. – Т. 2. – № 1 (2) – S. 13 - 23. 8. Słomka T., Kicińska-Świerdska A. Geoturystyka – podstawowe pojęcia // GeoTurystyka. – 2004 – Т. 1 – № 1 – S. 5 - 7.

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОАЗІЙСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РАЙОНУ

Туристичні ресурси – це природно-кліматичні, соціокультурні, історичні, архітектурні та археологічні, наукові та промислові, культові та інші об'єкти або явища, здатні задовольнити потреби людини в процесі і з метою туризму [1]. Туристичні ресурси є національним надбанням. Проте частина з них, що має особливе значення, віднесена до об'єктів і пам'яток Світового значення ЮНЕСКО. Головна мета списку Світової спадщини ЮНЕСКО – зробити відомими і захистити об'єкти, які є унікальними у своєму роді. Для цього, та через прагнення до об'єктивності, були складені оціночні критерії. Спочатку (з 1978 року) існували тільки критерії для об'єктів культурної спадщини. Цей список налічував шість пунктів. Потім для відновлення рівноваги між різними континентами з'явилися природні об'єкти і для них складено список з чотирьох пунктів. І, нарешті, в 2005 році всі ці критерії були зведені воедино, і тепер кожен об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО має в своєму описі хоч би один з цих критеріїв [2, 4]. Всесвітньою туристичною організацією запропоновано туристичне районування світу та виділено п'ять туристичних регіонів, кожен з яких має у своєму складі окремі туристичні субрегіони (райони): Європейський, Азійсько-Тихоокеанський, Американський, Африканський, Близькосхідний. Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон поділяється на такі райони: Північно-Східноазійський, Південноазійський, Південно-Східноазійський. Крім цього, до даного туристичного регіону також належать Австралія і Океанія [3].

Північно-Східноазійський туристичний район складається з наступних країн: Китай, Монголія, Південна Корея, КНДР, Тайвань, Японія [3]. Туристичні ресурси даного району характеризуються надзвичайним багатством і різноманіттям. Їх залучення до інтенсивного використання в туризмі залежить від соціально-економічного розвитку і демократичних перетворень у країнах даного туристичного району. У списку Світової спадщини ЮНЕСКО в Північно-Східноазійському туристичному районі налічується 73 об'єкти, це становить 7,4% від їх загальної кількості у світі. За культурними критеріями до даного списку включено 45 об'єктів, 24 об'єкта – за природними, 4 – за змішаними критеріями (рис.1).

Лідером за кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Північно-Східноазійському туристичному районі є Китай. На його території знаходиться 41 об'єкт [2]. Китай посідає друге місце в світі за цим показником. Розвиток туристичної діяльності в країні пов'язаний з активним використанням його туристичних об'єктів.

У 2012 році кількість в'їзних туристів становила 57,7 млн. осіб, що вказує на привабливість Китаю на світовому туристичному ринку.

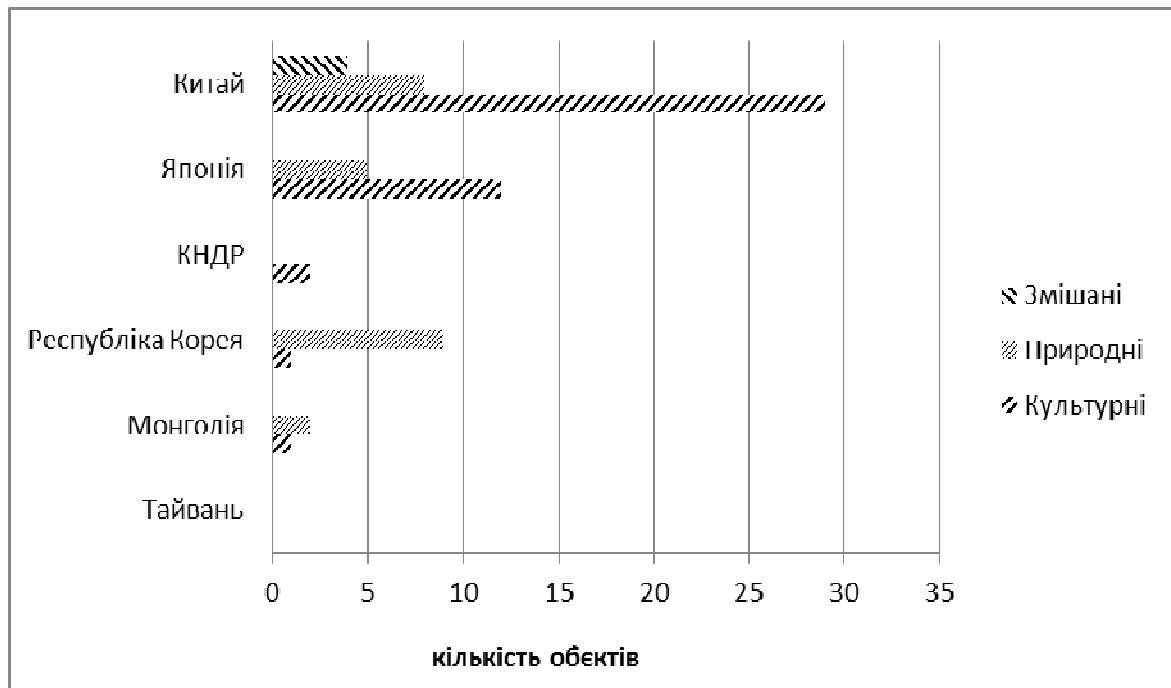

Рис.1. Структура об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Північно-Східноазійському туристичному районі у 2013 р. (побудовано за даними [2])

Японія налічує 17 об'єктів зі списку Світової спадщини ЮНЕСКО, а кількість туристів, що відвідали дану країну у 2012 році, склала 8,4 млн. осіб [3]. Кількість туристів з кожним роком збільшується, оскільки все відкритішою для «зовнішнього» світу стає ця країна. Туристичним символом Японії є священні ворота храму Іцукусіма на острові Міядзіма, які стоять у бухті прямо у воді. На острові розмістився і сам храм – одна з найбільш шанованих японцями сакральних святинь. Саме виняткові культурно-історичні і подієві ресурси є основою розвитку туризму в країні. Численні історичні пам'ятки, храми, святі для японців місця розкидані територією всієї країни [4].

На території КНДР розміщені 2 об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО, що за критеріями віднесено до типу культурної спадщини, а саме «Комплекс гробниць Когурьо», розміщений в Пхеньяні, та «Історичні пам'ятки та місця Кесона», що розташовані в Південній провінції Хванхе. Проте інформація про кількість в'їзних туристів являється не доступною.

Республіка Корея налічує 10 об'єктів світового значення, кількість в'їзних туристів у 2012 році становила 11,1 млн. осіб, що вказує на розвиток туристичної індустрії в країні [3]. Країна володіє багатими й унікальними культурно-історичними ресурсами. Найбільша їх кількість сконцентрована в Кьончжу – столиці давнього королівства Сілла. Тут розташований найдавніший буддистський храм країни – «Монастир царства Будди» із дзвоном Емілле, а також найдавніша обсерваторія, численні пагоди, королівські поховання і гробниці, печерний храм Соккурам, курортний комплекс на озері Помун та ін. [4].

Монголія, враховуючи негативні риси її географічного положення, має 3 об'єкти зі списку Світової спадщини ЮНЕСКО. У 2012 році країну відвідали 476 тис. туристів [3]. Монголія, як і багато інших азійських країн, заохочує розвиток туризму. Найбільш перспективними є екологічні, етнографічні та історичні пізнавальні тури. Країна і сьогодні зберігає своєрідний спосіб життя, давні традиції та самобутню культуру кочівників. Столиця країни, Улан-Батор, приваблює туристів численними атракціями: мавзолей Сухе-Батора, Зимовий палац останнього імператора Монголії, монастирі Гандан і Чойжин-Ламин-Сум, дзвін Миру, численні музеї і галереї [4]. У 2009 р. в околицях Улан-Батора, на священній горі Богд Кан Уул, з'явився перший монгольський гірськолижний курорт «Sky Resort», що ознаменувало початок нового етапу в освоєнні багатих ландшафтних ресурсів країни.

Тайвань являється єдиною країною даного туристичного району, в якій немає об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, проте країна є цікавою для туристів. У 2012 році кількість в'їзних туристів становила 7,3 млн. осіб, що вказує на високий рівень розвитку туристичної індустрії в країні та підкреслює її туристичну привабливість.

Північно-Східноазійський туристичний район володіє різноманітними туристичними ресурсами, чому сприяють природно-кліматичні умови, дивовижне біорізноманіття, специфічні риси історичного, економічного та соціокультурного розвитку країн даного району. Країни ступили на шлях розбудови модернізованої конкурентоспроможної туристичної інфраструктури, наближеної до світових стандартів. Саме у цьому виявляється їх особливість і світова цінність. Проте негативний вплив на розвиток даного туристичного району та на кількість туристських потоків чинить нестабільна політична ситуація, часті випадки природних катаклізмів, таких як землетруси, цунамі, повені тощо. В цілому Північно-Східноазійський туристичний район має значні перспективи для розвитку туристичної діяльності за рахунок привабливості його туристичних ресурсів та демократичної цінової політики на туристичні продукти. Регіональні відмінності в наявності та використанні туристичних ресурсів даного туристичного району потребують детального суспільно-географічного дослідження з метою розробки рекомендацій щодо популяризації туризму, зокрема новітніх його напрямів, в найменш освоєних в туристичному сенсі територіях даного району.

Список використаних джерел: 1. Биржаков М.Б. Введение в туризм / М.Б. Биржаков. – СПб.: «Издательский дом Герда», 2006. – 512 с. 2. Офіційний сайт ЮНЕСКО [електронний ресурс]. – Режим доступу. - <http://www.unesco.org> 3. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [електронний ресурс]. – Режим доступу.- <http://www2.unwto.org> 4. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

ТУРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПРИП'ЯТЬ-СТОХІД»

На території України збереглося чимало мальовничих куточків, які чарують своєю красою та неповторністю. Створення мережі заповідних територій відновлює, зберігає біотичне та ландшафтне різноманіття природного стану довкілля. Тому в межах Верхньої Прип'яті, що знаходиться в Любешівському районі Волинської області у 2007 р. було створено національний природний парк (НПП) «Прип'ять-Стохід» площею 39,3 тис. га.

Територія парку є одним із найунікальніших природних комплексів як в Україні, так і у Східній Європі. Це типовий болотяний та лісовий регіон. Він розташований у рівнинній частині зони надмірної водності Поліської області. Характерною особливістю цієї території є густа гідрографічна мережа та наявність десятків рукавів, русел, затонів, стариць річок, серед яких безліч заболочених та піщаних островів, густі зарості очерету, латаття білого, тутешніх лісів. Тому НПП «Прип'ять-Стохід» називається ще «Європейською Амазонкою». Навколишня природа та унікальні краєвиди сприяють розвитку туризму на цій території [3].

Отже, метою дослідження є проаналізувати розвиток туристської діяльності парку. Власне це пішохідні, велосипедні, туристичні походи, риболовля, сільський, водний туризм .

Поверхня парку є рівнинна. У спектрі форм рельєфу переважаючими є утворення *флювіального* (русла річок різних типів, стариці), *еолового* (дюни, горбисті піски), *біогенного* (болота, торфовища), піщані гряди, поверхні заплав і надзаплавних терас), *еолового* (дюни, горбисті піски), *біогенного* (болота, торфовища), *лімногенного* (озера) та *антропогенного* (дамби, греблі, меліоративні канали, дорожні насипи тощо) походження. Заплави річок Прип'ять та Стохід заболочені, частково меліоровані, представлені водно-болотними угіддями, часто порослими лозою, очеретом, вербою, вільхою. У межах заплави є невеликі грядоподібні підвищення, зайняті мішаними лісами. Як правило, це сосново-вільхово-березові ліси. Клімат парку помірно-континентальний, вологий, з м'якою зимою. Літо відносно прохолодне. Серед ґрунтів домінуючими є болотні, торфові, торфово-болотні типи на відкладах різного генезису, лучно-болотні на алювіальних, водно-льодовикових відкладах та моренні [2]. Переважаючими місцевостями (приблизно 55 % площі НПП) є помірно та слабо дреновані надзаплавнотерасові рівнини з постійно перезволоженими і заболоченими ґрунтами, що покриті сосновими,

березовими та вільховими лісами. Значно поширені борові місцевості, які є найбільш освоєними і заселеними у цьому заболоченому районі. У Верхньоприп'ятському районі багато озер, які відносяться до заплавного типу.

Одним із найдоступніших видів туризму в наш час є пішохідний туризм. Адже саме у таких мандрівках можна найближче ознайомитись з природою рідного краю, особливостями ландшафтів, різноманітністю флори та фауни. На території парку можуть відбуватися подорожі тривалістю як 1-2 денні, так і 5-10 денні мандрівки. Найкраще такі походи організовувати з гідами для безпеки учасників та надають можливість найповніше ознайомитись з краєвидами цього регіону [4]. Дуже цікавою і змістовною мандрівкою може бути організована велосипедна подорож із можливим розділенням її на 1-2 денні тури. Вона дає змогу помилуватись краєвидами, рослинним і тваринним світом заплав річок Прип'яті та Стоходу. Подорожуючи велосипедом поруч із мальовничими пейзажами Західного Полісся матимемо змогу ознайомитись із традиційним побутом полішуків, який є майже незмінним уже впродовж багатьох десятиків років. Територія національного природного парку «Прип'ять-Стохід» є справжнім ельдорадо для любителів риболовлі. Найбільш цікавими для риболовлі є озера Біле, Рогізне, Люб'язь, а також також річки Прип'ять (на відтинках с. Люб'язь – с. Сваловичі, а також район с. Ветли) та Стохід (сmt. Любешів –с. Сваловичі). Тут зустрічається близько 30 видів риб. Найбільшу цінність для рибалок мають такі види як карась, линь, окунь, лящ, минь та інші. Наявні тут і такі рідкісні риби як мінога українська, ялець звичайний, минь річковий, карась золотистий. Однак найбільшого задоволення можна буде отримати, впіймавши королів річок – щуку або сома.

При парку діє рекреаційний пункт. Навколо якого в селах господарі займаються сільським туризмом. Так, с. Березна Воля користується популярністю не тільки серед українців, а й серед іноземців. В цьому невеличкому селі, живуть гостинні та привітні люди (усіх жителів 305), які уже навчені приймати закордонних гостей. Неодноразово тут бували американці, англійці, німці поляки, канадці. Улюбленими видами діяльності їх відпочинку є риболовля, полювання, збирання грибів та ягід. Цікавим для них є також заготівля сіна разом із господарями, випас худоби на луках, купання в річці або озері. Також вони мають можливість просинатися під акорди музики птахів, ходити босоніж по ранковій росі, слухати тихими літніми вечорами заспокійливий спів цвіркунів, дихати чистим повітрям, пити свіже молоко та соки із свіжозібраних фруктів та овочів, харчуватись натуральними смачними, екологічно-чистими продуктами та стравами, наприклад, варениками, дерунами, голубцями, гарбузовою кашою, різними борщами тощо. Отож все можна побачити та відчути.

У парку є всі передумови для розвитку водного туризму. З цією метою розроблені водні маршрути – сплави на байдарках, моточовнах. Більшість цих маршрутів проходить поміж «очеретяних джунглів», серед яких течуть десятки русел швидкоплинної річки Прип'ять, де зустрічаються піщані дюни, острови на яких можна зійти і відвідати незвичні мальовничі ландшафти, немов відокремлені болотистими плесами від оточуючої реальності. Такими водними

маршрутами є «Прип'ятські мандри» та «Чарівний світ Полісся». Подорожі дають можливість доторкнутись до царства дикої, мало зачепленої цивілізацією природи, відчутти її ритм, увібрати в себе всю її красу.

Висновки. Отже, створення мережі заповідних територій є одним із основних напрямків подолання екологічної кризи регіону, відновлення і збереження біотичного і ландшафтного різноманіття природного стану довкілля. Особливу цінність для загальноєвропейських та загальнопланетарних біосферних процесів мають болота і болотні ландшафти Полісся, які широко представлені водно-болотними угіддями в долинах рік Прип'яті та Стоходу. Навколишня природа є сприятливою для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема розробки маршрутів водного та пішохідного туризму з пізнавально-естетичною метою. А також для розвитку водного туризму та риболовлі. Доброзичливість та гостинність місцевих мешканців знаходять своє відображення у можливості створення умов для сільського туризму.

Список використаних джерел: 1. Андрієнко Т. Л. Регіональний ландшафтний парк «Прип'ять-Стохід» / Т. Л. Андрієнко, Г. В. Парчук, П. Т. Яценко // Міждержавні природно-заповідні території України. – К. : 1998. – С. 67-763. 2. Природа Волинської області: монографія / [за ред. К. І. Геренчука]. – Львів : Вища школа, 1975. – 147 с. 3. Природно-заповідний фонд Волинської області / [ред. – упоряд. М. Химин]. – Луцьк: Ініціал, 1999. – 48 с. 4. Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра // Збірник наукових праць. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 210 с.

УДК 338.48:379.85(045)

О.В. Ліщук

aleksandralschuk@yandex.ru

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. І.М. Дудник
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна*

МІСЕ-КРУЇЗ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої туристичної організації круїзний туризм є тією галуззю, що розвивається найбільш динамічно. Темпи росту із року в рік залишаються стабільними і складають в середньому 7 % – це найбільший показник серед всіх сегментів туризму. Така тенденція збережеться і в майбутньому: в 2017 році, за прогнозами Cruise Market Watch, круїзні оператори будуть перевозити по 23,7 млн. пасажирів на рік [5]. Всі експерти сходяться на думці, що слідом за 2013 роком для світового туризму повинен наступити дуже вдалий 2014 рік. Особливу роль в такій динаміці відіграє МІСЕ-туризм, який являє собою поєднання подорожі та участь в конгресах, зборах, семінарах та інших ділових заходів. [1]

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності та переваг МІСЕ-туризму в сучасному круїзному ринку туристичних послуг.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі наукові *завдання*:

- 1) виявити особливості МІСЕ- туризму в межах круїзного туризму;
- 2) здійснити аналіз динаміки та структури МІСЕ-туризму.
- 3) обґрунтувати перспективи МІСЕ-сектора на круїзному ринку.

Об'єкт дослідження – МІСЕ-туризм як елемент круїзного туризму.

Предмет дослідження – особливості організації МІСЕ-туризму.

Виклад основного матеріалу. МІСЕ — Meetings-Incentive-Conferences-Events – заходи, спрямовані на розвиток, мотивацію, навчання персоналу, партнерів і клієнтів компанії, а також на представлення компанії, її цінностей, філософії та можливостей для внутрішнього і зовнішнього споживача. В нинішніх умовах всю перелічену сукупність заходів часто поєднують з круїзними турами. Так виникає МІСЕ- туризм, який зазвичай відносять до сфери ділового туризму [3]. Все більше корпоративних замовників в усьому світі обирають для проведення різноманітних заходів сучасні морські круїзи. Навіть такі статусні заходи, як саміт глав держав великої вісімки почали проводити на круїзних лайнерах [2]. Круїзні лайнери поступово витісняють традиційні майданчики для МІСЕ-заходів – конгрес-центри і готелі. В нинішніх умовах фірми, корпорації все частіше шукають нестандартні ідеї для проведення своїх конференцій та інсент-поїздок, а МІСЕ-заходи на борту круїзних лайнерів, як показує практика, є чудовою альтернативою звичним сценаріям наземної програми. Провести зустріч, переговори, організувати інсентів-програму, конференцію або форум на круїзному лайнері – це воістину унікальна інновація. В той же час, специфічні формат та місце проведення МІСЕ-заходів викликають певні складнощі та ризики. Це означає, що для ефективного поєднання корпоративного заходу з морською подорожжю необхідні ретельна підготовка та організаційні заходи.

Аналіз глобальних тенденцій світового туризму та ділового туризму зокрема свідчить, що в період з січня по серпень 2013 року сегмент МІСЕ-туризму показав значне зростання – +6 %. Понад дві третини (62%) опитаних респондентів, які знайомі з особливостями МІСЕ-круїзів, вказали на те, що вони мають намір знову забронювати проведення зустрічі або організацію заходу на борту круїзного судна. Аналітики пояснюють це, зокрема, активною діяльністю круїзних компаній з просування послуг на ринку. Лише третина тих респондентів, які ще не вивчали МІСЕ-опції круїзних компаній (48%), готова спробувати новий для себе напрямок. Що стосується ключових факторів, які впливають на ухвалення рішення про проведення заходу на борту, то тут респонденти виділяють вартість подорожі (42%), наявність технічної підтримки і всього необхідного обладнання (27%), наявність, площу і рівень оснащення приміщень для проведення зустрічей і конференцій (25%), відстань до порту заходу судна, яке необхідно подолати учасникам заходу (22%), можливості для відпочинку і зустрічей з сім'єю і друзями (17%) [4]. За словами керівника маркетингових досліджень системи «Amadeus» Марії Панізо, «МІСЕ – це справжній скарб для круїзних компаній і тревел-агентств. Для цього сфера круїзного туризму має дуже добру підготовленість: практично всі лайнери здатні розміщувати бізнес-мандрівників – від невеликих груп до великих

делегацій» [4]. Сучасні лайнери забезпечують діловим мандрівникам умови не тільки для відпочинку, але і для бізнесу: зазвичай, на судні завжди є кілька конференц-залів і надається Wi-Fi-доступ в Internet. Можливості лайнерів з проведення корпоративних заходів у всьому світі постійно розширюються, до того ж з'являється безліч нових морських маршрутів, що пов'язано зі зростаючим попитом на МІСЕ-круїзи. Більшість круїзних компаній пропонують діловим мандрівникам особливі «пакетні» тури за системою «все включено» (проживання, харчування, розваги, використання конференц-залів і аудіо-/відеообладнання, послуги МІСЕ-фахівців).

Якщо порівняти вартість корпоративного відпочинку на круїзному лайнері з туром в готелі аналогічного класу, то вартість морського круїзу в середньому буде на 30% нижче [5]. При цьому рівень обслуговування на круїзних лайнерах набагато вище, ніж в готелях, а кількість варіантів проведення дозвілля – набагато більше. До того ж за один тиждень можна відвідати декілька країн.

Узагальнюючи, можна виокремити найвагоміші причини, які спонукають проведення МІСЕ заходів на борту круїзного лайнера:

1) вигідно (доступні ціни; концепція «Все включено»; цілодобове харчування на борту; безкоштовна оренда конференц-залів та обладнання для проведення семінарів, презентацій; різноманітність варіантів розміщення від економічних внутрішніх кают до розкішних сьютів);

2) зручно (конференц-зали різної конфігурації від 5 до 500 посадочних місць; сучасне обладнання для проведення презентацій; персональний груп-координатор і технічна підтримка);

3) цікаво (захоплюючі порти відвідування; розваги на борту; шоу-програми та анімація; казино і магазини системи «Duty free», SPA- послуги);

4) високий рівень сервісу (доставка напоїв, страв в каюту цілодобово; послуги професійного консьєржа (для категорії сьют); професійний координатор; друк логотипу компанії в програмі дня) .

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, МІСЕ-туризм має риси, що притаманні світовому ринку круїзів. МІСЕ-круїзи швидко розвиваються та охоплюють все більше учасників, поступово виділяючись в окремий сектор ділового туризму. В цілому, круїзне судно може стати відмінним МІСЕ-майданчиком, що гарантує ефективне проведення корпоративного заходу і незабутні враження та спогади всім учасникам. В подальшому дослідженні МІСЕ-круїзів доцільно відобразити економічні аспекти та тенденції їх розвитку.

Список використаних джерел: 1. Діловий туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Діловий_туризм. 2. Круиз на MSC Armonia [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cruise-profi.ru/227/msc-armonia.html> 3. МІСЕ-туризм. Что это такое и с чем его «едят» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vseletim.com/mice-turizm-delovoj-turizm-v-mire-razvitie-delovogo-turizma-mice-turizma-v-rossii.html> 4. Типичные прогнозы на 2014 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cruiseshop.com.ua/news/turisticheskie_prognozyi_na_2014_god.html. 5. Buing. – Mode access: <http://www.buyingbusinesstravel.com.ru/articles/korabl-mice-ploshchadka-kak-provesti-meropriyatie-v-more/> 6. Cruise Market Watch Announces 2014 Cruise Trends Forecast. – Mode access: <http://www.cruisemarketwatch.com/articles/cruise-market-watch-announces-2014-cruise-trends-forecast>.

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В РОЖИЩЕНСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність. Розвиток туризму в нашій країні особливо актуальний, оскільки саме завдяки йому Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію. Зважаючи на місце і роль туризму в житті суспільства, держава проголошує його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки. Сьогодні як у світі, так і в Україні спостерігається тенденція до зростання зацікавленості видами сільського туризму.

Метою дослідження є аналіз рекреаційного потенціалу розвитку сільського туризму в Рожищенському районі Волинської області.

За визначенням із словника британця С. Медліка, «сільський туризм – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільсько-господарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами» [3, с. 18]. Важливою складовою розвитку сільського туризму є рекреаційний потенціал території, що охоплює весь комплекс життєдіяльності суспільства. Частина з них відноситься до туристських ресурсів території, інша – до чинників, що впливають на розвиток сільського туризму в регіоні. Отож, «рекреаційний потенціал сільського туризму – це сукупність природних, етнокультурних, розселенських та суспільно-демографічних ресурсів, а також наявної господарської та комунікаційної інфраструктури території, що служить чи може служити передумовами розвитку сільського туризму» [3, с. 28].

Клімат – один із провідних ресурсів, що зумовлює просторову організацію відпочинку. Клімат Рожищенського району помірно континентальний, з м'якою зимою (середня температура січня – 5° С), нестійкими морозами і теплим, вологим літом (середня температура липня +18° С), затяжною весною та осінню. Середньорічна температура становить близько 7,0° С. Кількість опадів випадає 600-650 мм на рік. Переважають західні вітри з середньорічною швидкістю 3,2–3,8 м/с [1]. Водні ресурси є важливою складовою природних рекреаційних ресурсів. На території району найбільш придатними для рекреаційної діяльності є річки Стир і Стохід. Окрім цих річок є ще п'ять: Лютиця, Конопелька, Сірна, Фоса, Прудник. В Рожищенському районі понад десять озер природного походження, найбільше з яких озеро Чебені (29 га) неподалік села Кобче, не менш мальовничими є озера Борове (12,8 га), що знаходиться в с. Крижівка, Тристенське (13,1 га) – с. Тристені, Вічинське (10,6 га) – с. Вічині. Більшість озер невеликі та неглибокі.

Частка лісів на території Рожищенського району складає 10,3 %. Основними типами лісу є свіжі дубово-соснові субори, а також соснові ліси. З-поміж домінантних порід – сосна звичайна, модрина європейська, ялина європейська, сосна Банка (хвойні насадження); серед твердолистяних порід – дуб звичайний; з м'яколистяних порід культивують березу повислу, осику, вільху чорну [2].

До туристсько-рекреаційних ресурсів природного походження, що сприяють розвитку сільського туризму в Рожищенському районі відносимо природно-заповідний фонд, який складається з шести заказників, які є заповідними територіями місцевого значення. А саме, один лісовий заказник «Ліски», с. Єлизаветин, площа 127 га, та один ботанічний заказник «Дубовий закіт», с. Кобче, площа 25.9 га. В межах району знаходиться 4 гідрологічні заказники, найбільший з них «Падалівський», с. Мильськ, площа 181га. В районі також виділено 4 ботанічні пам'ятки природи, найвідоміша з них «Алея модрини», в с. Копачівка, площа 0,2 га [4]. Етнокультурними туристськими ресурсами району є музеї: Районний історико-краєзнавчий музей в м. Рожище та музей бойової слави у загальноосвітній школі № 1 I-III ступенів в м. Рожище. До історичних пам'яток належить Поштова станція (лінійна станція диліжансів), середина XIX ст., в с. Копачівка, яке розташоване на шосе Луцьк-Брест. Найстарішою сакральною будівлею Рожищенського району є Петропавлівська церква, збудована із цегли у 1629 р. в с. Іванівка. Один із двох дерев'яних костелів, що збереглися в Україні (другий у с. Тадани Львівської обл., XVIIст), розташований в с. Вишеньки, датований 1771 р. [2].

Передумовою розвитку сільського туризму безумовно є суспільно-демографічні ресурси та транспортно-комунікаційні території. Станом на 01.01.2013 р. кількість наявного населення 40,0 тис. чол. Кількість сільського населення переважає над міським, зокрема селян 24,7 тис. жителів, з них 11,8 тис. чоловіків та 13,1 тис. жінок, а мешканців міської місцевості 15,3 тис., з яких 7,0 тис. чоловічого населення та 8,2 тис. жіночого. На території Рожищенського району розміщена однойменна залізнична станція на магістралі Київ – Брест, а також близькість автомагістралей (за 5 км до міжнародної автомагістралі Клайпеда – Каунас – Слонім – Луцьк – Дубно – Тернопіль – Чернівці, і за 5 км до регіональної автомобільної дороги Луцьк – Ківерці – Маневичі – Любешів – Дольськ). Автомобільні шляхи місцевого значення знаходяться у задовільному стані, і більшість з них потребують ремонту.

У районі зареєстровано 7 промислових об'єктів, 9 фермерських господарств, 30 сільськогосподарських підприємств усіх форм власності. Промислові підприємства Рожищенського району зосереджені в основному в м. Рожище. Промислове виробництво представлене підприємствами харчової, машинобудівної, будівельної, деревообробної, легкої та поліграфічної промисловості.

Розвитку сільського туризму сприяє наявність агросадиб. Наприклад, агросадиба «Гаївка» в с. Ольганівка. В межах району функціонує ресторанно-готельний комплекс «Зелений Гай». Також популярним серед відпочиваючих є

оздоровчо-рекреаційний комплекс – шинок «Мальованка». Тут щороку відбувається фестиваль сільського туризму – «Рожищенська Мальованка» [2].

Отже, на території району можуть розвиватись такі види сільського туризму як агротуризм, зелений, екотуризм та відпочинковий. Найбільш перспективними є екологічний та відпочинковий туризм в незайманих куточках природи, рекреаційних зонах, де збереглася біорізноманітність. У цих місцевостях можуть здійснюватися кінні поїздки верхом або ж на підводах, сплав по річці Стир, рибалка та мисливство (до речі ЮНЕСКО вітає лише фотополювання). Окрім сприятливих чинників є і негативні, які впливають на розвиток сільського туризму в Рожищенському районі. А саме знищення культурної спадщини, накопичення великої кількості сміття, підвищення рівня ґрунтових вод, існує загроза підтоплення, лісові пожежі, неконтрольоване розмноження собак і котів, зникнення високоцінних порід дерев, рослин, знищення тварин, що занесені до Червоної книги.

Висновки. Отже, Рожищенський район, який має значний рекреаційний потенціал, вже має певні здобутки щодо розвитку туристичної галузі: розробляються туристичні маршрути, ведеться робота з народними умільцями тощо. З метою покращення організації сільського туризму в районі будуть використовувати позитивний досвід європейських країн. У програму розвитку сільського туризму закладуть комплекс заходів, які мотивуватимуть селян до ведення таких видів сільського туризму як підприємницької та підсобної діяльності та створюватимуть сприятливі для цього умови.

Список використаних джерел: 1. Атлас Волинської області / за ред. Ф. В. Зузук, Н. В. Бурчака. – М. : КГК, 199.1 – 42 с. 2. Рожищенський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua>. 3. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. пос. /М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К. : Знання, 2006. – С. 17-20. 4. Хомин М. Природно-заповідний фонд Волинської області / уряд. М. Химин та ін. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с.

УДК 911.6

Ю.Ю. Онойко¹, В.С. Кролик²

¹onoiko0904@ua.fm, ²valeri.krolik@mail.ru

¹Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, м. Кіровоград, Україна

²Київський національний університет ім. Т. Шевченка, м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРЕНАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Зважаючи на ті економічні труднощі, з якими сьогодні стикається українське село, сільський зелений туризм (СЗТ) може стати тим сегментом господарського комплексу, який забезпечить досить серйозні фінансові надходження, особливо в межах аграрних регіонів країни, одним з яких і є Кіровоградщина.

Формування цілей доповіді. Головна мета нашої доповіді полягає в розкритті умов розвитку, організаційно-територіальної структури, проблем та перспектив становлення сільського зеленого туризму в межах Кіровоградщини.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши ряд досліджень, присвячених даному туристичному напрямку [1-4], та результати власних наукових пошуків [5], сформулюємо узагальнене визначення поняттю «сільський зелений туризм». Отож, сільський зелений туризм – це специфічний відпочинковий вид туризму, який базується на перебуванні туристів в межах сільських садиб, з метою вивчення побуту селян, ознайомлення з традиційними промислами, культурою і звичаями жителів сільської місцевості, пізнанням природних об'єктів в межах та поблизу сільських населених пунктів.

На території Кіровоградщини існують всі необхідні умови для активного розвитку СЗТ. Область розташована в центральній частині України на перетині різноманітних транспортних шляхів, займаючи вигідне економіко-географічне положення. Рельєф рівнинний, клімат помірно-континентальний. Область знаходиться в межах лісостепової та степової природних зон і відзначається значним ступенем ландшафтного та біотичного різноманіття, що не може не вабити сюди багатьох туристів. Населення регіону доволі строкате. Тут мешкають представники різних націй – українці, росіяни, білоруси, молдовани, болгары та ін.. Серед традиційних народних промислів сільських жителів Кіровоградщини туристів найбільше цікавить хлібопекарство в домашніх умовах, вишивка, різьбярство, соломоплетіння, виробництво керамічних виробів, ткацтво, лозоплетіння, бісероплетіння, тістопластика та багато інших.

Основними організаційними формами сільського зеленого туризму на території Кіровоградщини є зелені садиби, координуючі в цій сфері громадські і державні органи та окремі туристи і туристичні групи, які відвідують сільську місцевість. Що стосується останньої форми прояву сільського туризму в регіоні, то якісь кількісні її характеристики відсутні, а тому проаналізуємо кількісні показники пов'язані із зеленими садибами. В межах Кіровоградської області на сьогодні фактично діють 36 зелених садиб [5], з них пройшли категоризацію та офіційно зареєстровані лише 3 (бл. 8%). 21 садиба (58,5%) створена в селі, 9 – в селищах міського типу та 6 – в містечках. Діяльність всіх зелених садиб в області координується управлінням культури і туризму облдержадміністрації та громадською організацією «Кіровоградський обласний осередок Співпраця розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Основні напрямки доволі успішної роботи даних органів в сфері сільського туризму спрямовані на допомогу населенню у створенні зелених садиб, юридичну підтримку та консультації, проведення профільних семінарів та навчання господарів зелених садиб і фахівців з даної галузі, рекламу і популяризацію СЗТ. Детально проаналізувавши територіальну структуру сільського зеленого туризму в межах Кіровоградської області та з метою вдосконалення його організації, виділимо кілька спеціалізованих рекреаційних районів СЗТ (рис. 1):

1. Східний район сільського зеленого туризму (Світловодський, Онуфрїївський, Олександрійський, Петрівський та Новгородківський адміністративні райони) – відзначається одним із найвищих рівнів розвитку

СЗТ, але не рівномірним розміщенням зелених садиб, основними об'єктами сільського туризму є заповідні куточки на правих схилах Дніпра та в басейні Інгульця, народні промисли різьбярства, виробництва кераміки, соломоплетіння, живопису та вишивки, педагогіко-меморіальний музей В. Сухомлинському, музеї Л.І. Попову та С.М. Кравчинському, Хрестовоздвиженська церква 1912 р. в селі Іскрівка тощо.

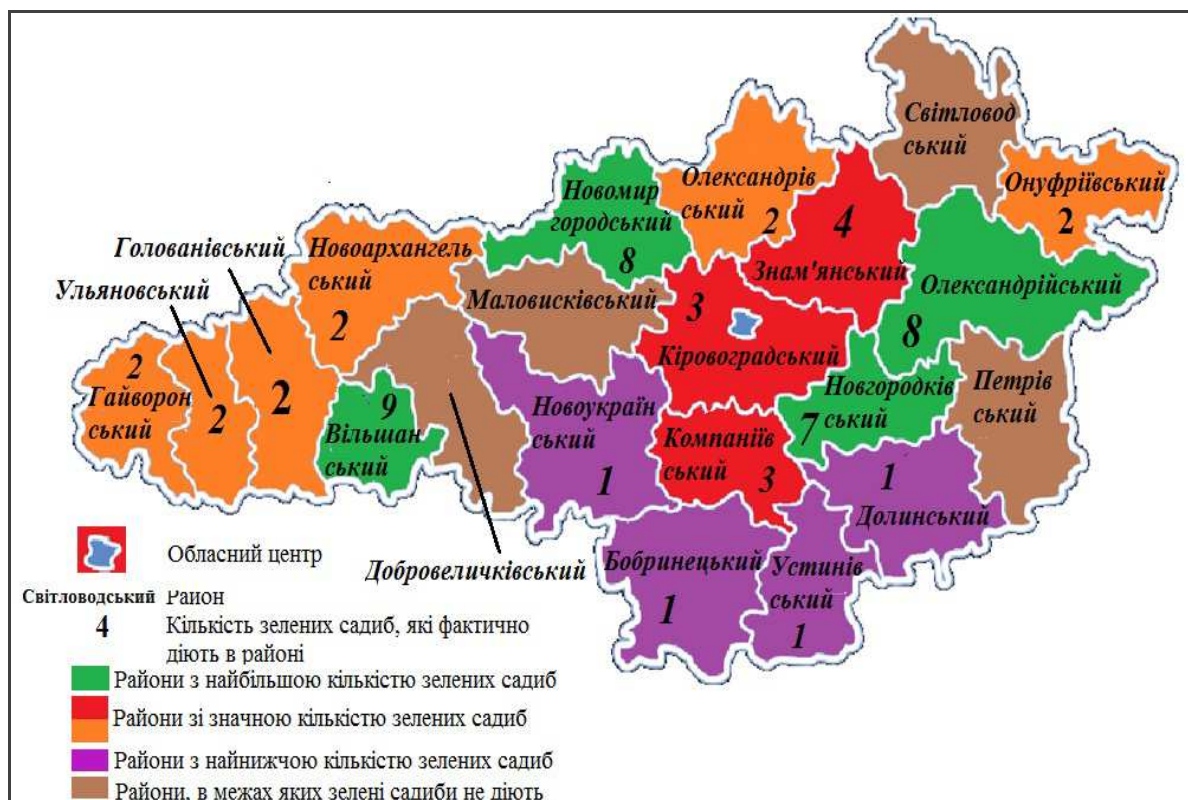

Рис. 1. Кількість зелених садиб на території Кіровоградщини (станом на 01.08.2013 р.)

2. Центральний район СЗТ (Знам'янський, Кіровоградський та Компаніївський адміністративні райони) – характеризується середнім рівнем розвитку сільського туризму; кількість природних і соціокультурних туристичних об'єктів в сільській місцевості дещо нижча, ніж в попередньому районі, але краще розвинена інфраструктура і більш вигідне економіко-географічне положення сприяють активному розвитку СЗТ; основними туристичними об'єктами є мальовничі куточки природи в долині Інгулу і його приток, Чорноліський масив, традиційні промисли сільського населення – вишивання, іконопис, бісероплетіння, килимарство, тістопластика, заповідник-музей родини Тобілевичів «Хутір Надія», літературно-меморіальні музеї Ю. Яновського, фестиваль «Вересневі самоцвіти», скіфські кургани та ін.

3. Південний район СЗТ (Долинський, Устинівський, Бобринецький та Новоукраїнський адміністративні райони) – має один із найнижчих рівнів розвитку сільського туризму, прихильників СЗТ в цьому районі приваблює багато унікальних об'єктів природно-заповідного фонду (дендропарк «Веселі Боковеньки», регіональний ландшафтний парк «Боковеньківський», ландшафтні

заказники «Монастирище» і «Шумок»), народні промисли в'язання, вишивки, лозоплетіння, писанкарства, музей М.Л. Кропивницькому та педагогіко-меморіальний музей С.А. Макаренка, Миколаївська церква 1792 р.

4. Північно-Західний район СЗТ (Олександрівський, Новомиргородський, Маловисківський та Добровеличківський адміністративні райони) – вирізняється середнім, рівнем розвитку сільського туризму, найпопулярнішими туристичними об'єктами в сільській місцевості району є геологічна пам'ятка природи «Каскади», заказники «Велика Вись», «Лікареве», лісові масиви Олександрівського району, традиційні промисли по виробництву кераміки, вишивка, живопис, ткацтво, музей родини Раєвських, Іллінська церква 1766 р. та Хрестовоздвиженська церква 1833-1835 рр. в с. Розумівка, скіфський курган Лита Могила VII ст. до н.е. та ін..

5. Західний район СЗТ (Новоархангельський, Вільшанський, Голованівський, Ульянівський та Гайворонський адміністративні райони) – характеризується найвищим рівнем розвитку сільського туризму, кількість зелених садиб 17, основними об'єктами туризму в сільській місцевості є мальовничі куточки природи на берегах Південного Бугу та Синюхи, серед народних промислів – різьбярство, виготовлення національного болгарського одягу переселенцями з Болгарії, живопис, лозоплетіння, музей ракетних військ стратегічного призначення, україно-болгарський історичний музей, пам'ятник І. Сірку, трипільські поселення та древні археологічні розкопки поблизу с. Торговиця тощо.

Висновки. Проведені нами дослідження доводять: розвиток сільського зеленого туризму на території Кіровоградської області обумовлений сприятливими природними та соціокультурними факторами. Більшість проблем, які існують на сьогодні в даній галузі, так або інакше пов'язані з не надто продуманою державницької політикою в цьому напрямку. А тому удосконалення нормативно-правової та методичної бази в сфері сільського туризму, системна підготовка фахівців, активізація рекламно-інформаційного забезпечення СЗТ, розширення мережі зелених садиб, фінансова підтримка власників таких садиб з боку держави, подальший розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості регіону та створення єдиної комп'ютерної системи інформування про пропозиції туристичних послуг на селі, яка б органічно влилась в загальнодержавну систему, стали б запорукою подальшого успішного розвитку даної туристичної галузі на теренах Кіровоградщини.

Список використаних джерел: 1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети / В.І. Биркович // Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – №1 (6). – С. 138-143. 2. Гловацька В.В. Суть та види сільського зеленого туризму / В.В. Гловацька // Агроінком. – 2006. – №5-6. – С.132-135. 3. Дарчук В.Г. Аналіз розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні / В.Г. Дарчук // Економіка Криму. – 2013. – Вип. 1. – С.179-184. 4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книга ЧЧІ. 2003. – 300 с. 5. Онойко Ю.Ю., Кролік В.С., Твердоступ Л.І. Сучасний стан, умови, проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Кіровоградській області / Ю.Ю. Онойко, В.С. Кролік, Л.І. Твердоступ // Туризм сільський зелений. - Випуск 2. - Київ, 2012. - С. 20-23.

РОЛЬ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. Сучасний рівень розвитку та глобалізації світової економіки, активізація зовнішньоекономічних торгівельних відносин, популяризація туризму серед населення в усьому світі обумовлюють визначальну роль та місце інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності транспортної системи області та створенні реальних можливостей її інтеграції до європейської та світової транспортних систем. Туризм як вид діяльності, тісно пов'язаний з переміщенням туристів з одного місця на інше, не може розглядатися окремо від транспортного забезпечення. Останнє є найважливішим елементом туристської інфраструктури і входить до основного комплексу послуг, що включають до складу туристської діяльності.

Метою дослідження є визначення ролі автотранспортних послуг у формуванні туристичної діяльності Волинської області, їх сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.

Результати дослідження. До послуг автотранспорту можна віднести: перевезення пасажирів, пересадження пасажирів, послуги при очікуванні пасажирів, послуги при подачі перевізних засобів, отримання на вимогах прокату перевізного засобу, послуг по обслуговуванні підприємств, організацій.

Автопослуги, що використовуються у туристському обслуговуванні включають три напрями:

- організація автобусних подорожей;
- організація подорожей на особистому транспорті туристів;
- прокат автомобілів.

Завдяки своїй економічності, доступності широким верствам населення, автобусні подорожі є найбільш масовим видом туристичних перевезень, який постійно розвивається і має тенденції до нарощування обсягів [5].

Практично всі міста Волинської області мають пам'ятки та об'єкти, які становлять певну історичну цінність, однак туристів тут небагато. Це зумовлюється насамперед слабким інформаційним забезпеченням, станом транспортної інфраструктури (транспортне обслуговування, відсутність облаштованих автостоянок), доріг, невідповідністю туристичної інфраструктури міжнародним стандартам, недостатньою кількістю закладів розміщення та харчування і низьким рівнем обслуговування в них [1,5].

Серед надання транспортних послуг в області найбільша частка припадає на автомобільний транспорт, а точніше – на діяльність підприємців-перевізників

фізичних осіб. При показнику $0,28 \text{ км/км}^2$ щільності доріг Волинської області майже 96 % загальних пасажирських перевезень (без урахування перевезень міським електротранспортом) здійснюється цим видом транспорту. При тому протяжність автомобільних шляхів з твердим покриттям загального користування області на кінець 2013 р. становила близько 6,2 тис. км, із них державного значення – 0,6 тис. км, місцевого й обласного – 5,6 тис. км [2,4].

Отже, між розвитком туристичної інфраструктури та щільністю автомобільних доріг існує прямий зв'язок. Збільшення кількості та протяжності автомобільних доріг впливає на приріст показників розвитку туристичної індустрії. Тобто збільшення та покращення доріг дасть змогу доступу до визначних «місць-пам'яток», що знаходяться в глибинах Волинської області. Адже до безперечних переваг автомобільних перевезень області відносяться мобільність, відносно висока швидкість, відсутність необхідності здійснювати пересадки, невисока вартість поїздок, а також гнучкість у встановленні графіків руху [2]. Сьогодні 90 % перевезень у місті Луцьку здійснюється мікроавтобусами, що в основному належать господарським суб'єктам, а решта припадає на послуги електротранспорту (тролейбуси), що фінансуються державними установами. Основною проблемою автотранспортних послуг Волинської області є удосконалення перевізного процесу та покращення якості обслуговування пасажирів. Це пов'язано з недостатнім розвитком управлінського апарату підприємств, які пропонують послуги, зокрема створення маркетингових програм, створення оптимальних умов транспортування (якість перевезення), зміни матеріально-технічної бази автопарку, а також впровадження стратегії фінансування галузі авто послуг.

Тому розробка економічних, управлінських та інших методів, моделей і стратегій, за допомогою яких можна було б забезпечити необхідний рівень ефективності функціонування автотранспортних підприємств (АТП) за цих умов, є одним з важливих завдань [2,3]. Для розвитку туристичної та економічної галузі в регіоні необхідно:

- покращити якість покриття на автошляхах місцевого і автомагістралях державного значення, розширити проїзні частини;
- забезпечити транспортну доступність до всіх об'єктів туристичного відвідування в області;
- облаштувати майданчики для стоянок туристично-екскурсійних автобусів, нові місця короткочасного відпочинку автотуристів;
- оновлення та розвиток якісних характеристик рухомого складу, розвиток прогресивних технологій ремонту;
- створення та впровадження інформаційних та навігаційних систем нового покоління;
- розбудова міжнародних транспортних коридорів та модернізація інфраструктури;
- установити інформаційні щити про розташування туристичних об'єктів, місць відпочинку, пам'яток історії, культури, архітектури та дорожні знаки, які вказують відстань до них;

– розвиток транспортної логістики.

Проведення цих робіт сприятиме підвищенню інтенсивності та комфортності руху, забезпечить безпеку перевезень, сприятиме розширенню мережі туристичних та екскурсійних маршрутів [3,5].

Висновки. Отже варто підвести підсумок, що на даному етапі розвитку автотранспортна галузь Волинської області перебуває у досить скрутному фінансовому становищі. Збалансування інтересів між державою та підприємствами автотранспортних послуг області, а також дієвий механізм їх фінансування за допомогою, зокрема, державної компенсації відсотків по кредитах, обласного фінансування для розвитку галузі дадуть змогу отримати позитивні зміни як в даній галузі так і в розвитку туристської діяльності регіону, а також безпосередньому інвестуванні в дану галузь.

Список використаних джерел: 1. Денисюк В. Луцьку - 910 років: Історико-краєзнавчий нарис/ Денисюк В. - Луцьк : Настир'я, 1995. - 64 с. 2. Євро регіон Буг: Волинська область / За ред. Б.П. Клімчука, П.В. Луцишина, В.Й. Лажніка. - Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин. ун-ту, 1997. - 448 с. 3. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с. 4. Офіційний сайт Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk>. 5. Редзюк А.М. Автомобільний транспорт України : стан, проблеми, перспективи розвитку: Монографія /Державний автотранспортний науково-дослідний і проектний інститут; – К.: ДП «ДердавтотрансНДІпроект», 2005. – 400 с.

УДК 911.3

Р.В. Радчич

ruslana_radchich@mail.ru

*Научный руководитель – канд. пед. наук, доц. В.В.Безуглый
Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара*

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА ПРОМЫШЛЕННОЙ ОБЛАСТИ (НА ПРИМЕРЕ ДНЕПРОПЕТРОВЩИНЫ)

Днепропетровская область является одной из наиболее развитых в экономическом плане в Украине. Это очаг металлургии, машиностроения, химической, горнодобывающей и угольной промышленности. Область имеет развитый индустриально-аграрный хозяйственный комплекс. Ведущей отраслью является промышленность, в которой занято около 40% всех работающих в хозяйстве. В совокупной валовой продукции промышленности и сельского хозяйства на долю продукции промышленности приходится 88,2 %, сельского хозяйства – 11,8 % [1]. Несмотря на то, что Днепропетровщина считается мощным промышленным центром, она обладает достаточно богатыми рекреационными ресурсами.

Днепропетровщина имеет богатый туристско-рекреационный потенциал, который еще не полностью раскрыт, кроме того существуют предпосылки для его развития: природные особенности региона, который находится в степной зоне; уникальные водные ресурсы; культурно-историческое наследие;

этнографический культурный потенциал (народные промыслы и ремесла). Туристическая отрасль области все увереннее заявляет о себе как действительно конкурентоспособная индустрия, ощутимо способствует экономическому развитию Днепропетровщины и росту благосостояния граждан. Днепропетровщина является одной из областей Украины, которая имеет высокий культурный потенциал.

В Днепропетровской области на государственном учете находится 11,9 тыс. памятников, в том числе 318 памятников архитектуры. Особенно выделяются такие районы как: Днепропетровский, в котором насчитывают 7 памятников истории (братские могилы и мемориальные комплексы) и 196 памятников археологии (курганы и палеонтологические находки), 40 памятников истории; в Никопольском районе находятся 3 археологические памятники (курганы Чертомлык, Толстая могила, Соболева могила) в Петриковском районе – 375 скифско-казацких курганов и казацкие могилы; в Царичанском районе – 121 памятника археологии; в Петропавловском районе – 263 археологические памятники (датированных II тыс. до н.э.) [2].

На Днепропетровщине – в крае, который имеет богатое индустриальное прошлое, в довольно сложном положении находятся многочисленные памятники науки и техники – объекты, относящиеся к категории «индустриального наследия» [4]. Хотя последнее не исчерпывается памятниками науки и техники, но именно они составляют значительную его долю. История материальной культуры Приднепровья XVIII -XX вв. – это, в определяющей степени, история горнодобывающей промышленности, металлургии, металлообработки, в более поздний период – еще и машиностроения. Это обусловило и типы памятников индустриальной культуры края и характер проблем, связанных с их сохранением и использованием, а также пропагандой в качестве объектов туризма [2].

В регионе зарегистрировано более 240 туристических организаций, из которых около 200 работают в сфере международного туризма. Туристический сектор области насчитывает 340 субъектов туристической деятельности. Объем предоставленных туристических услуг за 2011 г. составил 273 380 000 грн., из них иностранными туристами – 6,6 млн грн., туристами, выезжавших за границу Украины – 214300000 грн. [2].

В течение 2010 г. область посетило 15676 иностранных и 71235 внутренних туристов, а количество экскурсантов составила 27291 человек.

Сейчас Днепропетровщина предлагает немало экскурсионных объектов и туристических маршрутов, разнообразные программы пребывания – экскурсии, посещение театров, спортивных зрелищных соревнований и т.п. Достопримечательности Сечиславного края издавна привлекали внимание как выдающихся писателей, художников, выдающихся деятелей, так и многочисленных туристов. Кроме историко-географического (посещение запорожских святынь, исторических памятников), гидрологического и бальнеологического (отдых на Соленом Лимане и Днепровских водохранилищах), геологического (Грецькие скалы), минералогического, геоботанических, экологического видов туризма, Днепровский край может

предложить потенциальным туристам знакомство с своим промышленным комплексом, который является одним из крупнейших в государстве, а по некоторым параметрам и уникальным.

Объекты культурного наследия распределяются очень неравномерно по территории области, так Широковский и Юрьевский районы имеют наименьший уровень развития культурного туризма, а Верхнеднепровский, Днепропетровский, Криворожский, Криничанский, Никопольский, Павлоградский, Петропавловский, Томаковский наиболее насыщенные культурными и историческими памятниками.

В настоящее время используется лишь небольшая часть из имеющихся культурно-исторических ресурсов Днепропетровщины, основная их часть не задействована в рекреационном использовании. Это является следствием того, что территория области характеризуется недостаточной культурно-исторической туристическо-рекреационной изученностью, что является одним из главных факторов, сдерживающих развитие культурно-познавательного направления туристической индустрии.

Приоритетными направлениями в сфере культуры является развитие культурного досуга населения, расширение доступа населения к культурным ценностям, поддержка профессиональной творческой деятельности, сохранения национального культурного наследия и пополнения фондов музеев и библиотек, а именно: популяризация национального, культурного наследия среди ученической и студенческой молодежи, содействие становлению талантливой художественной молодежи, реставрация и развитие объектов культурного наследия и проведения паспортизации объектов культуры.

Список использованной литературы: 1. Все о туризме [Электронный ресурс] / пособ доступа: <http://www.turbooks.ru> 2. Днепропетровск: городской сайт [Электронный ресурс] / Способ доступа: <http://gorod.dp.ua> 3. І. Гончар. Дніпропетровський край. К. «Весна», 2002 р. 4. Каурова А.Д. Организация сферы туризма. Учебное пособие. – Москва-Санкт-Петербург: «Издательский дом Герда», 2004, 320 с.

УДК 338.483.12 (477.85)

Т.Д. Скутар

kaftad@gmail.com

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

БІОСОЦІАЛЬНІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливу роль у формуванні туристичної привабливості Чернівецької області відіграють біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси. Біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси (БРТР) – це специфічна складова рекреаційно-туристичних ресурсів, яка об'єднує культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання) [1].

В області є велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних діячів науки і культури Буковини та Європи, що належать до різних національних культур, зокрема української, російської, румунської, єврейської, німецької та ін. З буковинським краєм пов'язані славні імена Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича, Михайла та Володимира Івасюків, Івана Миколайчука, Назарія Яремчука, Августи Кохановської, Міхая Емінеску, Пауля Целана, Георга Дроздовського, Йозефа Главки та багатьох інших видатних особистостей. Тут бували М. Грушевський, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко, В. Стефаник, М. Лисенко, С. Крушельницька, Ф. Ліст, Е. Карузо та ін. Загалом нараховується 195 об'єктів, що відносяться до БРТР, у т.ч. 4 мають загальнодержавне значення. Найбільше пам'яток зосереджено в м. Чернівцях (119 об'єктів), Кіцманському (21) та Вижницькому (20) районах, а найменше – у Герцаївському, Кельменецькому та Сокирянському районах (лише по одній пам'ятці) (табл. 1).

Серед БРТР особливе значення належить меморіальним музеям, що мають високий рівень пізнавальної цінності і є основою формування екскурсійно-туристичних маршрутів відповідного спрямування. Всього в області нараховується 24 меморіальні музеї, більшість з яких знаходиться у Вижницькому районі (7) та м. Чернівцях (6) (табл. 1).

Таблиця 1

Біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси Чернівецької області

№ п/п	Назва адміністративного району, міста	Кількість об'єктів, що відносяться до БРТР	У тому числі меморіальних музеїв
1.	м. Чернівці	119	6
2.	Вижницький	20	7
3.	Герцаївський	1	1
4.	Глибоцький	2	2
5.	Заставнівський	15	–
6.	Кельменецький	1	–
7.	Кіцманський	21	3
8.	Новоселицький	3	–
9.	Путильський	5	3
10.	Сокирянський	1	1
11.	Сторожинецький	3	–
12.	Хотинський	4	1

БРТР відіграють важливу роль і в розвитку фестивального туризму в регіоні. Зокрема, БРТР стимулювали створення у м. Чернівцях Міжнародного поетичного фестивалю «Meridian Czernowitz», метою якого є повернення Чернівців на культурну мапу Європи й розвиток діалогу між сучасними українськими поетами та їх зарубіжними колегами. Учасники фестивалю – найцікавіші та найвідоміші поети, музиканти й митці з Німеччини, Австрії,

Швейцарії, Молдови, України, Росії, Польщі, Румунії, Ізраїлю, Франції, Великобританії та США [2]. Проведення фестивалю такого рівня сприяє туристичній промоції міста і залученню значної кількості вітчизняних та іноземних туристів.

У смт. Путилі біля музею-садиби Юрія Федьковича традиційно вже сорок років відзначають літературно-мистецьке свято «Шовкова косиця». На святі читають вірші видатного буковинського поета, а також презентують власну творчість поети-початківці. Крім того, тут представляють свої доробки і народні умільці, серед яких художники, вишивальниці, різьбярі, писанкарі, і все це відбувається під гуцульські мелодії, коломийки та наспіви [3].

Таким чином, залучення БРТР в пізнавально-туристичні маршрути та створення на їх основі цікавих подієвих ресурсів є важливим чинником підвищення туристичної атрактивності Чернівецької області.

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: [Монографія] / О.О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с. 2. Міжнародна літературна корпорація Meridian Czernowitz. – Режим доступу: <http://www.meridiancz.com> 3. Путила туристична. – Режим доступу: – <http://www.putyla.cv.ua/shovkova-kositsya-2.html>

УДК 911.3:351.853(477.54)

К.В. Шпурік
spurik@mail.ru

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. В.А. Пересацько
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ І ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНОЇ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Науковці наголошують, що однією з головних проблем пам'яткоохоронної сфери України є відсутність налагодженої системи державного управління природною та історико-культурною спадщиною (ПІКС). Внаслідок підпорядкування об'єктів спадщини різним органам влади та організаціям, жоден з них не володіє повною інформацією про загальний стан збереження об'єктів спадщини, розташованих на підконтрольній їм території [1].

В Україні безпосереднє виконання заходів з охорони і збереження спадщини здійснюється регіональними органами влади. Метою дослідження є вивчення системи регіонального управління, що склалася у сфері збереження спадщини Харківської області, виявлення в ній недоліків та надання рекомендацій стосовно їх усунення.

Діяльність в сфері охорони спадщини у Харківській області ґрунтується на підставі чинних державних законів та нормативно-правових актів. Проте, ухвалені до сих пір законодавчі акти визначають правові основи охорони тільки

культурної спадщини, тоді як відсутні спеціалізовані закони стосовно об'єктів природної спадщини. Також ще не визначені компетенції органів виконавчої влади та розподіл їх повноважень у сфері охорони нематеріальної спадщини (мова; звичаї, обряди, свята; традиційні ремесла тощо).

Одне із найвагоміших завдань у справі збереження пам'яток – збір інформації про їх кількість, стан та характеристику. Департаменти Харківської обласної державної адміністрації виконують функції органів охорони спадщини по різних видах пам'яток. У Харківській області дані про об'єкти природної та історико-культурної спадщини знаходяться в структурних підрозділах органів державного управління, де вони збираються та класифікуються відповідно до напрямків роботи (рис. 1).

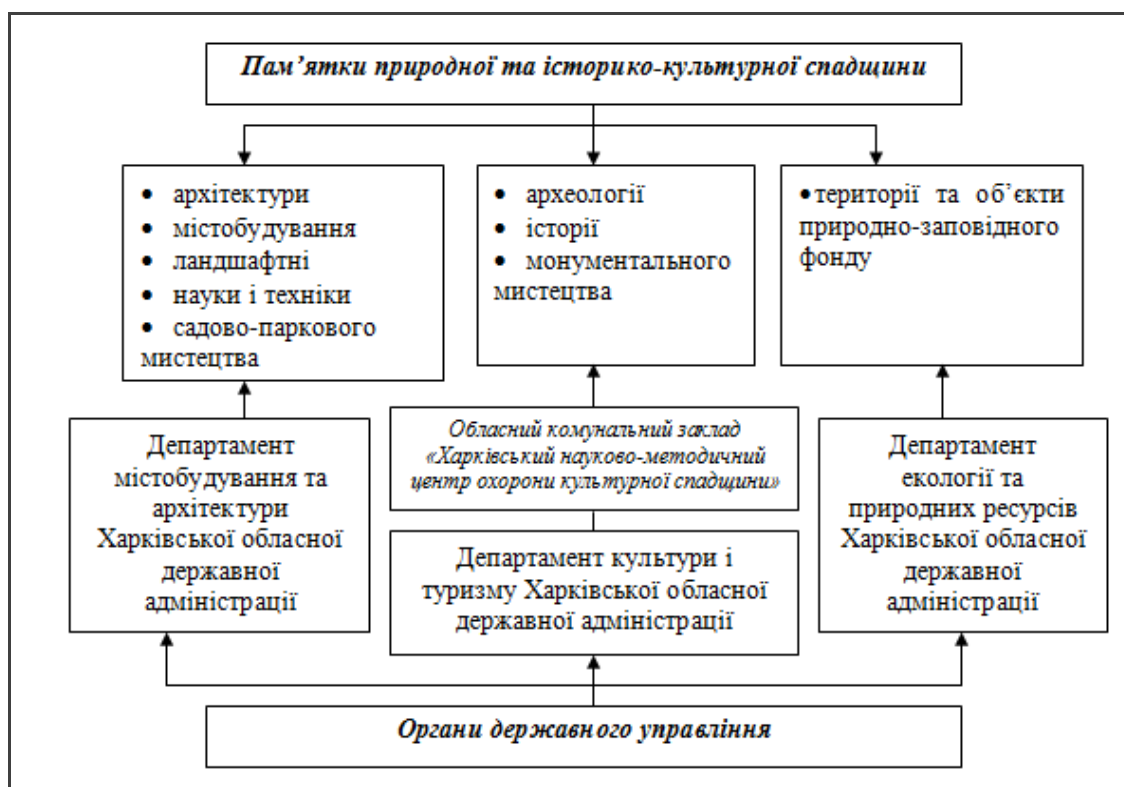

Рис. 1. Охорона і збереження природної та історико-культурної спадщини органами державного управління Харківської області

Проведена систематизація об'єктів ПІКС Харківської області показала:

а) неузгодження класифікації об'єктів ПІКС Департаменту архітектури та містобудування та Департаменту культури та туризму Харківської облдержадміністрації;

б) відсутність уніфікації об'єктів природної та історико-культурної спадщини;

в) ряд об'єктів ПІКС Харківщини потребують негайної реконструкції і збереження, оскільки знаходяться на стадії повного знищення чи руйнування.

На сьогоднішній день основу державного контролю становить первинна облікова документація, складена ще на початкових етапах формування списків пам'яток. Зокрема, основна частина пам'яток культурної спадщини Харківської

області отримала свій статус відповідно до ст. 17 Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» № 3600-09 від 13 липня 1978 р., відповідно і облікова документація на ці пам'ятки виготовлялася в основній масі у 70-х роках ХХ ст.

З прийняттям Закону «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), який узагальнив попередній досвід в сфері охорони і збереження спадщини, відбувається формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Хоча занесення пам'яток до Реєстру є основною формою охорони, його укладання у регіонах ще не закінчено. Так, під охороною держави знаходяться тисячі об'єктів Харківської області, але до Реєстру занесені всього 226 пам'яток культури місцевого значення і 34 – національного [2]. Чинні «радянські» переліки відображаються навіть уже зруйновані об'єкти, окремі пам'ятки обліковуються двічі під різними номерами (як пам'ятки архітектури та археології, архітектури та історії тощо).

Інвентаризація відбувається наступним чином: на кожний об'єкт спадщини складається облікова документація - облікова картка та паспорт об'єкта. Роль сучасних інформаційних технологій в інвентаризації та обліку залишається незначною, внаслідок цього паспортизація відбувається досить повільно. Наприклад, в Харківській області донині паспортизовано лише 2,6 % від їх загальної кількості. Враховуючи значні обсяги документації (на території області на державному обліку перебуває 9612 нерухомих пам'яток культурної та 242 об'єкти природної спадщини), виникає необхідність застосування сучасних засобів їх обробки та аналізу.

На нашу думку, облікові документи повинні супроводжуватись картографічним матеріалом та спеціалізованими ГІС різних територіальних рівнів. Така система повинна забезпечувати необхідною інформацією усі органи державного управління.

Створення спеціалізованої ГІС-спадщини регіонального рівня, має на меті: забезпечення організації бази даних про об'єкти ПІКС, накопичення тематичної інформації, інтеграції статистичної, картографічної, топографо-геодезичної, ілюстративної, текстової та інших видів інформації щодо сучасного стану і перспектив використання природних та історико-культурних об'єктів і комплексів.

Отже, аналіз системи управління і охорони об'єктів ПІКС, що склалася в Харківській області, показав, що її ефективність за низкою параметрів не відповідає сучасним вимогам:

- існуючі відомчі системи збору даних організаційно і методично розрізнені і не забезпечують обґрунтованих рішень щодо збереження та охорони об'єктів ПІКС;
- в практику управління слабо впроваджуються інформаційні технології;
- державні програми та інноваційні проекти мало взаємодіють між собою і не координуються органами виконавчої влади;
- відсутнє чітке розмежування повноважень та функцій органів, відповідальних за охорону культурної спадщини та охорону природної

спадщини, що призводить до дублювання облікової документації, неоднозначного трактування правових норм тощо.

Крім того, практично вся управлінська інформація ведеться на паперових носіях (планово-картографічних матеріалах, паспортах об'єктів і т.п.), що стримує можливість оперативного оновлення інформації і можливості інтерпретації існуючих даних. У цих умовах актуальною стає розробка інтегрованого інформаційного середовища для регіонального управління, а також створення банку даних природних та історико-культурних об'єктів регіону.

Список використаних джерел: 1. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України: Монографія / К.А. Поливач. - К. : Ін-т географії, 2012. - 208 с. 2. Офіційний сайт Обласного комунального закладу «Харківський науково методичний центр охорони культурної спадщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spadschina.kh.ua/>

УДК 911.373

Н.Б. Штогрин

nellyai@i.ua

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. М.С. Дністрянський
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Готельне господарство є тією сферою, яка об'єктивно відображає стан туристичної галузі регіону та її економічні можливості загалом. Належний рівень розвитку готельного господарства сприяє пожеввленню соціально-економічних контактів, підвищує економічний потенціал регіону та покращує туристичний імідж території.

Процеси, що відбуваються в галузі туризму, відображаються на основних показниках функціонування закладів розміщення, які визначають рівень туристичної активності території. Готельні заклади своєю чергою вважаються найважливішим елементом інфраструктури туристичного бізнесу, а туризм – основним напрямком реалізації готельних послуг.

Аналіз кількості закладів розміщення Івано-Франківської області за останні 10 років (табл. 1) регіону показує, що організація готельного господарства до 2010 року змінювалась незначною мірою. Різке збільшення кількості готельних закладів у 2011 році пояснюється тим, що з того року почали враховуватись не лише юридичні, а й фізичні-особи підприємці, що надають послуги розміщення, включаючи садиби сільського (зеленого) туризму. У 2012 році таких садиб було зареєстровано 158 одиниць. За останні роки в межах області зросло число міні-готелів та приватних садиб, особливо в гірських та передгірських рекреаційних територіях, що надавали послуги розміщення, проте вони не були внесені до регіонального реєстру таких

закладів та належним чином не оподатковувались. Водночас їхня діяльність суттєво збільшувала навантаження на комунальне обслуговування, утримання інженерної та транспортної інфраструктури. З 2011 року із внесенням приватних садиб та міні-готелів до загальної статистичної інформації області цю проблему в більшій мірі вирішено, хоча треба мати на увазі, що це ще далеко не вся прозора статистика. Для загального розуміння системи закладів розміщення ці зміни допомогли спеціалістам галузі туризму, дослідникам галузі і навіть любителям більш конкретно розуміти ситуацію цього сектора з надання послуг [1].

Таблиця 1

**Динаміка кількості готелів та аналогічних засобів розміщення
Івано-Франківської області за період 2002-2012 рр. [1]**

<i>Рік</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
<i>К-сть закладів</i>	35	35	28	33	37	34	35	37	38	345	325

Щодо приватних сільських садиб, що працюють без внесення до обласного реєстру, то зосереджені вони зазвичай на території проживання самих господарів, тобто об'єднані одним подвір'ям. Розміщення реклами та фотографій через Інтернет з можливістю контакту лише через мобільний телефон дозволяє поширювати інформацію про свої послуги, не привертаючи тим самим великої уваги, тому багато власників, щоб не афішувати свої послуги та уникнути сплати податків, використовують такі методи для пропозиції своїх послуг розміщення.

По кількості відвідувачів готельних закладів Івано-Франківської області можна більш краще побачити зростання популярності регіону серед туристів. За 2005–2010 рр. цей показник коливався в межах від 65 тис. до 80 тис. осіб. У 2011 році завдяки розширенню закладів розміщення кількість клієнтів зростає більше, ніж у 2 рази – до 179 тис. осіб. Статистичні дані за 2012 рік підтвердили факт підвищення відвідуваності закладів розміщення в області, оскільки за вказаний період було прийнято 233 тис. осіб, тобто навіть не беручи до уваги статистичні зміни, туристів, що скористались послугами розміщення в регіоні стало значно більше [1, с.422]. Такі суттєві зміни зумовлені низкою чинників: це і проведення Євро-2012, що популяризувало нашу країну та Івано-Франківську область як одну з наймальовничіших та туристично привабливих територій, це і покращення інформаційного забезпечення та відповідне зростання зацікавлення з боку іноземців, це якісні зміни в облаштуванні закладів розміщення та обслуговуванні клієнтів.

Отже, за останні 10 років в діяльності готельного господарства Івано-Франківської області можна виділити такі тенденції:

- розширення інтересів готельних підприємств на додаткові послуги чи продукти (заклади харчування, розваг, дозвілля, проведення конференцій,

виставок та ін.);

- більша конкретизація та спеціалізація готельних закладів, що дозволяє чіткіше орієнтуватися на певні сегменти клієнтів та їхні запити,
- глобалізація готельного бізнесу;
- впровадження нових засобів комунікації та інформаційних технологій, що дозволяє здійснювати системну економічну діагностику;
- запровадження нових технологій в ділову стратегію готельних підприємств, широке використання мережі Інтернет для просування готельного продукту та послуг [2].

Попри значні здобутки в організації готельного господарства Івано-Франківської області в регіоні залишається й чимало проблемних питань, які не втрачають своєї актуальності. Основними завданнями готельної сфери Івано-Франківської області залишаються створення конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності продукту, вміння знайти свого клієнта і формування власного сектору клієнтури, створення нових шляхів розвитку та стабільний контроль власної політики з урахуванням динаміки ринку готельних послуг на державному та міжнародному рівнях. На вирішенні цих завдань ґрунтується значна частина проблемних аспектів готельного господарства області.

Щодо створення умов конкурентоспроможності готельного господарства регіону, то остання була і залишається актуальною як для кожного закладу розміщення, так і галузі загалом. Ця проблема вимагає постійної роботи в таких напрямках: проводити дослідження принципів роботи та управління в готельному бізнесі, застосовувати основні наукові підходи (маркетинговий, системний, функціональний) у прийнятті рішень, орієнтувати готельний бізнес на інноваційний шлях розвитку.

Суб'єктам готельного господарства варто здійснювати контроль за роботою персоналу закладів розміщення, працювати над скаргами і пропозиціями клієнтів, моніторити форуми з відгуками туристів, щоб розуміти їхні враження, побажання та зауваження від наданих послуг. Це може дати ідеї для покращення готельного продукту, насичення необхідними додатковими послугами. Постійної уваги потребує також оснащення номерного фонду, його чистота та якість, збереження карпатського колориту в інтер'єрі, що виділяє заклади розміщення Івано-Франківської області серед усіх інших в Україні.

В останні роки зростає число іноземних туристів регіону, особливо поляків, росіян, німців, італійців та австрійців. Питання знання іноземних мов (насамперед англійської розмовної) залишається актуальним для обслуговуючого персоналу закладів розміщення і є одним з найнагальніших для готельної сфери як в контексті підняття іміджу території, так і заохочення відвідувачів з інших країн подорожувати областю.

Актуальним також є проведення тренінгів та семінарів для працівників закладів розміщення усіх рівнів для розширення їхніх знань про нові тенденції готельної галузі, впровадження нових додаткових послуг та технологій, покращення рівня володіння іноземними мовами, а також для

консультації кращими експертами готельної сфери і запозичення досвіду.

Тому готельна сфера регіону має чимало недоліків, пов'язаних з підтриманням якості та конкурентоспроможності закладів розміщення, наданням додаткових послуг на основі наукового аналізу їхнього ринку, а також з недостатнім забезпеченням висококваліфікованим персоналом. Але, незважаючи на це, статистичні дані підтверджують популярність області серед туристів. Продовжує зростати число її відвідувачів та безпосередньо клієнтів закладів розміщення, тому на вирішенні усіх проблемних питань має акцентуватись особлива увага та реакція усіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел: 1. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2012 рік. – Івано-Франківськ: видавництво Головного управління статистики в Івано-Франківській області, 2013. – 494 с. 2. www.if.gov.ua

УДК 911.2

А.Д. Яценко

anastasiya.yacenko.88@mail.ru

Науковий керівник – д-р. геогр. наук, проф. О.Ю. Дмитрук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВИДИ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАВАНТАЖЕНЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ СИСТЕМАХ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я

Постійне збільшення рекреаційних потреб населення викликає необхідність вирішення багатьох питань, які пов'язані не тільки з визначенням рекреаційного потенціалу лісової території та екологічно збалансованого лісокористування, але й такого питання як наслідки впливу антропогенних навантажень на лісові біогеоценози. Особливо це питання актуальне для степового регіону України де відновлення лісу займає велику кількість часу та праці багатьох людей [3].

Рекреаційна діяльність людини по різному впливає на лісовий біогеоценоз. Присутність навіть однієї людини не проходить для лісу безслідно. Збір грибів, квітів та ягід підриває самовідновлення ряду видів рослин. Багаття на 5–7 років повністю виводить з ладу ділянку землі, на якій воно було розведене [2, 5].

Якщо рекреаційна діяльність відпочиваючих виявляється надмірною, то в лісовому біоценозі порушуються процеси обміну речовин та енергії, взаємозв'язки між компонентами, відбувається так звана рекреаційна дигресія, яка зачіпає всі компоненти – від ґрунту до верхнього ярусу деревостанів. Порушення рівноваги у будь-якій одній складовій біогеоценозу призводить до порушення рівноваги всієї системи, до втрати нею стійкості та, як результат, до повної загибелі.

Вплив рекреації на лісові біогеоценози залежить від її форм, об'ємів, кількості відпочиваючих та характеру походження лісових систем.

У територіальних рекреаційних лісокультурних системах Північно-Західного Приазов'я проявляються такі основні форми впливу рекреації як витоптування території, випалювання території, забруднення водних об'єктів, механічні пошкодження, розполохування диких тварин та їх пряме винищення, збір рослин й їх частин та лісові пожежі [4].

Ряд авторів, які досліджували рекреаційні навантаження на лісові біогеоценози, найбільш загрозливим та небезпечним впливом називають витоптування території [1, 6, 7].

Під час процесу витоптування спостерігається ущільнення та порушення структури ґрунту, зниження вологоємності, розмив ґрунту та ерозія, вивітрювання на піщаних ґрунтах. Лісові види рослин повільно поступаються лісолучним, лучним та навіть бур'янам; оголюються коріння дерев, що призводить до їх загального послаблення, дерева хворіють, відбувається ураження дерев комахами-шкідниками. Значно пошкоджується при цьому підріст, зріджується та гине підлісок. В першу чергу від витоптування страждають хвойні породи – ялина та сосна. Однією з лісоутворюючих порід територіальних рекреаційних лісокультурних систем є сосна кримська, тому процес витоптування є досить небезпечним для лісових систем. На витоптаній території зменшується біологічне різноманіття рослин та тварин [8].

Механічні пошкодження дуже поширений вид рекреаційних навантажень. Перебуваючи в лісі, люди ламають гілки дерев, обдирають кору, общипують бруньки, квіти та плоди, виривають та викопують кореневища та цибулини багаторічних трав'яних рослин, роблять насічки й різноманітні вирізи на деревах. Найбільше пошкоджених у такий спосіб дерев спостерігається вздовж туристичних маршрутів, прогулянкових стежок та зон з інтенсивним проведенням активного відпочинку. Через завданні ушкодження проникає інфекція, яка викликає виникнення серцевинної гнилі, інших захворювань, як наслідок ослаблення і передчасне відмирання дерев.

Засмічення супутнє майже всім видам лісової рекреації. Найбільше воно проявляється в місцях масового відпочинку. Засмічуються лісові території переважно побутовими відходами: пляшками, пластиковим посудом, папером, залишками їжі. Засмічення лісів залежить від ряду обставин. Важливе значення при цьому має свідомість і культура поведінки рекреантів. Засмічення значно зменшує естетичну цінність рекреаційних ландшафтів. Для зменшення об'ємів засмічення можна вводити адміністративні покарання та штрафи, встановлення відповідних побутових об'єктів – сміттєвих урн. У територіальних рекреаційних лісокультурних системах Північно-Західного Приазов'я для боротьби із засміченням на в'їзді до лісу видають сміттєві пакети.

Випалювання території пов'язане з розкладанням вогнищ, необережним поводженням з вогнем. Це призводить до випалювання трав'яного покриву, лісової підстилки, гумусу, пошкодження корневих систем дерев і кущів, негативного впливу на фізико-хімічні властивості верхніх шарів ґрунту. Залишені без нагляду багаття, непогашені недопалки в багатьох випадках спричиняють пожежі. Цей вид навантаження при відповідних заходах може бути частково або повністю виключений. Так у Великоанадольському лісництві

розкладання багаття без дозволу адміністрації лісництва суворо заборонений, за порушення такої вимоги накладають фінансові штрафи.

Розполохування лісової фауни спостерігається в місцях масової концентрації відпочиваючих та проявляється у так званому «факторі занепокоєння», коли навіть не переслідуювані людиною тварини змушені мігрувати із-за шуму й інших незручностей, пов'язаних з присутністю людей в місцях їх перебування [1]. Порушується природний процес розмноження птахів та тварин. В окремих випадках розполохування лісової фауни не менш шкідливе, ніж витоптування та механічні пошкодження.

Вилучення – це збирання і винесення з лісу дикорослих плодів, грибів, лікарської сировини (трав'яних рослин, бруньок, листя, хвої, кори, коренів, гілок та пагонів). Вилучення як вид впливу часто поєднується із механічним пошкодженням. Воно властиве утилітарній рекреації, але супроводжує майже всі види рекреаційного лісокористування [6].

Масове неорганізоване збирання лікарських рослин та квітів є головною причиною того, що деякі види їх знаходяться на межі зникнення. Багато з них занесені до Червоної та Зеленої книг.

Розглянуті види рекреаційних навантажень не вичерпують усієї різноманітності антропогенного впливу на лісові екосистеми Північно-Західного Приазов'я. Кожному виду рекреації властиві свої навантаження, з яких один або два завжди домінують.

Рекреаційні навантаження впливають на усі компоненти лісу по різному. При масовому напливі людей процеси відновлення відстають від процесів руйнування.

Список використаних джерел. 1. Генсирук С.А. Рекреационное использование лесов / Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. – К.: Урожай, 1987. – 247 с. 2. Казанская Н.С. Рекреационные леса / Н.С. Казанская. – М.: Лесн. пром-ть, 1977. – 96 с. 3. Матвеев Н.М. Устойчивость естественных лесных биогеоценозов в степной зоне как показатель экологического соответствия между биоценозом и экотопом / Н.М. Матвеев // Проблемы устойчивости биологических систем: всесоюз. науч. конф., 15-20 окт. 1990 г.: тезисы докл. – Севастополь, 1990. – С. 354-355. 4. Петров В.В. Жизнь леса и человек / В.В. Петров. – М.: Наука, 1985. – 132 с. 5. Репшас Э.А. Определение рекреационных нагрузок и стадии рекреационной дигрессии леса / Э.А. Репшас // Лесное хозяйство: журнал. – 1978. – Вып. 12. – С. 22-23. 6. Решетюк О.В. Рекреаційне лісівництво: навч. посібн. / О.В. Решетюк. – Чернівці: Рута, 2006. – 90 с. 7. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование / А.И. Тарасов. – М.: Агрпромиздат, 1986. – 176 с. 8. Тюльпанов Н.М. Лесопарковое хозяйство / Н.М. Тюльпанов. – М.: Агрпромиздат, 1987. – 112 с.

TRANSFORMATION OF TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF DONOVALY

Introduction. Tourism is a social, cultural and economic phenomenon which entails the movement of people to countries or places outside their usual environment for personal or business/professional purposes [1]. The first noticeable signs of tourism development in Slovakia are related to the period after World War II. Extensive building of infrastructure, rise of free time and economic power of population and spatial scarcity made the conditions especially for the development of tourism for national residents or tourists from politically associated countries. The Velvet revolution was the great milestone that brought many changes to several segments of life, including tourism. A privatisation of tourism facilities occurred, boundaries stopped to be an obstacle, what conduced to the considerable development of passive foreign tourism. Domestic tourism began to thrive on the principles of liberal market economy [2], what reflected in the transformation of particular tourism centres. The interest of foreign clients and investors led to the consequent change of former socialistic localities to the centres offering wider variety of complex services. The aim of the paper is to point out to the transformation processes of tourism that have met Slovakia from 1989 with regard to the Donovaly tourism centre.

Trends in tourism development in Slovakia since 1989. After the fall of the Iron Curtain has tourism in Central and Eastern Europe spread out very dynamically. In Slovakia the three major groups of attractive tourism destinations has started to form [3]. The first category was represented by cities that provide tourist accommodation because of their cultural and heritage features, accessibility and their business and conference opportunities (e.g. Bratislava). The second group consisted of mountainous, upland and forest resorts with possibilities for winter sports (e.g. High Tatras), where the selected municipality of Donovaly belongs to. The third class was specified by spa towns most notable in Czech Republic (e.g. Karlovy Vary, Mariánské Lázně), while in Slovakia had a comparable importance among international clients only Piešťany spa resort. The beginning of the new millennium was characterized by utilization of thermal springs and consequent aggrandizement of water parks in Galanta, Poprad or Liptovský Mikuláš. The establishment of the Slovak republic quickly reflected in the national structure of tourists in accommodation establishments. In 1989 the biggest share was reached by tourists from former GDR (38.4%), followed by guests from Hungary (26.0%) and Poland (19.5%), while people from OECD countries reached only 7.0% proportion also due to a visa obligation. The situation changed already in 1993. More than a half (51.0%) of tourists consisted of people coming from OECD countries, who were

followed by Czechs (20.2%), Poles (13.3%) and Hungarians (7.4%) [4]. In Slovakia is nowadays (in 2013) dominating a domestic tourism, because foreign visitors participated in the tourism only at the level of 41.2%, whereas among them contributed mostly Czechs (29.5%), Poles (10.1%) and Germans (9.2%) [5].

Characteristics of Donovaly tourism centre. The Donovaly tourism centre; called after the municipality of the same name; is located in the Central Slovakia, in the Region of Banská Bystrica. The municipality is characterized by the dispersed settlement and consists of its centre and 6 farmsteads. Donovaly is situated at the main thoroughfare between the towns of Banská Bystrica and Ružomberok, what supports the functioning of tourism. In terms of natural conditions is the destination located between mountains of Veľká Fatra and Starohorské vrchy at an altitude 960 m a. s. l. [6], while the area of protective zone of the Low Tatras National Park extends to its territory. Regarding to these facts, the centre has very good assumptions for tourism, especially during the winter season.

The first written mention of the Donovaly municipality comes from the early 18th century, when the village had completely different function than it is today. A population concentrated on timber harvesting and its processing. The first tourism milestone is considered in 1936, when the building of the 1st hotel (Športhotel) begun. It was finished two years later [7]. Then, during the socialistic period, tourism did develop continuously through building other accommodation capacities (hotels, cottages belonging to state companies) and adjacent tourism infrastructure. Events of November '89 meant an implicit business orientation also towards foreign visitors. The municipality has started to develop intensely, new items of material and technical basement arrived, what made the centre more attractive inwardly and outwardly, too.

The most important magnet for tourism in the municipality is the ParkSnow centre. During winter season it offers 19 downhill runs of three difficulty levels and 4 ski runs of two levels of difficulty [8]. Visitors can choose many other attractions such as Snow Park, ice rink or Fun Park for the children. Very favourite annual event is the dogsled race with a long tradition. For increment of popularity of the summer season was introduced a climbing wall, rope centre, toboggan run, trampolines or paragliding. The great attraction for kids is called Habakuky, what represents a fabulous town based on Pavol Dobšinský's original literary production [9].

The Donovaly tourism centre kept during 6 seasons very strong tourist flows, especially during winter periods. Besides that it collaterally rose own attractiveness also in summer seasons, too, what is confirmed by the ParkSnow centre's visit rate.

- Season – winter attendance – summer attendance – length of ski season
- 2006/2007 – 151 832 (95.5%) – 7 205 (4.5%) – 90 days
- 2007/2008 – 213 123 (90.3%) – 22 863 (9.7%) – 142 days
- 2008/2009 – 168 678 (83.7%) – 32 838 (16.3%) – 138 days
- 2009/2010 – 145 193 (82.7%) – 30 649 (17.4%) – 110 days
- 2010/2011 – 145 832 (75.1%) – 48 396 (24.9%) – 115 days
- 2011/2012 – 187 246 (81.5%) – 42 381 (18.5%) – 136 days

Based on the above mentioned stats we can conclude that Donovaly tourism centre are attractive for tourism mostly in winter seasons. Attendance levels in the declared

winter periods depended mostly on the length of ski season. However, there was also a visible increase of tourists in summer, what was the result of the wide range of offered attractions. In view of the fact that tourist flows in summer increased independently on the level of attendance in winter can be summarized that Donovaly tourism centre has successfully grown into a yearlong tourism destination. Evaluation of accommodated guests based on their nationality can be assessed within the period of last 3 seasons, when the guest card (called ParkSnow Card) was established. This card could gain only that visitor, who accommodated at ParkSnow partner facilities at least for two nights.

- Winter season – Slovaks – Hungarians – Poles – Czechs – others
- 2010/2011 – 42.6% – 18.6% – 17.3% – 12.4% – 9.1%
- 2011/2012 – 50.8% – 17.1% – 15.3% – 10.7% – 6.1%
- 2012/2013 – 55.9% – 15.6% – 11.4% – 10.9% – 6.2%

On the basis of the shown nationality structure (absolute data were unavailable) of accommodated guests is the centre in winter season popular mostly among domestic tourists, who are followed by visitors from the Visegrad Group member states. Travellers from Hungary appreciate favourable time and transport accessibility to the mountainous destination that they lack in own country. In the light of percentage of other nationalities were registered tourists from various countries such as the United Kingdom, Germany, Russia, Croatia or Romania, but their proportion did not reach the 2% level. A distinctive orientation of the municipality towards the processes related to tourism has been demonstrated during the last decade, when the massive expansion of modern apartment houses occurred, many times at the expense of urban conception and visual perception of the landscape. They have been a rapidly grown section within the accommodation facilities also in other countries, such as Czech Rep. [10].

Conclusion. Modern Slovak history since 1989 has significantly influenced the segment of tourism. In Slovakia started to form three dominant categories of tourism destinations, including mountainous localities, where the municipality of Donovaly belongs to. Building an infrastructure, improving the quality of offered services and range of products together have transformed this small village to the successful yearlong tourism centre attractive and popular among visitors from Slovakia and adjacent countries. Not only did an aggrandizement of tourism bring welcomed benefits, but it also created various negatives, as well. The aim to the future should be to evaluate and regulate the impact of tourism in favour of sustainable tourism development.

References: 1. World tourism organization UNWTO. – *Understanding tourism: Basic Glossary*: – <http://media.unwto.org/content/understanding-tourism-basic-glossary>; 2. Dubcová, A. et al. *Geografia Slovenska*. Nitra : Constantine the Philosopher University, 2008. 351 p. ISBN 978-80-8094-422-3.; 3. Johnson, M. *Czech and Slovak tourism – patterns, problems and prospects*. In *Tourism Management*, Vol. 16, No. 1, pp. 21 – 28, 1995. ISSN 0261-5177.; 4. Reports. In *Tourism Management*, Vol. 16, No. 2, pp. 143 – 159, 1995. ISSN 0261-5177; 5. *Basic indicators of tourism of the SR for accommodation establishments in 1st – 4th quarter 2013*: <http://slovak.statistics.sk/>; 6. *Obec Donovaly – Geografické údaje*: – <http://www.donovaly.sk/donovaly.php?content=36>; 7. Škrinárová, L. et al. *Donovaly – priestor medzi nebom a zemou*. Banská Bystrica : Harmony, 2002. 112 p. ISBN 80-969547-6-3.; 8. *ParkSnow Donovaly – zima*: – <http://www.parksnow.sk/zima/>; 9. Composite authors. *Špania dolina – klenot Slovenska. Žiar nad Hronom* : Aprint, 2013. 100 p. ISBN 978-80-89415-12-0.; 10. Kadlecová, V., Fialová, D. *Timesharing a apartmánové byty*. In *Urbanismus*, Vol. 15, No. 1, pp. 20 – 25. ISSN 1212-0855.

СЕКЦІЯ 5

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

УДК 911:630.6(477.8)

Н.В. Белова

natalja14belowa@ukr.net

*Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. О.В. Степанович
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ЛІСІВ НА ВОДОЗБОРАХ ПЕРЕДКАРПАТТЯ

Сільськогосподарське освоєння річкових басейнів Передкарпаття протягом Х–ХІХ ст. супроводжувалось вкрай необдуманими перетвореннями природних лісових формацій в агроугіддя із низькою екологічною стійкістю та гідрологічними властивостями. Актуалізація інтересу до оцінювання екологічних функцій лісових насаджень на водозборах головних рік Передкарпаття пов'язана із загостренням небезпечних стихійних явищ в регіоні – паводків та ерозійних процесів (у вологий сезон), а також зниження рівня ґрунтових вод, обміління річок або їх пересихання (в посушливі сезони).

На основі зіставлення картографічних та лісовпорядних матеріалів проаналізовано характер розміщення лісів на 20 найбільших водозбірних басейнах, розташованих на території Передкарпатської височини.

В цілому, лісистість річкових басейнів коливається в межах 20–48% і пересічно вона становить близько 30%, що є значно нижчою від оптимального показника для цього регіону (35–40%) [4]. Орними землями зайнято 40% території водозборів, луками – 14% та близько 5% площі басейнів займають забудовані землі.

Всі ліси, розташовані на території водозбірних басейнів, розподілені на дві групи. В першу групу входять зелені зони навколо міст, інших населених пунктів і промислових підприємств, водоохоронні прибережні захисні смуги, а також захисні лісові смуги вздовж залізних та шосейних доріг, це так звані природоохоронні ліси. До другої групи відносяться експлуатаційні ліси, де допускається рубка, але не більше річного приросту. Ліси першої групи займають 14,8 % загальної площі лісового фонду річкових басейнів, ліси другої групи — 15,7%. Їх площі та розподіл по басейнах наведено в таблиці.

Лише у трьох водозбірних басейнах частка лісових земель становить більше 45%, що дозволяє віднести їх до природно-антропогенних геосистем. На території 14 річкових басейнів Передкарпаття показник лісистості коливається від 20 до 45%.

**Структура та площі лісовкритих земель на водозборах
Передкарпаття, %**

Назва річкового басейну	Загальна площа басейну, км ²	Лісові землі			Чагарники
		загальна площа	в тому числі		
			природоохоронні ліси	експлуатаційні ліси	
Болозівка	271	22,4	3,58	18,82	1,22
Вишенька	68	7,65	0,15	7,5	0,73
Трудниця	135	24,0	7,04	16,96	1,25
Летнянка	122	27,46	4,34	23,12	0,9
Любешка	52	14,62	14,04	0,58	1,73
Бережниця	169	21,95	9,76	12,19	1,12
Тур'янка	105	60,38	30,96	29,42	2,19
Болохівка	281	36,05	17,97	18,08	1,46
Сівка	595	30,59	14,91	15,68	1,75
Луква	368	46,77	27,15	19,62	2,47
Саджавка	161	20,25	5,16	15,09	3,23
Ворона	679	26,03	10,52	15,51	1,07
Велесниця	51,5	38,21	9,03	29,18	1,58
Товмачик	115	47,65	8,0	39,65	2,78
Міхидра	168	42,74	29,94	12,8	0,48
Брусниця	110	31,9	22,8	9,1	1,2
Глиниця	141	27,02	20,64	6,38	0,22
Коров'я	115	35,83	32,26	3,57	0,26
Дереглуї	313	32,11	27,13	4,98	0,9
Мольниця	117	19,57	0,09	19,48	1,11

За ступенем перетвореності водозбірної площі їх можна систематизувати як антропогенно-природні геосистеми. Ще 3 річкові басейни регіону характеризуються мінімальними площами лісовкритих територій (менше 20%) і являють собою антропогенні геосистеми із вкрай нераціональним співвідношенням природних та антропогенно-модифікованих угідь.

Як відомо, ліс є основним фактором природного регулювання стоку рік протягом року [3, 4]. Нерівномірний розподіл лісовкритих площ, сприятливий для розвитку екзогенних процесів рельєф Передкарпатської височини, поширення на більшості площі дерново-підзолистих ґрунтів, що легко розмиваються талими та дощовими водами із розораних схилів, сприяли розвитку масштабних водно-ерозійних процесів, які доповнюються частими паводками в регіоні.

Характер розміщення лісових угідь на території річкових басейнів Передкарпаття свідчить про істотні відмінності у ступені антропогенного перетворення вододільних ділянок та прибережних частин. Так, розподіл лісовкритих площ по території водозбірних басейнів Західного Передкарпаття (Болозівка, Вишенька, Трудниця, Летнянка, Любешка та Бережниця) має чітко виражену тенденцію до скорочення лісових угідь в напрямку – від витoku до

гирла. Широкомасштабні меліоративні роботи протягом 60–80-х рр. ХХ ст. докорінно трансформували ландшафти водозборів Болозівки та Вишеньки. Особливо значні перетворення відбулись у рослинності й ґрунтах. Значні площі лісових земель були переведені у агроосвоєні категорії угідь, знизився видовий склад деревних та лучних угруповань, натомість значно поширились процеси ерозії як на берегах, так і в долині ріки. Основна площа лісових земель сконцентрована на межиріччях. Річкові басейни Центрального Передкарпаття характеризуються значною залісеністю берегів (Тур'янка, Болохівка, Луква та Товмачик), що запобігає розвитку численних ерозійно-небезпечних явищ в цих місцевостях. Водозбори Сівки, Саджавки, Ворони та Велесниці сильно розорані та густо заселені. Лісові формації збереглись лише на вододільних ділянках малих приток. Річкові басейни Східного (Буковинського) Передкарпаття (Міхидра, Брусниця, Глиниця, Коров'я, Дереглуй та Мольниця) являють собою водозбірні площі із розораними, безлісими берегами, які густо порізані ерозійними долинами ярів і балок. Лісові масиви вкривають межиріччя та верхів'я рік.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що річкові басейни досліджуваного регіону характеризуються відсутністю раціональної організації території. Лісистість водозбірних басейнів формується за рахунок лісових площ, що збереглися на вододілах другорядних приток та струмків. Натомість, річкові долини являють собою безлісі, розорані простори із розвиненими негативними екзогенними процесами – ерозією берегів, ярами, обвалами, зсувами та вимоїнами. Яркові системи, що мають місце по всій території Передкарпаття, не захищені прияружними смугами, а це посилює подальший ріст ярів. Берегоукріплюючі та прируслові насадження тут представлені поодинокими деревами із чагарниками.

Варто зазначити, що господарська діяльність людини значно менше антропізувала річкові ландшафти малих приток, на відміну від головних рік Передкарпаття. В результаті, невідкладним завданням постає – оптимізація лісистості річкових басейнів регіону та створення захисних насаджень на ерозійно-вразливих ділянках.

Список використаних джерел: 1. *Водний фонд Івано-Франківської області* / [Івано-Франківське обласне виробниче управління по меліорації і водному господарству]. – Івано-Франківськ, 2006. – 144 с. 2. Геренчук К.І. *Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів* / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1964. – 222 с. 3. Олійник В.С. *Гідрологічна роль лісів Українських Карпат: Монографія* / В.С. Олійник. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 232 с. 4. Олійник В.С. *Захисна роль лісистості Передкарпаття [Текст]* / В.С. Олійник, О.М. Ткачук, Н.В. Белова // *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць.* – 2013. – Вип. 23.3. – С. 26-31. 5. Олійник В.С. *Стокорегульовальне значення лісистості водозборів букового поясу Карпат* / В.С. Олійник, В.І. Блистів // *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць.* – Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. – вип. 23.13. – С. 9-15. 6. Ковальчук І.П. *Географічні дослідження річок і річкових долин в Україні* / І.П.Ковальчук // *Історія української географії. Ч.І: зб. матеріалів Третьої Міжнар. наук. конф., присвяченої 80-літньому ювілею академіка С.Рудницького.* – Тернопіль, 2007. – С.76-80.

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ПОЛІГОНУ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ У БОГОДУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відходи виробництва є основними забруднювачами навколишнього середовища і одночасно носіями корисних компонентів, тому не втрачає актуальності проблема більш раціонального використання вторинних ресурсів, охорони навколишнього середовища, впровадження заходів по освоєнню та застосуванню маловідходних технологій виробництва.

За даними комунальної статистики, щорічно в Харківській області утворюється близько 1,5 млн. м³ твердих побутових відходів, з яких понад 900 тис. м³ припадає на обласний центр. На території Харківської області діє 30 полігонів твердих побутових відходів (ТПВ) загальною площею 134,5 га [3].

Проблема в тому, що навіть з наявних полігонів ТПВ більшість існує вже понад 20 років. Причому 12 подібних звалищ, зокрема у Барвінківському, Вовчанському, Лозівському, Великобурлуцькому, Зачепилівському та інших районах, експлуатуються навіть від 30 до 50 років і мають обмежені можливості. У зв'язку з високими стандартами санітарно-епідеміологічних служб області, переважна частина їх підлягає закриттю. Через брак коштів у місцевих бюджетах вкрай незадовільно утримуються полігони ТПВ у Первомайському, Чугуївському, Богодухівському та ряді інших районів області [2]. Доводиться, за визнанням фахівців, загострювати увагу і на надто спрощених у багатьох районах підходах до самого облаштування сміттєзвалищ, коли для цього за погодженням із землепорядниками обирається якийсь глибокий яр, у кращому випадку з ущільненим дном, куди й скидається привезене сміття. На сьогодні у Богодухівському районі втілюється пілотний проект щодо будівництва на території районного центра полігону для ТПВ. Такий же полігон буде збудовано і у Люботині. Це буде суперсучасний полігон для переробки та утилізації ТПВ. Проектна вартість полігону складе 28 млн. грн., з яких половину виділить обласний бюджет, а решту – інвестор [3]. Технології, які там будуть застосовуватися, дозволять на першому етапі рекультивувати те сміття, що туди вже звезено і перебуває сьогодні в такому стані, що становить загрозу і для довкілля, і для здоров'я людей.

Другим етапом є будівництво заводу з переробки твердих побутових відходів. Спочатку відбиратимуться всі корисні складові зі сміття, які можуть піти на виробництво. Усе інше перероблятиметься за спеціальною технологією, і сміття буде перетворюватися на воду, яка може бути використана для технічних потреб.

Рис. 1. Полігон твердих побутових відходів у Богодухівському районі Харківської області [1]

Полігон має замінити звалище на околиці міста, яке обладнане кілька десятиліть тому і сьогодні несе екологічну небезпеку. Це звалище діє ще з часів СРСР, тому воно не відповідає санітарним нормам. Тоді влада просто виділила місце, де складали і куди вивозили сміття. Звалище не було обладнане належним чином. Але ж і склад сміття був іншим – більше було органічних відходів, а не синтетичних, які за рік-два зникали. Зараз ситуація кардинально змінилася в інший бік. Тому, без сумніву, існуючий полігон потрібно привести у відповідний стан. Вирішенням проблеми існуючого полігону для ТПВ, який знаходиться в районі вул. Космічної, Богодухівська міська рада займається ще з 2006 року. У 2008 році була виготовлена проектна документація нового полігону ТВП.

Полігон для ТПВ буде включати: під'їзну дорогу, огорожу, майданчик для розвертання техніки та безпосередню утилізацію сміття. Наразі на звалище з Богодухова вивозиться сміття значно більше, ніж 5 років тому. Тож, зрозуміло, і техніки задіяно більше. У зв'язку з цим погіршується і стан дороги. Під'їзд до полігону вирішить цю наболілу проблему. Огорожу буде побудовано для того, щоб сміття не розліталось по усій території. Але найважливіше те, що відбуватиметься сортування сміття. Сміття має сортуватися, адже здебільшого все це – вторинна сировина.

Сміття на існуючому нині звалищі складалося, трамбувалося протягом багатьох років. Будівництво ж полігону для ТПВ має вирішити усі проблеми і головне – екологічну. На полігоні для ТПВ буде утилізуватися те сміття, яке виробляють жителі Богодухова та району. Обсяги сміття постійно зростають, тож з'являється все більше сміттєвих баків, спеціальної техніки.

Міста Богодухів і Люботин першими взяли участь у пілотному проекті і пішли на те, щоб на місці стихійного полігону ТПВ зробити полігон європейського типу з бетонованою дорогою, розворотним майданчиком, огорожею, освітленням, ваговою, підстилаючою плівкою, яка виключає забруднення ґрунтових вод, спеціальною технікою і частковим сортуванням відходів. Це найголовніший інвестиційний проект, який дозволить розвиватися району [1]. Велике значення також має організація на полігоні протипожежної водойми. Товщина шару складованого сміття досягає 10-20 метрів, тому загоряння не можна загасити однією пожежною машиною, а за наявності на полігоні ємності для пожежогасіння та свердловини для подачі води ситуація з задимленістю полігону і прилеглої території м. Богодухова виключена.

Жодних порушень та збитків докільню полігон не нестиме. Полігон будуватиметься за європейськими технологіями. Організація роботи з обслуговування полігону обіцяє подолати особливо гостру для міста проблему – ліквідацію несанкціонованих звалищ, тож реконструкція нинішнього полігону на сучасний підґрунті піде лише на користь докільню Богодухівського району.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Богодухівської районної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://bogodukhivvrda.gov.ua>. 2. Офіційний сайт Богодухівської міської ради. – Режим доступу: <http://bogodukhov-city.com.ua>. 3. Районна програма «Поводження з твердими побутовими відходами на 2011-2015 роки». – Богодухів. 2011. – 16 с.

УДК 502.1

О.М. Вергун

vergun@niss.gov.ua, vergun_ol@i.ua

Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, Україна

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Серед викликів і загроз безпеці та збалансованому розвитку людського життя залишаються проблеми раціонального використання природних ресурсів, що безпосередньо пов'язані із збереженням атмосферного повітря, родючості ґрунтів, водних джерел, пом'якшенням дії факторів глобальних кліматичних змін, зростання дефіциту забезпечення населення Землі якісними продуктами харчування тощо. Зазначені тенденції гуманізації геополітичного простору знайшли своє відображення в документах, що представлені на Самітах тисячоліть (2000 та 2010 рр), Міжнародного року культури (2000 р.), Року діалогу між цивілізаціями під егідою ООН (2001 р.), Року культурної спадщини ООН (2002 р.) та Міжнародного року зближення культур (2010 р.).

Згадані вище глобальні тенденції сприяли появі нової дефініції в науковому дискурсі – «екології культури», яку вперше на теренах СНД запропонував академік Д.С. Ліхачов. На його думку, культурне середовище не менш потрібно людині для її духовного, морального життя та духовної осілості із врахуванням прихильності до рідних місць, слідування заповітам предків, для його моральної самодисципліни та соціальності [1]. Тобто екологічна культура – це здатність відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби з природним середовищем [2]. З огляду на сучасні гуманітарні світові тенденції, можна стверджувати, що рівень екокультури та екоосвідомості людства залежить від розвитку екоосвіти. Переорієнтація векторів, що спрямовані на освоєння світу із раціонально-прагматичних на гуманітарно-етичні, направляє суспільство на шлях сталого розвитку. Доповіді, підготовлені Римським клубом в 70-80 роках залишаються актуальними й до тепер й набувають все більш значущу роль в житті людини, що відповідно вимагає нових рішень в зв'язку із виснаженням традиційних, не відновлюваних ресурсів (нафта, вугілля, газ, мінерали тощо). Питання розвідки, розробки, транспортування енергетичних і сировинних ресурсів сьогодні стали потужним чинником вирішення найважливіших політичних та економічних проблем, що також потребують сучасного формату відносин.

Сучасний стан водних ресурсів у світі вимагає нових підходів й нового бачення проблеми щодо водної політики в світі в цілому й в Україні, зокрема, як регіональної водно-дефіцитної держави за критеріями ООН (менше 1500 м³/людина в рік). Територіальний розподіл водних ресурсів України є нерівномірним і не відповідає розміщенню водомістських господарських комплексів. Найменша кількість водних ресурсів формується у місцях зосередження потужних споживачів – Донбас, Криворіжжя, Автономна Республіка Крим, південні області України, у яких сконцентровані такі промислові галузі як електроенергетика, металургія, хімічна промисловість, сільське господарство, комунальне господарство. Для пом'якшення територіальних відмінностей у забезпеченні поверхневими водами в Україні побудовано 1,1 тис. водосховищ (повний об'єм 55,0 куб. км), найкрупніші з яких знаходяться на р. Дніпро. Створено близько 29 тис. ставків, 7 потужних каналів і 10 водоводів тощо [3]. Будівництво Дніпровської ГЕС розпочалося в Україні в період індустріалізації суспільства, як рушійна сила для прориву й швидкого економічного зростання, щоб зайняти достойне місце в міжнародному політичному та економічному просторі.

Серед фахівців й до сьогодні не стихають дискусії щодо доцільності, ефективності, економічності, екологічності та безпечності водного господарства України в цілому. До важливих прорахунків, що були допущені при будівництві ГЕС на Дніпрі, найбільш критичними є соціальні питання, що пов'язані із переселенням та подальшою долею переселенців, виплатою символічних компенсацій, низькою екологічною ефективністю, захисних заходів, відшкодування втрат тощо. Не враховувалася соціально-психологічна складова, зокрема, відірваність переселенців від рідних місць, руйнування прив'язаності до рідної домівки, культурних традицій кожного окремо взятого села. Численні

пам'ятки архітектури так і залишилися похованими під водами розлитого Дніпра. Прагнення народів світу зберегти свою самобутність, акцентуючи увагу на унікальності побутової культури та психологічного складу етносу, втілюється в ідею етнічного парадоксу сучасності. Згідно нього, інтерес до свого коріння проявляється в різних формах: від спроб реанімації старовинних звичаїв та обрядів, фольклоризації культури до підкреслення унікальності та уніфікації духовної та матеріальної культури. Культурна спадщина не лише в Україні, а й у світі в цілому нерідко зазнавала різного роду руйнувань чи знищення внаслідок зневажливого ставлення. Це знайшло відображення і на міжнародному законодавчому рівні, зокрема, в Декларації Мехіко щодо політики у сфері культури 1982 року, Рекомендаціях про збереження фольклору 15 листопада 1989 року [4,5]. Оскільки сучасний розвиток українського суспільства потребує єдиної системної державної та регіональної політики у сфері екологічної культури, для забезпечення рівноваги між технічним прогресом та усвідомленням життєво необхідного екологічного імперативу, людина повертається до архаїчних витоків людського істинного буття.

У 1992 році Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо переходу господарювання держави на принципи сталого розвитку, а в 2001 році на саміті Лідерів країн-членів ЄС була прийнята в Гетеборзі «Стратегія сталого розвитку ЄС». Постановою «Про концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24 грудня 1999 року Верховна Рада України схвалює Концепцію сталого розвитку населених пунктів та вважає її основою для розробки нормативно-правових актів, програм та проектів тощо щодо регулювання планування і забудови, стимулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення податкової політики, наповнення і раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів [6]. Проте в подальшому робота із впровадженням принципів сталого розвитку в Україні не стала перспективною, як зазначено у висновках експертів того ж документу.

Узагальнюючи ідеї в галузі охорони довкілля, при розгляді документів ЮНЕСКО, Сеульської Декларації тощо, апелюючи до звернень вчених та діячів не лише до наукової спільноти, а й до людства в цілому стає зрозумілим, що чи не однією із головних причин екологічної кризи у світі є культурна криза (або криза культури) у суспільстві.

Нова епоха цивілізаційного розвитку започаткувала світоглядні зміни, систему цінностей, уявлення про взаємозв'язок як суспільства, так і природи. В цьому контексті регіональний аспект концепції сталого розвитку передбачає врахування специфічних особливостей регіонів, зокрема, природних, етнічних, соціально-економічних, культурних тощо. Культурні традиції регіонів мають під собою історичне підґрунтя, їх не можна нав'язати, прищепити, оскільки вони є результатом взаємодії природного середовища та суспільної організації. Історія освоєння людиною природи та масштаби сучасних техногенних змін лише засвідчують, що привнесення людиною культурних традицій в природне середовище формує й сучасну екологічну культуру регіону. Духовні та соціокультурні ознаки окремо взятого населення регіону, або народу (в масштабах держави) впливають на розвиток взаємодії всього людства та

еколого-формуючих систем, ув'язуючи культурні та соціальні параметри майбутнього розвитку соціуму.

Список використаних джерел. 1. Лихачев Д. С. Русская культура. — СПб.: 2000. С. 91–101. Экология культуры. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ecolife.ru/kultura/9775/>. 2. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://geoknigi.com/book_view.php?id=1132. 3. Коротка історія освоєння Дніпра // Яцик А. В., Яковлев Є. О., Осадчук В. О. До питання щодо спуску Київського водосховища / За ред. А. В. Яцика. — К.: Оріяни, 2002. — С. 6-12. — 400 прим. — ISBN 966-7373-78-9. 4. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_730. 5. Рекомендація о сохранении фольклора 15 ноября 1989 года. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_295. 6. Постанова Верховної Ради України Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

УДК 504.062.2(477)

М.В. Вердиш

supernova1984@list.ru

*Інститут зрошуваного землеробства Національної академії аграрних наук України,
м. Херсон, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЗРОШУВАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Південний регіон України відноситься до районів, де зрошення є одним з визначальних факторів обсягу виробництва продукції рослинництва. Перетворення сільськогосподарського виробництва в розвинений сектор економіки неможливо без ослаблення його залежності від несприятливих природних факторів. При штучному зрошенні ґрунту та підтримці його вологості в необхідних межах протягом усього вегетаційного періоду забезпечується висока продуктивність сільськогосподарських культур і зменшується їх залежність від природного зволоження. В сучасних умовах розвитку сільського господарства у південних регіонах України актуальним є питання оптимізації управління зрошувальними системами. За визначенням О.М. Костякова зрошувальна система – це земельна територія разом з мережею каналів і гідротехнічних споруд, які забезпечують її зрошення [1]. Надалі, зі зміною умов господарювання, ускладненням організаційної структури управління зрошувальними системами, збільшенням кількості зв'язків як між елементами зрошувальної системи так і між зрошувальною системою та водокористувачами, визначення Костякова перестало досить точно відбивати суть зрошувальної системи як об'єкта управління. Тому визначенню зрошувальної системи варто дати більш широке значення і розуміти під зрошувальною системою сукупність ієрархічно організованих підсистем, взаємодіючих у процесі забору, розподілу та відводу водних ресурсів на певній території.

Прикладом меліоративної системи зі складною структурною організацією, досить високим, на момент будівництва, рівнем технічної оснащеності та автоматизації технологічних процесів є Каховська зрошувальна система, що здатна подавати воду для зрошення 330 тис.га сільськогосподарських угідь і на водопостачання ряду населених пунктів Херсонської та Запорізької областей.

Особливостями функціонування Каховської зрошувальної системи є:

- наявність ієрархічної структури, що складається із екологічної, економічної та соціальної підсистем ;
- наявність великої кількості гідротехнічних споруд, розташованих на значній території;
- різноманіття функцій (забір води, її розподіл, використання, охорона, відведення, експлуатація гідротехнічних споруд, захист земельних угідь від шкідливого впливу вод);
- неможливість багаторазового використання водних ресурсів;
- висока капіталоємність елементів системи і внаслідок цього високі економічні втрати у разі прийняття невдалих управлінських рішень;
- велика кількість прямих та обернених зв'язків між елементами системи (технічних, соціальних, економічних, екологічних, інформаційних);
- значний соціальний ефект від функціонування зрошувальної системи.

Згідно проекту, єдина технологічна система управління Каховською зрошувальною системою не передбачалася. З переходом на ринкові умови господарювання та реформуванням аграрного сектора економіки проблема збалансованого управління зрошувальною системою стає більш актуальною, але в цілому система залишилася незмінною – робота управління Каховського магістрального каналу, що експлуатує головну насосну станцію, магістральний канал і гідротехнічні споруди на ньому координується Державним агентством водних ресурсів України. Районні управління водного господарства, що розташовані в зоні дії магістрального каналу та здійснюють експлуатацію міжгосподарської мережі і більшості точок водовиділу – перебувають у структурі відповідних обласних управлінь водного господарства (Херсонського та Запорізького). Така система управління потужним водогосподарським об'єктом порушує принцип цілісності при функціонування складної системи, що викликає додаткові складності при здійсненні водоподачі та водорозподілу, а також при укладанні договорів між водокористувачами і підприємствами водогосподарсько-меліоративного комплексу. В свою чергу, роздробленість системи водорозподілу ускладнює процес реалізації басейнового принципу управління водними ресурсами, впровадження якого передбачено ст.13 Водного кодексу України та Водною Рамковою Директивою Європейського Союзу. Згідно з цим принципом управління здійснюється не на рівні адміністративно-територіальної одиниці, а в межах річкового басейну [6]. Зона дії Каховської зрошувальної системи не є річковим басейном, але вона розташована на значній площі, в межах кількох територіальних одиниць, а використання води на цій території має комплексний характер. Виходячи з цього, управління зрошувальною системою має здійснюватися на принципах комплексності, системності, інтеграції та басейнового принципу.

Для забезпечення збалансованого управління Каховською зрошувальною системою необхідне вдосконалення організаційного механізму управління шляхом підпорядкування всіх водогосподарських організацій, в зоні дії системи, єдиному керуючому органу – управлінню Головного Каховського магістрального каналу. Реорганізація системи управління водогосподарськими підприємствами в зоні дії Каховської зрошувальної системи повинно відбуватися за рішенням уповноважених державних органів (Державного агентства водних ресурсів України) шляхом підпорядкування районних управлінь водного господарства та інших експлуатаційних організацій, що знаходяться в зоні дії Каховської зрошувальної системи єдиному центру управління. При цьому районні управління водного господарства зберігаються як юридичні особи і продовжують виконувати свої функції по експлуатації державної міжгосподарської зрошувальної мережі та подачі води водокористувачам на потреби зрошення та водопостачання.

Скорочення ієрархічних рівнів дозволяє оптимізувати комунікаційні вертикалі і час прийняття управлінських рішень та сприяє підвищенню ступеня адаптивності організації ринковим трансформаціям. Створення єдиної системи управління Каховською зрошувальною системою забезпечить:

- впровадження єдиної збалансованої, технічної, економічної, соціальної та природоохоронної політики, що враховує особливості водного об'єкта, потреби виробництва та населення в регіоні;

- еколого-економічну цілісність системи водокористування, охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- узгодженість водогосподарської діяльності та екологічної політики усіх водогосподарських суб'єктів;

- взаємодію суб'єктів водогосподарської діяльності на основі системності і комплексності;

- створення комплексної бази даних про якісні і кількісні показники стану водогосподарських об'єктів, водних джерел, обсягів водокористування тощо, що знаходяться в зоні дії Каховської зрошувальної системи.

Оптимізація структури управління великими водогосподарсько-меліоративними об'єктами дозволить більш ефективно використовувати наявні основні меліоративні фонди, підвищити значення меліорованих земель у продовольчому та ресурсному забезпеченні півдня України та країни в цілому, зменшити залежність сільськогосподарського виробництва від несприятливих природно-кліматичних умов.

Список використаних джерел: 1. Костяков А.Н. - Основы мелиораций, 6 изд., М., 1960. 2. Борицук Є.М. Основы теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: Монографія. – Львів, Растр-7, 2007 – 436 с. 3. Грановська Л.М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2009 – 414 с. 4. Мелиорация на Украине (Под ред. Гаркуши Н.А.). – 2-е изд. доп. и перераб. – Киев.: Урожай, 1985. – 376 с. 5. Наукові основи охорони та раціонального використання зрошувальних земель України / за ред. Балюка С.А., Ромащенко М.І., Сташук В.А. – Київ.: Аграрна наука, 2009. – 624 с. 6. Сташук В.А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами. – Київ, 2006 – 433 с. 7. Духовный В.А. – Водохозяйственный комплекс в зоне орошения. Формирование, развитие. – М.: Колос, 1984 – 255 с.

ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИМІРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБРЕГІОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Для сучасного етапу розвитку держави та її регіонів, одним із пріоритетних напрямів політики є налагодження стабільного інвестиційного клімату, інвестиційної політики та інвестиційної привабливості. Незважаючи на часткове впровадження ринкових реформ, Україна залишається непривабливою для інвесторів. Це пояснюють сучасним кризовим станом економіки й політики, недосконалістю та нестабільністю інвестиційного законодавства, наджорсткою конкуренцією на ринку капіталів. Отже, інвестиції виступають важливим індикатором економічного виміру сталого розвитку. Особливе місце в реалізації сталого розвитку територій займає пряме іноземне інвестування. «*Іноземні інвестиції*» – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей вкладених іноземними суб'єктами господарської діяльності в Україні, в результаті чого утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект» [2, с. 1].

Приплив капіталу є головною рушійною силою розвитку економіки адміністративно-територіальних одиниць Львівської області. Зазначимо, що іноземні інвестиції мають також інші позитивні аспекти, зокрема підвищення політичної довіри та рівня добробуту населення, взаємодія з міжнародним системами, використання передових екологічно-безпечних новітніх технологій, що знижують негативний вплив на довкілля й здоров'я населення, підвищення іміджу як регіонів так і країни тощо.

Для аналізу економічного виміру сталого розвитку у дослідженні, обчислено індекс інвестицій районів і міст обласного значення Львівської області за формулою:

$$I_{ин} = 0,5 \times (I_{инвав} + I_{инват}), \quad (1)$$

де, $I_{ин}$ – індекс інвестицій; $I_{инвав}$ – індекс інвестицій в адміністративну одиницю області по відношенню до обсягів виробництва; $I_{инват}$ – індекс інвестицій в адміністративну одиницю області по відношенню до території;

Надходження закордонних інвестицій та їх подальша участь, потребує виважених й поміркованих підходів, особливо приділений акцент на промисловий сектор і на найголовніше стратегічне природне багатство держави – земельні ресурси. За період 1995–2013 рр. в регіоні наявна стабільна динаміка зростання іноземних вкладень [3]. Аналіз статистичних даних засвідчив, що найбільш привабливим на Львівщині для іноземних інвесторів є фінансова діяльність, промисловість, операції з нерухомістю та сільське й лісове господарство. Виходячи з цього, індекс інвестицій економічного виміру розраховується на основі двох пріоритетних індексів:

$$I_{інвав} = (M_{інва} / M_{в.п.а}) / (M_{інвоobl} / M_{р.п. обл}), \quad (1.2)$$

де, $I_{інвав}$ – індекс інвестицій в адміністративну одиницю області по відношенню до обсягів виробництва; $M_{інва}$ – обсяг інвестицій з-за кордону в адміністративно-територіальну одиницю, тис. дол. США.; $M_{в.п.а}$ – обсяг виготовленої промислової продукції в адміністративно-територіальній одиниці, тис. грн.; $M_{інвоobl}$ – обсяг інвестицій з-за кордону в область, тис. дол. США.; $M_{р.п. обл}$ – обсяг виготовленої промислової продукції в області, тис. грн.;

$$I_{інват} = (M_{інва} / S_a) / (M_{інвоobl} / S_{заг}), \quad (1.3)$$

де, $I_{інват}$ – індекс інвестицій в адміністративну одиницю області по відношенню до території; $M_{інва}$ – обсяг інвестицій з-за кордону в адміністративно-територіальну одиницю, тис. грн.; S_a – площа земель адміністративно-територіальної одиниці, га; $M_{інвоobl}$ – обсяг інвестицій з-за кордону в область, тис. грн.; $S_{заг}$ – загальна площа земель області, га;

На основі описаних формул та вихідних економічних статистичних даних, нами виокремлено п'ять груп індексу інвестицій економічного виміру та проведено рейтингову оцінку (визначено ранги) районів й міст обласного значення.

1. Перша група із *дуже високим рівнем* (індекс інвестицій ($I_{ін}$) – 60,131, відповідно ($I_{інвав}$ – 2,444, $I_{інват}$ – 117,818) надходжень прямих іноземних інвестицій. До цієї групи належить м. Львів, як найбільший культурний, історичний та бізнес-центр Західної України.

2. Для другої групи характерний *високий рівень* (3,881-2,912) надходжень прямих іноземних інвестицій. До цієї групи віднесено три міста Львівської області: Самбір ($I_{ін}$ – 3,881, $I_{інвав}$ – 0,078, $I_{інват}$ – 7,685), Стрий (3,495 (0,222; 6,769)), Трускавець (3,13 (0,078; 6,182)).

3. Третя група охоплює *помірний рівень* (2,911-1,942) надходжень прямих іноземних інвестицій, що характерний для м. Дрогобич ($I_{ін}$ – 2,179, $I_{інвав}$ – 0,555, $I_{інват}$ – 3,804)). Відповідно у системі рейтингу посідає п'яте місце серед адміністративно-територіальних одиниць області.

4. Четверта група об'єднує м. Новий Розділ ($I_{ін}$ – 1,803, $I_{інвав}$ – 0,333, $I_{інват}$ – 3,273) та Перемишлянський район ($I_{ін}$ – 1,573, $I_{інвав}$ – 3,0, $I_{інват}$ – 0,147). До цієї групи визначено *середній рівень* (1,941-0,972) надходжень прямих іноземних інвестицій. За рейтинговою системою посідають шосте та сьоме місце серед адміністративно-територіальних одиниць області.

5. П'ята група із *дуже низьким рівнем* (0,971-0,000) надходжень прямих іноземних інвестицій. Ця група охоплює двадцять дві адміністративно-територіальні одиниці: Сокальський ($I_{ін}$ – 0,543; $I_{інвав}$ – 0,778, $I_{інват}$ – 0,308), Городоцький (0,39 (0,444; 0,336)), Дрогобицький (0,284 (0,555; 0,014)), Золочівський (0,184 (0,333; 0,035)), Буський (0,139 (0,222; 0,056)), Жовківський (0,128 (0,222; 0,035)), Мостиський (0,114 (0,222; 0,007)), Пустомитівський (0,056 (0,00; 0,112)), Турківський (0,038 (0,069; 0,007)), Кам'янка-Бузький (0,024 (0,00; 0,043)), Яворівський (0,017 (0,00; 0,035)), Борислав (0,014 (0,00; 0,028)), Миколаївський (0,014 (0,00; 0,028)), Радехівський (0,014 (0,00; 0,028)), Червоноград (0,003 (0,00; 0,007)), Моршин (0,00), Бродівський (0,00), Жидачівський (0,00), Самбірський (0,00), Сколівський (0,00), Старосамбірський

(0,00), Стрийський (0,00). Відповідно у системі рейтингу посідає від восьмого до двадцять дев'ятого місця серед адміністративно-територіальних одиниць області.

Аналіз значень індексів засвідчив:

- у Львівській області присутні великі контрасти іноземних вкладень й реальні інвестиції поки що дуже малі та недостатні для подолання існуючих потреб у досягненні збалансованого економічного розвитку цілого регіону;
- вигідне географічне розташування міст обласного значення, кордон області з країнами Європейського Союзу, багатий природно-ресурсний потенціал (лікувальні води), наявність кваліфікованої робочої сили (з одного боку, менталітет працездатного населення, особливо в західних областях України, характеризується великим бажанням працювати, а з іншого – для іноземних інвесторів робоча сила є досить дешевою), вільні площі закритих заводів, частково приваблюють іноземні вкладення (перша, друга і третя група);
- актуальною залишається проблема, підвищення інвестиційної привабливості адміністративних районів (четверта та п'ята група), яка одночасно відіграє ключову роль у забезпеченні сталого економічного зростання області, служить основою господарської діяльності, механізмом соціально-економічних перетворень та одним з економічних важелів у природокористуванні;

Індекс інвестицій економічного виміру сталого розвитку адміністративних районів і міст обласного значення є дуже низький (0,076 для області), що свідчить про існуючі проблеми та потребу у підвищенні сприятливого інвестиційного клімату.

Список використаних джерел: 1. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності Львівської області / Статистичний збірник Львівської області за 2012 р.: – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2013. – с. 84. 2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р., № 959-XII.[Електронний ресурс] - <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 3. Регіони Львівщини / Статистичний довідник з окремих питань соціально-економічного розвитку: – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2013. – с. 68.

УДК 911.3

В.В. Грушка

Grush_VV@ua.fm

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Для аналізу динаміки розвитку геоecологічної ситуації (ГЕС) в соціогеосистемах (СГС) міського і районного типу доцільно використовувати узагальнені системні показники, які характеризують стан досліджуваної ознаки СГС на поточний момент часу, або їхні зміни у часі при наявності часового ряду

спостережень. Стосовно дослідження ГЕС найбільш інформативними є такі системні показники, як показник стану розвитку – площа проекції образу системи у нормованому багатовимірному ознаковому просторі (БОП) на площину (графоаналітичний метод за [1]) та інформаційна ентропія, яка відображає наявність стохастичних зв'язків у СГС і пов'язаний з цим її еволюційний потенціал.

Для дослідження ГЕС міських і районних СГС Дніпропетровщини ми використовували статистичні матеріали, що відображають стан навколишнього природного середовища (НПС) за період 2007–2011 роки. Всього вибірка включає 106 статистичних параметрів окремо по містах і районах регіону. Формування БОП виконувалось за [2], згідно з чим всі індекси статистичних параметрів приводяться до інтервалу 0–1, крім цього параметри, позитивні і негативні за змістом, в індексному відображенні мають однозначну прямо пропорційну оцінку.

Розрахунки вказаних вище системних показників формування ГЕС в міських і районних СГС виконувались на кожний рік, що дало можливість оцінити динаміку розвитку ГЕС (приклади – на рис. 1, 2).

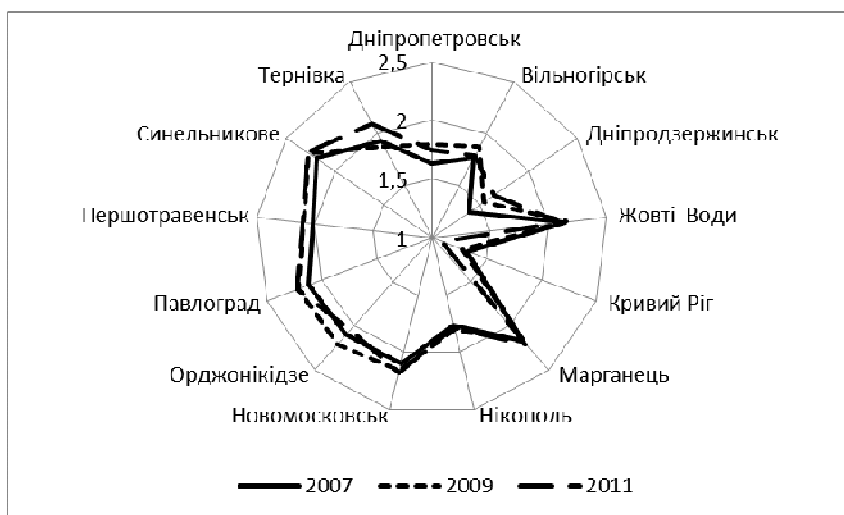

Рис. 1. Динаміка площі багатокутника міських СГС

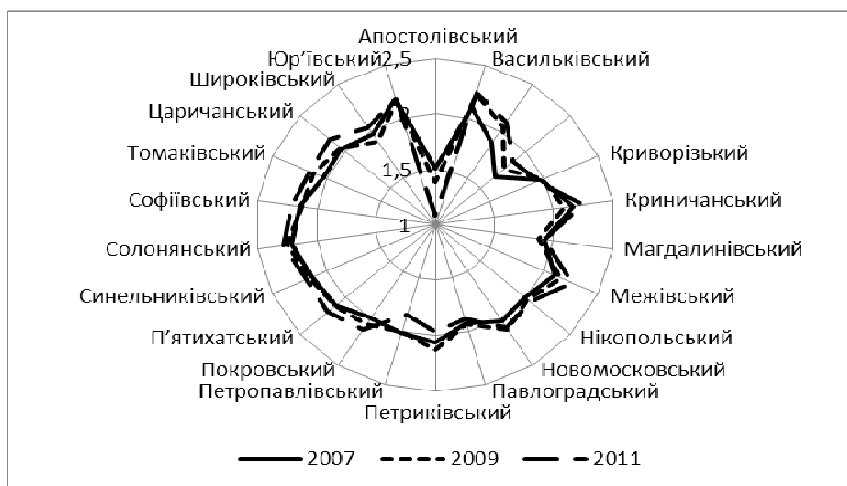

Рис. 2. Динаміка площі багатокутника районних СГС

Для більш точної оцінки динаміки розвитку ГЕС по кожному системному показнику виконувався часовий лінійний тренд-аналіз (приклад для Дніпропетровська – рис. 3), за результатами якого всі міські і районні СГС поділялися на дві групи: 1) з позитивною динамікою; 2) – з негативною динамікою. В результаті ми отримали по міським і районним СГС по дві класифікації динаміки розвитку ГЕС за площею багатокутника і за інформаційною ентропією.

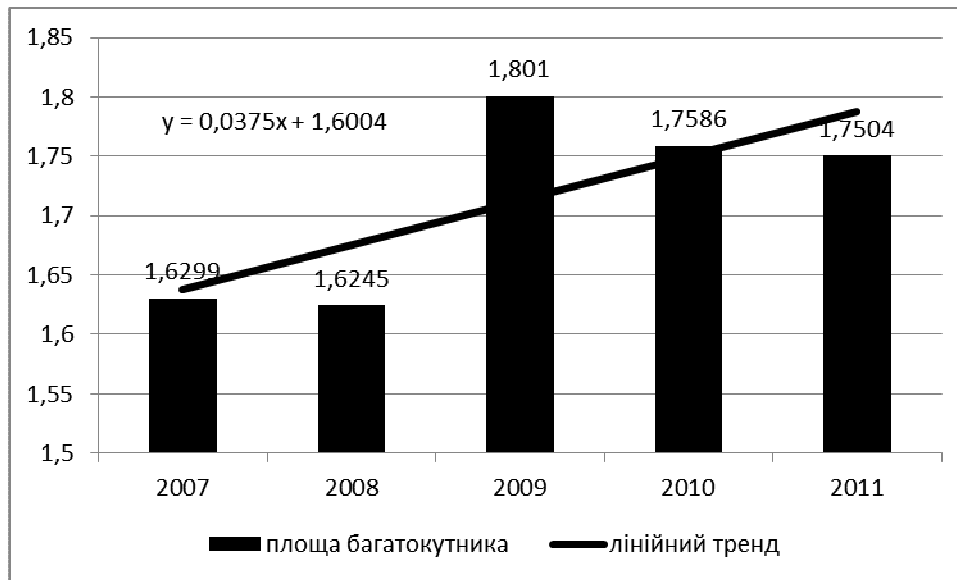

Рис. 3. Часовий лінійний тренд аналіз розвитку ГЕС м. Дніпропетровська

Подальший аналіз зводиться до знаходження взаємних перетинів отриманих лінійних класифікацій і побудови узагальнених класифікацій (табл. 1 і 2).

Таблиця 1

Класифікація міських СГС за динамікою розвитку ГЕС

Динаміка ентропії	Динаміка площі багатокутника	
	позитивна	негативна
позитивна	Група 1. Марганець, Новомосковськ, Синельникове	Група 3. Орджонікідзе
негативна	Група 2. Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Нікополь, Павлоград, Петриківка, Тернівка	Група 4. Вільногірськ, Жовті Води, Кривий Ріг

Група 1 включає міські СГС, в яких ГЕС покращується і збільшується частка стохастичних зв'язків у процесі її формування. Можна констатувати, що це оптимальний варіант часового розвитку ГЕС.

Група 2 об'єднує міста, де ГЕС покращується, але механізми її формування втрачають гнучкість і стають більш детермінованими (жорсткими).

Група 3 включає м. Орджонікідзе, де ГЕС погіршується, але еволюційний потенціал у її формуванні зростає.

Група 4 включає міста, в яких ГЕС погіршується і еволюційний потенціал її формування зменшується. Це найгірший варіант розвитку ГЕС і міста цієї групи вимагають особливої уваги стосовно покращання стану НПС.

Таблиця 2

Класифікація районних СГС за динамікою розвитку ГЕС

Динаміка ентропії	Динаміка площі багатокутника	
	позитивна	негативна
позитивна	<i>Група 1.</i> Верхньодніпровський, Павлоградський, Солонянський, Софіївський	<i>Група 3.</i> Криворізький, Магдалинівський, Петриківський, Петропавлівський, Синельниківський, Юр'ївський
негативна	<i>Група 2.</i> Васильківський, Дніпропетровський, Криничанський, Межівський, Покровський, П'ятихатський, Томаківський, Царичанський	<i>Група 4.</i> Апостолівський, Нікопольський, Новомосковський, Широківський

Коментарі до таблиці 2 аналогічні коментарям до таблиці 1. Найкраща динаміка розвитку ГЕС спостерігається у Верхньодніпровському, Павлоградському, Солонянському і Софіївському районах, найгірша – в Апостолівському, Нікопольському, Новомосковському і Широківському районах.

Таким чином, результати виконаного дослідження показують, що міста і райони Дніпропетровської області досить помітно диференційовані за динамікою розвитку ГЕС. Отримані узагальнені класифікації СГС за динамікою розвитку ГЕС можна використовувати для подальшого дослідження механізмів формування і розвитку ГЕС, а також для розробки програм покращання стану НПС і планування різноманітних природоохоронних заходів міського, районного і регіонального масштабу. Особливу увагу слід звернути на СГС, у яких спостерігається тенденція до зменшення еволюційного потенціалу розвитку ГЕС, що загрожує у майбутньому погіршенням її стану і деградацією. В таких СГС доцільно провести додаткові комплексні суспільно-географічні дослідження геоекологічної складової соціогеопроецесу для прогнозування можливості негативних змін соціальної сфери і розробки відповідних попереджувальних заходів.

Список використаних джерел: 1. Машков О.А. Графоаналітичний метод багатовимірної класифікації суспільно – географічних об'єктів / О.А. Машков, К.А. Немець // Часопис соціально – економічної географії. – Вип. 8(1). – Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 30-35. 2. Немець К.А. Моделювання траєкторії розвитку регіональних соціогеосистем України / К.А. Немець // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2009. – Вип. 7 (2). – С. 66–80.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Сталий розвиток суспільства постає сьогодні як одна з найважливіших і невідкладних проблем. Наприкінці ХХ століття людська цивілізація усвідомила, що стоїть на порозі цілого комплексу криз: екологічної, демографічної і не менш важливої економічної.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2013 років загострила проблему формування механізмів забезпечення сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем. Регіональні системи, функціонування яких дуже залежить від кон'юнктури зовнішніх фінансово-економічних параметрів (наприклад, валютний курс, динаміка фондових бірж, життєвий цикл будь-якої галузі господарства) зіткнулись з набагато більш суттєвими соціально-економічними проблемами, в порівнянні з регіонами, що мають диверсифіковану структуру економіки, певні фінансові резерви, так необхідні для протистояння негативним зовнішнім факторам [4]. А для деяких регіонів України, таких як моно-промислові території чи найбільш депресивні суб'єкти держави, проблема недостатнього сталого розвитку в період найбільш гострої кризової фази фактично стала проблемою виживання. Зрозуміло, що в більшості таких випадків регіони отримали фінансову підтримку держави, проте така допомога скоріше відкладає проблему забезпечення сталого розвитку, а не вирішує її.

Таким чином, на нашу думку, забезпечення довготривалого сталого розвитку регіонів являється однією з ключових проблем сучасного регіонального соціально-економічного розвитку, яка повинна вирішуватися не суб'єктивно (наприклад, на основі особистого взаємозв'язку керівників регіонів з представниками вищих органів влади, окремих міністерств та відомств, Верховної Ради), а на відповідному науковому рівні, на основі об'єктивних, обґрунтованих моделей, критеріїв та механізмів.

Слід зазначити, що в різних джерелах інформації відсутня єдина думка з приводу суті та змісту категорій «сталість економіки» та «сталий регіональний розвиток». Д.С. Львов вважає, що сталий розвиток розглядається як «...соціальна революція, що змінює етичні установки, систему цінностей і нормативів сучасного суспільства» [6, с. 11]. Зазначає також, що головною темою сталого розвитку, що має перше значення для долі багатьох людей, є збільшення різниці в доходах населення, бідність і проблема вигідного розподілу ресурсів [6]. А.І. Фоломйов економічну сталість розглядає як важливу інтеграційну якість господарчої системи корпоративного рівня. Зазначає: «Як наукова категорія сталий розвиток економіки відображає суть особливого стану системи господарства в ринковій економіці, що характеризує гарантію

ціленаправленості її руху в сучасному та прогнозованому майбутньому» [9, с. 39]. Тобто, автор пов'язує можливість господарчої системи отримати перераховані характеристики з «активним використанням перетворювальних можливостей науково-технологічних факторів саморозвитку». Тим самим категорія «сталого розвитку» дуже тісно переплітається з особливим станом економічної динаміки, з її позитивним інноваційним напрямком.

Концепція сталого розвитку регіонів розглядалась і С.Я. Дятловим, який вбачав у «сталому розвитку» комплексний розвиток людського суспільства, що на основі ціле-направленого існування, раціонального природокористування, економічної ефективності і соціальної справедливості надає екологічні, економічні та соціальні послуги всім членам суспільства, підтримуючи при цьому природно-екологічну, соціально-економічну системи в стабільному стані і слугує цілям задоволення нормальних духовних і матеріальних потреб сучасного і майбутнього покоління [1]. С.А. Дятлов відмічає, що цілий ряд обставин не дозволяє Україні копіювати зарубіжний досвід переходу на модель сталого розвитку, так як Україна знаходиться в інших умовах екологічного і соціально-економічного розвитку.

У визначенні Світового Банку сталий розвиток – це управління загальним капіталом суспільства в інтересах збереження і примноження людських можливостей. Це гармонійний розвиток виробництва, соціальної сфери, населення і навколишнього природного середовища [5]. На нашу думку, дані визначення не відображають суттєвих ознак саме сталого розвитку. Також, очевидно, що категорії «розвиток» і «управління» не являються синонімами. Так, стійкий розвиток регіональної економіки може бути досягнутим і без активного державного управління в даній області, а за рахунок переваг з боку ресурсозабезпеченості регіону та особливостей галузевої структури його економіки. Т.В. Яригіна, надаючи перевагу соціальним та етичним інтересам, характеризує сталий розвиток як розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління не жертвуючи можливостями майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [7]. В даному визначенні чітко простежується екологічний аспект сталого розвитку.

На основі аналізу існуючих підходів можна охарактеризувати сталий розвиток регіонів як здатність регіональної соціально-економічної системи стабільно згладжувати негативний вплив змін зовнішніх та внутрішніх факторів, а також трансформувати такі зміни в регіональні конкурентні переваги за умови збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної підсистем регіону. Тобто, сталий розвиток являє собою, перш за все, стабільність функціонування регіональної системи в умовах впливу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз і тим самим отримувати додаткові конкурентні переваги. Наприклад, вразі швидкої девальвації національної економіки, регіональна економіка має можливість підвищити стійкість за рахунок швидкого створення і активізації діяльності імпортозамінних виробництв. Негативні зміни в податковому законодавстві для юридичних осіб можуть бути направлені на конкурентні переваги за допомогою активної регіональної підтримки малого приватного підприємництва, що функціонує в

рамках спрощеної системи оподаткування, що надасть регіональній економіці додаткові конкурентні переваги в порівнянні з економічними системами сусідніх регіонів, де малий бізнес розвинений слабо.

Тобто, основною метою сталого розвитку регіонів України можна вбачати в забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів, в збереженні якості навколишнього середовища регіонів, в раціональному використанні природно-ресурсного потенціалу через побудову вискоєфективних економічних систем регіонів, що стимулюватимуть екологічну сталість, продуктивну працю, науково-технічний прогрес та соціальну спрямованість.

Список використаних джерел: 1. Гилев С.Е. Распределенные системы принятия решений в управлении региональным развитием. – М.: ИПУ РАН, 2010. – С.52. 2. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие – проблема выживания человека // Человек. – 2003. – №5. – С.11. 3. Дорохов А.В. К вопросу о сущности эффективной региональной политики // Вопросы теории и практики управления. – 2010. – №7. – С.22. 4. Дроняк А. Сталий розвиток у світі та регіоні / А.Дроняк, О.Турчинська // Краєзнавство. Географія. Туризм.-2010. - №6.- с. 3-7. 5. Концепція сталого розвитку України / за заг. ред. Ю.І.Костенка, Б.Є.Патона; наук. кер. розробки В.Я.Шевчук. – К.,1997. 6. Львов Д.С. Экономика развития. – М.: Экзамен, 2002. – С.11. 7. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження: монографія / С. А. Романюк. – К.: вид-во УАДУ, 2001. – 112 с. 8. Садовенко А.П. Сталий розвиток суспільства:(навчальний посібник) / А.П.Садовенко, В.І.Серета, Л.Ц. Масловська. – К., 2009. – 239 с. 9. Фоломьев А.И. Экономическая динамика и устойчивость хозяйственных систем // Экономическая устойчивость и инвестиционная активность. – М.: РАГС, 1996. – С.39. 10. Якимов А.В. Современные проблемы развития территорий // Бизнес-газета. – 2009. – №3. – С.11.

УДК 911.3:620.91

К.О. Кравченко

kate4465@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. П. А. Вірченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРОДНИХ ВУГІЛЬНИХ ВІДВАЛІВ ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ПЛОСКИХ СОНЯЧНИХ КОЛЕКТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Актуальність теми. Вугільна промисловість Донбасу є життєво важливою складовою національної економіки і промислового виробництва. Проте, характерною особливістю розробок вугільних родовищ є видалення великих мас покриваючих і вміщуючих порід, річні обсяги яких в кілька разів перевищують обсяги видобутого вугілля. Згідно з законами екологічної безпеки та раціонального природокористування, найбільш ефективним способом рекультивациі породних відвалів є їх повна ліквідація, але у сучасному суспільстві практично не існує можливості реалізації цього шляху, що пов'язано з багатьма економічними причинами.

Отже, оцінка перспектив та розробка нових технологій, на основі екологічно-безпечного та економічно-ефективного використання породних

відвалів є достатньо актуальним питанням [1].

Метою роботи є аналіз перспектив використання породних вугільних відвалів для розміщення плоских сонячних колекторів на прикладі Донецької області.

Викладення основного змісту. Характерною тенденцією розвитку сучасної електроенергетики України є її рух у напрямку екологічно чистої енергетики на базі поновлюваних джерел енергії [2]. Основними причинами цього є вичерпність традиційних енергоносіїв, необхідність покращення стану навколишнього середовища і значний потенціал поновлюваних ресурсів України. Донецький регіон, разом з Кримом, Запорізькою, Миколаївською, Херсонською, Одеською областями відноситься до найбільш перспективних для використання геліоенергетики. В умовах вуглевидобувних районів Донецької області також існують певні передумови для ефективного розташування плоских сонячних колекторів та використання сонячної енергії. Такий комплексний підхід дозволить одночасно з рішенням кількох техніко-технологічних проблем вирішити питання підвищення екологічної безпеки Донецького регіону. Станом на сьогодні, в межах міста Донецьк, розташовано більше 140 породних відвалів, які займають площу близько 10 млн. м². Кількість відходів, розміщених у відвалах, становить 600 млн. т. Розміри зон впливу відвалів варіюють в межах 500-1000 м. Виходячи з цього, площа їх сумарного впливу становить більше 50% території Донецька [2].

На території Донецької області для встановлення сонячних колекторів доцільним є використання старих відвалів (віком більше 50 років), адже ця категорія відвалів у черзі на ліквідацію стоїть останньою. Такі відвали не становлять активної загрози життю людей та екологічному стану довкілля. З таких відвалів не відбувається підвищене пилоутворення, не викидаються в атмосферу забруднюючі речовини, а дощові води, що стікають з них не мають підвищеної концентрації небезпечних речовин [1]. Ефект від використання плоских сонячних колекторів на териконах є потрійним (рис. 1).

Отже, використання енергії сонця має важливе значення для зменшення забруднення повітряного басейну в Донецькій області, яка відноситься до регіонів з високим техногенним навантаженням. Загальний річний технічний потенціал сонячної енергії в області складає 0,27 млн. т у. п [3].

Для розміщення сонячних модулів достатньо зручними є терикони, адже, завдяки відкритості їх поверхні та куту її нахилу зростає коефіцієнт корисної дії при попаданні сонячних променів. Крім того, таке використання териконів знижує небезпеку їх займання. На базі сонячних модулів можливо створити геліоелектростанції потужністю 110 МВт, з річним виробництвом електроенергії у 116 млн. кВт/г щороку. При діючому в Україні "зеленому тарифі" 0,46 євро сума економічного ефекту становитиме близько 53 млн. євро щороку. Орієнтовна окупність таких станцій становить близько 6,5-7 років, вартість станцій – приблизно 330 млн. євро [3].

В кліматометеорологічних умовах Донеччини для сонячного теплопостачання ефективним є застосування плоских сонячних колекторів, які використовують як пряму, так і розсіяну сонячну радіацію. Однак, сонячна

батарея взимку буде не достатньо ефективною. Використання плоских сонячних колекторів має певні переваги і недоліки, які представлені на рис. 2.

Рис. 1. Ефект від використання плоских сонячних колекторів
(побудовано автором за даними [3])

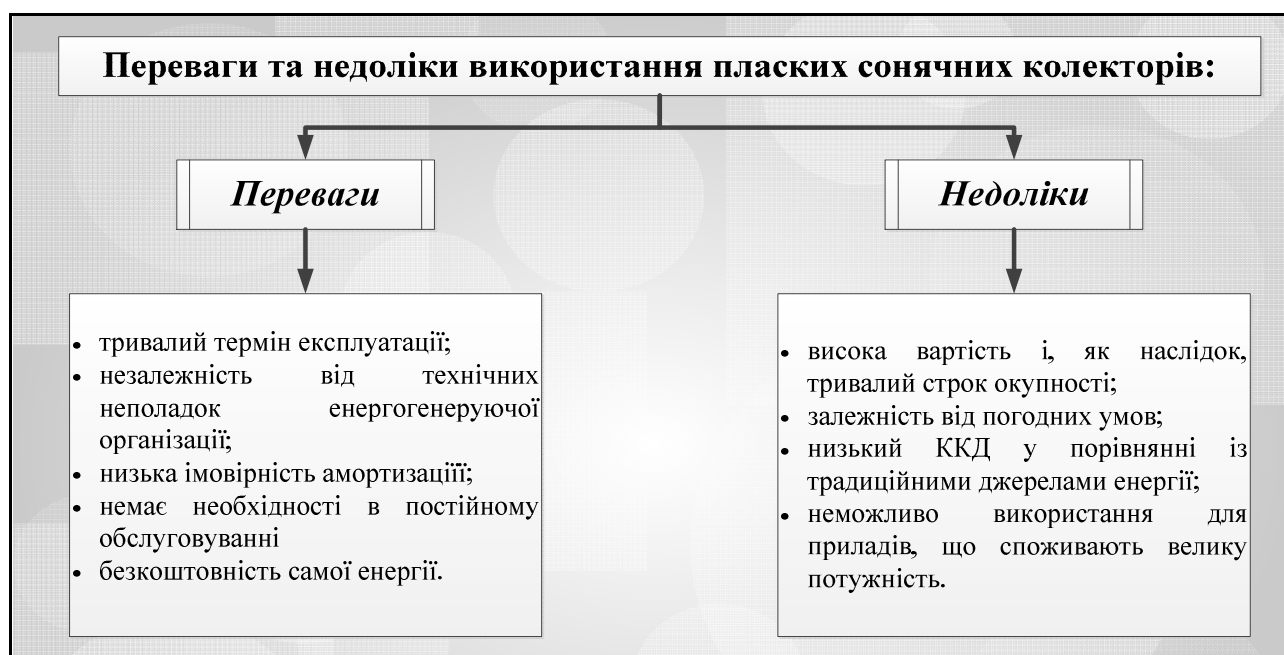

Рис. 2. Переваги та недоліки використання плоских сонячних колекторів

Зокрема, до переваг використання плоских сонячних колекторів можна віднести тривалий термін використання, низьку амортизацію, безкоштовність отриманої енергії. До основних недоліків відносяться: велика вартість сонячних батарей, сезонність використання та низький ККД. Проте, не зважаючи на зазначені недоліки, використання сонячних колекторів буде цілком виправданим при їх розміщенні на териконах.

Висновок. Екологічну небезпеку породних відвалів можна значно зменшити за умови їх раціонального використання. Запропоновані у статті рекультивацийні заходи можна віднести до ресурсозберігаючих технологій та прикладів ефективного використання альтернативних джерел енергії, що може призвести до зменшення екологічних ризиків, викликаних техногенним навантаженням в Донецькому регіоні.

Список використаних джерел. 1. Кузык И.Н. Оценка степени экологической опасности горящих породных отвалов ГХК «Донецкуголь» / Вісті Донецького гірничого інституту. – 2009. - №1 - С. 101-105. 2. Макеєва Д.О. Підвищення надійності життєзабезпечення за рахунок використання вітроустановок, що встановлені на породних відвалах / Д.О. Макеєва // Сборник научных трудов Sworld. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції - 2012. - Выпуск 1., с. 112-114. 3. Реабілітація порушених територій - териконів, шляхом створення на них електростанцій на базі сонячних модулів / Олександр Ланц, Київ, 2010 р.

УДК 502.3 (477.51)

О.В. Петришина

osca.ossa@yandex.ua

Науковий керівник – д-р геогр. наук С.А. Лісовський
Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ВИКИДІВ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН В АТМОСФЕРУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На фоні надмірно техногенізованої України Чернігівщина з усією сукупністю невирішених екологічних проблем відрізняється відносною екологічною благополучністю. Але, при цьому, вона має значні екологічні проблеми пов'язані з атмосферою.

Загалом в атмосферу області в 2012 році було викинуто 93,545 тис. тонн шкідливих речовин. В загальній структурі викидів на частку стаціонарних джерел припадає 49% викидів, пересувних – 51%. В цілому в області спостерігається тенденція незначного збільшення викидів як пересувних, так і стаціонарними джерелами забруднення (рис. 1).

Серед стаціонарних джерел викидів шкідливих речовин в атмосферу області основними забруднювачами є підприємства по виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води, а також сільське господарство, мисливство, лісове господарство, діяльність транспорту та зв'язку (рис. 2). Це зумовлено декількома причинами, зокрема особливостями структури економіки регіону, технологічним рівнем підприємств, що належать до цих видів економічної діяльності тощо.

Досить значний внесок у забруднення здійснюють, також, добувна та переробна галузі промисловості області.

Частка викидів підприємств інших видів економічної діяльності, (будівництво; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; державне управління; охорона здоров'я та надання

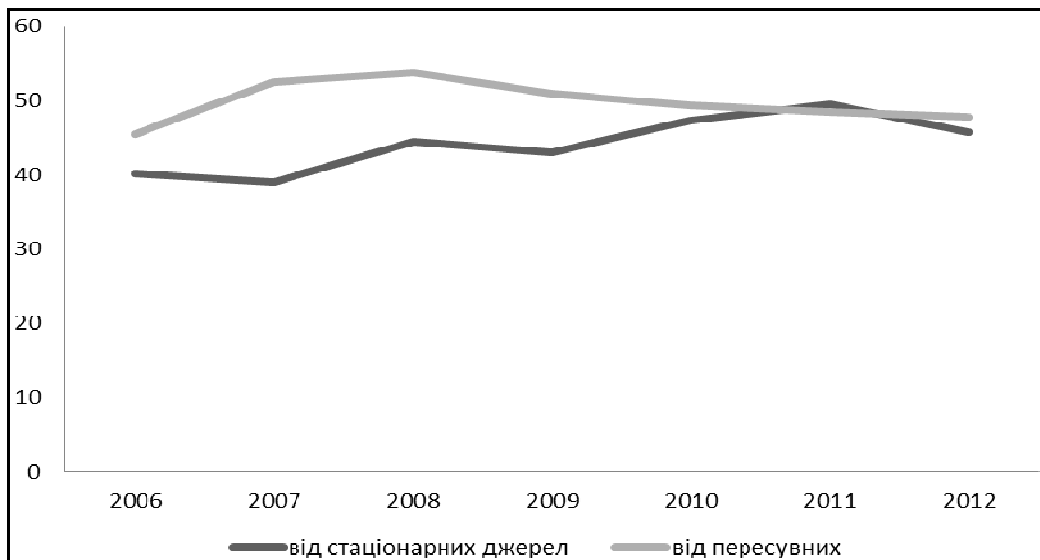

Рис. 1. Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними та пересувними джерелами забруднення Чернігівської області за період 2006–2012 р. (тис. т) [1, 2]

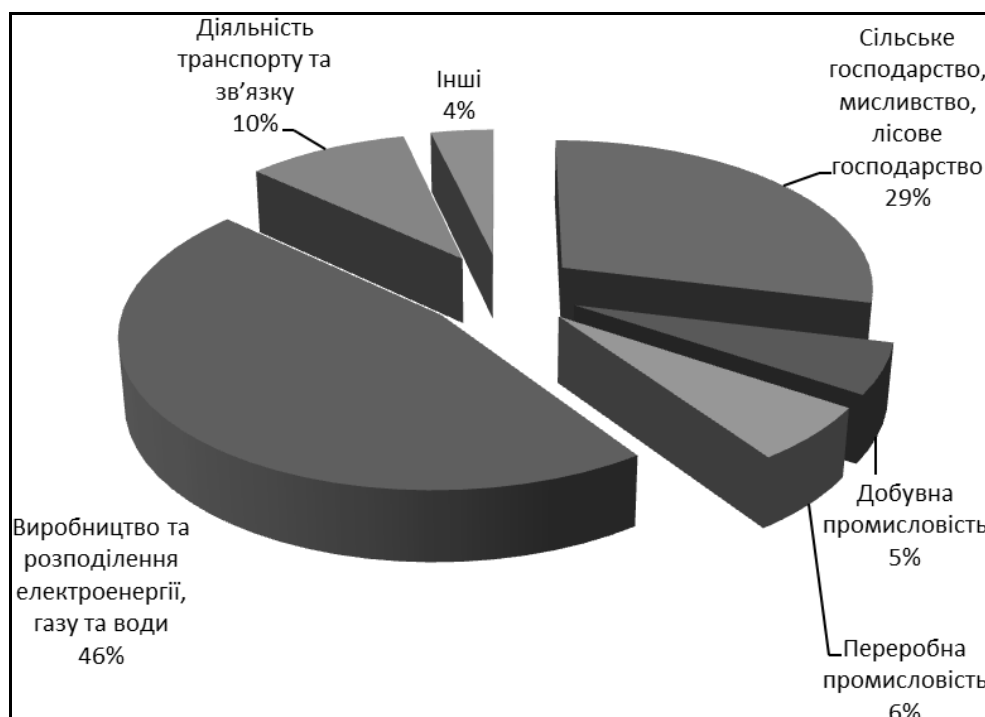

Рис. 2. Структура викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами викидів у Чернігівській області у 2012 р. [1]

соціальної допомоги) становить всього 4% від усього обсягу викидів стаціонарних джерел області.

В структурі викидів окремих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря у 2012 році основними є: пил – 5,320 тис. т (2011 – 5,432), діоксид сірки 12,961 тис. т (2011 – 14,296), діоксид азоту – 3,928 тис. т (2011 – 4,110), оксид вуглецю – 2,872 тис. т (2011 – 2,693). Основними забруднювачами атмосфери регіону є підприємства, які належать до розподілення

електроенергії, газу і води, насамперед КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» 2006 р. (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка викидів шкідливих речовин КЕП «Чернігівська ТЕЦ»
ТОВ фірми «ТехНова» 2006 – 2012 р. [1, 2]**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Валовий викид, т	11578,64	11419,81	15470,39	17105,06	17462,38	20924,54	19222,86
% від загальних викидів стаціонарних джерел по області	29,0	29,2	35,0	40,0	36,8	42,2	42,0

Таблиця 2

**Чернігівська область. Зміна в структурі викидів шкідливих речовин
в атмосферне повітря окремими видами економічної діяльності
в період 2006–2012 р. [1, 2]**

Види економічної діяльності	Частка в загальній структурі викидів, %, 2006	Частка в загальній структурі викидів, %, 2012	Зміна частки викидів в період 2006 – 2012 р.
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	32,5	29,0	-3,7
Добувна промисловість	8,2	5,4	-2,7
Переробна промисловість	12,1	6,0	-6,07
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	30,2	46,4	16,1
Будівництво	0,6	0,2	-0,4
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,3	0,3	0,01
Діяльність транспорту та зв'язку	11,3	9,5	-1,7
Державне управління	2,6	1,5	-1,02
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,2	1,0	-0,2
Інші	1,0	0,7	-0,1

На сьогоднішній день на вирішальний вплив на динаміку викидів від стаціонарних джерел в атмосфері повітря в Чернігівській області має режим підприємство КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова». На протязі року, впливає на загальний об'єм викидів області. Загалом викиди складають 42% викидів від стаціонарних джерел області. Речовинами, які вносять вагомий кількісний вклад у сумарні викиди забруднюючих речовин підприємства та негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, є: вугільна зола, сполуки азоту, сполуки сірки та оксид вуглецю. Підприємством в атмосферне

повітря викидається за рік 2,463 тис. тонн сполук азоту, діоксину сірки 12,352 тис. тонн, оксиду вуглецю 0,183 тис. тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок 4,205 тис. тонн [1]. Основними причинами, що зумовлюють великі обсяги викидів на підприємстві є низький рівень обладнання обладнанням із захисту атмосфери. За період 2006–2012 рр. в галузевій структурі викидів області відбулися зміни (табл. 2). Територіальні особливості викидів представлено на рис. 3. Як видно з нього, найбільшою концентрацією викидів відзначаються території Чернігівського району (в основному за рахунок викидів у м. Чернігові) та Варвинського району. Північно-східна частина області відзначається незначними обсягами викидів у атмосферу.

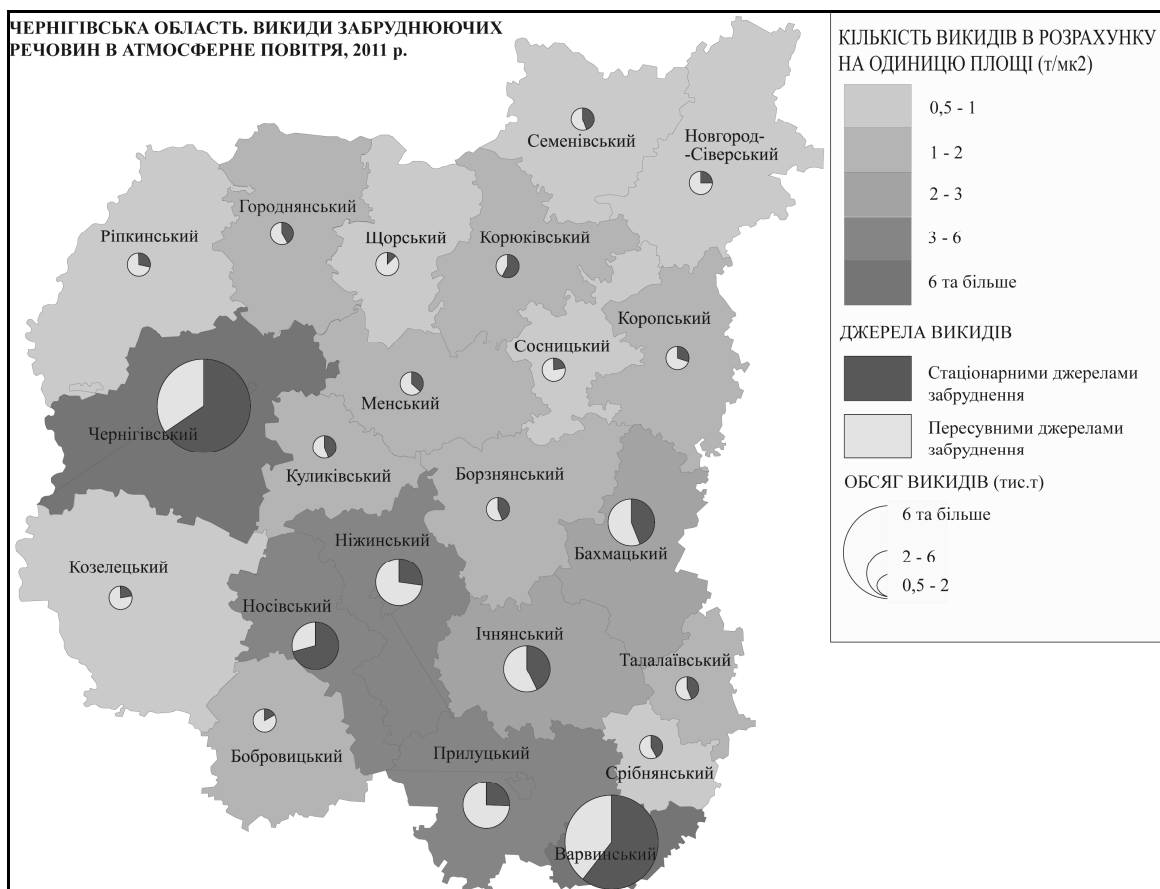

Рис. 3. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Чернігівській області у 2011 р [3]

Висновки. На прикладі Чернігівщини можна сказати, що проблема антропогенного забруднення атмосферного повітря залишається актуальною для країни, оскільки саме цей вид забруднення найбільш негативно впливає на навколишнє середовище.

Список використаних джерел: 1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco23.gov.ua/>. 2. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco23.gov.ua/>. 3. Статистичний щорічник Чернігівщини за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernivstat.gov.ua/>

ЗАБРУДНЕННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД В МЕЖАХ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ

Підземні води є невід'ємною складовою частиною водних ресурсів. Серед них особливо важливе значення прісних підземних вод, які, як джерело водопостачання, мають ряд переваг перед поверхневими. Вони, як правило, характеризуються більш високою якістю, краще захищені від забруднення і випаровування, їх ресурси в значно меншій мірі залежать від сезонних і багаторічних коливань клімату. Саме тому, незважаючи на факт, що Чернігівський район у достатній мірі забезпечений поверхневими водами, на питні та санітарно-побутові потреби населення в районі використовуються лише підземні води, які приурочені до Дніпрово-Донецького артезіанського басейну. Проте варто зазначити, що умови формування підземних вод мають тісний зв'язок із зовнішнім середовищем, внаслідок чого підземні води продовжують формуватися в процесі експлуатації. Тому антропогенні фактори поряд із природними мають суттєвий вплив на стан підземних вод і в комбінації зумовили ряд проблем, пов'язаних із забрудненням експлуатаційних запасів підземних вод Чернігівського району. Для водопостачання в районі в основному використовуються прісні (рідко з мінералізацією 1-3 г/л) підземні води верхньої зони, в якій хімічний склад води тісно пов'язаний зі складом поверхневих і атмосферних вод та впливом кліматичних факторів, рельєфу і характеру гідрографічної мережі. Тому ґрунтові води даної території є майже повсюдно незахищеними від забруднювачів.

Також перспективними для водопостачання Чернігівського району є водоносні горизонти, що залягають на глибині 300-800 (1000) м. Проте міжпластові води також є вразливими до забруднення, хоча рівень їх захищеності від політантів у межах різних ландшафтів різний [1, 2].

Основною причиною є відмінності у відкладах, що перекривають водоносні горизонти, зумовлюючи різний ступінь захищеності міжпластових вод території району, що показано на рис.1. Так, серед алювіальних відкладів заплави у долині р. Десна та її приток переважають слабопроникні четвертинні відклади торфу, суглинків, а також палеоценові мергелі, що перекривають водоносні горизонти захищаючи їх від інфільтрації політантів.

У відкладах других-третьох надзаплавних терас Десни переважають елювіальні, еолово-делювіальні й алювіальні піски та супіски, які не перешкоджають проникненню забруднюючих речовин з поверхні землі, а тому міжпластові води на цій території є незахищеними.

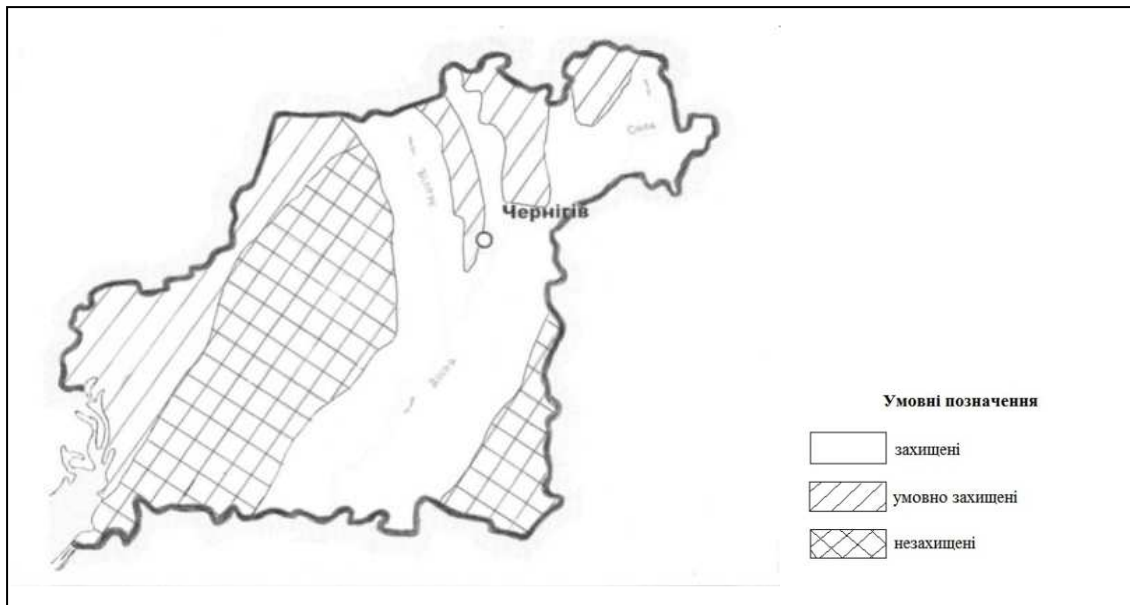

Рис. 1. Захищеність міжпластових вод Чернігівського району

У північній та західній частинах району наявні еолово-делювіальні, водно-льодовикові та льодовикові відклади межиріч, представлені супісками, суглинками з гравієм та валунами кристалічних порід, які менш ефективно захищають міжпластові води від проникнення поллютантів.

Таким чином природній механізм захисту міжпластових вод не є достатньо ефективним, що погіршується ще й антропогенним впливом, оскільки в Чернігівському районі діють 233 свердловини, які несуть загрозу забруднення підземних вод, особливо при неправильній та безконтрольній експлуатації.

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу становлять безгосподарські свердловини, контроль за станом яких майже не ведеться. Таких у межах району на 2013 рік налічувалось 11. Незважаючи на щорічне проведення на території району робіт по ліквідаційному тампонажу свердловин, їх кількість не тільки не зменшується, а навпаки зростає. При переході права власності на земельні ділянки, новими власниками приймаються рішення щодо доцільності використання розташованих на них артезианських свердловин, непотрібні кидаються напризволяще і залишаються поза контролем та регулюванням. Це призводить до порушення природного хімічного складу підземних вод [3].

Крім цього значний вплив на стан підземних вод у північно-східній частині Чернігівського району створюють промислові підприємства міста Чернігова, особливо «водоємкі» виробництва машинобудівної галузі із систем яких при інфільтрації в підземні води потрапляють сульфати, хлориди, залізо, цинк, хром тощо. Якість підземних вод на території населених пунктів погіршують стоки житлово-комунального комплексу, протікання та інфільтрація яких призводить до потрапляння в підземні води бактеріальних забруднювачів, сполук нітрогену, а також поверхнево-активних речовин із синтетичних миючих засобів.

Сільськогосподарська діяльність населення Чернігівського району, внаслідок припинення надмірної хімізації та занепаду крупних виробників, на даний момент справляє менш негативний вплив на підземні води, але

використання хімічних добрив, гербіцидів, фунгіцидів і т.д. продовжує нести загрозу забруднення поллютантами, особливо для ґрунтових вод.

Внаслідок слабкої захищеності підземних вод та антропогенної діяльності, питома вага відхилень проб питної води від санітарно-хімічних нормативів у колодязях району становить 53,6%, а в мережі централізованого водопостачання – 9,8%. Також значною є питома вага відхилень проб питної води за бактеріологічними показниками, яка у колодязях становить 51,5%, а в мережі – 3,9% [3, 4]. Причиною таких розбіжностей є те, що колодязна вода береться з ґрунтових вод, не захищених від вертикальної фільтрації забруднюючих речовин, а мережа центрального водопостачання використовує переважно міжпластові води, які є більш захищеними особливо в межах річкових заплав. Значні відхилення від норми в обох випадках свідчать про серйозність проблеми забруднення підземних вод Чернігівського району, яка потребує вирішення, але насамперед – детального аналізу ситуації та причин її виникнення.

Список використаних джерел: 1. Бочевер Ф.М. *Защита подземных вод от загрязнения* / Бочевер Ф.М., Лапшин Н.Н., Орадовская А.Е. – М.: Недра, 1979. – 254 с. 2. *Гірничий енциклопедичний словник т. 3.* / [за ред. В. С. Білецького]. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – 752 с. 3. *Екологічний паспорт Чернігівської області* / [В.Ю. Ганжа Т.Г. Небрат, Т.Г. Дадашева та ін.]; Держуправління охорони навколишнього пр. середовища в Чернігівській обл. – Чернігів, 2011. – 159 с. 4. *Экологическая гидрогеология : [учебник для вузов]* / [Белоусова А.П., Гавич И.К., Лисенков А.Б., Попов Е.В.]. – М.: ИКЦ «Академкнига», 2006. – 397 с.

УДК [911.2 : 332.33](477.61)

Д.С. Сопов

sopovich@rambler.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. О.О. Кисельова

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна

СУЧАСНА СТРУКТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Вступ. Заселення й інтенсивне освоєння будь-якої території неминуче призводить до тиску на природне середовище та змін у його ландшафтній структурі. Особливо це позначається на землях, по-перше, через те, що вони є найбільш вразливим компонентом середовища, по-друге, серед різних видів природних ресурсів найбільше значення мають земельні ресурси, а земля – це головний засіб виробництва.

Сільськогосподарське виробництво в Луганській області використовує 72% всіх земель на її території та несе на собі основний тягар відповідальності за стан земельних ресурсів і екологічну рівновагу в агроландшафтах [2]. У свою чергу, ефективність агропромислового виробництва залежить від стану ґрунтового покриву й характеру його використання. Для Луганської області ця залежність поглиблюється тим, що вона розташована в зоні ризикованого

землеробства. Проблеми землекористування в найсхіднішій області України, як і в інших регіонах, базуються на нераціональному, екстенсивному використанні земель, передовсім сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Луганська область займає площу 26,7 тис. км², що становить 4,4% від усієї території України. Забезпеченість населення землею в Луганській області значно поступається цьому показникові для всієї України (на 27%) і ще більше – для світу (на 63%). Земельний фонд Луганської області характеризується надзвичайно високим показником сільськогосподарської освоєності. На сільськогосподарські землі, станом на 1 січня 2013 р., припадає 73,30% від загальної площі цієї адміністративної області (для порівняння: світові запаси сільськогосподарських земель становлять 37,1% від загальної площі земельних ресурсів [4], а в Україні вони дорівнюють 71,06% [3]). Про економічний потенціал країни свідчить, передовсім, показник землезабезпеченості її населення. На одного мешканця у світі припадає 2,26 га із земельного фонду, в тому числі 0,84 га – із сільськогосподарських земель, 0,24 га ріллі, 0,67 га лісових земель [3]. В Україні ці показники дорівнюють відповідно 1,3; 0,93; 0,67 та 0,23 га.

Забезпеченість землею населення Луганської області на 27% нижча, ніж загалом в Україні та на 63% є нижча, ніж у світі. За площею ріллі, що припадає на одну особу, Луганська область також поступається середнім показникам для України. І особливо низьким є рівень забезпечення лісовими ресурсами, що характеризується показником 0,15 га/ос., тобто майже у 5 разів менше, ніж у середньому по Україні. На особливо цінні сільськогосподарські угіддя на Луганщині припадає 16,1% (в Україні – 36,7%), на особливо цінну ріллю – 20,3% (в Україні – 44,8%) [1]. Аналіз структури земельних ресурсів Луганської області призводить до висновку щодо диспропорції між землями, що перебувають в інтенсивному сільськогосподарському використанні, та середовищестабілізуючими природними угіддями.

У структурі земельного фонду Луганщини переважають сільськогосподарські землі. У свою чергу, 65,46% угідь використовуються під ріллю, що вважається дестабілізуючою компонентою у структурі земель, а на середовищестабілізуючі компоненти припадає лише 4,54%.

Стабілізуючу роль у землекористуванні, як раніше зазначалося, відіграють ліси та лісонасадження, але вони займають лише 355,80 тис. га або 13,33% від площі території області. Таким чином, лісистість Луганської області є нижчою за загальноукраїнський показник. а саме – 17,4% (оптимальним вважається показник 16%). У структурі земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (так звані сухі), які займають 188,68 тис. га, або 7,07% території, виділяють, зокрема, кам'яністі землі, піски та яри.

За останні роки у структурі земельних ресурсів відбулися зміни, що свідчать про прогресуючі дестабілізаційні процеси. Якщо площа ріллі на Луганщині скоротилася на 0,4%, площа багаторічних насаджень – на 0,1%, то площа, зайнята перелогами (стабілізаційна компонента), скоротилася на 0,7%, лісовкриті території – на 0,1%.

Структура земельних ресурсів Луганської області зазнала певних змін і через проведення земельної реформи. Внаслідок роздержавлення та приватизації землі на Луганщині з'явилася велика кількість землевласників і землекористувачів, що призвело до значної роздробленості сільськогосподарських угідь у межах області, зокрема ріллі.

Наслідки стрімкого роздержавлення земельного фонду та зростання частки приватної власності наразі не можуть бути прогнозованими. Лише розподіл земель за землекористувачами свідчить про екстенсивне їх використання: сільськогосподарські землі в колективній власності розорані на 99,6%, у приватній власності перебуває 100%. У сучасних умовах приватизації, розмежування земель та можливого запровадження купівлі-продажу землі ситуація у землевпорядкуванні стає все більш некерованою. Тому вона залишається актуальною, оскільки змінюється частіше за все регресивним шляхом, а саме – через залучення у виробництво ерозійнонебезпечних та порушених земель.

Структура земель визначається і їхнім якісним станом, зокрема родючістю, водним режимом, природною непридатністю до господарського використання тощо. Загалом, 13,1% сільськогосподарських угідь та 0,7% площі ріллі характеризуються низькою родючістю. Дефляційнонебезпечними є 20,2% площі сільгоспугідь та 26,7% площі ріллі. Водною ерозією пошкоджено 63,3% угідь, а сама рілля – на 67,4% [2].

На землі промислового використання припадає 4,82% від загальної площі Луганщини. Особливо великого значення для стану земельного фонду області набуває використання земель, що перебувають у сфері гірничовидобувної промисловості. Її функціонування призводить до утворення так званих порушених земель, які не лише скорочують земельний фонд, але і здійснюють негативний вплив на довкілля, зокрема, на стан ґрунтового покриву прилеглих територій.

Висновки. Проблеми землекористування в Луганській області полягають, серед іншого, в дефіциті земель взагалі та в нераціональному використанні наявних земель, зокрема сільськогосподарського призначення.

Аналіз структури земельних ресурсів Луганської області свідчить про високу сільськогосподарську освоєність території, незначну лісистість і явну диспропорцію між землями, що перебувають в інтенсивному сільськогосподарському користуванні, та середовищестабілізуючими складовими.

Родючість земель падає через деградаційні процеси, спровоковані як природними, так і соціально-економічними чинниками. Постає нагальна потреба у тверезій оцінці реального перебігу процесів реформування земельних відносин та змін форм землекористування.

Список використаних джерел: 1. Державний земельний кадастр України станом на 01.01.1996 р. – Кн. 2. – К. : Держ. комітет України із земельних ресурсів, 1996. – 156 с. 2. Милехин П.А. Ландшафтная организация территории землепользований – основа охраны земель в условиях реформирования земельных отношений / П.А. Милехин, А.Н. Джос, Г.Г. Коминова. – Луганск, 2002. – 43 с. 3. Паньків З.П. Еволюція землекористування в Україні : монографія / Зіновій Паньків. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 188 с. 4. 1995 FAO Production Yearbook. – Rome: FAO, 1996. – 202 p.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИРОВОГО ОПЫТА В ЛАНДШАФТНОМ ДИЗАЙНЕ ГОРОДСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В БЕЛГОРОДЕ И БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Вхождение России во всемирные и региональные природоохранные организации, позволяет использовать международный опыт для преобразования городских ландшафтов на новой качественной основе.

На сегодняшний день в ландшафтной организации городского пространства широко применяется экологический и социально-ориентированный подход. В основе этого подхода лежит идея человеко-ориентированного дизайна, города для человека. Основной задачей современного ландшафта города является не наполнение пространства определенным устоявшимся комплектом ландшафтных элементов, а развитие его исходя из поставленной цели, эргономики и целевого использования [1].

Целью ландшафтных архитекторов и градостроителей является сделать город максимально комфортной средой обитания человека, снизить техногенную нагрузку, впустить природу в город, сделать возможным ее существование в городской среде [2]. Для любого города важен принцип заполнения временных и постоянных пустот. Город Белгород, как и большинство российских городов, имеет внутренние территории, которые пока не застроены, но рано или поздно будут застраиваться. Эти пустыри представляют собой не очень эстетически приятную картину. В европейском ландшафтном дизайне существуют методы озеленения таких территорий на незначительный срок: посадка недорогих и неприхотливых деревьев и кустарников, недорогие покрытия. Данные территории организуют по временной схеме, облагораживают и делают пригодными для краткосрочного рекреационного использования. Метод временного озеленения можно вполне успешно использовать, в силу его малозатратности.

В настоящий момент Белгород загружен автотранспортом, много места выделено под парковки. Задача ближайшего будущего – создание комфортного и практичного пространства, перевод парковок под землю. А над землей целесообразно было бы создавать клумбы и цветочные композиции. Однако решение этой задачи пока что довольно сложное, и в первую очередь из-за нехватки парковок.

Весьма интересно на наш взгляд озеленение многоэтажных паркингов в мировой практике городского ландшафтного дизайна [3]. Вьющиеся, яркие

цветы и растения украшают фасад этих на первый взгляд непривлекательных сооружений. Эта идея также могла бы успешно реализоваться в нашем городе.

В европейских странах газон является способом формирования ландшафта. Однако современные тенденции ландшафтного дизайна стремятся к тому, чтобы исключить газон из композиции, заменить его чем-то другим. Газон – это самый дорогой способ формирования ландшафта. В Белгороде газоны также нашли свое применение. Однако, создание и эксплуатация газонов затратное и дорогое дело. Поэтому, ландшафтными дизайнерам нужно искать альтернативные решения. Во всем мире усилия ландшафтных дизайнеров сейчас направлены на замену газона другими материалами – гравий, мульча и т.д. Цветник по затратам дешевле, чем качественное газонное покрытие.

Практика ландшафтного дизайна многих городов мира демонстрирует множество воплощенных в жизнь проектов, в которых архитектурные здания представляют собой часть природы. В этом тоже видится будущее ландшафтного дизайна в г. Белгороде. Однако использование такого рода зданий в силу климатических условий не совсем оправдано, хотя и эстетично.

Не всегда наличие свободного места позволяет разбить клумбы и цветники. В этом случае, отличной альтернативой служат так называемые «мобильные цветники», под которыми подразумевают самые различные и оригинальные по форме вазоны, подвесные и напольные кашпо/контейнеры, балконные ящики. В последнее время в Белгородской области этот вид озеленения широко используется. Он представляет собой оптимальное решение декоративных задач в том случае, если трудно найти место для естественных клумб, если поверхность выложена плиткой, заасфальтирована или зацементирована до ровной площадки.

Говоря о наиболее интересных приёмах ландшафтного дизайна, широко используемых в Европе, Северной Америке, странах Юго-Восточной Азии, можно упомянуть и вертикальное озеленение, которое, по сути своей является дополнительным элементом живого ландшафта. В климатических условиях нашего региона, жарким летом, вертикальное озеленение могло бы снизить нагревание зданий и обеспечить более комфортное проживание в них в летний период. Кроме того, в условиях изменения климата озеленение крыш, создание на последних этажах зданий садов из растений и цветов позволило бы сократить уровень выбросов углекислого газа в атмосферу. Но этот процесс довольно трудоемкий: с наступлением холодов растения необходимо спускать с поддерживающих конструкций и укрывать. Более приемлемое решение для нашего климата — использовать лианы для украшения беседок, оград, арок, пергол и других малых архитектурных форм.

Наряду с вышеупомянутыми приёмами ландшафтного дизайна в нашем регионе нашло применение использование геометрических каркасов для заполнения их растениями и создание искусственных водоёмов.

Однако, несмотря на важность озеленения в городской среде как социально стабилизирующего фактора и снижающего напряженность, конфликтность в городской среде, в решении проблем, связанных с озеленением и благоустройством городских территорий еще много сложных

моментов. Успешное претворение в жизнь проектов ландшафтного дизайна городов, зависит не только от участия органов власти, но и от абсолютно всех граждан.

Принцип соучастия, подключения жителей, граждан к процессу формирования ландшафта считается одним из самых важных в европейских странах. В Белгороде и области в последнее время проявляется активность жителей города, в лице дворовых организаций, которые занимаются благоустройством своих дворовых прилегающих территорий. Так же стоит отметить, что новые проекты, появляющиеся в городе, вызывают истинное восхищение у жителей города. Внешний облик города преобразуется.

В международной практике ландшафтного дизайна в последние годы перестали ограничиваться оформлением озелененных пространств частного пользования, городских садов и парков. Приёмы ландшафтного преобразования распространились на бывшие промышленные и транспортные территории, системное изменение жилой среды, формирование пешеходных и транспортных пространств нового поколения.

Региональным специалистам в области ландшафтного дизайна стоит обратить внимание на последние тенденции в этой области, на стилевые направления, популярные в настоящий момент (супрематизм, авангардизм, инновационность и др.), чтобы превнести новое, передовое в практику дизайна городов нашего региона.

Зарубежный опыт в области ландшафтного дизайна, передовые идеи в озеленении, безусловно, следует использовать с учетом наших климатических, территориальных, национальных, культурных особенностей. Это позволит создать неповторимую и комфортную для проживания жителей нашего города и области среду, сделать наши города уникальными, особенными. В общем процессе мирового развития ландшафтной архитектуры, дизайна городской среды Белгород и города Белгородской области проходят путь становления своего собственного стиля. И очевидно, что первые шаги в этом весьма успешны.

Список использованных источников: 1. Белочкина Ю.В. Ландшафтный дизайн: монография / Ю.В. Белочкина. – Харьков: Фолио, 2006. – 317 с; 2. Боговая И.О. Ландшафтное искусство / И.О. Боговая, Л.М. Фурсова. – М.: Агропромиздат, 1988. – 223 с; 3. Горбачев В.Н. Архитектурно-художественные компоненты озеленения городов / В.Н. Горбачев – М.: Высшая школа, 1983. – 207 с; 4. Ландшафтный дизайн // Крижановская Н.Я. Основы ландшафтного дизайна: учебник. – Харьков: Константа, 2002. – С. 10-20.; 5. Нефедов В.А. Городской ландшафтный дизайн: Уч. пособ. – Спб.: «Любавич», 2012. – 320 с.

Наукове видання

«РЕГІОН-2014: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ»
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

(3–4 квітня 2014 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, російською та англійською мовами

Відповідальний за випуск канд. геогр. наук Ю.І. Кандиба

Комп'ютерне верстання Н.В. Добровольська

Підписано до друку 18.03.2014 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Умов. друк. арк. 15,3. Обл.-вид. арк. 17,8.
Тираж 90 пр. Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Запис №

61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@rambler.ru